De scheiding

Henri van Booven

bron
Henri van Booven, *De scheiding*. Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur, Amsterdam 1919

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/boov001sche01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

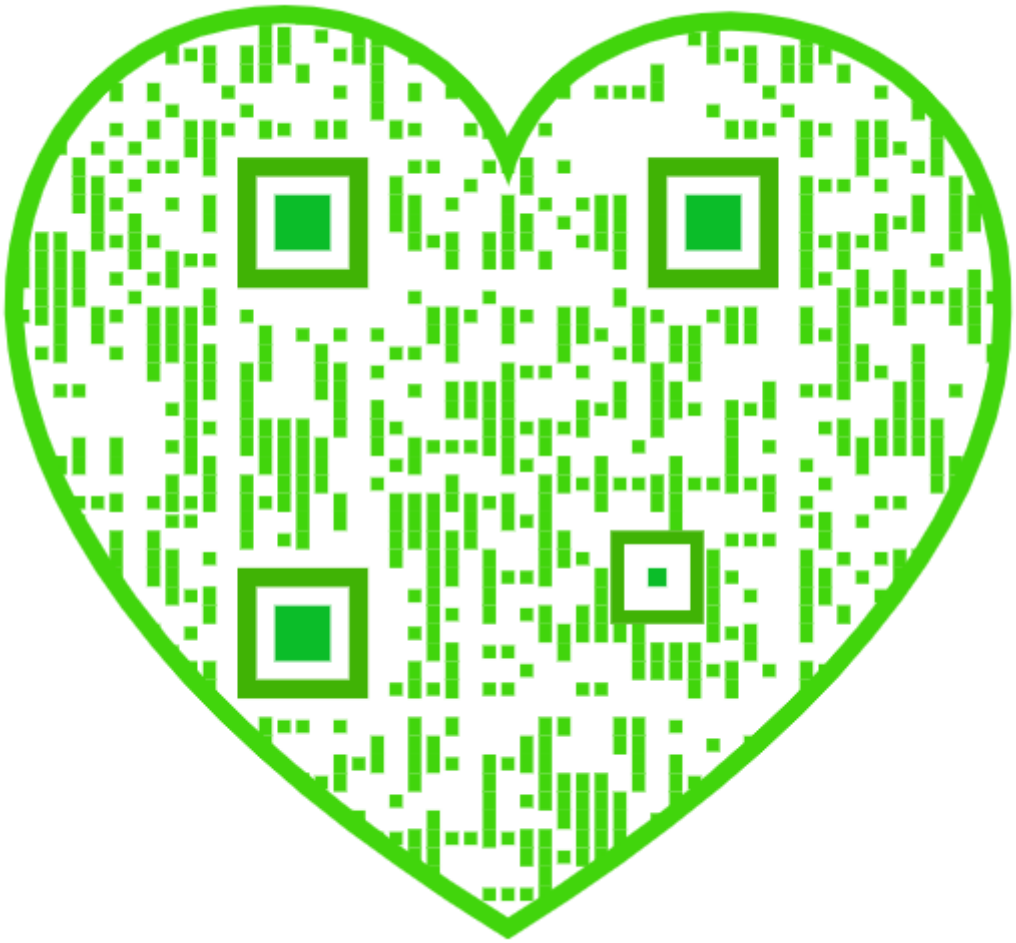

Eerste hoofdstuk
Het feest der ‘Snepkes’.

Dien twintigsten van April 1910 was het te Gent een schoone avond.

Het was dit voorjaar de eerste keer, dat alle leden der studentenvereeniging ‘De Snepkes’ bijeen waren gekomen, samen met hunne vrienden ‘De Smulgragen’ uit Antwerpen.

Als gewoonlijk was het eenige doel van dien avond geweest te eten, veel en goed, om de kelen dorstig te maken en tevens om vast te stellen, wanneer en waar de volgende bijeenkomst zou gehouden worden.

Sommigen opperden te Brugge samen te komen, anderen verkozen Gent, weer anderen hadden wonderen verteld van Mechelen, waar de ‘Cour du Beffre’ stil aan vermaard geworden was, en allerlei lekkerbekken, zelfs van ver over de grenzen tot zich trok. Van dien ‘Beffer’ wist er een nog te verhalen aangaande een onvolprezen langoest, daar den vorigen zomer genuttigd; een ander vertelde met lustig tintelende oogen van een kalfskop en asperges en zeer ouden malaga. Echter, die van Antwerpen, die het talrijkst waren, bewogen de overigen hun stad te kiezen.

Dit besluit genomen, waren allen, onder vreugdevolle uitbundigheid van uit het restaurant gegaan naar een der bovenzalen van een taveerne, nabij het plein, waarop het standbeeld van Jacob van Artevelde staat.

Met vijftig Gentsche studenten waren de twee jonge Hollanders Marius Renesse en zijn vriend Miel Vervoort als genoodigden mee de trappen opgestommeld, gevolgd door een aantal ‘garçons’ tot boven in het lokaal, waar geheel de stoffeering bestond uit een tafel en een honderdtal stoelen. Voor de vensters waren de grijze luiken met ijzeren bouten gesloten.

Midden uit de zoldering daalde een ijzeren gaspijp met twee zijarmen, en deze volkomen kale ruimte met gewitte wanden, gewitte zoldering en een schoorsteen van zwart marmer, waarin geen kachel stond, werd door twee gasgloeilichten verlicht.

Op het oogenblik waarop allen in het lokaal getreden waren, hief Miel Vervoort een zijner Waalsche kameraden vriendschappelijk in de hoogte, waardoor deze met het hoofd tegen de ijzeren gaspijp stootte, en een der gloeilichten in stof uiteenviel. De geheele verdere avond werd bij de eenige overgebleven pit doorgebracht, maar men was daarover weinig ontstemd, want er bleef Leuvensch bier genoeg om den dorst na den maaltijd te verdrijven.

Enkelen waren een oogwenk verstoord geweest op den waard, die niet voor een betere zaal had willen zorgen, en een hunner, Albéric Dulac, een Vlaamsch student, die, als Miel Vervoort, in de medicijnen had gestudeerd, en den bijnaam droeg van ‘Cazotte’[1)], omdat hij, naar hij zelf beweerde, een ‘ziener’ was en ‘de toekomst kon voorspellen’, had zich schriklijk opgewonden en geschreeuwd, dat wanneer de bloem der jonge Belgische intellectueelen zich er voor vinden liet, zich in dergelijke veestallen te laten opbergen, het einde van België niet anders dan zeer aanstaande kon zijn. Totdat er een hem een heel klein scheutje bier in zijn halskraag had geschonken, en dit zijn woede een andere richting had uitgevoerd.

1) Cazotte, de man die de Fransche revolutie voorspelde.

Miel Vervoort had, vóór hij als officier van gezondheid naar Nederlandsch-Indië ging, den doktorstitel willen behalen, en dit was hem binnen korten tijd aan de Gentsche Hoogeschool gelukt. Zoodra hij geslaagd was, seinde hij dit volgens afspraak aan zijn vriend Marius, een jong Amsterdamsch zakenman, niet alleen met het doel om de gebeurtenis met vreugde te vieren, maar tevens om, vóór zij zooveel jaren gescheiden zouden zijn, eenige dagen door te brengen in het Vlaamsche land. Beiden waren ontwikkelde jonge menschen, en in beiden was met de jaren de liefde voor dat Vlaamsche land en het Vlaamsche volk gegroeid.

Ieder voorjaar hadden zij Vlaanderen op lange wandelingen doorkruist, en altijd opnieuw had het diep in hen gejuicht wanneer aan de kimmen langzaam achter velden of heuvels rezen: de torens van Gent, Brugge, van Leuven, van Mechelen, of, in zachte schaduwen en tinten, daar lagen de dorpen langs de Leie, en vriendelijk lokten tot een simpel, landelijk onthaal.

Dan voelden zij zich, in stille begeerte, zich altijd meer te vereenzelvigen met al wat Vlaanderen in den loop der tijden schoons en verhevens aan de wereld had geschonken, immer het meest aangetrokken tot de streken van Guido Gezelle's land. Alles ontbloeide zoo schoon en levensvol voor hen, schertsend noemden zij zich dan wel eens de dwepers, die het eigen land vergaten, voor een ander, dat hoofdzakelijk schoon werd door hun verbeelding; maar altijd schudden zij in het einde die gedachte toch nijdig van zich af, en spotten met het: ‘da wo du nicht bist, da ist das Glück’, en zetten er in fel-jeugdige blijmoedigheid voor in de plaats: ‘wij leven gelukkig waar wij zijn’, wanneer zij aan den oever van den Leiestroom uitzagen over de trillende velden, of, achterover liggend in zalig niets doen, omhoog keken in den blauwen

lentehemel en luisterden naar den leeuwerik, die zingend steeg.

Zij waren oprechte vrienden van Vlaanderen, de Vlamingen en de Vlaamsche kunst, en het liefst waren hun die lentemiddagen geweest, wen zij in het geurige gras, en omwademd van de reuken van het voorjaar, Gezelle's schoonste gedichten lazen. Of zij waren op bezoek bij René van Damme, een neef van Miel, die te Leuven woonde, een ingenieur en bouwmeester, van wien er te Leuven verscheidene door hem gebouwde huizen stonden. Miel, naar zijn oppervlakkig oordeel, vond hem wel wat ‘Duitsch’ in zijn werk, want zoo schold hij elken nieuwen stijl, maar voor het overige waren de weinige dagen, die zij bijna ieder voorjaar in het huis van Van Damme doorbrachten, voor hen de meest onbezorgde hunner zwerftochten. Meestal ontmoetten zij er dan ook Van Damme's mooie nichtje, Louise van Hout, die dikwijls bij den ingenieur op bezoek kwam. Haar vader, een industrieel, was gestorven, en zij woonde buiten met haar moeder, aan den straatweg, nabij het dorpje Thildonk, waar haar broeder, thans eigenaar der metaalfabriek, een ruim bestaan had. Zoowel Marius als Miel voelden, zonder dat zij het elkander ooit zeiden, een heimelijke genegenheid voor Louise, maar zij wisten, dat het nimmer verder dan tot deze sympathie kon gaan, daar Louise verloofd was met Vincent Lemair, een jong beroepsofficier der vestingartillerie, dien zij bij Van Damme ook wel ontmoet hadden, en met wien zij spoedig huwen zou.

Terwijl de vreugde in dat berookte lokaal dien avond nog groeide onder de gastheeren der beide Hollanders, zeide plotseling een der Belgische studenten: ‘Maar waarom geven wij het woord niet aan onzen “nar”, onzen braven Albéric. Kom Rieke Cazotteke, laat u toch niet kennen, vermaak ons weer eens met uwe

zienersgaven, en voorspel ons de toekomst nog eens, zooals gij dat zoo fraai doen kunt. Maar wees niet als gewoonlijk zoo somber en breng ons niet uit de stemming. Je weet, wij kunnen veel verdragen, maar vooral geen triestigheden, en haal je geen muizenissen in 't rampzalige zienershoofd'.

Doch Albéric Dulac, die nog wat verstoord was, vanwege het bier, dat hem op den rug kleefde, schudde mistroostig het hoofd met een melancholiek gebaar, dat allen deed bulderen van het lachen en zeide:

''t Kan vanavond niet, 't zou véél te triest zijn voor jelui. Bovendien gij zijt allen zotten, jelui ellendige, verstandelijke hersens zijn toch niet in staat om te bevatten wat ik zeggen zou, want vanavond heb ik toch zoo'n grooten lust, de waarheid te zeggen, maar dan ook de vólle waarheid, zooals ik die ken, en zie voor het tegenwoordige en voor de toekomst'.

'Maar nu zál je dan toch ook, m'n best jong!' riep een kleine, zwarte Gentenaar, Jefke 't Sas, die al jaren lang met Dulac overhoop lag, en nooit een gelegenheid voorbij liet gaan om ruzie met hem te maken, of hem te plagen, of te sarren.

'Nu zál je, m'n jonkske: Wat zijt ge weer schoon vanavond, uw oogskes glinsteren van louter genie!'

'De anderen vielen Jefke niet dadelijk bij, want deze was niet bemind onder de studenten, noch onder 'De Snepkes', omdat hij veel grover van geest was dan een hunner, en in zijn manieren soms erger dan een boer; maar de lust om Dulac op de hem eigen koddige manier te hooren grappen maken en de toekomst voorspellen, deed toch de anderen roepen: 'Kom Cazotteke, we wachten al te lang! Ons geduld is uitgeput! Als ge niet gauw voortmaakt, zullen wij u wel even "in transe" brengen. Dan gaat 't gemakkelijker! Vooruit m'n jonkske!! Toe dan! Toe dan!'

'Ja, hij moet eerst "in transe" gebracht!' schreeuwde

er weer een. En daar stonden allen op en drongen door den grijzen sigarenwalm in het droefgeestige schijnsel onder het éénige gasgloeilicht, op den weerloozen, reeds aangetasten Dulac aan, die heftig te keer ging en gilde: ‘Los! Los! Ga weg. Weg! Van mij weg! Ik behoef niet in transe gebracht te worden! Ik ben geen waarzegster! Ik heb al die aanstellerij niet noodig! Ik kan het u heusch zóó wel vertellen!!’

Maar hij was door tien armen aangegrepen, die hem optilden en neerlegden op een paar stoelen en zich daarna onder het maken van raadselachtige gebaren een wijle over hem heenbogen, totdat Dulac zich worstelend wist op te richten, waarna als op een gegeven teeken, zijn belagers achteruit traden, en hem gelegenheid gaven zich te herstellen.

Er was nu weder eenige kalmte gekomen onder de feestelingen, en terwijl Dulac zijn boordje en das ordende en zijn kleederen recht trok, begon hij met een paar half gemeende, woedende verwenschingen, terwijl rondom hem de anderen meesmuilend over ruggen van stoelen hingen, en tegen elkander aanleunend toch gespannen luisterden:

‘Gij zijt allen boeven en geboren misdadigers! Ge hebt niets anders te doen, dan alle hoop op redding te laten schieten. Kortom, allen zult gij ter helle varen.. Maar wat ik wilde zeggen...’

‘Ja wat ik zeggen wilde: “Pax Vobiscum!” voor ik begin!’ Een onbedaarlijk gelach barstte los. ‘Prachtig! Rieke, m'n jongske! Braaf Cazotteke!’ Alreeds ging Dulac door en zeide:

‘Is het niet een afschuwelijke minderwaardige gewoonte, om van den buik een afgod te maken! Moeten wij, leden dezer beide onvergelijkelijke vereenigingen van hartgrondige smulpapen, in het hiernamaals niet oneindiglijk boeten voor onze zonden?!’ en hier ging Dulac even op preektoon verder;

‘Ik! Ik zeg u, hebt berouw over dezen avond, vol

van weerzinwekkende genoegens, van brasserij en zwelgerij!...'

Allen begonnen weder te lachen en een riep: 'Pas op, Rieke Cazotteke, straks is heel uw hemdeke nat van achter, van boven tot benee zult ge dan werkelijk drijven van 't goede Leuvensche nat!' Dulac zweeg even met dichte oogen. En Miel Vervoort zeide tot Marius: 'het lijkt waarachtig alsof hij nijdig is, en zijn landgenooten de waarheid eens wil zeggen, al is hij zelf niet veel beter of slechter dan zij.' Maar de feestelingen drongen aan met luid geschreeuw, hunne hoofden dicht bijeen, vetglimmerig verhit onder de lange luifels der studentenpetten, die de meesten op hadden gehouden:

'Ha! Ha! De vos preekt de passie: Past op, jongens! riep er nog een, juist op het oogenblik dat Dulac vervolgde: 'Gij zijt, tusschen haakjes, toch grove klanten! Gij noemt mij uw nar, maar kunt mij niet met rust laten. In vroeger tijden had men meer fatsoen, en kon men van de narren alles aanhooren, zonder dat zij ooit lastig werden gevallen; en daarom, wanneer een uwer, schavuiten, het waagt nog een vlerk naar mij uit te steken, mij op een andere manier te molesteeren, of hoe dan ook lastig te vallen, dan is het uit, dan is het voorgoed uit, zeg ik jelui, misselijke tafelschuimers! Wat zal ik mijn paarlen voor zwijnen gooien!'

En wederom in preektoon overgaand, besloot hij met schijnheiligen potsierlijken oogopslag: 'Ach! Wat ben ik voldaan en verheugd, dat ik niet ben zooals gij!' Aan het onbedaarlijke gejoel en verwarde geschreeuw en gelach, allerlei kwinkslagen en grappen uit alle hoeken scheen geen eind te zullen komen. De 'Nijdige Jefke', die nooit humor verstond, schreeuwde Dulac een paar hatelijkheden over zijn vraatzucht dien middag aan tafel toe; anderen lalden: 'Er uit met dien vent! Er uit de heele vent, mét zijn paarlen!'...

Totdat plotseling de voorzitter van ‘De Snepkes’ de klep van zijn pet in den nek hangend, boven op een stoel klom en vervaarlijk brulde: ‘En nu is het gedaan! Uit is het! Laat hem praten, wát hij ook zegt! Hij heeft het woord!’ en met nadruk de handen als een roeper om den mond, schreeuwde hij nogmaals: ‘Mijne heeren, de heer Albéric Dulac, ons Rieke Cazotteke heeft het woord!’

Dulac boog naar den president en zeide in de plotseling weergekeerde kalmte met een kluchtigen toon in zijn stem: ‘Ik dank u, mijnheer de voorzitter, maar, ik ben, houd het mij ten goede, van meening, dat gij deze ontaarde wezens toeroepend, niet had moeten zeggen: “Mijne heeren!” doch “Mijne beeren!” Want, mijnheer de voorzitter, is er wel gedegenereerder studentenvolk op de wereld te vinden dan dit, dat clubs opricht van lekkerbekken? In welk land vindt gij vereenigingen als “De Snepkes”, of “de Smulgragen”, waar anders dan in óns vaderland, stichten liefhebbers van erwtensoep of van 't vet van 't verkel enzoovoort hun clubs: “Ooren en pootjes”, “De varkenspuisten”, of “De kalfskoppen!” Maar ik zeide 't reeds met nadruk, als deze ben *ik* niet!’

Hier zweeg Dulac even, terwijl velen lachten en schampere toespelingen nog klonken over Dulac's eerbaarheid en zijn idealisme. ‘Ja, wie zeide dat daar?’ riep Dulac plotseling met wijdopen oogen uit, ‘van mijn idealisme? Gij toch zeker niet, Jefke, die laatst uit grootsten eerbied voor een uwer professoren hem op het vest spuwde!’

En ondanks Jefkes protest, die terugschreeuwde dit niet met opzet gedaan te hebben, wat een onwaarheid was, vervolgde Dulac met woedende, overdreven beschuldigende gebaren, groote oogen, armuitstrekkingen en vuistschuddingen:

‘Het hooge woord moet er uit: ‘Gij zijt allen Jefkes min of meer!’ En tusschen het hoonende ge-

schreeuw door van sommigen, die riepen: ‘Gij raaskalt, Cazotteke! Ge hebt u een “gastro-enteritis” gegeten! “Voorspellen moet ge! Kom voor den dag met uw voorspellingen!” vervolgde Dulac.

‘En gij zijt allen de walgelijkste en meest weerzinwekkende materialisten ter wereld! O! Ik niet. Mijn geest gaat oneindig hooger dan uw lage epicurisme!’ En terwijl er een venijnig verdachtmakend riep: ‘En badinant on dit la vérité!’ en anderen jouwden, voer hij op eenmaal heftiger op:

‘En nu zeg ik het dan ook, gij wilt voorspeld wezen: Noch u noch mijzelven heb ik iets goeds te voorspellen, wij zijn allen schuldig en zullen met nameloos lijden gestraft worden. Gij zoo goed als ik, doch, het is nog niet de tijd.

Wij mogen nog een wijle doorgaan met brassen en feestvieren. Maar wat is met dat al een volk waard, dat ten eigen bate weerlooze negers uitmoordt, slacht als vee, of martelt zooals beulen vroeger de rampzalige heksen en ketters tot pulver roosterden boven vuren van vochtig hout, of wel levend vilt, aan stukken snijdt...

Wat is een volk zonder saamhoorigheid, zonder taal, zonder godsdienst, ja zonder godsdienst zeg ik, zonder offervaardigheid!’... ‘Wat raaskalt ge, Rieke’ schreeuwde Jefke, ‘zijt ge dan zoo geletterd en zoo vroom?!’ ‘Stilte!’ brulde de voorzitter der ‘Snepkes’, ‘Rieke Cazotte heeft 't woord!’ En hij hamerde met zijn bierglas op den rand van een stoel voor zich.

‘Vromer waarschijnlijk dan gij allen, al ziet ge mij nooit gaan ter kerke, tenzij met Paschen. Ik heb het waarachtige geloof, dát mag ik zeggen, met de hand op 't hart, en ik zeg mijn gebeden, máár, in stille binnenkamer, en niet als gij in het openbaar, zóó dat ieder kan zien, hoe vroom en godvruchtig gij wel zijt; maar steekt gij de handen eens in eigen boezem wat is onze godsdienst voor u allen, anders dan een

aflaat, een verfoeilijke afkooperij. O! Ik ben een zondaar als gij, maar wanneer ik een enkel maal biecht, is dat voor mij een kwelling, een bittere bezegeling van mijne wandaden en toch een inkeer, en ik voel mij schuldiger dan ooit en denk er over na, hoe ik dan eindelijk toch eens trachten moet te leven zonder te zondigen; maar de biecht is, zooals ik zeg, voor u een aflaat, en een gemakkelijk achterdeurtje, want na elke confessie zijt ge zoo opgelucht en zegt: "nu heb ik vergiffenis gekregen", wat is dat toch heerlijk en gemakkelijk; en ge leeft verder in de zalige gedachte, dat ge nieuwe, ja grooter zonden moogt gaan bedrijven'. Opnieuw joelden en floten nu ook zijn kameraden, maar Dulac liet zich niet storen: 'Ach, mijn België' ging hij voort met bedrukte stem, 'gij zijt bevolkt door wél werkzame, maar daardoor des te zelfgenoegzamer, karakterlooze, van welvaart barstende dwazen, die in een poel van het allerwalgelijkste materialisme rondwentelen'.

Er werd geschreeuwd: 'Laat den godsdienst er buiten! Teem niet zoo menneke!' 'Hebben de boutekes en de Cantemerle u daar net niet gesmaakt, Cazotteke, dat ge weer zoo aan het preeken zijt!' riep weer een ander, waaruit het Marius en Miel duidelijk werd, dat Dulac dit onderwerp meer had behandeld.

Doch anderen schreeuwden: 'Sst! Sst! Laat hem gaan! Laat hem!' en 'Waar blijven dan de voorspellingen! Vooruit er mee met de voorspellingen!'

'Ja! Dat gaat komen, wacht naar! Wacht maar! Maar ik zal u zeggen wat ik nu duidelijk zie: allerlei gruwelijks, beelden in felle kleuren van moord en marteling, en wij bedrijven die moorden en folteringen nog, dagelijks nog! Ik zie de vochtige Afrikaansche wouden, waar de kaoetsjoek geplukt wordt, door negers die wij ten bloede ranselen, en de negervrouwen en -kinderen zijn opgesloten in houten loodsen en wachten tot geplukt is wat binnen bepaalden termijn op-

gebracht moet worden. En wanneer de rubber er op tijd niet is, laten wij die weerlooze ongelukkigen hongeren en dorsten in die tot stikkens toe volgepropte stinkende loodsen, of, o gruwel, wij verminken niet alleen die vrouwen, maar ook die kleine weerlooze zieltjes. En ik zie door drank en koorts waanzinnige kerels in uniformen, die van smart steunende en brullende negers, waarvan zij zeggen dat het dieven zijn, hebben vastgebonden aan boomen, en hun het zwarte vel in lange reepen stroopen van het lijf, en andere vreeselijke verminkingen aan hen bedrijven, en dan eindelijk verdorde bamboebladeren en droog hout stapelen om de gemartelden heen, en die zieltogenden langzaam roosteren en verstikken, tot die moordenaars zat van moordlust, in hun absinthdelirium afzichtelijk bezoedeld ineenzijgen, na in schrikkelijke razernij met alle kogels uit hunne revolvers en geweren op die gefolterden van dichtbij te hebben losgeschoten.

En ik zie, neen, ik kan u niet alles zeggen wat ik ontwaar, want het is onbeschrijfelijk van verschrikkelijkheid. En wij, wij hebben het ál gedaan, wij hebben dit jaar na jaar bedreven, wij zijn de schuldigen, wij hebben een groot deel van onze walgelijke welvaart met de meest weerzinwekkende middelen door roof en moord en schandelijke marteling verkregen.

Ik, Albéric Dulac, schreeuw het u allen hier in de ooren, dat wij schuldig zijn, dat wij verdienen te worden prijsgegeven aan Beëlzebub zelven, dat wij verdienen door den duivel en door zijn duizende helsche dienaren te worden meegesleurd in de diepste diepten van de hel!!...'

Hier zweeg Dulac een oogwenk. Groote druppels zweet stonden hem op het voorhoofd. Allen waren heel stil geworden.

Marius fluisterde Miel Vervoort toe: 'Waar zou hij heen willen? Hij windt zich schrikkelijk op'. Maar

alreeds ging Dulac door, nu op somberen toon, als om nog meer indruk te wekken, hoewel ieder, vergetend te drinken en heel aandachtig door Dulac's woeste schilderingen, met spanning wachtte, op wat hij verder zeggen zou. ‘Vroeg of laat moet het komen’, vervolgde plotseling Dulac met iets apocalyptisch in zijn stem en gebaren, want hij had de handen als in afwering voor zich uitgestrekt en zijn geluid klonk dof. ‘Het komt stellig, onafwendbaar, het zal ons aller ondergang en onze straf zijn. Straf voor onze karakterloosheid, onze nuchterheid, ons gebrek aan idealisme, ons grove materialisme.

O! mijne vrienden, onze straf zal zoo verschrikkelijk zijn, dat gij u daarvan in verste verten geen voorstelling vormen kunt.

Maar na die loutering komt een tijdperk van bestendig geluk, wij zullen menschen zijn met menschenzielen, geen groote bijgeloovige kinderen, zooals nu: onze geest zal vrijer zijn... Maar wat zeg ik van dát tijdperk in verre toekomst...

Dat andere, dat vreeselijke is vlak bij ons en het is onafwendbaar, omdat het de straf is die wij verdiend hebben, en die wij nooit ontgaan kunnen. Want over dit land zal Beëlzebub den oorlog doen losbranden! Zelf zal hij komen met al zijn helpers, en dit land waar wij nu brassen en feestvieren en ons vol zuigen, zal een jammerpoel zijn, een put van de diepste rampzaligheid, en wij zullen lijden, lijden, lijden!...

Wij zullen worden uitgemoord, zooals wij uitgemoord hebben, gemarteld worden zooals wij martelden, uitgehongerd worden zooals wij deden uithongeren en versmachten; wij zullen verdrukt worden en vertrapt, en lange jaren leven in slavernij, omdat wij verdrukt en vertrapt hebben, en anderen in slavernij hebben gedreven! O! De schrikkelijke jaren der slavernij. Beëlzebub's helpers zullen ons sleepen uit onze brandende huizen, en met één slag zal hij ons scheiden, van

al wat ons dierbaar is, van onze ouders, van onze vrouwen, van onze kinderen. Voor de oogen onzer kinderen, die het zullen aanzien in waanzinnige afschuw en vertwijfeling, zullen wij worden vermoord, doorstoken, doorschoten, verbrand: ja wij zullen levend verbrand worden in onze huizen.

Héél ons land zal een rookende, stinkende puinhoop en volslagen verwoesting zijn in diepsten rouw. Er zal ons geen enkele moreele, noch physieke kwelling worden bespaard, ons onnoozelen. die er maar op los leefden, ons bekrompen zielen, die nooit aan iets anders dachten, dan aan de meest grove dingen der aarde, maar die bijna nimmer omhoog streefden met onzen geest! Ja, natuurlijk weet gij wel een paar namen te noemen en een paar daden te vertellen, maar de meest ontaarde naties kunnen wel stoffen op iets, uitzonderingen die den regel bevestigen...'

Weer zweeg Dulac, en terwijl velen als onder den indruk van zijne woeste voorspellingen vergaten hun bier te drinken, en voor zich heen bleven turen, waren er anderen opgesprongen.

Woedende stemmen riepen onverstaanbaar door elkander, alsof zij Dulac bedreigden: maar dit maakte geen indruk op hem, hij zweeg nog een wijle, en een glimlach spottend en triest tegelijk kwam op zijn glimmend gezicht.

Marius bemerkte dit, en zeide tegen Miel wat hij bij Dulac gezien had:

'Ja', antwoordde deze, 'daar is in dien lach zooveel wat te denken geeft. Soms lijkt het, alsof hij ons allen hier voor den gek houdt, en zelf niet gelooft wat hij ons voorspelt, en dan weer, is er in zijn stem iets overtuigends, iets dat tot aandacht dwingt en ontroert; maar wat wil hij, waar wil hij heen?' 'Ja, waar wil hij heen?' antwoordde Marius. 'Ik moet bekennen dat veel van wat hij zegt, ook wel op ons van toepassing is, maar zijn voorspellingen zijn mij ál te duister, ál te bar'.

Nu hief Dulac het hoofd weder op, en wilde blijkbaar verder gaan ondanks het rumoer; en juist toen er een schreeuwde boven alles uit:

‘Wij zullen u wel, m'n jonkske, als ge niets beters te vertellen hebt dan dit!’ hamerde de voorzitter weder met alle kracht en overstemde: ‘Laat hem, wát hij ook te zeggen heeft, hij mag zéggen wát hij wil!’ ‘Ja wát hij wil, al moeten wij dan ook naar de hel!’ schreeuwde nog schamper Jefke 't Sas. Hij was thans door den drom heengedrongen en geslopen tot vlak achter Dulac met een nieuw gevuld bierglas in de hand, dat hij dan ten halve ledigde.

‘Onthoudt nu!’ vervolgde Dulac. ‘Wat ik gezegd heb zal gebeuren, en bijna allen van ons zullen het beleven. Er zal voor ons geen genade zijn, wij zullen alléén maar krijgen wat wij verdienen; wij zijn gedoemd te lijden. Nog een paar jaren gaat dit leven zoo door, en ik zie ons nog bijeen in Gent, in Brugge, in Brussel en Mechelen, en wij zullen brassen en feestvieren als dezen avond. Ik zie ook een avond in Antwerpen. Dáár zullen wij op zijn talrijkst zijn: een heel groot feest in een groot café, maar snel daarna zal het vreeselijke komen. In datzelfde café zullen onze vijanden bij groote drommen zitten, heeren en meesters. Ik zie hunne koppen meedoogenloos en van een duivelsche verstandelijkheid, en zij wikken en wegen daar in alle vertrekken van die groote nederzetting, en berekenen hoe zij ons verder geheel zullen vernietigen...

Dit is dan al wat ik u dezen avond te vertellen heb; ik zie nog veel meer, maar het is vaag en warrig, ik onderscheid niet goed, maar helaas, helaas het staat alles in verband met wat ik voorspeld heb...’ Weer hield Dulac even op met spreken, en achter hem stond grijnzend zijn oude vijand Jefke, die fluisterend iets meedeelde aan de anderen, die eveneens meesmuilden en grooten schik schenen te hebben, alsof zij wachtten

op een ontknooping, of op eenige opvroolijkende gebeurtenis.

'Het komt, zoo besluit ik dan, omdat wij schuldig zijn, wij zijn rampzalige, bekrompen wezens...' Maar niemand scheen meer te luisteren. Plotseling was net rumoer van nieuws af aan begonnen, er was een gerinkel op den grond van vallend glas, een gestommel en gekraak, vele stemmen klonken dooreen, sommigen krijschten of brulden en drongen op. Vergeefs hamerde met zijn glas de voorzitter der 'Snepkes'. Nog even ging Dulac verder, overstemmend met heesch geluid, zwaaiend, schuddend de armen.

'Wij zijn ziende blind, wij hebben ooren en hooren niet, wij zijn... wij zijn, zeg ik...' Daar werd Dulac plotseling door allen die achter hem stonden aangegrepen, en Jefke, hem wijd opentrekkend in den nek den kraag, goot hem heel een glas bier langs den rug, onder geweldig en verdoovend getier der anderen en Jefke gilde daarbij: 'Wij zijn nat tot op de billekes!!'

Daar wendde Dulac zich om, als een die door eenig giftig reptiel gebeten is, en krijschend van razernij, zich losrukkend, stoelen tusschen hem en zijn belagers niet achtend, en met woest geweld omverstootend naar alle kanten, pakte hij met felle gezwindheid den ontwijkenden Jefke, die vet en log als hij was, niet snel genoeg weg kon komen, met nerveus knellenden greep wáár hij hem vatten kon. En, met de linkerhand in Jefke's warrige, zwarte haren en de andere aan zijn keel, wierp hij zich als net ware op hem met zijn volle gewicht, terwijl Jefke vergeefs trachtte met beide handen zich los te rukken.

Hij had zich het eerste oogenblik met het bierglas willen verdedigen, maar dit hadden anderen hem dadelijk uit de vingers gerukt. Nu, te midden van door elkander gestooten stoelen vielen zij zijdelings. De tengere Dulac trachtend in razernij zijn vijand met beide vuisten het gelaat te beranselen, de ander tus-

schen twee stoelen bekneld, afwerend met beide armen, en stootend met de knieën omhoog om zich uit zijn moeilijke stelling te bevrijden.

Maar Dulac, ofschoon veel zwakker, hijgend en blazend als zijn benarde tegenstander, en vol wraakzucht, die bij iederen slag tot razernij scheen te stijgen, beukte en krabde Jefke, die nu vernederd en gekwetst als hij zich voelde, al zijn krachten begon in te zetten. Met rukken bracht hij het zoover, dat hij zich op zijde wentelen kon, en naast zich op den vloer Dulac, wiens vervaarlijke wraakgierige drift bij iederen slag nog scheen toe te nemen, tot uitbundige vroolijkheid van alle anderen, die, staande op stoelen, thans rondomme verder achteruit geschoven, het gevecht volgden.

De weinige wrok, dien velen onder hen hadden gevoeld tegen Dulac na zijn zonderlinge voorzeggingen, was reeds bekoeld, en hij had allen voor zich gewonnen, nu zij zagen, hoe vastberaden hij Jefke, voor wiens grofheden zij eigenlijk niet veel voelden, had aangevallen, en thans toetakelde. Luid moedigden zij dan ook Dulac aan, en zoowel Marius als Miel hadden daaraan wel mee willen doen, maar zij bleven zwijgen, omdat zij gasten waren.

Intusschen klonken van onder de lange, naar voor schietende, glimmende kleppen der studentenpetten luid de aanmoedigingen voor Dulac:

‘Toe maar Cazotteke! Geeft hem er nog eentje! Hij kan er wel tegen! Hij heeft daarnet nog goed voor zijn vetje gezorgd. Vooruit maar Rieke, m'n jonkske, in het veen ziet men op geen kluitje!’

Maar de kleine schaar handlangers van Jefke ging daar tegen in en zij schreeuwden vol venijn: ‘Laat gij u maar schelden en beleedigen? Wij zijn daar niet van gediend! Jefke heeft gelijk!’

‘Kom Jefke!’ vuurden zij den Gentenaar aan, die nu kans zag zijn tegenstander met de hakken tegen enkels en schenen te trappen, en langzamerhand zich

boven op hem begon te wentelen, een vol gebruik makend van zijn meerdere zwaarte en lichaamskracht.

‘Slaat hem waar ge kunt! Hij verdient een stevige rammeling’. Maar Dulac veel vlugger dan de logge en kwabbige Jefke, had zich alweder met aalachtige rukken en wegglippingen aan den greep van 't Sas ontworsteld, doch zijn neus bloedde hevig en hij bezoedelde Jefkes reeds ontzet en gezwollen gezicht nog erger, hem met de roode druppels besprenkelend. Nu de strijd al heviger en meer verbitterd werd, klonk plotseling wederom vervaarlijk, de stem van den voorzitter der ‘Snepkes’, terwijl hij zich een weg baande over de barricade van stoelen en midden in den kring sprong:

‘En nu is het uit, de “Snepkes” hebben de eerste en de laatste demonstratie van de worstelkunst gegeven. Vooruit jongens, haalt ze van elkander af, het moet nu maar uit zijn, goede vrienden of niet!’

Het was tijd, dat hij tusschen beiden kwam, want reeds was ook de partijschap onder de overigen snel groeiende.

Omdat de voorzitter een bemind man was, waren er dadelijk handen genoeg om hem te helpen de vechtenden te scheiden en hen op de been te zetten.

En daar stonden zij, ontoonbaar, met geplukte, verwarde, uitstaande haren, besmeurde gezichten. Beider boordjes waren half afgerukt, en hingen slap langs de lapellen hunner grijs bestofte jassen; nog stonden zij driftig, buiten zich zelve tegenover elkander, zich afwisschend met hunne vuile zakdoeken, scheldend, en gereed weder op elkander los te ranselen. Maar de voorzitter riep opnieuw: ‘Het is mooi genoeg geweest voor van avond, en gij Jefke en Rieke, ik zeg u: ge raakt aan elkander niet meer!’ En met nog luider stem ging hij door:

‘Luistert allen! Nu komt het er op aan: Wij gaan

een nachtelijk ritje maken om ons te verfrisschen'. Al het rumoer verstomde, en terwijl hier en ginds nog een stem opklonk, ging nogmaals, nu met nog meer gezag, 's voorzitters geluid:

'Luistert goed! Een ieder bij zijn stoel! Op één trekt ge de jassen uit! Op twee keert gij ze 't binnenst buiten! Op drie geeft ge uw jas aan uw buurman en neemt de zijne, en op vier trekt gij de jassen aan; daarna zult ge zien wat verder gebeurt!' En als één man stonden allen bij hunne stoelen, en deden zij zooals bevolen was; en daar Jefke en Rieke nog naast elkander stonden, hielpen anderen hen bij de manoeuvre van de jassen; en daar stond een oogwenk later Jefke in het natte, nauwe jasje met omgekeerde mouwen van Dulac, en deze in dat van Jefke. Want, toen zij eerst tegenstribbelden, hadden dadelijk de anderen hen gedwongen. Doch reeds klonken de nieuwe commando's: 'Gaat schrijlings zitten op de stoelen'. En toen de voorzitter zich op zijn stoel omtrent de deur begeven had, en zich aldus schrijlings geplaatst, vatte hij met beide handen voor zich de stoelleuning aan, en, als op een stokpaard gezeten, bewoog hij zich met beenen en stoelpooten voorwaarts, terwijl zijn stem vervaarlijk galmde door de rookerige zaal:

'Volgt mij naar de trap achter elkander!' Zoo hobbelden met golvende, rukkende bewegingen, alle studenten tierend op hunne stoelen rond, in hun zotte toetakeling, en spoorden hen, die tot nabij de deur gevorderd waren, tot meerdere snelheid aan, en om hunne stoelen nabij de trap van den dichtbijen corridor op de hoofden te nemen en mee naar beneden te dragen.

En als één man verlieten al hobbelend allen het grijsdampige, zuur riekende zaaltje, en volgden op die wijze hunnen voorzitter, die alreeds in de gang beneden was aangeland, en rijdend op zijn stoel de deur van het café opende en naar buiten zich begaf op het stille plein, waar midden in het standbeeld stond.

Achter hem volgde heel de troep in lange luidruchtige rij. ‘Galop!’ schreeuwde hij met heesche stem, zich sneller en sneller voortbewegend, over het plein tot aan den voet van het standbeeld.

Marius en Miel, volgend in de achterhoede van dezen optocht, vol spanning hoe dit alles afloopen zou, vormden na des voorzitters commando's, met de anderen mee den kring rond het beeld. Doch juist toen zij, boven op hunne stoelen staande, in koor *de Vlaamsche Leeuw* zouden zingen, trad een viertal agenten van politie in hunne ronde en overreedde hen kalm maar met Idem, dat deze vertooning onmiddellijk uit moest zijn.

‘Dan zingen wij hem binnen! Vooruit, mijn jongens!’ commandeerde de voorzitter en zijn omgekeerden stoel met de zitting plaatsend op het hoofd en vasthoudende voor zich de leuning, ging het weder in de taveerne terug. Echter daar hadden de meesten op eenmaal, al drongen anderen aan, geen lust meer om te zingen. Ergens in een ledige ruimte, grenzend aan het café, werden door elkander, ondanks de felle protesten van een bediende, de stoelen neergesmakt. In het café zelf, werd er ‘sur le zinc’ nog een glaasken gedronken en dan, alsof een trieste inzinking dit feestelijke samenzijn snel ontwricht had, gingen allen, nadat zij de jassen weder gekeerd hadden, in groepen uiteen, en voor de bar bleven Marius en Miel getweeën staan, wat wantrouwend bekeken door den zwijgzamen waard, die de *Petit Bleu* stond te lezen, terwijl zij een laatste glas bier bestelden. Een kleine, donkere Belg blootshoofds met verwarde haren, en gezwollen verwilderd gezicht, trad nog een wijle binnen die gelagkamer, keek rond, en vond zijn pet ergens op een der stoelen bij de deur.

Het was Jefke.

In het halfduister, achter in het nu verlaten café onder de lange, zwarte klep van zijn onoogelijke

pet, speurde Jefke nog een wijle achterdochtig naar de beide jonge Hollanders, en hij geleek zoo een sluwe oplichter, die rondkeek of hij zijn slag kon slaan. Even bij het heengaan in de half open deur, stak hij zijn hoofd nog binnen de kamer terug, en dit kluchtige gebaar deed Marius en Miel beiden glimlachen, terwijl Jefke, wegtredend, snel verdween.

Kort daarop nadat zij hun gelag op het vochtig bekringde zink van de toonbank hadden betaald, verlieten ook zij de taveerne.

Tweede hoofdstuk
Bij van Damme.

In den koelen Aprilnacht bleven zij een oogwenk staan en zagen uit over het verlaten plein. Een tweetal politieagenten stond nog bij het standbeeld te praten.

‘Ik moet zeggen’, zeide Marius, ‘dit was wel de wonderlijkste avond dien ik hier ooit heb beleefd. Ik moest mij telkens voorstellen, hoe zulk een bijeenkomst bij ons zou geweest zijn, onder Hollandsche studenten. Trouwens telkens, of ik wilde of niet, maakte ik vergelijkingen. Toen Dulac over het koloniseeren van zijn land sprak, moest ik denken aan onze Oost, wat wìj daar deden’.

‘Ja’, antwoordde Miel Vervoort, en zij wandelden langzaam in de richting van hun hotel. ‘Soms nam ik Dulac's redevoering heel en al op als een mystificatie, en dan waren er weer oogenblikken dat ik onder den indruk kwam, en werkelijk geloofde wat hij zeide. Maar je brengt er ons Indië bij te pas.

Vergeet niet, dat wij driehonderd jaren geleden begonnen, wat de Belgen voor vijf en twintig jaren ondernamen, en je weet waarmee iedere kolonisatie onvermijdelijk *moet* beginnen. Waarom, als het werkelijk zoo is, zooals Dulac voorspelde, zouden wij die “straf” waarop hij doelde, niet reeds hebben ondergaan? En zijn wij soms minder materialistisch, minder nuchter?’

‘O! wat dat betreft’, antwoordde Marius, ‘zijn wij

stellig niet beter of slechter dan de Belgen, en ten slotte is het ook geen quaestie van beter te zijn: wij verschillen van de Belgen voornamelijk in ras en godsdienst. De Belgen, zelfs de Vlamingen, zijn meer Latijnsch dan wij, achter onze groote rivieren konden wij het Zuiden beter weerstaan dan de Belgen; en dan ons klimaat, ons lage land, ons "worstelen" tegen de zee en het water, dát alles heeft mijns inziens ook veel met ons volkskarakter te doen, dat alles heeft ons tot een echt Noordelijk ras gemaakt, dat op zijn tellen moest passen, en meer dan eenig ander volk moest vechten voor zijn bestaan, dat weinig gelegenheid werd gelaten in verbeeldingen te leven, maar des te meer op de werkelijkheid werd neergedrukt'.

'Je zegt', zeide Miel, 'wij konden het Zuiden beter weerstaan': bedoel je, dat wij de Latijnsche cultuur verre van ons moesten houden? Wij hebben aan de Latijnen anders niet weinig te danken gehad'.

'Ik bedoel dát gedeelte van de Latijnsche cultuur, dat ons met geweld werd opgedrongen, en dat bij ons volkskarakter niet paste', antwoordde Marius. 'Ik geloof niet dat men van ons Hollanders zeggen kan dat wij niet altijd als gewoonte aannamen, van andere beschavingen het beste over te nemen, of althans datgene, wat wij het best konden gebruiken, of meenden te kunnen gebruiken. Men wilde ons, onder meer, dwingen een godsdienst te "omhelzen" dien wij niet begeerden, ook omdat die godsdienst naar onze begrippen ons te weinig vrijheid liet, en ons geheele leven te veel aan banden legde, en dán, ons gebrek aan verbeeldingskracht! aan idealisme!'

'Inderdaad', antwoordde Miel, 'van banden en beperkingen en tucht, zijn wij altijd groote vijanden geweest, en toen Dulac sprak over gebrek aan saamhoorigheid bij de Belgen, heb ik dadelijk aan ons gedacht. Saamhoorigheid bestaat er bij ons ook maar

weinig. Maar wat bedoel je met dat gebrek aan verbeeldingskracht en idealisme?'

En Marius zeide: 'misschien is mijn opvatting geheel en al er naast, maar mijns inziens, moet men, om een overtuigd katholiek te kunnen zijn, beide bezitten. De Latijnen hebben in het algemeen gesproken altijd genoeg verbeeldingskracht en idealisme in zich gehad om oprecht religieus, oprecht vroom te kunnen voelen in de richting die de moederkerk aangaf. Ons ontbreken beide. Met heel ons nuchter verstand, verzetten wij, vrijheidslievenden, ons tegen allen kerkelijken dwang en machtsvertoon en religieuse pracht en praal. Nergens werden, met meer verwoedheid dan in onze lage landen de kerkbeelden bestormd.

Wanneer wij in die beelden *toen* eenig symbool hebben gezien, dan zijn het de symbolen van onderdrukking geweest, en ook wel een weinig van afgoderij'.

'Je bedoelt', zeide Miel, 'dat wij, om het evangelie in ons op te nemen, genoeg hadden aan ons Noordelijk koel verstand alleen, en het evangelie als zoodanig te verheven of liever te zuiver op zich zelf voelden, néén, begrepen, dan dat wij nog kathedralen en wierook en opgesierde altaren en hosties en processies noodig hadden, om ons godsdienstig te stemmen, in tegenstelling met de prachtlievende Zuidelijke volken, wier zinnenleven zoo één is met hun godsdienst'.

'Dát is het', antwoordde Marius, 'maar met dat al, zooals ik daareven al zeide: wát Dulac ook van de Belgen heeft gezegd, als menschen zijn zij, om de redenen die hij noemde, niet beter of slechter dan wij. Maar wat denk je van de voorspelling zelf?'

'Mengeling van scherts en grillige verbeeldingen, grootendeels grappenmakerij, echte Vlaamsch "boert", antwoordde Miel, die in het onderwerp niet veel belang meer stelde.

"En", hernam Marius, "daareven zeide je toch, dat hij wel indruk op je maakte soms; dan moet het

toch meer dan boert geweest zijn, vindt je niet?"

"O! dat van den oorlog interesseerde mij, misschien wel omdat ik er zelf wellicht gauw in kom, in Indië bedoel ik, al is het maar in een oorlogje dat bijna gedaan is; maar wat hij bedoelde met den oorlog in België was erg vaag. In ieder geval, vroeg of laat zal er wel weer eens oorlog komen in de wereld. Oorlog schijnt nu en dan noodzakelijk te zijn: het zijn rampen die de Voorzienigheid nu eenmaal nog noodig voor ons vindt, misschien wel alleen om ons niet te laten indutten, eens te zien of er nog idealen zijn".

"Zooals vaderlandsliefde, offervaardigheid enzoovoort", plaagde Miel, die toch, al schertste hij, meende wat hij zeide, want hij was een eenvoudig man, die oprecht voelde voor zijn land, en waarlijk offervaardig was'.

'Dat heb ik je wel eens meer hooren beweren', antwoordde Marius, 'maar je weet dat ik dat laatste in het geheel niet met je eens ben. We gaan naar den eeuwigen vrede'.

'Jawel, je bent een idealist, dat is waar ook. Maar ik zeg je dan, mijn waarde, dat wij dáár nog lang niet aan toe zijn'.

'Ha! Ha! De eeuwige vrede! Laten we een nieuwe sigaar opsteken!'

Miel bood Marius een sigaar. En beiden rookten. En, terwijl zij bleven staan, ging Miel voort: 'Hoor eens. Hoe kan je als zakenman zóó naïef zijn? Is er dan geen concurrentie meer in de wereld? Zijn er geen groote landen meer, die elkanders macht of toenemende welvaart, met de diepste afgunst aanzien, die met altijd grooter bewapeningen op den loer liggen om elkander de wet voor te schrijven? Om elkander met man en macht, te water en te land te vernietigen?

Kijk om je heen, mijn beste vrind! Laatst vertelde je mij iets, dat ik goed onthouden heb: Een van je

kennissen had een artikel noodig, dat hij oorspronkelijk uit Duitschland had betrokken en dat hij voortaan uit Engeland wilde hebben, omdat die relatie daar hem meer waard was. Hij stuurde het naar de Engelsche fabriek, en vraagde of men het artikel daar wilde namaken, juist zooals de Duitscher het had gemaakt. Kon dat, dan bestelde hij er dadelijk een zeer grooten voorraad van. En het antwoord was: dat dit niet kon, voor dien prijs. Hij *moest* dus dat artikel in Duitschland blijven koopen: op het goedkoop werkende en leverende Duitschland was hij dus aangewezen nu ons eigen land het niet voortbracht. De Duitscher trok partij van den minderen ondernemingsgeest, de mindere vlijt van den Engelschman. Geloof je niet, dat het met honderden andere artikelen zoo gaat? De Duitsche arbeidzaamheid en ondernemingsgeest, zitten den Engelschman danig in den weg, overal in de wereld, op elk gebied.

Engeland ziet de macht van Duitschland van dag tot dag groeien. Duitschland streeft er met een bijna woeste begeerte naar om grooter economische, grooter politieke macht in de wereld te bezitten eens, dan Engeland en de andere Angelsaksische werelddeelen samen, maar het ziet ook iederen dag, welk een ontzaglijken voorsprong Engeland heeft, een voorsprong die de eerste vijftig jaren bij alle vlijt niet in te halen is. En die beide landen wapenen zich, wapenen zich, ieder jaar meer, zoo goed als alle andere landen om Duitschland heen, alle landen van de wereld zich wapenen. En jij, mijn beste Marius, mijn brave handelsman, blijft pacifist!'

'Ja', antwoordde Marius, 'ik heb een vast vertrouwen dat de vrede bewaard zal blijven. Niemand, ondanks bewapeningen, wil oorlog. Stel je voor, de oorlog in Europa! Maar Miel, dat behoort toch tot de onmogelijkheden! Die bewapeningen zullen wel afnemen, naarmate het idee van den vrede in de volkeren

groeit! Ja, je zult zien dat er binnenkort overal beperking van bewapening komt'.

'Je denkt er heusch te luchtig over, beste vriend', antwoordde Miel. 'Je wilt als alle pacifisten, de dingen, zooals ze in de wereld werkelijk zijn, niet zien: een pacifist schijnt ze trouwens nooit te kunnen zien. Jelui zijn ziende blind!'

'Het is waar', antwoordde Marius, 'dat het er op politiek gebied in Europa nogal eens donker uitziet, maar geloof maar dat niemand zal durven beginnen, geen mogendheid zal de consequenties aandurven'.

'Jawel', lachte schamper Miel, 'wanneer ze maar moeten, en tot móeten, zal het wel kómen, en dan komen allen met man en macht in 't geweer, klein en groot, wij misschien ook wel, en daarna, als de slachting afgeloopen is, dan komen de jaren van vrede, van verademing, totdat Beëlzebub, zooals Dulac het uitdrukte, van nieuws af aan gereed staat, om de menschen tegen elkaar in het harnas te jagen, en allen zullen van nieuws af aan luisteren en gehoorzamen aan zijn stem'.

'Dus je denkt, dat er in de wereld niets te internationaliseeren valt voor de toekomst, dat de menschen nooit wijzer zullen worden, nooit aansluiting, nooit een verbond van volkeren zullen wenschen, om tot een algemeene en voortdurende welvaart te komen, zonder ruzies, zonder kanonnen en soldaten, zonder dat onmogelijke geweld?'

'Ja, dat denk ik, mijnheer de internationalist', antwoordde Miel, 'ik kan waarachtig niet anders denken. Ik vind, houd mij ten goede, het internationalisme in dezen tijd waanzin, waanzin, mijn waarde. Wat staat verder van elkander af ter wereld, of, laat ons in Europa blijven, dan een Duitscher en een Engelschman? Ja zelfs een Hollander en een Duitscher zijn in den grond geheel verschillende wezens. Wij zijn democraten, de Duitschers houden van hun keizer.

Wij komen wat het laatste betreft, dichter bij de Engelschen dan bij de Duitschers, want de eersten hebben evenmin iets op met autocratie. En de Franschen! Ah! De echte Franschen, geloof maar met dat er zijn, die gelooven in Romain Rolland's geluid: Duitschland en Frankrijk zullen elkander nooit “aanvullen”.

En dan de Russen, denk je dat de Russen, wat er ook gebeurt, ooit zullen “samen gaan” met de Duitschers bijvoorbeeld?

Jij hebt Dostojefski ook gelezen en je weet hoe hij dacht over de Duitschers, met hun tweede rangs beschaving, zonder waarachtig geloof, zonder idealisme. En zóó, als Dostojefski, zoo zijn, zoo denken in hoofdzaak alle Russen. Neen’, besloot, Miel ‘ik ben geen voorspeller, maar dat geloof ik vooruit te kunnen zien, dat internationalisme in de verste verte geen toekomst heeft; het is een utopie anders niets, en voorloopig blijf ik, al ben ik maar de zoon van een klein land, niets anders dan dat, zonder mij bijster warm te maken over allerlei combinaties, of verhoudingen van de andere mogendheden in de wereld, die nog even ondeugend is, als in de dagen toen Kaïn zijn broeder Abel doodsloeg’.

‘Je bent bijna even erg als Jefke’, antwoordde na eenig zwijgen Marius, die het moe werd met Miel te redetwisten, ‘maar misschien beleven wij beiden nog den tijd dat de volkeren onderling toenadering zullen zoeken’.

‘En dat zij elkander gracieuselijk het staal van hunne kanonnen present geven, om ze in landbouwwerktuigen om te zetten, en in andere werktuigen des vredes’, spotte Miel.

Marius zweeg. Zij dwaalden verder door Gent, in de lantaarnverlichte straten, en bleven, zooals dat gebeuren kan, na levendige gesprekken, een tijdlang stil naast elkander voortloopen. Beiden voelden zonder elkander daarover te spreken, daartoe behoefte, en

straat na straat liepen zij, luisterend naar elkanders schreden, en hoe de weerklinking daarvan van de huizen terugkwam. In hun wat loome hersens, kwamen wederom de beelden en klanken van dien avond op het feestmaal, het grijsdampige trieste zaaltje met de uitbundigen, en den voorspellenden Dulac, de zotte tocht op de stoelen naar het plein. Rondomme zagen zij de nachtelijke silhouetten der stad, van kerken en oude huizen, van stille, droomerige grachten, en pleintjes, van een oud slot met zware muren en kanteelen, en maar weinige woorden spraken zij nog. Totdat zij vermoeid raakten van dit doellooze, mijmerende dwalen, en naar hun hotel verlangden.

En, soms, wisselend een enkel woord, langzaam voortwandelend daarheen, door den koelen Aprilnacht, waarin geen sterren aan den hemel waren, want het was mistig en de vochtige damp trok langs de huizen, spraken zij van de dagen die hun nog restten in het Vlaamsche land en die zij bij Van Damme te Leuven zouden gaan doorbrengen. Van Damme had hun geschreven, dat Louise van Hout, zijn nichtje, die reeds een vijf maanden met Vincent Lemair gehuwd was, thans met haar man bij hem logeerde, en dat zij zich, indien zij kwamen, met een kleine, afgeschoten kamer op den zolder zouden te behelpen hebben. Maar Miel had dadelijk teruggeschreven, dat zij toch gaarne zouden komen.

Nog eenmaal werd hun gesprek levendig, want terwijl zij beiden voortschreden, zeide Marius op eenmaal als voor zich heen en alsof hij niemand aansprak: ‘Dus Louise van Hout is er met haar man’.

En na eenig zwijgen zeide Miel, en ook zijn stem klonk niet met de zekerheid van een antwoord of een doorgaan in een gesprek: ‘Zij zijn nu ruim vijf maanden getrouwd. Naar wat René mij over hen schreef moeten zij buitengewoon gelukkig zijn. Ik zeg buitengewoon gelukkig, omdat dat René's woorden

waren en hij er nog wat bij zeide, waaruit blijken moest dat zij werkelijk heel veel van hem houdt'.

'En hij van haar?' vraagde Marius. 'Schreef René daar ook over', en zijn stem klonk levendiger, niet meer zoo onverschillig en mat.

'Over hem in het bijzonder schreef René niets', antwoordde Miel, en na eenig wachten ging hij verder: Ik heb altijd den indruk gekregen dat hij niet bijster veel voelt voor Lemair. Lemair is zooals je weet, Waal: hij spreekt niet slecht Vlaamsch, maar hij is door afstamming en ook in zijn aard een Waal en bovenal militair, en vooral het laatste vindt René onaangenaam in hem. Je weet hoe weinig militair mijn neef voelt, hij heeft voor alles wat militair is, of wat met militaire zaken te doen heeft, de grootste minachting, in zijn gunstigste oogenblikken alleen maar medelijden. Het is bepaald een aangeboren tegenzin dien hij heeft, ofschoon zijn vader cavalerie-officier was. Deze ging echter vroeg den dienst uit, om in den handel te gaan, en hij ontraadde ook zijn drie zoons om beroeps-officier te worden: één werd het toch, maar René is een verstokte. Daarom verdraagt hij de militaire gladheid van Vincent Lemair niet. Die hij 'opgelegde' of 'opgedwongen' beleefdheidsvorm noemt, en geen beleefdheid die uit oude en verfijnde beschaving als vanzelf voortkomt'.

'Wat mij betreft', besloot Miel, 'ik mag Lemair wel. De keeren, dat ik met hem omging, leerde ik hem kennen als een eenvoudige, oprechte kerel; bijster intellectueel is hij niet, maar je weet dat mij dat weinig doet'.

'Natuurlijk, dat weet ik', antwoordde Marius, 'je bent ook een militairist in je hart, en je houdt wel van die flinke houding en dat correcte van Lemair, terwijl alle intellectualiteit zoek is'.

'Zoolang de wereld zich wapent, zijn wij wel gedoemd allen, intellectueelen of niet, min of meer,

militarist te zijn, en er nog het ideaal op na te houden dat we ééns misschien, als één man gereed zullen moeten staan, om een indringer van ons af te houden: dan zullen wij voor het groote doel, toch állen volkómen gelijk zijn'.

'Zeker', zeide Marius, 'nog altijd het oude, versleten ideaal'.

'Ja en dát ideaal, dat heeft Lemair, en ook voor mij heeft dát ideaal waarde!'

Marius lachte, half spottend, half ernstig en zweeg, en zeide eindelijk: 'dit is weer het punt, waarover wij het nooit eens zullen worden'.

Zij waren nu tot dicht bij hun hotel genaderd. Van een torenklok klonken tusschen hunne stappen door in de eenzame straat, waarin de mist killer en killer voorttrok, twaalf trage slagen. Over de drie traptreden die naar het hotel voerden, vlood het licht der electrische lampen van uit de vestibule, en, door de opening van de deur afgebakend, teekende het een grijze, scherp afgelijnde massa in de vochtige beslotenheid van den nevel.

Een oogwenk bewogen daarin naast elkander hunne silhouetten: dat van den langen, blonden Marius, en de korte, gedrongen, stevige figuur van Miel, terwijl zij de drie traptreden bestegen. Toen zij binnen gegaan waren, bleven de schaduwen, nog een wijle door elkander warren, in die grijze uitkaatsing over de straat, totdat deze ook plotseling verdwenen, en de lijnen weer strakker spanden in dichter en dichter wordenden nevel.

Het was een prachtige voorjaarsdag, toe zij in Leuven, dien ochtend, na het feest der 'Snepkes', waren aangekomen. Het eerste groen hing als een wolkige, teere blijheid in de boomen, en nieuwe geluiden, na den langen winter, dwaalden van overal aan. Er was een heerlijke, kruidige lentegeur in de doorzonde

lucht, en zoowel Marius als Miel, terwijl zij voortstapten door de straten, vonden den hemel blauwer dan zij hem ooit zagen. Er trokken stroomen van koesterende warmte langs hen voort, die wel geleken te komen van de huizen waar de zon op scheen. In vele vensters waren voorjaarsbloemen gezet, en sommige, pas begoten, glinsterden in het koesterende schijnsel. Beiden trof hun, voor een venster, waarin prachtige, groote, blauwe vinca's bloeiden, de teedere schoonheid van een jong meisje, dat over de vensterbank leunend, de straat in tuurde. Zij had een roode blouse aan en in hare armen hield zij lachend een blauwgrijze kat, die met aandachtig overeind staande ooren, verbaasd de straat in tuurde gelijk zijn meesteresje.

En de beide jonge mannen, vrijmoedig als zij zich voelden, nu zij als vreemdelingen trokken door Leuven, waren beiden als door één gedachte bewogen, toen zij de bekoorlijkheid dier verschijning te midden van zooveel zonnige kleurigheid aan dat open venster zagen. Heel dat beeld had toch ook de tint van avontuurlijkheid, die sommige tafreelen kunnen dragen, wanneer wij komen in oorden of steden waar wij zelden wijlen, of nooit geweest zijn, en die een plotselinge uitgelatenheid en schijnbaar onberedeneerde vroolijkheid kunnen brengen in onze harten.

En daarom, groetten zij haar lachend, dat meisje met de roode blouse, voor haar raamkozijn, en zij, glimlachend, groette terug, twee welgemaakte en goed gekleede jonge mannen ziend, die, als zij, vroolijk waren en dankbaar gestemd om dien schoonen lente-ochtend, terwijl doorzonde zuidenwind, haar door de donkerblonde haren toog. Zij traden verder in de breede straat, niet zeer ver van het station verwijderd, waar het huis van Van Damme stond.

Van verre, van over de daken der huizen klonk de muziek van een regiment soldaten op marsch. De schetterende koperen klanken, waren als één, met al die

blijmoedigheid van het voorjaarsgerucht, dat de stad als in een bevangenis hield van vreugde. Krijgsmuziek was het, en het klonk zoo vredig en ver, als een belofte van louter onbezorgdheid, en feest en genucht, het gaf een gevoel ook als een geruststelling, van bewaakt en beschermd te zijn. Niets zou deren zoolang er soldaten waren om te beschutten, soldaten in uniformen met vroolijk blinken van zon in koperwerk, en glimmend gepoetste wapens, en tuig van paarden, met al dat indrukwekkende, toch vertrouwelijke van het gelijkmatige stappen, juist in de maat, van vele duizenden schoenen der vaderlandsche soldaten, met huune trouwhartige, gebruinde gezichten.

Ook klonken er door de straten de kreten van venters en koopvrouwen, die radijsjes en bloemen te koop boden, en hier en daar hunne waren sleten, staand in de portieken der huizen, totdat zij verder schreden en hun eentonig roepen weder galmde langs de huizen.

Maar in de ooren der beide jonge mannen waren die kreten niet eentonig omdat zij ze hoorden in hun stemming van opgewektheid: veeleer deden zij hunne blijde gewaarwordingen nog scherper worden, mee in den grooten opgang vol gedruisch van dien tintelenden morgen.

Dien geheelen dag, in Van Damme's woning, waar antiek huisraad en kostbare meubels stonden, in lange jaren met zorg bijeengezameld, bleef omtrent Marius en Miel, die blijheid en onbezorgdheid. Als gewoonlijk waren zij door Van Damme allerhartelijkst ontvangen. Hij kwam in zijn lange, bruine werkjas uit zijn atelier, achter in het huis gelegen, aangeloopen, levendig en spraakzaam, vol grappen en kwinkslagen als immer, terwijl de joligheid hem scheen van zijn geestig, zwartgebaard gelaat, en uit zijn donkere blauwe oogen. Met uitbundig overdreven bewoordingen, langdurig Miel schuddend beide handen,

terwijl zij nog naast hunne valiezen stonden in de vestibule van het huis, wenschte hij den ‘jongen dokter’ geluk met zijn titel, pas te Gent behaald. Daarna kreeg Marius zijn beurt, en hij besloot: ‘dus de heeren komen nu en passant hierheen, om te proeven of ‘het Leuvensch’ nog goed is. Nu, slechter is het er niet op geworden. Maar houdt mij ten goede dat ik weder aan den arbeid ga: ik heb het buitengewoon druk, straks bij de koffie praten wij verder! Lemair en Louise komen pas van middag tegen het eten thuis, zijn verlof duurt nog vier dagen. Zij zijn er op uit op den fiets naar Thildonck, naar haar moeder. Tot straks!’ Dan, heengaand op een drafje, riep hij den huisknecht die reeds aankwam in den corridor, en hunne valiezen de trappen opdroeg, terzij dezen volgden naar heel boven in het huis, naar het vertrekje afgeschoten op den zolder.

Het was er warm onder de pannen, alhoewel er een venster openstond. waardoor zij konden uitzien over de stad, den kant uit van de collegiale kerk van Sint-Pieter.

Even bekoorde hun de wemeling der roode daken, en zij zagen een oogwenk al dat wonderlijke van licht en schaduw, van schuins uitwaaiend, blinkend waschgoed, dat over lijnen gespannen droogde, van wijdopen dakvensters glinsterende ruiten, van pannen, en smalle en zware schoorsteenen en telefoondraden. Een wijle bleef het lichte beeld als een bekoorlijk visioen van vredigheid onder dat groote, wijde blauw van den hemel: dan ordenden zij uit hunne valiezen wat zij noodig hadden; weinige minuten later wandelden zij in den grooten tuin achter het huis, waar de vruchtboomen schitterend lichtten van zacht roze bloesems en vele vaste planten vol bloemen stonden. Naar achter liep deze hof breeder toe, daar was de moestuin met de koude en warme bakken, de aspergebedden, de bedden vol jonge saladeplantjes en

radijsjes, en verder nog, tegen een hoogen muur aan van steen waren tal van berceaux van altijd groene tint, rond een zeer effen geschoren en gerold grasplein, met looden beelden op de hoeken, en aan het einde een marmeren fonteintje, heel fraaigebeeldhouwd. Van Damme was er niet weinig trotsch op, dat hij dezen tuin jaren geleden had laten aanleggen, naar de oorspronkelijke, zeventiende eeuwsche, door hem weergevonden teekeningen.

De berceaux, en vooral het ruime graspleintje liet hij met de grootste zorg onderhouden, en hij gebruikte het voor de oorspronkelijke doeleinden. In vervlogen tijden was deze ruimte namelijk een boulingrin geweest, en uit Engeland had hij de groote, zwarte ebbenhouten ballen laten komen, waarmede hij met zijn gezin of vrienden, op lange zomeravonden zich vermaakte op het dichte, zeer korte, en volmaakt gelijke gras, dat, naar hij zeide, nog gelijker dan een biljart moest worden, en waaraan zijn tuinlui nooit genoeg aandacht konden besteden.

Van diep uit den tuin keken Marius en Miel tegen den achtergevel van het huis. De linkerhelft van dien gevel was begroeid door een zeer hoogen moerbeiboom, de rechterhelft zagen zij geheel bedekt door honderden trossen van een blauwen regen nog zonder blad, die aan dezen zonkant reeds twee dagen in vollen bloei stond, en waarvan de taaie, gekronkelde stammen en gladde twijgen, langs en over de goot groeiden, tot onder de pannen van het dak. Een windvlaag voer door den tuin, en vanaf dien blauwen regen dwarrelden de kleine blauwgrijze hulsels, waarin iedere bloemknop was beschut geweest in zilverig wemelen. Zij liepen dan tot aan den muur door den schemer der koele tuin-berceaux, met de kunstig glad geknipte rondingen boven hunne hoofden. Langen tijd stonden zij stil bij het fonteintje, dat zachtjes klaterde, en beschouwden zij de fraaie, looden beelden

op hunne voetstukken van hardsteen, roestkleurig bemost.

Een oogwenk kwam het gesprek nog op Vincent Lemair en zijne vrouw. Zij zouden dat Thildonck ook wel eens willen zien: wellicht konden zij morgen een paar rijwielen terleen krijgen of huren om tevens de verdere omstreken nog eens te beschouwen, en zooveel mogelijk van hun verblijf in en om Leuven heen te genieten.

Kort daarop klonk de gong door het huis, en een dienstbode liep den tuin in, om hen voor het noenmaal te waarschuwen. Dus volgden zij haar, en Marius, naderend den muur waartegen de wistaria vol zware trossen hing, die zoetig geurden met exotische reuken onder de warmte der zon, terwijl de bijen in de kelken gonsden, vond gelegenheid nog op te merken, hoe ongerept ook de blauwe hemel boven hunne hoofden stond.

Het was toch wel een schitterende dag. Terwijl zij den corridor doorgingen naar de eetkamer voor in de woning gelegen, hoorden zij door de hooge welvingen van de lichte, witmarmeren vestibule, het groote staande horloge, een fijne melodie spelen, een ouderwetsche menuet, terwijl buiten een carillon in nabijen toren statig zong over de stad.

Na het noenmaal wandelden Marius en Miel den geheelen middag door Leuven. Aan tafel hadden zij alleen Van Damme en zijn vrouw gezien: hunne twee dochtertjes waren op een kinderpartij, en zouden eerst tegen het middagmaal thuiskomen.

Zij liepen door het oude Leuven, bezagen langen tijd het stadhuis, dwaalden langs mooie, beroemde, gevels en gebouwen, en raakten eindelijk aan den zelfkant der stad, en terwijl zij ergens naast een nauw pad, dat achter een steenen tuinmuur omliep, in het hooge gras zaten, te midden der madelieven en pinksterbloemen, die ook de weiden vóór hen bedekten,

keken zij uit over dien bleek paarschen gloed, die teeder waasde over de velden, en zij rustten en dachten aan niets, totdat Marius zeide:

'Wij zijn eigenlijk schrikkelijke egoïsten. Waarom zitten wij hier nu zoo lui en loom? Omdat wij wisten hier goede vrienden te vinden, die ons geen onderdak zouden weigeren. Het is toch merkwaardig zooals ik de laatste jaren een veel intenser innerlijk leven in mij voel, zoodra ik maar even buiten mijne zaken ben. Die nemen ons kooplui anders geducht in beslag. Al die combinaties, al die verwikkelingen waaruit we soms maar niet los schijnen te kunnen komen, al dat voor buitenstaanders droge gedoe, dat ons prikkelt, en wakker houdt, om door te vechten, want je moet altijd vechten voor je brood, en zorgen dat je voor anderen op je hoede bent, en schrap staan: altijd dat nooit ophoudende en je heele persoonlijkheid opeischende zakenwerk met de zorgen daaraan verbonden - ik vergeet het zoodra ik na mijn kantoor thuis ben, in mijn eigen interieur, goed verzorgd door Marie, die meidhuishoudster, die jij het model der huishoudsters noemt. In den trein al, naar buiten vallen die zorgen als vanzelf van mij af, en ik geniet van het ritje, het landschap, dat mij toch zoo bekend is, van mijn krant. Eigenlijk zijn dat allemaal in-burgerlijke genietingen, en ik moet dikwijls aan Bouvard en Pécuchet denken, of aan de sheicks uit de correspondances van Flaubert, wanneer ik zoo kalm mijn treintje neem van en naar de stad: altijd hetzelfde, hetzelfde onbewogen, burgerlijke leventje. En nu hier weer bij je neef, in zijn huis, na dat rumoerige avondje van gisteren.

Ik neem al dat goede hier maar aan, alsof het zoo behoort en ons toekomt, alsof de gebraden duiven ons maar zoo in den mond móeten vliegen. Ik ga zelfs zoover, om veel dingen erg oppervlakkig te aanvaarden zoodra ik buiten het zakenleven sta. Bijna alles ga ik objectief bekijken, ja ik denk niet meer aan den dag

van morgen, en vergeet soms, dat is het ergste, wat ik den dag van gisteren heb gedaan.

Hier in België vooral, nu heb ik het heel sterk, de gebeurtenissen, de dingen, de menschen, alles gaat als een schaduw om mij heen en van mij weg, kortom ik vegeteer op de meest materialistische manier: ik pluk den dag, en anders niet. Er is weinig noodig om mij alles rondom mij te doen vergeten, als het maar een genot is, van welke soort - dat doet er niet toe. Ik heb mijn vacantie, en nu moet het dan ook maar góed vacantie zijn'.

'En zoo gaat het mij', zeide Miel, strekkend de korte, stevige beenen, 'dat begrijp je, na zoo'n examen, na die emoties van het doctor worden', en hij trok een kluchtig gezicht, terwijl hij deftig het woord doctor uitsprak.

Dan leek hij een oogwenk te peinzen, en voegde er nog aan toe: 'Intusschen, Van Damme en zijn gezin zijn mij natuurlijk niet onverschillig, ik ken geen beter mensch, altijd opgewekt en vriendschappelijk, een man van veel ontwikkeling en buitengewoon veel smaak, en dan een die niet aan het oude blijft hangen, zooals de meesten. Je weet dat ik niet van zijn stijl houd, maar hij heeft toch veel oorspronkelijks. Het is een bewegelijke geest, en hij geeft iets nieuws, trouwens onder zijn moderne collega's staat hij hoog aangeschreven'. Zij tuurden weder een poos over de velden, die van insecten en bijen schenen te gonzen. In beider gedachten was reeds Louise Lemaire gekomen, terwijl zij voortgingen met elkander te spreken over Van Damme's vrouw, hunne beide kinderen en over de vrienden van het echtpaar.

Marius, wat verschikkend op den grond, waar hij lag, had nu het hoofd van zijn vriend afgewend en lag half met den rug naar dezen toegekeerd. Hij had zijn hoed afgezet, en zijn blonde haren vielen hem tot over de donkere wenkbrauwen. Er was iets klas-

sieks in zijn profiel, zijn rechte voorhoofd, zijn flauw gebogen neus en den schoongevormden mond, zijn wat harde, lichtblauwe, wakkere oogen. Miel was overeind gaan zitten, trok lange grashalmen uit, beurtelings de einden tusschen de lippen nemend, en keek nu en dan naar zijn vriend, zooals hij daar lag, in zijn lichtgrijze, wollige wandelpak, en hij vond hem wegemaakt en knap van gelaat, en hij dacht aan zichzelf, aan zijn uiterlijk dat hij in het geheel niet knap vond, en dan dwaalden zijn gedachten bijna tezelfder tijd naar Louise terug, en naar Vincent Lemair, den correcten, welgekleeden, welgemaakten, wat stroeven, echt militairen artillerie-officier...

Ergens uit een huis, aan den rand der stad, ver achter den muur waarvoor zij zaten, dwaalden over de geurige velden, de tonen eener fluit, en zij luisterden daarnaar, wijl inmiddels de zonne lager neeg. En terwijl zij zwijgend hoorden hoe de wind voer door een boschje hazelaars niet ver van daar, reeds in teeder jong blad, en staarden naar de velden vol pinksterbloemen, vonden zij het schoon uit te turen over die lichtende weiden, die als Elyseesche velden waren onder de parelende tonen der fluit, en het voorjaarslicht, en aldus den dag te plukken. Maar beiden bleven zwijgzaam en dachten zij aan de jonge vrouw van Vincent Lemair en verlangden haar weer te zien.

Twee dagen bleven zij nog bij Van Damme.

Den avond van den laatsten dag, kwamen zij vermoeid en door de zon verbrand van een langen rijwieltocht terug.

Ook Louise en Vincent waren dien middag op hunne wielen uitgeweest, en op hun rit naar Mechelen hadden zij het jonge paar voor het huis van Louise's moeder in den voortuin van haar huis te Thildonck zien staan en toegewuifd.

Marius en Miel nog met de herinnering van hun tocht

levend in hun geest, zaten nu frisch gebaad en in avondkleedij in de voorkamer bij Van Damme. De gastvrouw was nog bezig in de huishouding, de kinderen speelden in den tuin. Vincent en Louise waren juist thuisgekomen, en kleedden zich, vóór aan tafel te gaan. Van Damme, staande bij het raam, vertelde van een groot landhuis, dat hij niet ver buiten Leuven bouwen zou. Hij stond in zijn geliefkoosde houding, beide handen in de broekzakken, en sprak over het nieuwe werk en over een vondst van een oud Romeinsche woning, die bij het graven was gedaan. En dan vertelde hij een grap en heel zijn zwart gebaard gezicht en zijn donkerblauwe oogen onder de zwarte brouwen lachten, en hij besloot: ‘kom, nog één apéritiefje voor wij aan tafel gaan!’

Terzelfder tijd bijna kwam Louise Lemair binnen.

Zij was zeer slank, gekleed in wit neteldoek, en witte schoentjes, waarboven even haar voet kwam te zien, strakgekoust in witte zijde. In haar lila ceintuur stak een groote, gele roos.

Dochter van René van Damme's oudste zuster, had zij de zwarte haren der Van Damme's en ook de donkerblauwe oogen onder de zwarte wenkbrauwen. Zij was nog jong, pas twee en twintig jaren; hare wangen, in haar ovaal gelaat waren rose in jeugdige, zachte ronding. Zij groette met een glimlach, terwijl zij een wijle nog zitten ging bij het venster in Van Damme's stoel, want zij was vermoeid van den langen tocht met Vincent. Maar toen zij gezeten was, dwaalden hare oogen onrustig door de kamer: zij antwoordde mat en als ware zij een weinig verveeld of wrevelig, even gedwongen lachend, wanneer Marius of Miel haar een vriendelijkheid zeiden.

En toen Van Damme lachend vraagde nadat hij Marius en Miel ingeschonken had: ‘En wat mag ik mijn schoone nicht eens geven? Hier is ‘Parfait Amour’, of anders een beetje Malaga of roode Port

om op krachten te komen na jelui langen tocht', schudde zij even met het hoofd, keek Van Damme vriendelijk aan, maar antwoordde wat te beslist:

'Dank u oom, ik wil niets hebben', en alsof zij zelve vond dat haar antwoord te bruusk was geweest, vervolgde zij dadelijk: 'waar blijft Vincent nu, hij kwam met mij de trap af', en dan schoof zij de gordijnen wat op zijde, om naar buiten op de straat te kijken, juist toen Vincent Lemair binnenkwam, correct en recht op als altijd in zijn straksluitende uniform. En terwijl Van Damme, na zijn groet, hem inschonk en hij, proevend van den wijn, vertelde van hun tocht, met den rug naar het venster, bleef Louise stil kijken naar buiten.

Marius keek beurtelings naar haar en Vincent.

Stil aan besloop hem een vermoeden; die beiden hadden stellig woorden met elkander gehad, in elk geval was er nu een oogenblik verkoeling tusschen hen. En dadelijk, op dit vermoeden alleen, trok Marius partij voor Louise. Hij vond Vincent zooals hij daar stond, rechtop en zelfbewust, onsympathiek met zijn fraaie scheiding in zijn glimmende, gladgeplakte, zwarte haren, zijn wat bruten, gladgeschoren Romeinschen kop met de sterke, harde trekken, zijn harde, verstandelijke, bruine oogen. Hij had afkeer van den militair in Vincent op dat oogenblik. Hij begon zich de verhalen te herinneren, die hij indertijd van Lemair had gehoord, van zijn wellustigheid, van zijn brute kracht, van een duel dat hij met een cavalerist zou gehad hebben, die door hem overhoop zou gestoken zijn. Even stelde hij zich dat drama voor: Vincent onmiddellijk na die wraak staand met vochtig glinsterenden degen, ijskoud kijkend naar zijn tegenstander die viel, en neerstortte zonder één kreet, geraakt in het hart.

En hij zag hem schreeuwen en brullen bij woeste drinkgelagen, en zwaaien met zijn krachtarmen, ter-

wijl zijn breede tors schudde, en zijn stem was heesch en den volgenden dag deed hij zijn dienst, alsof er niets gebeurd was, alsof hij niet tot vroeg in den morgen genachtbraakt had, en stond bij zijne stukken en was honds tegen zijn soldaten, en gaf den onderofficieren standjes: en toen een hoofdofficier in zijn buurt kwam om zich te doen inlichten, meldde hij zich, als altijd correct, en gaf kort en bondig op alles het juiste antwoord, het type van een beroepsofficier die onder alle omstandigheden zijn vak laat gaan vóór alles, en in alles overwogen blijft zonder falen... Marius wond zich op en dacht nog veel meer aan al de wilde geruchten, die er van Lemair gingen vóór zijn trouwen. Ja, in zijn verbeelding waande hij, zag hij veel dat nooit gebeurd kon zijn, wat hij zelf, eenigszins beschaamd besefte, toen hij zich vermande, en tezelfder tijd Lemair heel beleefd en beschaafd hoorde antwoorden op een vraag, die Miel hem had gedaan aangaande den geneeskundigen dienst in het Belgische leger. Hij hoorde hoe Miel Lemair kalm en zakelijk vertelde, dat hij als officier van gezondheid naar Oost-Indië zou gaan, en hoe Lemair den Belgischen Congostaat ter sprake bracht, en den militairen geneeskundigen dienst in dien staat. En hij kon zich niet begrijpen, dat Miel niet, als hij, gehinderd werd door Lemair's stijve, luisterende houding, die hij hield voor een stille aanmatiging van beroepsmilitair tegenover een burger. Inmiddels was Louise opgestaan, en zij stond met Van Damme bij het venster te praten, want de gong had door het huis geklonken, en van Damme's echtgenoote, een kleine, eenigszins schuchtere, zeer blonde, tengere vrouw, in het grijs, trad binnen. Zij sprak een wijle met hare gasten. Dan werden de deuren, die toegang gaven tot de eetkamer, opengeschoven, en zij gingen daar aan tafel.

In dezekamer, nadat de deuren wederom gesloten waren, was heel een anderestemming dan in het voorvertrek.

Zij waren aan een groote, ronde tafel gezeten. Tusschen mevrouw Van Damme aan zijn rechter- en Louise Lemair aan zijn linkerzijde, zat Marius: tegenover hem zat Van Damme, die aan zijn rechterzijde Miel Vervoort had zitten en links Lemair. Miel, wanneer hij jaren geleden Marius van zijn neef René van Damme vertelde, had dan meestal den nadruk gelegd op de bijzondere zorg, die er bij dien neef aan het middagmaal werd besteed. Inderdaad hield Van Damme veel van een verfijnd, welbereid maal. Dat kwam hem toe, meende hij, na de dagen van zwaren arbeid. Dezen middag had men nog meer werk gemaakt van den disch dan gewoonlijk, omdat het de laatste keer was dat Miel vóór zijn vertrek naar Indië bij hen at. Ook de kinderen zaten dien middag niet aan tafel.

Zij waren dan met hun zessen, en daar zijne gasten vermoeid waren door hun tocht naar buiten, viel Van Damme's opgewektheid meer op dan anders; maar vooral bemerkte Marius dit, wijl nòch Louise, nòch Vincent een woord spraken, en zelfs vermeden elkander aan te zien. Er was dus iets tusschen hen, dacht Marius: zij hadden ongetwijfeld gekibbeld, er was iets tusschen hen voorgevallen, en, naarmate de maaltijd vorderde, zag hij met groote, stille vreugde, hoe Louise, als om haren echtgenoot tegenover haar gezeten te prikkelen, spraakzamer werd, meermalen het woord tot hem richtte. Zij, die anders stil was, eenigszins in zichzelve gekeerd, vraagde hem allerlei van Holland, hoe het leven daar was in de stad, of hij daar ook dikwijls tochten maakte, of hij ook roeide en zeilde op de rivieren, en allerlei meer. Marius, die dit niet verwacht had, voelde zich naast Louise wonderlijk bewogen, hij praatte met haar bijna onophoudelijk en bemerkte niet, hoe Van Damme in druk gesprek geraakt was met Miel over een nieuwen bouwstijl in Holland, hoe Vincent daarnaar blijkbaar oplettend luisterend, somwijlen de donkere oogen als

in ijverzucht op hem en Louise richtte, hoe mevrouw Van Damme met haar zachte, vriendelijke stem, een enkel maal meeging in de bewijsvoeringen van haar man, want zij was, ondanks haar groote bescheidenheid, een geletterde en ontwikkelde vrouw. Marius zag eindelijk alléén Louise, zijne tafelgenoote, hij hoorde alleen háár stem, zag hare lippen bewegen, zag alléen hare donkerblauwe oogen, haar gestalte. Alles daarbuiten was als een warrige bijkomstigheid, een kader, nauw niet bewustzijn ontwaard: de schittering van kristal op tafel, van oud Vlaamsche meubels, en goudleder boven donkere, gewreven paneelen. Alleen een enkel maal, ziend door de open deur in den diepen tuin, zag hij heel duidelijk hoe sommige bloesems van den blauwen regen reeds vielen, en tezelfder tijd, rook hij den zoeten, zwaren reuk ervan, die zich scheen te mengen aan de geur van Louise's donkere haar.

En ook Louise was het, alsof heel haar wrevel om Lemair's geprikkelde en hatelijke stemming van dien dag, alsof ook haar vermoeidheid van haar wegviel: zij dacht niet meer aan hare booze woorden, en die van Lemair dien middag.

Wat was Marius Renesse een heel ander mensch, dan zij gemeend had te zullen vinden in den langen, blonden, scherp-blauwoogigen, schijnbaar slappen jongen koopman uit Holland. Hoe heel anders was hij dan haar man, de knappe officier, die over weinig meer te praten wist, dan over paarden en schermen, over den dienst, zijn vak, over den militairen stand: dan Vincent, die in het algemeen wel goedig was, en van wien zij om zijn uiterlijk heel veel hield, maar die toch ook buitengewoon grof soms kon zijn en zóó driftig dat zij vreesde dat hij haar ging slaan of mishandelen, zoodat zij bang van hem werd.

Maar hier was nu Marius Renesse gekomen, die

over andere dingen sprak, die zijn geestdrift aan haar wist mee te deelen.

Of hij sprak over de schoonheid der natuur in dit land dat hij bereisde, de pracht van Antwerpen, en de havenwerken daar, of over de kleuren die zij zagen in den tuin, de boeken die beiden hadden gelezen, de wandelingen die zij hadden gedaan: allerlei karakters die zij hadden leeren kennen, en eindelijk over het bijeenzamelen van oude meubels, het vormen van een interieur - telkens moest zij beseffen, hoezeer deze jonge Hollandsche koopman in geestelijke ontwikkeling stond boven haar eigen echtgenoot, met zijn drift, zijn luimen, en norsche zwijgzaamheid, die zij met stillen wrok aanvaardde. En nu heftiger weder en met grooter spijt dan anders nog, herinnerde zij zich dat Vincent's driftbuien den laatsten tijd veelvuldiger voorkwamen. Het was waar, hij was geprikkeld door dat lange afwachten van zijn promotie. Langen tijd reeds wist hij dat hij bevorderd zou worden: hij was stipter en strenger in den dienst dan ooit te voren, herinnerde zich niet een enkele fout te hebben gemaakt, of ook maar de minste nalatigheid te hebben begaan, en beklaagde zich er telkens over bij haar, dat zijn bevordering altijd nog maar niet kwam.

Maar dat vond zij toch geen voldoende verontschuldiging voor zijn wrevel, zijn altijd woester wordende buien. En nu, dezen middag was het gebeurd wat zij al lang gevreesd had: plotseling om een kleinigheid was hij weer opgevlogen, en zich niet voldoende kunnend beheerschen, had hij haar een harden tik op de hand gegeven, had haar ook geduwd, en was met een nijdig gebaar zwijgend van haar weggegaan, terwijl zij rustten in het gras, terwijl die harde striem op haar hand haar pijn deed, haar brandde. Van plotseling opgelaaide boosheid, zich diep beleedigd voelend en gekrenkt, was zij in luid snikken uitgebarsten. Dit was het dan, waarvoor zij bevreesd geweest was

reeds tijdens haar verloving met Lemair, zij had het wel voelen aankomen, als iets dreigends, waaraan zij nooit dan met afschuw kon denken. En daar hadden zij wrokkende gelegen op een afstand naast elkander, van elkander afgewend toch: zij snikkend, weenend langen tijd, en hij, dat had zij het ergste gevonden, hij had geen enkel woord gezegd, om zich te verontschuldigen, ja heel den langen terugtocht had hij niets gezegd. Beiden waren zij zwijgend naar Leuven teruggereden, alleen op hun kamer bij Van Damme had hij enkele woorden gemompeld, waarop zij geen antwoord had willen geven.

Nu, aan tafel, had zij wel bemerkt hoe Vincent haar en Marius Renesse met nauw verholen wrevel en boosheid zat aan te kijken, veinzend te luisteren naar het gesprek van Van Damme met Miel Vervoort. En het gaf haar een voldoening op te gaan in wat Marius zeide: zij schouwde nu in zichzelve, en voelde hoe zij mee kon denken in zijn redeneeringen, en dat zij daarmede Vincent ergerde.

En meer en meer raakte zij onder de bekoring van Marius' geluid, en, in verfijnde begeerte hem te prikkelen zich in zijn gesprekken toch gehéél te geven, wendde zij zich nog meer naar hem, en daarbij beroerde zij Marius een wijle nu en dan.

Totdat tegen het einde van den maaltijd Marius opstond, zijn gevuld glas in de hand en in een korte toespraak zijn gastvrouw en gastheer prees en dankte, en ten slotte een afscheid toedronk aan Miel Vervoort, die weldra naar de tropen zou vertrekken. En terwijl Marius dit deed, vond Louise hem den innemendsten mensch, dien zij ooit ontmoet had. Wat had zij zich in dezen man vergist, met welk een vuur kon hij spreken zonder een enkele aarzeling. Iedere zin was af, elk woord scheen op de juiste plaats te staan en was gemeend, van begin tot einde klonk zijn stem met beslistheid, en met een klank die haar innerlijk geheel

ontroerde; en toen zij haar gastvrouw en gastheer toegedronken had, en ook Miel, nauw een gebaar makend in de richting van Vincent, die hierdoor zijn wrok weder voelde meerderen en eindelijk haar glas even dat van Marius raakte en hij haar daarbij recht aanzag, kon zij zich niet losmaken van zijne oogen. Zij bleven elkander aanzien, terwijl zij dronken, en weifelend en als ontdaan hun glas weer plaatsten op tafel.

Marius dien avond, in den loop van dezen maaltijd, was stil aan tot de ontdekking gekomen, dat hij indruk op Louise maakte; en toen hij daarvan zekerheid gekregen had, doorhuiverde voldoening en vreugde hem, en gaf hij zich volkomen in zijn lang onderdrukte genegenheid voor die jonge, pas gehuwde vrouw. Hij voelde zich als meegesleept in een stroom waaraan niet meer te ontkomen was, waaraan hij niet te ontkomen zocht, waarin hij mee optrok, zich liet gaan naar willekeur, totdat dit alles tot een hoogtepunt, een zekerheid was gekomen op het oogenblik dat zij hem zoo lang had aangezien.

En van oogenblik tot oogenblik moest hij zich telkens weer die innige ontroering herinneren, denken en mijmeren wat er nu gebeuren zou, wat er nu komen kon.

Niet lang daarna liep de maaltijd ten einde, en gezessen gingen zij den tuin in, door den zwoelen avond. Rondomme achter deze ruime gaarde, scheen de zon, die onderging, rood op de daken en de schoorsteen en van oude huizen: de hemel was diepblauw, het was geheel windstil. In de boordbedden sloten de voorjaarsbloemen hunne bloembladen, de pasbegoten witte kelkjes der Arabis Alpina, en de blauwe bloempjes der Kaapsche Vergeet-mij-niet, bogen zwaar van vocht naar de aarde, en hieven zich weder naarmate de druppels van hen afvielen. Tegen het huis scheen de rijke gloed van de wistaria als een uitkaatsing

over dien welonderhouden tuin. Zij drentelden in paren langs de paden, door de berceaux, geraakten eindelijk op het boulingrin, en daar konden zij niet ontkomen aan Van Damme's spel.

Nog had hij het effen grasveld, dat een strak uitgespannen groen kleed geleek, niet betreden, of hij liep naar het ijzeren kastje tegen den muur, waarin de groote ballen bewaard werden, ontsloot het, haalde een voor een de gladde ebbenhouten kogels met zorg er uit, waarbij Louise en Miel hem op zijn verzoek moesten helpen, en dan speelden zij een partij.

Snel had Van Damme het spel uitgelegd, en weldra, in opgewekte stemming, na den maaltijd, ging hij er in op met het oog van den kenner, mikkend den afstand, en dan langzaam, over die volmaakt effen grasbaan, rolden de groote ballen trager en trager, tot ze stil lagen, de een dichter, de ander verder van het doel.

Maar Marius en Louise waren niet met heel hun aandacht als Van Damme bij het spel: zij zochten, wanneer zij maar een oogwenk konden, nevens elkander te komen. Louise nu en dan, om niets van hun twist te doen bemerken, antwoordde Vincent wanneer deze haar iets vraagde, als ware hij met haar op den besten voet.

Het was duidelijk, vond zij, dat Vincent's driftbui gedaan was, grootendeels vergeten, en dat hij, als gewoonlijk weder verlangde naar een goed woord van haar, een streeling, die hem des te zoeter zijn zou, na langer dan gewoonlijk wrokken. Maar zij had zich voorgenomen het hem moeilijker te maken nu dan ooit, en zij bleef in Marius' nabijheid, Vincent prikkelend met de behaagzucht die zij tegenover den vreemdeling verwonderlijk lang volhield, naar Vincent meende.

Eindelijk begon de schemering.

Het geluid hunner stemmen verklonk; zij waren nu

met hun vijven, want mevrouw Van Damme was in het huis gegaan, om hare kinderen te bed te brengen. Weldra zou het spel in den tuin gedaan zijn, en moesten zij naar binnen. Terwijl het nu stiller werd rond hen heen, hoorden zij het fonteintje aan het andere einde van het gazon zachtjes klateren, en een nabije krekel ving aan zijn eenzamen, durenden zang door den avond. Een vreemd-trieste stemming van scheiding begon als voort te doornen rond hen heen: zij voelden het allen in zich, naarmate het deemster meerderde en boven hen de gloed van den avond geler, bleeker werd.

Ook Van Damme, ondanks zijn wegzijn in het spel, en Louise en Marius voelden het en Miel dacht aan zijn spoedig vertrek naar Indië en aan de weinige aandacht die Louise hem tot nu toe had gegeven, terwijl zij, vreemd genoeg, als jonggehuwde bij voorkeur Marius' nabijheid verkoos, boven die van haren echtgenoot. Maar dit hinderde hem niet: hij was er aan gewend dat Marius van hen beiden de knapste gevonden werd, het was als vanzelf sprekend, hij misgunde hem zijn voorrang niet, het was alles toch voorbijgaand, een kleine flirtation, die niet duren kon. Want morgen gingen zij heen; Marius waarschijnlijk voor minstens een jaar, en hij voor jaren naar Indië.

En Miel dacht weder aan zijn aanstaande verre tochten.

Waar zou hij eens belanden, waar?

In Atjeh, op Java, op Celebes? Zou hij mee optrekken in den oorlog tegen oproerlingen, in het veld gewonden verzorgen, of eenzaam zitten jaren lang ergens als hoofd van een hospitaal?

Veel mijmerde hij. Alleen Vincent voelde het niet, die trieste stemming van scheiding; hij was schijnbaar, terwijl hij in Van Damme's nabijheid bleef, geheel aandacht voor het spel, maar spande zich in, ieder woord te beluisteren, dat Louise en Marius met elkander spraken.

O! Straks, dan zou hij haar wel, zij zou hem álles zeggen, hij zou haar tegenhouden en haar dwingen met hem mee te gaan daar ginds in de donkere berceaux.

Niet lang daarna noodde Van Damme zijne gasten weder naar binnen te gaan.

'Goed', antwoordde dadelijk Vincent. 'Kom Louise, dan zullen wij de ballen opbergen. Wilt u Louise de sleutels geven van het kastje?'

Van Damme gaf Louise de sleutels en wandelde dan traag over het boulingrin met Marius en Miel.

Eu Louise hoorde, terwijl zij wrokkend de ballen een na een weglegde, hoe het gemompel hunner stemmen wegstierf, naarmate de drie mannen het huis naderden; en vast besloten was zij, *niet* dezen avond reeds zou zij met Vincent vrede sluiten, heel haar verbeelding, heel haar denken, bleef bij Marius, en telkens weder zag zij zijn gelaat, zijne oogen en hoorde zij wederom zijne stem.

In de voorkamer, waar de ramen nu hoog waren opgeschoven, en de stap der voorbijgangers soms binnendrong, luisterde Marius naar dit dompe geluid. Hij was vol onrust, en verlangend Louise weder spoedig in deze kamer te zien, onder het licht der lampen die mevrouw Van Damme thans aanstak, terwijl haar man een groot kostbaar boek toonde, waarin oude gravures van Romeinsche bouwwerken. Het gesprek ging thans over de baden, in de dagen der Keizers Nero, Caracalla en Diocletianus gebouwd, en, terwijl Van Damme daarover sprak, moest Marius, naarmate de uitleggingen van zijnen gastheer duurden, onophoudelijk aan Louise denken.

Waar bleven Vincent en Louise? Lang reeds konden zij alles geborgen hebben in den tuin. Waren zij naar hun kamer gegaan? Waarom kwamen zij niet? Eindelijk, voorgevend buiten iets te hebben vergeten, verliet hij de kamer, en trad door de gang. Aan het

einde ervan stonden de deuren nog open, en hij liep dadelijk den tuin in. Hij liep zoo voorzichtig en zoo geruischloos als hij kon. Er was maan en de nacht scheen nog niet geheel gekomen: er dreef een wonderlijk licht in dien tuin, donker lagen er aan het einde de berceaux.

Behoedzaam liep hij de paden langs; dezelfde krekel zong nog zijn eentonig geluid, de nachtwind rees en glipte door het jonge loof der nauw ritselende struiken en van een hoogen kastanje achter bij den muur. Aanvankelijk meende hij, dat er niemand meer wijlde in den tuin; het boulingrin was verlaten, zacht klaterde het fonteintje, de beeldjes wierpen in het maanlicht hun schaduw op het evene gras, de krekel zong, bleef even stil en herbegon. Hij luisterde scherp: er werd ergens gefluisterd: het was niet veraf in de berceaux. Behoedzaam sloop hij daarheen en verschool zich achter heesters. Tezelfder tijd klonk zacht Louise's stem: ‘Stil, ik hoorde weer iets’. En dan Vincent gedempt sprekend:

‘Neen, het was niets’. Marins hoorde hoe beiden voortschreden naar den uitgang der berceaux, en hij zag hoe zij zwijgend daarbuiten traden, dicht tegen elkander aangedrukt.

Nog hielden zij hunne schreden in toen zij het boulingrin betreden hadden. Dan stonden zij roerloos tusschen het fonteintje en de beeldjes, en hun schaduw lijnde scherp op het fijne gras, toen Vincent op eenmaal Louise in wilde opwelling nam in dicht, woest tastende omhelzing, terwijl zij zich gaan liet in zijn langen kus, als was het haar een lust de brute knelling zijner armen te voelen en zijn gretige onstuimigheid.

Derde hoofdstuk
Na jaren.

Den volgenden morgen reisden Marius en Miel naar huis terug. Zij waren beiden in gedrukte stemming, ook omdat het weder plotseling guur en stormachtig was geworden. Wel scheen de zon, maar er waaide een scherpe Noord-Oosten wind, en toen zij Hollands groote rivieren overtrokken, steeg het water met schuimende, witgetopte golven tegen de peilers der bruggen. Zij hadden besloten in Antwerpen hun noenmaal te nemen, en wandelden langs de kaden daarna, en zagen een groote boot naar Congo vertrekken. Er was muziek, er werden Belgische volksliederen gespeeld; en in het afscheid dat de reizigers namen van velen, die met hen de laatste uren dat de boot nog gemeerd lag, aan boord doorbrachten, voelden beiden terug, wat hun na het afscheid van de onbezorgde dagen te Leuven bedrukte. Weinig spraken zij in den trein, terwijl zij enkele uren later hun reis vervolgden. Miel dacht wederom aan zijn spoedige vertrek naar Indië; opnieuw stelde hij zich voor hoe het in de tropen zou zijn, en waar hij zou belanden; liefst zou hij op Atheh zijn, het volle avontuurlijke leven van den guerilla-oorlog meemaken, en hij begon zich de verhalen te herinneren van vrienden en kennissen, die daar in de tropen van Sumatra hadden geleefd en gewerkt, hoe het klimaat er was, wat al moeilijkheden er konden komen ook op zijn weg. Al dien tijd, dat Miel dus mijmerde,

of las gelijk Marius, had hij dezen, voor zoover zij niet een enkel maal het woord tot elkander richtten, in diepe gepeinzen uit het venster van den coupé zien turen.

Eerst had hij er zich wel wat over verwonderd, dat Marius zoo onder den indruk bleef van het afscheid in Van Damme's huis, later had hij het wel begrepen dat hij dacht aan Louise Lemair. Hoe kon het ook anders: het was opvallend geweest gisteren aan tafel zooveel en aanhoudend als zij met elkander gepraat hadden. Ook op het boulingrin had hij hen steeds in elkanders nabijheid gezien, en kort nadat Vincent en Louise terug waren gekomen, was Marius weder in de kamer verschenen, en daar was toen een vreemde stemming geweest. Nog maar enkele malen had hij met Louise gesproken, die toen tusschen hem en haar man stond bij het bekijken der gravures, die Van Damme toonde; er was spijt en een weinig wrevel in zijn stem geweest, alhoewel Louise hem nog eenige malen iets gevraagd had op dezelfde wijze en schijnbaar met dezelfde onbevangenheid als dien middag, terwijl zij daarbij op Vincents schouder leunde. En terwijl Miel dus aanvankelijk voor zich trachtte uit te vinden hoé Marius' zwijgzaamheid in verband te brengen met al het gebeuren van den laatsten avond in het huis van Van Damme, zelf ook spijtig om de onverbiddelijkheid der scheiding van al wat hij in dit België liefhad en achterliet, had hij, naarmate de reis vorderde, langzamerhand al die voorvallen vergeten. Hij was durend gaan peinzen over eigen toekomst, terwijl hij meer en meer, nu Marius stil bleef turen, in zich zelven keerde, tot het hem was als zat hij alleen in den coupé als reisde hij niet met zijn besten vriend, maar geheel alleen.

En zoo ging het Marius. In een voortdurend keeren en wisselen in verbeeldingen van alles wat hij de laatste dagen bij René Van Damme beleefd had, die schoo-

ne dagen in het oude huis met den prachtigen tuin te Leuven en daarbuiten doorgebracht, zag hij onophoudelijk de raadselachtigheid van de jonge, pas gehuwde vrouw, die hem dien laatsten avond dermate was tegemoet gekomen, dan plotseling als van hem was weggedwaald, in een smartelijk heenglippen, dat wel een losscheuring geleek, pijnlijker van oogenblik tot oogenblik naarmate de reis huiswaarts vorderde.

Wat waren vrouwen toch wonderlijke vreemde wezens!

Hij kon niet zonder spijt en wrok aan Louise denken, maar toch haatte hij haar niet om wat er gebeurd was: hij was bovenal triest, omdat hij dit niet vermocht te doorgronden. Nooit had een vrouw hem zoozeer doen bemerken, dat zij zich tot hem voelde aangetrokken, nooit had hijzelf die tintelend-warme, heel zijn aandacht nemende genegenheid gevoeld voor een vrouwelijk wezen als dien avond.

O! Naast Louise Lemair gezeten, den klank te hooren van haar stem, hare prachtige, levendige, donkerblauwe oogen in te turen, als in volledige overgave reeds in hunne gesprekken: den zoeten geur te ruiken van de roos in heur ceintuur, welke reuk zich mengde aan dien van hare donkere haren. Hij was zoozeer door heel haar persoonlijkheid verwonnen geweest, dat hij bijna niets anders had gezien, op niets anders had gelet, dan op haar wezen, haar innig warm levende persoonlijkheid, die zich als ontluikend naar hem scheen toe te buigen, als om hem te omvangen in iets van onbeschrijfelijke zoetheid, waaraan hij niet ontkomen kon. Soms, vagelijk, had hij een wijle moeten denken aan het feit, dat zij pas kort getrouwd was met Vincent Lemair, en dan even had hij wel gezien hoe Vincent verholen naar hen beiden had gekeken; maar dat had hem op zonderlinge wijze geprikkeld zijn aandacht met nog meer ijver aan haar te geven: en dan voelde hij daarbij iets van een klein leedvermaak

met dien jongen echtgenoot, die na met zijn vrouw een kleine oneenigheid te hebben gehad, moest zien, hoe weinig zij zich daarvan nog aantrok van die booze woorden, van die drift van mooi verzorgd beroepsofficier in welgesneden jas met blinkende knoopen.

En met zijn instinctmatigen afkeer van alles wat militair was, had hij soms wel stil-innig-overtuigd, gemeend, dat het hem ten volle toekwam die aandacht van Louise voor hem: dat Louise zelfs beter deed, nu gehéél naar hem overgegeven te luisteren, dan naar éénig ander tafelgenoot. Hij had haar als het ware geheel opgeëischt, en voelde dat zij van haar kant niet anders kon doen dan hem voor zich te nemen zonder te letten op anderen. En toen was dat onvergetelijke moment gekomen, waarop zij elkander hadden aangezien, het was geweest alsof zij het niet meer konden laten, dat durende teedere schouwen in elkanders oogen, en alleen het besef tegelijkertijd, dat zij tegenover de anderen aan tafel zóó niet konden blijven, had hen geheel ontroerd weer doen neerzitten, ontdaan, ontredderd schier.

Ja, stellig, zóó was het gebeurd, niet hij alleen, was zóó geweest, zij ook had het gevoeld - dat wist hij zéker.

En, dán, daarná, héél die ommekeer! Al zijn hoop, zijn verwachting, zijn verlangen, neergesmeten, uit elkaar gerukt!

Het leek een kwade droom als hij er aan terug dacht, een visioen als door somber gekleurd glas gezien, en alles wat hij er van denken moest, had een somberen ondertoon; hij was vol bitterheid en verwachtte niets hoopvols voor de toekomst.

Hij had één enkel deel van alles wat dien vorigen avond gebeurd was, telkens en telkens als eind van iedere overpeinzing weer voor oogen: Louise en Vincent elkander houdend in hunne dringende, stille omstrengeling, en hunne donkere schaduwen op het

gras naast de looden tuinbeelden, die als stomme wachters het aanzagen, maar het geheim nooit zouden zeggen. En eindelijk, toen hij en Miel de grenzen reeds overgetrokken waren, en zij, de uitgestrektheid der polders met de vele, vele slooten weder zagen, een na een uitzwenken, en waaieren, en heen lijnen langs den strakken horizon, vervaagde dat alles langzamerhand voor Marius.

Alleen een algemeen gevoel van onbehagen bleef, bij een nog durende begeerte te weten, hoe Louise's karakter was in den grond: of zij grootendeels met hem gespeeld had, dan wel of ooit de mogelijkheid komen zou, dat al het zoete van dien avond aan tafel, weer zou kunnen opbloeien, en dat zij hem dán zeggen zou, waarom het zóó gebeurd en geëindigd was tóen. Maar in Marius, vermoeid van het denken aan wat ooit nog komen kon, was, heel verholen, het gevoel van wrok en spijt weder in de overhand geraakt. Hij kon Louise nog slechts zien als raadsel, als vrouwelijke ondoorgrondelijkheid en raadselachtigheid: wezen vol behaagzucht, schoon, bekoorlijk en aanbiddelijk. Al het schoone en leelijke, het teedere en coquette, het zoete, bedwelmend-innemende en aantrekkelijke van Louise begon een bedriegelijke schijngestalte te vormen. Het was nu als iets vijandigs-vermoeiends, dat hij begeerde van zich weg te bannen, zooals minderwaardigheden van geen innerlijk gewicht móeten worden weggeschoven uit de herinnering, of daarin moeten worden vernietigd. Maar het was kwellend en pijnlijk dit te doen, er was iets in van zelfvernietiging, en pijnlijker was het nog te bedenken dat hij zich dwingen moest, een beeld uit zijn geest te verdrijven, dat hij in zijn diepste innerlijk nog liefhad, van stonde af aan nog zou begeeren te aanbidden, wanneer het zich weder in de oude gestalte zou vertoonen. Maar de matheid in zijn denken meerderde, en eindelijk vestigde zich een bittere overtuiging in hem:

Louise was niet de vrouw die, daar aan tafel zittend bij René van Damme, wezenlijk hem vriendelijk gezind was geweest, evenmin de vrouw die uit naïeve, bijna kinderlijke behaagzucht, had gedaan zooals zij deed: zij was helaas, het mocht dan bewust of onbewust geweest zijn, niet anders dan wat de Franschen een ‘allumeuse’ noemden.

Ja, Louise Lemair was een allumeuse, en anders niet, een vrouw die de zinnen der mannen aan zich wist te binden, ze in begeerte aan zich wist te binden, zóó dat die begeerte stijgen kon tot een stille razernij van lusten die een uitweg zochten, die zij dan verder aanwakkerde, opdreef, aanhitste, totdat die mannen zich dan onmogelijk meer beheerschen konden, en in verstikkend, brandend smachten gingen grijpen naar wat zij waanden gewonnen te hebben. En dan, op dat oogenblik zou zij terugtreden, ijskoud als een heilige die aangerand wordt. Al die door verrichte en toegestane aanrakingen en geestelijke en lichamelijke streelingen geworden, en met overwogenheid gevoede passies, zouden dan, instede van een langdurige en hartstochtelijke bevrediging, de leegte en duisternis vinden van een killen, peilloozen afgrond. En alles zou met één slag eindigen in boosaardigheid, en in stil, duivelsch genot, om de brandende geestelijke en lichamelijke pijn haar slachtoffer aangedaan, en voor die mannen zou het dan eindigen in bittere, machtelooze razernij, een weerloos zinnen op vergelding.

Doch ook die kwellende gedachten dááraan werden matter en matter: ze bleven nog wel triest en naargeestig zeuren, maar kwamen telkens met minder vastheid, minder helder en uitgesproken terug; eindelijk kromp het al ineen tot één durende droefgeestigheid, waaraan hij vergeefs een einde zocht te maken, door zich te dwingen te denken aan zijn zaken.

Hij nam een brief uit zijn zak, hem door zijn compagnon naar Leuven gestuurd, en waarin geschreven

werd over een onderneming, die, mits met doortastendheid begonnen, hun niet anders dan voordeel brengen kon. Een wijle dacht hij over verschillende combinaties, wikte en woog het een tegen het ander, berekende, schreef een paar cijfers op: maar hij was zóó somber gestemd, dat hij in deze zaak alleen maar nadeel kon ontdekken, of zóó weinig winst, dat zij de moeite van voorbereiding en zorgzame, overwogen ontwikkeling niet waard was. Hij kreeg een neiging om den brief in elkander te kreuken en uit den coupé te werpen, maar terzelfder tijd, koel zich beheerschend, besefte hij, dat hij later, als hij wederom kalm was, alles zuiverder zou inzien, beter zou kunnen oordeelen. Morgen op kantoor zou hij alles rustig met zijn deelgenoot behandelen.

Doch de gedachte aan den te hervatten arbeid na de roes van vrijheid te Leuven, hinderde hem, maakte hem wrevelig. Nogmaals haalde hij den brief te voorschijn, dwong zich als in zelfkwelling om elk punt na te gaan, doch hij kwam onvermijdelijk tot dezelfde uitkomst. Ten slotte in een dwaze opwelling stond hij op het punt den brief toch aan kleine stukjes te scheuren, toen Miel hem toesprak, en een opmerking maakte naar aanleiding van een artikel, dat hij juist in een dagblad had gelezen. Zij spraken een poos met elkander, maar vervielen dan weder in hun doffe zwijgen, terwijl Miel las, en Marius de beenen strekkend op de bank vóór zich door de raampjes van den coupé naar buiten tuurde.

Te Haarlem stapte een drietal reizigers binnen hun coupé. Het was een jong meisje, Annie Storm, een kennisje dat meermalen op hunne dansavondjes te Amsterdam geïntroduceerd was dien afgeloopen winter; zij reisde met hare ouders. Zij spraken wat met elkander en vluchtig werd kennis gemaakt met de ouders van het meisje, twee reeds grijzende menschen. Marius wist dat de man notaris was te Haarlem. In

zijn wrevelige stemming vond hij het echtpaar, echt-Hollandsch verlegen en stug terughoudend, wat hem weder denken deed aan de levendigheid en de vertrouwelijke gemeenzaamheid der Belgen, en van de menschen waar zij juist zulk een schoonen tijd hadden doorgebracht. Op de danspartijtjes had hij wel meermalen met Annie Storm gedanst, en dan had hij wel opgemerkt dat zij niet als de meeste meisjes daar, onbeduidend was, maar het was hem altijd geweest, alsof op een gegeven oogenblik zij niet verder durfde spreken, alsof zij dan liever over het behandelde onderwerp niet verder wilde praten uit schuchterheid, of verlegenheid, of schroom zich te veel te geven.

Daarom had zij nimmer veel indruk op hem gemaakt al vond hij haar uiterlijk wel aantrekkelijk.

Zoo was het ook nu weder. Een poos praatte zij met Marius en Miel, en haar stem en gebaren waren bekoorlijk en levendig, maar na een wijle zweeg zij en zag voor zich, praatte even zacht met hare ouders, die binnensmonds antwoordden. En toch, terwijl Marius haar thans in deze kleine ruimte van den spoorwegwagen, zoo van nabij zien kon, vond hij haar meer aandacht waard dan gewoonlijk.

Terwijl zij uit het venster zag, ontwaarde hij, hoe welgekleed zij was. Haar gelaatskleur was frisch, haar mond heel fijn gevormd; het viel hem nu op, dat hare lichtbruine oogen wat droefgeestig tuurden, maar bovenal vond hij hare donkerblonde haren glanzend en als een rijke, overdadige pracht. Een oogwenk had hij haar er op betrapt, dat zij hem als in mijmerij van terzijde zat aan te kijken, en dat daarna een blos haar in de wangen was gestegen. Doch dit meisje werd hem niet meer dan een welkome afleiding, na die terging van het durend moeten denken aan Louise Lemair en haar raadselachtigheid. De lieflijkheid die hij rondom Annie Storm ontwaarde, deed hem eindelijk met des te grooter bitterheid voorgoed tot de over-

tuiging komen, dat de bekoorlijkheid der vrouwen en meisjes bedriegelijk en onbestendig is, en dat het raadzaam was voorzichtig te zijn met hare aantrekkelijkheden, en ze zoo mogelijk slechts objectief te zien, zonder er te zeer door onder den indruk te geraken. En toen zij ten slotte gedrieën uitstapten, de beide ouders en Annie Storm, vond hij nogmaals het bewegen van haar slanke lichaam in het lichtgrijze mantelpakje wel gracelijk en van zekere waardigheid, en het streelde hem dat zij hun beiden vriendelijk goedendag zegde, en zij hem daarbij even aanzag.

Dra rolde de trein met durend gedender weder voort en het einde hunner reize naderde. En nu, als gelijktijdig beseften Marius en Miel, dat ook zij weldra afscheid hadden te nemen, en dat zij die laatste oogenblikken nog moesten benutten; en beiden voelden spijt dat zij zoo weinig het woord tot elkander hadden gericht, heel dien langen tocht vanuit het hart van België.

Nu spraken zij af, dat zij elkander nog eenige keeren zouden zien in de stad, en Miel zeide het voornemen te hebben vóór zijn vertrek een diner te geven aan zijn vrienden; het zou al spoedig gebeuren, want over drie weken vertrok de boot naar Indië. Kort daarop rolde de trein onder de hooge overdekking van het station der hoofdstad, en ze namen afscheid, want Marius woonde buiten te Hilversum en moest nog een half uur reizen. Te Amsterdam raakte zijn coupé vol menschen, en ook zijn compagnon was onder hen.

En dus, onwillig en wrevelig, eindigde Marius de laatste oogenblikken van zijn vacantietijd met een gesprek, naar aanleiding van den brief die hem geschreven was, en nog dienzelfden avond bleven hij en zijn deelgenoot laat bijeen, voortdurend overwegend en besprekend de nieuwe onderneming, die nu onmiddellijk begonnen moest worden, wilden zij slagen.

Omstreeks den tijd van Miel Vervoort's vertrek naar Indië, en de weken daarna, was de drukte in zaken op Marius' kantoor grooter en grooter geworden. De onderneming, waarover zijn deelgenoot hem naar Leuven geschreven had, scheen te zullen slagen, en wanneer alles goed ging en uitkwam, zooals zij beiden na zorgzaam overwegen berekend hadden, dan kon deze zaak een aanleiding zijn tot een reeks volgende, van dezelfde of nog grooter uitgebreidheid.

Marius, intusschen, volgde meer mee in den stroom, dan dat hij als zijn deelgenoot steeds op den uitkijk was naar nieuwe ondernemingen. Hij was niet, als deze, vóór alles handelsman. Hij vond in het algemeen met groote nuchterheid, dat het zakenleven voor hem meer noodzakelijkheid was dan behoefte. Zonder zijn zaken kon hij niet genoegelijk en betrekkelijk onbezorgd leven, kon hij niet genieten van een aangenaam interieur, geen oude meubels en andere antiquiteiten, geen boeken, schilderijen koopen, geen muziek hooren of theater gaan zien, en bovenal niet reizen, buiten de reizen voor het kantoor.

Hij hield genoeg aandacht bij zijn zaken om deze flink aan den gang te houden, zijn compagnon steunend zooveel hij kon; maar eenmaal na zijn werk in de stad in den trein naar huis terug, dacht hij slechts aan de mogelijkheid hoe zich het best te vermaken de rest van den dag. Maar in den loop van den zomer breidden hunne zaken zich zóó uit, dat hij dikwijls eerst laat in den namiddag zijn kantoor verlaten kon. Toen met den winter de drukte steeds aanhield, voelde hij zich te dikwijls naar hij meende een slaaf van het zakenleven, erger nog dan zijn deelgenoot, wien dit zwoegen nu eenmaal een tweede natuur geworden was, een behoefte. In zich zelven moest hij lachen om diens ijver, om zijn gewoonten op kantoor. Hij ergerde zich dikwijls over de meedoogenlooze manier, waarop hij met de bedienden omging, en de hardheid waarmede

hij over anderen oordeelde, Met dat al waardeerde hij hem als iets onmisbaars, een groote werkkracht en stuwkracht op het kantoor, waar hunne belangen dezelfde waren, en hij vermeed het gewoonlijk zich te zeer in zijn karakter te verdiepen. Mocht deze man dan geen levensvreugde zoeken zooals hij die begeerde, hij zou er van nemen wat hij kon, óók nu maand na maand het zakenleven drukker werd.

Toen de zomer ten einde ging, kwamen de eerste brieven van Miel Vervoort uit Indië. Marius had er zich over verwonderd, dat hij al niet veel eerder iets van hem vernomen had; nu las hij deze brieven. Reeds enkele weken na zijn aankomst was Miel ziek geworden, het had niet heel lang geduurd. Na zijn herstel had hij veel dienst gedaan in het veld. In zijn laatste brieven verhaalde Miel van een zijner oorlogsavonturen.

Hij beschreef het met zulk een kracht, en heel het doorleefde van al de afschuwelijkheden, waarbij hij als arts zelden iets doen kon voor zijn kameraden, omdat zijn hulp telefonisch ingeroepen was na hinderlagen en de meeste gewonden dan reeds dood lagen of stervend waren, maakte zùlk een indruk op Marius, dat hij die gebeurtenissen dagen en weken lang voor zich zag. Dan dacht hij weer hoe Miel moest geleden hebben onder zijn typheuse koortsen, hoe langzaam zijn herstel was geweest. Hij leefde, Miels brieven lezend en herlezend, diens avontuurlijk bestaan in de wildernissen van Atjeh mee: zijn patrouille-loopen, 's nachts slapen in de open lucht, met bivakvuren en wachten, overvallingen, klewanggevechten en beschietingen. Dan las hij nog eens en weer, hoe Miel na het avondmaal een ouden kennis bij zich ontving in zijn bivak, een luitenant der cavalerie, dien Marius ook wel kende, en die in die streek doortrekkend was met zijn peloton. Zij hadden elkander van vervlogen vroolijke uren verteld in Holland, en waren eerst omstreeks half twaalf slapen gegaan, en lagen juist ter ruste toen de telefoon

onophoudelijk schelde en Miel's hulp werd gevraagd voor een colonne onder bevel van eenen vriend van hem, een kapitein die op eenige uren afstand van hun bivak in een hinderlaag was gevallen.

Er waren vele dooden en gewonden. Dadelijk was Miel met een ambulance en twee brigades maréchaussés zonder gids naar die plek gegaan. En dan beschreef hij het tropische heuvellandschap, wonderschoon en geheimzinnig in den maannacht, en eindelijk hoe door dien nacht hun hoornstooten: ‘Hier is de maréchaussé’ beantwoord werd, en zij de platgetreden plek waar gevochten was, vonden. Hoe hij dan hun ouden vriend den kapitein ontwaard had met een speerwond in den buik, en stukgehakt hoofd, en tot splinters geslagen ledematen, en rondom hem nog een-en-twintig andere gewonden en verminkten, die lagen, roerloos, in een massa van modder en bloed, dat zwaar en wee geurde in de zwoelte van den maanlichten nacht. Hoe Miel toen onmiddellijk al die menschen voorloopig verbonden had en daarna, na een langen tocht vol gevaren en nieuwe hinderlagen langs smalle paadjes en door rolsteen kali's, hen tegen den middag veilig te Segli had gebracht.

Door de kleurige en suggestieve kracht van Miel's brieven, was al dat gebeuren als iets werkelijks voor hem verschenen, telkens wen Marius het weder las. Dan herinnerde hij zich wel de gesprekken, die zij met elkander hadden kort voor Miel's vertrek, en onwillekeurig kwamen dan in hem gedachten op, vage en onbestemde mijmeringen over al de mogelijkheden, die zij besproken hadden van oorlogen en oproer ook in Europa, en die hij toen voor hersenschimmen had aangezien, maar die onder den invloed van Miel's beschrijvingen vasteren vorm begonnen aan te nemen en niet meer onwaarschijnlijk bleven. Totdat hij besloot die brieven niet zoo dikwijls door te lezen: ze brachten hem op dat punt waarlijk uit zijn evenwicht, terwijl hij toch

zijn eigen overtuigingen zoo graag behouden wilde, wijl hij vertrouwde op het voortduren van den vrede, van een bestendigen vrede in heel de wereld, die niet dan aanstaande kon zijn.

Eindelijk kwam er, nadat Marius in vele maanden niets meer van Miel gehoord had, diens brief, waarin hij vertelde dat hij gewond werd op een van die patrouilletochten in Atjeh: hoe zwaar ziek hij daarna was geweest, en hoelang het had geduurd vóór hij beterde. Hij was nu chef van een hospitaal op een kustplaats in Celebes; daar zou hij voorloopig wel blijven, totdat de drie jaren, waarvoor hij zich als officier van gezondheid verbonden had, verstreken waren. Na dezen laatsten kwamen de brieven van Miel steeds zeldzamer. Intusschen verstreek de winter.

Toen het voorjaar kwam, herinnerde Marius zich zijn tocht met Miel door België, hun feesten daar en de dagen bij Van Damme, en hij moest sterker dan ooit denken aan Louise Lemair. Bij tusschenpoozen, wanneer zijn vrije uren op zijn kamer in zijn stille huisje buiten hem deden peinzen over het verleden, was haar raadselachtig beeld hem reeds dikwijls nu eens vaag, dan weder duidelijk, voor den geest gekomen.

Maar hij wist zijn stil verlangen naar België en de begeerte haar weer te zien te onderdrukken, met den vasten wil om de herinnering aan die vrouw voorgoed te bannen. In zijn diepste innerlijk gevoelde hij wel het dwaze en geforceerde daarvan, en hij begreep wel dat zelfs aan de grootste raadselachtigheid toch altijd een oorzaak ten grondslag moest liggen, en dat ook voor Louise er een reden was geweest, hoe dwaas die ook mocht zijn, om te doen zooals zij deed.

Met dat al gingen er enkele jaren voorbij, waarin Marius bij iedere lente overwoog, om de reisjes die hij vroeger maakte met Miel Vervoort nu eens alleen te ondernemen, en dan ook Van Damme weer eens op te zoeken; maar telkens gebeurde er iets dat hem van

zijn voornemen afbracht. Meestal ging hij, na een paar dagen te Brussel, naar Parijs, en vandaar naar Zwitserland, om daarna door Duitschland naar huis te gaan.

Totdat het jaar van den oorlog kwam en de politieke gebeurtenissen in Europa ook in Marius, zijns ondanks het besef brachten, dat de kans nu grooter was dan ooit waarop hij al zijn ideeën van pacifisme, ontwapening en den bestendigen vrede bij bloeiend internationalisme, zou moeten prijs geven.

Reeds had hij met zijn compagnon een lang gesprek gehad over de mogelijkheid van een Europeeschen oorlog, en over het ontwrichten van heel het maatschappelijke en het zakenleven, dat daarvan het gevolg zou zijn; en meer dan hij ooit gedaan had dacht hij aan die mogelijkheden en aan de bedreiging van zijn rustig bestaan, wanneer er werkelijk geen zaken meer zouden kunnen gedaan worden. Een groote afleiding bracht hem een brief van Miel, die uit Indië zijn terugkomst binnenkort naar het vaderland aankondigde. Hij zou, naar hij schreef, waarschijnlijk niet meer naar de tropen teruggaan. Hij had liefde voor zijn vak, en daarom had hij het drie volle jaren uitgehouden; maar wanneer hij dacht aan al die tropenziekten die hij alreeds had doorgemaakt en zijn maandenlange werkeloosheid daardoor, dan, meende hij, kon hij in Europa zijn tijd wellicht nuttiger besteden. Vooral, schreef hij, voelde hij nu veel voor chirurgie na zijn ondervindingen op Atjeh. Over een mogelijken oorlog na den moord te Serajewo, schreef Miel slechts enkele woorden en dan nog alsof het een vanzelf sprekende en zoo goed als onafwendbare zaak was.

In dien tijd bewoonden Vincent Lemair en zijne vrouw een woning aan den Zuid-Oostelijken rand van Antwerpen. Hun huwelijk was kinderloos gebleven. Meer dan ooit had Louise te lijden van Vin-

cent's driftbuien nu de tijden zoo dreigend waren, want Vincent had een afkeer gekregen van den dienst en verlangde naar een rustige betrekking in het burgerleven. Toen de mobilisatie aanstaande scheen, wist hij wat dit voor hem te beteekenen had: dat zou een scheiding zijn voor onbepaalden tijd van zijn huis en zijne vrouw, van zijn rust en van haar die hem, hoe bruut en woest en onvriendelijk hij ook tegen haar zijn kon, welgezind bleef, en die van hem hield. Toen eindelijk Vincent in het laatst van Juli op eenmaal een oorlogsbestemming kreeg, op een van de forten der vesting, bleef Louise, na het plotselinge, korte afscheid, geheel alleen en zonder een enkel bericht van haren echtgenoot.

Vincent had nimmer veel vrienden gehad. In Antwerpen gingen zij wel een enkelen keer uit, maar kennissen hadden zij er zeer weinig, ook wijl het altijd Vincent's grootste genoegen geweest was, met zijn vrouw in eenig restaurant heel overwogen en langdurig te middagmalen, om daarna een café-chantant te bezoeken: ieder ander gezelschap dan dat van zijn vrouw was hem daarbij hinderlijk. Hij vermeed geheel tegen den regel in, den omgang met de andere officieren. De stilte en verlatenheid na de trieste, eerste week alleen in huis, waren Louise ten slotte zóó ondragelijk geworden, dat zij, ook op aandringen van hare moeder, besloot naar Thildonck te gaan.

Een middag, het was de vijfde dag na de eischen door Duitschland aan België gesteld en de Duitschers waren met den aanval op Luik begonnen, zat Louise Lemair in den tuin achter haars moeders huis. Zij had getracht een handwerk te beginnen; daarna wilde zij een boek lezen tot afleiding voor haren geest, waarin onophoudelijk de gedachte keerde aan Vincent, wiens laatste brief kort en zakelijk was geweest, als al zijn brieven: hij hield er niet van ze te schrijven. Maar, zoowel het handwerk als het boek had zij weder weg-

gelegd, en zij wandelde soms wat langs de paden, plukte bloemen, schikte ze in een vaas, zette die op het tafeltje bij haar stoel, en bleef dan stil turen voor zich heen, naar het wuiven van het loof der hooge kastanjeboomen achter in den tuin, waardoor de trage wind voer. Maar tusschen het geruisch der bladeren door had heel den dag het kanon vervaarlijk gegromd. Het kwam uit het Oosten, dat schrikkelijke, dreunende geluid, dat onrust en angst in haar deed groeien, naarmate het afnam of toenam in hevigheid, en dan alles scheen in beweging te zetten door onophoudelijke trilling of door vervaarlijk gedaver. Voortdurend moest zij er over peinzen, waar er nu gestreden werd. Zouden de Belgen stand houden daarginds aan de Maas, of zouden de Duitsche horden het land overstroomen, en ook Antwerpen bereiken? En weer dacht zij aan Vincent, haar man, die wachtte op wat gebeuren ging op zijn fort.

Zij was trotsch op hem, omdat hij nu iets deed voor het land.

Zij herinnerde zich nog zoo goed zijn woorden voor hij wegging, die zij niet van hem verwachtte, en waaruit zoo duidelijk bleek, dat Vincent, ondanks alles, toch nog idealen had:

'Ik vind het ellendig om je alleen te moeten laten Louise, maar ik ben toch blij, dat ik nu misschien nuttig kan zijn en iets kan doen voor de eer van het land. Het laat mij koud of ik er ooit goed van afkom of niet, ik heb nu een vast doel'.

En nu, mijmerend in haar stoel bij het tafeltje, waarop de bloemen geurden, en terwijl het doffe, duwende gerucht der verre kanonslagen gromde over de velden rondom, moest zij daaraan opnieuw denken, Vincent was dan toch niet geweest zooals zij hem altijd had gedacht. Hij was niet alléén een ruwe man, een woestaard, dien zij vreesde om zijn kracht, waarvan zij toch hield, zoogoed als van zijn slanke, manlijke ge-

stalte: neen, hij was veel, oneindig veel beter geweest dan vele duizenden in het land, die alleen maar gespot hadden met idealen. O! Vincent had haar geest niet rijker gemaakt, zooals Marius Renesse dat gedaan zou hebben misschien, maar zijn laatste woorden hadden haar meer gegeven dan dat, iets waaraan zij zich in deze sombere dagen vast kon klampen.

En dan peinsde zij over Marius, zooals zij dikwijls aan hem had gedacht na dien avond bij haren oom René van Damme.

Toen, aan tafel had zij van Renesse gehouden, omdat hij haar in een wereld had binnengeleid, die rijk en schoon was en die toch ook de hare had kunnen zijn, wanneer zij niet was gehuwd geweest met Vincent Lemair. Maar toen had zij niet beseft dat zij vluchtig verliefd was geweest, een oogwenk op Marius' geest, die naar iets hoogers scheen te reiken, naar iets dat zuiverder was, en wellicht van veel meer beteekenis voor haar, dan al wat tot nu toe Vincent haar had geboden, wiens woeste begeerten, en zinnelijkheid en bijna kinderlijke verliefdheid haar bekoorden, overrompelden en overmanden zoodra hij in haar nabijheid kwam. En zoo was het dan gebeurd dien avond, achter in Van Damme's tuin, in de donkere hagen, dat zij onmogelijk had kunnen weerstand bieden aan die overweldigende kracht van Vincent, toen hij haar plotseling, na haar daar binnen te hebben gevoerd, voorgevend dáár van uit het huis minder beluisterd of bespied te kunnen worden, als in een verstikkende omknelling had gegrepen en gezegd, dat zij bij hem behoorde en bij geen ander, wat er ook ooit zou kunnen gebeuren. En zijn stem hoorend, en voelend de vastheid van zijn greep, waaraan niet viel te ontkomen, scheen het alsof het op eenmaal alles weer uit haar was weggedwaald, wat Marius dien avond in haar had gewekt, en heel haar wrok tegen Vincent was uit angstig ont-

zag voor hem geweken, en wederom had zij zich door hem laten omarmen en kussen.

Met dat al, wanneer Louise in een ander huis, een andere omgeving was opgegroeid, grootgebracht door andere ouders, dan zou zij het leven met een man als Vincent Lemair wellicht nooit verkozen hebben. Van hare moeder had zij geestelijk alles geërfd wat haar had kunnen maken tot een vooral schoonheidminnende en prachtlievende vrouw: maar hare moeder had door het huwelijk met Karel van Hout, een grof bewerktuigd groot-industrieel, die aan bijna niets anders dacht dan aan zijn zaken, reeds in de eerste jaren van haar huwelijk volkomen moeten toegeven aan alles wat haar echtgenoot wilde en begeerde. De eerste maanden van hun getrouwd zijn waren voor hare moeder vol teleurstellingen geweest, en dikwijls had deze wrokkig gedacht aan het gestadige drijven harer ouders, die haar huwelijk met den vermogenden Van Hout hadden aangemoedigd, ja het haar schier hadden opgedrongen. De groote, even buiten Leuven gelegen metaalfabriek grensde vlak aan het huis, dat daar tegenaan gebouwd was, en in dat huis had haar echtgenoot zijn kantoor; maar zij zag hem slechts aan ontbijt, noen- en middagmaal, des avonds ging hij naar zijn club. Er was een grijze, sombere stilte over al hare dagen, die onmogelijk aan iets anders konden worden gegeven dan aan het huishouden, want hun woning was groot, er waren veel bedienden, en haar man was veeleischend en moeilijk te bevredigen. Dus gingen hare dagen in altijd hetzelfde gebeuren voorbij, en met die doffe regelmaat werd ook haar karakter één. Zij verloor geheel haar eigen oordeel, voedde plichtmatig hare kinderen op, ontwaarde in haar eenigen zoon een karakter, volkomen gelijk aan dat van den vader, alleen in Louise herkende zij vagelijk trekken van haarzelve uit haar jeugd. Zij hield veel van Louise en als bij instinct achtte zij het het

beste voor dit kind dat zij het zooveel mogelijk zelf opvoedde, ook omdat de vader daar in den aanvang geen bezwaren tegen maakte. Maar later oordeelde hij, dat Louise voor een poos naar een kostschool te Brussel moest gestuurd. Alreeds had hij zijn zoon toen bij zich op kantoor genomen.

Als meisje van twaalf of dertien jaren had Louise zich in het ouderlijk huis dikwijls eenzaam gevoeld: daar was, zonder dat zij besefte waarom, een geestelijke leegte rond haar, die haar beklemde en tegenstond.

Ook van sommige kamers had zij een afkeer: het salon met zijn ouderwetsche, zwart gepolitoerde meubels, zijn leelijke platen aan den wand, veel gegoten koper, dat zwartachtig was aangeslagen, wekte walging, vooral ook om den geur van houtzwammen, die ergens in een kast de planken verteerden.

Aanhoudend gromde door haar wezen de nabijheid der metaalfabriek, en op donkere winterdagen, als het licht toch reeds schaarsch was, kon bij lage regenwolken en Zuid-Westen wind, de rook der hooge schoorsteenen het huis zoo duister maken, dat heel den dag het gaslicht branden moest. In den loop der jaren, liet haar vader te Thildonck een klein landhuis bouwen voor den zomer; en dat lichtende jaargetijde veel buitenshuis spelende, kwam Louise er toe van de natuur bovenal te houden, en het hinderde haar niet of de dagen regenachtig of zonnig waren. Zij ging na haar terugkeer van de kostschool in later jaren geheel alleen lange wandelingen maken, en nam dan een boek mee, met het voornemen het ergens op een stille plek kalm te lezen; maar meestal was zij te moe, als zij daar rustte, om dat te doen, en zij bleef luisteren naar de geluiden van den schoonen dag, en zoo liggend en half dommelend, of mijmerend, kwamen ook wel verholen gedachten van liefde en minne, en in haar peinzen vormden zich de gestalten van jongelingen en mannen, die zij wellicht eens lief zou hebben, met diezelfde

driften en groote hartstochten, waarvan zij had gelezen in de boeken die haar verboden waren. Het leven in de stilte der natuur was haar eindelijk alles geworden. Dat eenzame luisteren daarnaar, dat had haar gehard tegen velerlei invloed van buiten. Het had haar in menig opzicht wellicht ook grover gemaakt. De zelfingenomen luidruchtigheid van haren vader en haar broeder, en van de vele vrienden, eveneens kooplieden of mannen van zaken, die hen bezochten, hinderde haar niet meer zoozeer als vroeger: evenmin hinderde haar nog de leelijkheid der meubels, of de geur der champignons in het salon. Zij begon het wel genoeglijk te vinden te luisteren naar de gesprekken harer huisgenooten en der gasten, die altijd klaar waren met een oordeel over allerlei zaken en over andere menschen en dit onfeilbaar en onveranderbaar achtten. En nu begon zij wel te denken, dat er maar één voortreffelijk menschensoort op de wereld bestond: dat der kooplieden en fabrikanten. Lezen, waarvan zij tot nu toe veel gehouden had, en dat zij ook op de kostschool veel deed, begon haar tegen te staan. Op die kostschool had zij tot haar schade slechts met kinderen van rijke kooplieden en industrieelen verkeerd, wier aanleg bij den haren verre ten achter stond; maar daarvan was zij zich niet bewust geweest, omdat zij nooit menschen ontmoet had, karakters, die haar daarop opmerkzaam konden maken, die haar hadden kunnen doen komen tot het besef, dat zij bewust geleid, in bepaalde vaste banen, tot meerdere intellectueele ontwikkeling, meerdere, rijkere beschaving zou geraakt zijn.

Haar gestel was altijd krachtig geweest. In tegenstelling met de meisjes, waarmede zij het school te Brussel had bezocht, was zij lichamelijk volmaakt gezond. Dikwijls had zij hare schoolkameraadjes bespot, wanneer deze klaagden over allerlei werkelijke en verbeelde kwalen en ongesteldheden: doch zij had niet geheel begrepen waarom die meisjes dat onkiesch

vonden of kwetsend. Met dat al bleef zij spotachtig, maar verdroeg ook dat anderen háár plaagden. Er was er met dat al niet een, die, om haar gelijkmatig opgewekt karakter, niet van haar hield. Sommige meisjes, en dat waren diegenen, die in hunne koffers de boeken verstopten, die zij niet lezen mochten en die zij ook aan Louise ter leen gaven, waren wel erg verwonderd, dat Louise niet als zij geprikkeld werd door die verhalen, niet aangetast werd als zij door die liefdesavonturen, die vreeselijke, spannende drama's, al dien hartstocht, die onverwachte, verschrikkelijke ontknoopingen. Ja, zij waren als verstomd toen Louise speelziek, dartel en met aanstekelijken humor, een middag, een der hoofdpersonen uit die boeken begon voor te stellen, en na te doen in een scène, die als de spannendste in het geheele verhaal algemeen prachtig werd gevonden. In werkelijkheid was Louise bijna even sterk als hare vriendinnen onder den indruk dier boeken geweest, maar iets werkte op haar verbeelding als een rem, haar nuchterheid namelijk, en haar zin voor humor, die er haar toe brachten om bij de meest boeiende passages te bedenken, dat dit alles slechts was samengesteld, verzonnen, knaphandig en met oordeel en overwogenheid bijeengevoegd.

Neen! Als er dán eens zoo iets *werkelijk* gebeurde, als zij *werkelijk* zoo iets eens zou kunnen meemaken, beleven!

Zij hield van het sterke, wezenlijke in het leven.

Verbeeldingen en voorstellingen konden verschrikkelijk en schoon zijn, en pralen en blinken, of afstootend zijn, áls de werkelijkheid, maar dë werkelijkheid, het voelen met lijf en ziel, het ondergaan, het zeggen en het doen, dát was het waar het in de wereld op aan kwam. En mocht zij dan als kind van de kostschool gelijk hare kameraadjes een pooze sentimenteel-romantisch gedacht hebben en gedroomd, zich hebben verbeeld, dat er nu wel spoedig in haar jongemeisjes-

leven, iets schrikkelijk-prikkelends, iets angstwekkends, iets onbeschrijfelijk-zoets van liefde en lust zou komen, dra bekeek zij de dingen dezer wereld weer met koele, oordeelende oogen, en nu voorgoed.

Nu wachtte zij kalm en overwogen, wat er in het waarachtige leven nog zou kunnen gebeuren.

Wanneer zij nu welgemaakte, knappe jongelieden, of mannen ontmoette, vond zij hen aantrekkelijk om hun uiterlijk alleen, en maakte om hen heen geen schoone omlijsting, toon of verbeelding gelijk aan die uit de boeken, zooals bijna al hare vriendinnen deden. Des te meer begon zij na haar verblijf op de kostschool en haar terugkeer op het landhuis, van opschik te houden, van een welverzorgd lichaam, van mooie japonnen en siersels: haar smaak daarvoor wist zij in een eenigszins bizarre, verfijnde richting te ontwikkelen. In die dagen bezocht zij ook dikwijls haar familie te Leuven, de Van Damme's. René van Damme had altijd veel van zijn mooie nicht, kind van zijne oudste zuster, gehouden en Louise met haar waardeering van vriendschap en hartelijkheid, nam veelal graag zijn uitnoodigingen aan.

Maar wonderlijk genoeg had zij nimmer een vergelijking gemaakt tusschen de prachtlievendheid van het geestelijk verfijnde karakter van haar oom, en de botte natuur, de groote geestesarmoede van haar vader. Louise hield van een sterke, vaste lijn in karakters; zelf zinnelijk en materialistisch van natuur, kende zij zich zelve en was zij niet in staat zich haar eigen wezen beter of slechter te droomen, alhoewel zij eerbied had voor werkelijk groote daden, voor alles wat waarlijk verheven was. Daarom wellicht kon zij ook de karakters van haar vader en oom ieder op zichzelf zien, en dan nog het meest datgene in die karakters, dat voor haar onmiddellijk iets had te beteekenen, dat zij als iets zeer eenvoudigs, aannemelijks kon begrijpen en aanvaarden. En daarom hield zij, ondanks

de grove hoedanigheden haars vaders, van dezen om zijn beslistheid, zijn snel oordeelen en handelen, zijn groote gehechtheid aan haar en aan alles wat zijn huis en huisgezin betrof, en van haar oom Van Damme om diens hartelijkheid en gastvrijheid. De Van Hout's, zoowel als de Van Damme's stamden uit Holland en voor honderd jaren waren hunne voorouders protestanten geweest. Later in België waren zij uit zuiver materieele overwegingen katholiek geworden. Voor de wereld schenen zij katholiek: hun innerlijk wezen was, zoo niet godsdienstloos, dan toch verre van geloovig alhoewel wat mystiek geaard, en geslacht na geslacht had den nieuwen godsdienst meer als een plicht aanvaard, dan als een overtuiging gevoeld. Van echte vroomheid was in beide huizen nooit sprake geweest: plichtmatig deden zij slechts het allernoodzakelijkste van wat voorgeschreven was. Louise's vader vooral, die in zaken en geld het eenige noodige in het leven zag. had zich om haar godsdienstige opvoeding heel weinig bekommerd. Daarom was Louise ook anders, dan haar kinderlijk geloovige en bijgeloovige vriendinnen: zij kon gedurende een godsdienstoefening bijna uitsluitend geboeid blijven door de handelingen van den dienst, door de pracht van het altaar; zij zag den schoonen vorm en vond het aangenaam zich daarin te verdiepen, verder ontroerde dat alles haar niet. Later buiten wonend, bestond er voor haar meer wijding in de natuur, dan in al wat haar vroeger in den godsdienst wel getroffen had. De stilte en eenzaamheid van een uitgestrekt bosch, met hoog geruisch van bladeren en geluid van vogels vond zij eindelijk plechtiger dan kerken en kathedralen, heilige communies, ornaten, hosties, orgels en kleurige vensters en alles wat binnen die beperkte ruimte gebeurde. Dus eenvoudig, goedmoedig geaard, materialistisch als haar vader gezond, zinnelijk als deze, weinig emotioneel, doch snel ontroerd door het schoone, grootsche en verhevene in de

natuur en in menschelijke daden, was Louise's karakter weinig samengesteld. Met dat al besefte zij later, dat karakters als die van haar vader en haar broeder verre van volmaakt waren, en naarmate zij ouder werd en meer kwam in het huis van haar oom René, trof haar wel de toon van veel grootere en meer verfijnde uiterlijke en innerlijke beschaving daar. Vooral, toen haar vader gestorven was en zij met haar moeder en broeder alleen, zich stil ergerde aan de onbewogenheid, de koele gemakkelijkheid, waarmede haar broeder Prosper de zaken voortzette, zelden nog sprekende over den gestorvene, en zoo hij dit al deed, alleen klagend over de moeilijkheden, die hij nu zonder eenige hulp slechts met de uiterste inspanning kon overwinnen. En dan kon er wel rijzen in haar een vage spijt, dat hun huis nimmer was geweest als dat van haren oom Van Damme, een huis waarin haar geest zich ten volle had kunnen ontwikkelen, waarin zij zich stellig niet zoo éénzijdig zou hebben zien vormen.

Eenige jaren na het overlijden van haar vader had Prosper van Hout een zomerdag in zijn vacantietijd enkele nieuwe vrienden meegebracht, die hij te Leuven had ontmoet en die hij te Thildonck op het middagmaal noodde. Onder hen was Vincent Lemair. Dien middag zoodra Louise Vincent ontwaard had, die haar in zijn straksluitende uniform de schoonste man toescheen, dien zij ooit zag, was zij heel stil geworden, zóózeer was haar wezen er op gericht geweest Vincent Lemair te leeren kennen, hem verholen te volgen in al wat hij deed of zeide. En naast hem zittend aan tafel, en gedurende de avondwandeling na het middagmaal was zij ganschelijk bekoord door hem geweest. Maar ook Vincent had van het eerste oogenblik dat hij haar zag, genegenheid voor haar gevoeld. Hun verloving volgde reeds na enkele weken. En nu zittend in dien zonnigen tuin, terwijl aan verre kimmen de oorlog gromde, moest zij er aan denken,

hoe snel hun liefde tot fellen hartstocht en lust was gegroeid. Er was thans, nu zij de schriklijke, zware dreuningen der kanonnen de lucht voelde doordaveren, een vreemd-onrustige, angstige overeenstemming van hare gewaarwordingen nu en die van dien zomeravond, lang nog vóór hun huwelijk. Toen ook was zij geheel en al ontroerd geweest, dien schoonen Junidag, toen het warm was en zwoel. Er dreven zoovele geuren in de lucht van de bloemen in den tuin, van het verschgemaaide gras. Dien namiddag voor het middagmaal wachtte zij Vincent, en heel haar wezen verlangde naar hem. Zij was vol van allerlei begeerten en zij wist het zelve niet, maar de zomer, de heete zon, de warmte die trilde boven de velden, al die suizende geruchten in de natuur van insecten en bijen, die honing zochten in de bloemperken voor het huis: al die geuren die bedwelmden, en die deden denken aan wat er aan onbestemde, schoone en heerlijke verwachtingen wellicht vervuld zou raken, dat alles deed haar in haar onbewustheid haren verloofde, toen hij kwam, tegemoet treden, met veel inniger vrijmoedigheid dan anders, en als ontdaan bleef zij leunen, haar hoofd op zijn schouder, nadat hij haar gekust had. En na den maaltijd hadden zij gedwaald in de velden, in het dennen- en eikenbosch.

Waar dicht struweel is en de takken laag hangen boven mos en varens, waar het in den avond sterker geurde naar zoetige kruidige reuken van kamperfoelie en thijm, allerlei grassen, boomblad, wilde rozen - daar waren zij neergezegen, alleen, ver van de menschen, in één langen kus die duurde, duurde... En dan, geheel verloren in fel begeeren, had zij méér toegegeven, Er was op aarde niets dan die groote, sterke man die weder haar omvat hield, onder wiens kussen zij als ontbloeide, wiens verholen streelingen haar verlamden, en ook aanhitsten, naar iets dat onafwendbaar komen ging, dat niet meer was te ont-

gaan: en het leek haar of nooit menschen hartstochtelijker hadden gekust, nooit met feller hartstocht hadden liefgehad. Want, eindelijk dan waren hunne begeerten over alle grenzen heengeraakt.

Hoelang die vurige vervoering duurde? Het was alles buiten tijds, buiten ruimten, buiten gedachten, en overwegingen: het was als een hijgend grijpen en tasten, naar eindelooze zoete verbijstering en bevangenis, het was eindelijk wilde en gretige overgave, en dan, in het duister van den avond, de stilte en de schrik van het tot zich zelve komen van het weten en beseffen, en de vrees voor wat nog gebeuren kon.

Maar die avond was voor hen geweest als een bezegeling en een band, die door niets ter wereld ooit te verbreken zou zijn.

Dat ongezegde besluit, die onverbreekbaarheid, voelden zij ieder voor zich oneindig sterker, dan zij het zacht en dicht tegen elkander gedrukt fluisterden toen zij stil dwaalden naar huis.

In September van dat jaar huwden zij...

Zij schrikte op uit haar mijmeringen door een dof dreunend gerucht, dat van verre op den heirweg mee in den Zuid-Oosten wind aanzwol. Nader en nader kwam het, en het overstemde nu het grommen der slagen aan den einder, het dreunde nader op den weg. Dàn, met een nerveusen sprong was Louise opgestaan, en schreed haastig langs de paden naar den zonnigen overkant van het huis.

Weinig oogenblikken later, in een wolk van grijswit stof dat de zon een oogwenk verhulde, dreunden met hotsend geweld van ijzeren raderen een aantal batterijen veldgeschut voorbij, en waren welhaast weder bij een kromming van den weg verdwenen. Waarheen gingen zij, de ruiters? zwart bestoft en bezweet, die paarden met vlokken vuil grijs schuim tegen hunne borsten en langs hunne flanken? De grond ging op en

neer toen de zware, daverende raderen op weinig afstand voor haar waren voorbij gewenteld, alle geluid was toen overstemd geraakt.

Maar thans, nu snel in de wijdheid dat geratel verstierf, begon feller dan zij het nog gehoord had, dat andere, doffe, verre grommen weder op te doemen aan den Oostelijken horizont. Louise luisterde er naar met grooter ontzetting dan te voren. Waarheen zouden zij vluchten, wanneer ginds aan de grens de forten vielen, de vaderlandsche troepen moesten wijken? Waar zou Vincent dan zijn?

En met schrik overdacht zij, zou hij dan nog leven?

Zouden zij elkander ooit weerzien? Prosper was nu ook van huis, en stond als soldaat in het veld; de fabriek lag stil, en zij was met hare moeder alleen. Wat moesten zij beginnen, wanneer de Duitsche legers werkelijk het land overstroomden?

Zij geloofde het nu niet meer, wat haar buurman nog dien morgen, rustig zijn pijp rookend had gezegd: ‘Ze komen er nooit door, onze forten zijn onneembaar, en onze jongens vechten goed’. Wat wist die man er meer van, wat ginds gebeurde, dan zij of hare moeder, dan alle Belgen, die woonden in het Westen van het land, en die slechts bij geruchten hoorden van den oorlog?

Staand nog bij het hek, en turend over den weg waarop in de windstilte ijl het opgedreven stof thans neerdwarrelde, hoorde Louise op eenmaal de stem van hare moeder aan het venster, die haar wenkte en riep.

En werktuiglijk, wijl zij niet dacht aan honger of aan dorst, niet verlangde naar den frisschen drank die binnen wachtte, en slechts vrees en onrust haar bevangen hielden, trad zij, door de zonnehitte omwademd, met triest gebogen hoofd naar binnen het huis.

Vierde hoofdstuk
De eerste uittochten.

De groote oorlog was gekomen. Hij had op eenmaal het gezicht der wereld aangerand en den schijn der dingen veranderd.

In alles was de onrust gevaren. Over de helle zomersche dagen lag de bevangenheid van het licht der kwade droomen die de ziel benarren, de zwoele nachten brachten den eenzamen doler den vrede niet, zooals weleer, als hij in den eeuwigen brand der verre sterren schouwde. Het waren, ook in Holland, de dagen der schriklijke verwachtingen, al bleef het land nog gespaard. De gedachte aan verraad, en plotselinge overrompeling, leefde in den geest van allen die in dorpen en steden zich afgezonderd waanden, nu de treinen iederen dag duizenden soldaten vervoerden, duizenden soldaten alleen. De donkere diepte van den ongeboren, bangen tijd, hield al luisterende, huiverende aandacht gevangen.

Op den stillen weg voor zijn kleine landhuis te Hilversum stond Marius en schouwde in de wolkengestalten die trokken van het Westen naar het Oosten, hoog zich stapelend aan den Noordelijken, azuren einder.

Machtig van bouw en omtrekken togen de wolken, langzaam en statig, als goden daarheen. Zij hadden den breeden, onstuitbaren opgang van onmetelijke

legerscharen, die staag voorwaarts drongen met het onverwoestbare geweld hunner dicht aaneengesloten massa's, waaraan soms schitterend witte toppen op eenmaal zich ontwrongen en wijder uitgroeiden. Op het blauw des hemels geleken die wolkenhorden overheerschende en machtige gebieders, wier ontzaglijke, wisselende vormen zoovele luid klinkende geboden waren. Achter het huis lagen de dennenbosschen. De pas geknipte hagen stonden als strakke wallen van frisch groen langszij den kleinen voortuin, een welverzorgd grasplein met den gloed van bloemen aan beide kanten.

Hij zag de rust dier dingen in hunne eigenlijke vormen en toch bleef uit den aanblik van dat al slechts bitterheid, wijl hun gezicht niet dan herinneringen bracht uit den verloren, bestendigen vrede. Uit de verte, op den 's Gravelandschen weg, klonk het koperen geschetter van trompetten; het deinde aan in den wind, soms als uiteengejaagd, heel zwak en nauwelijks hoorbaar, maar dan weer fel en tintelend, als ware het dicht bij geweest. Dan bleef de stilte weer. Wat was daar in dien zang der hoorns, dat het hem zoozeer ontroerde? Sinds enkele dagen lag het leven van den handel in de stad verbroken of ontwricht. Hij had, als de anderen, het onvermijdelijke van een doodsch bestaan voor langen tijd aanvaard, en heel zijn denken ging vol zorgen.

Maar hij benijdde, zijns ondanks, ook zijn vele vrienden, die voor den dienst in het leger opgeroepen waren. Zij konden nuttig zijn ten minste in den geest der tijden, ook zoolang de oorlog verre bleef van 't land.

Weer, maar dichtbij, hoornden de trompetten, en een regiment soldaten verscheen op den straatweg.

Vroeg in den morgen waren zij uit de hoofdstad gegaan, en nu kwamen zij vermoeid en dorstig het stadje binnen, ganschelijk bestoven van het pulver der wegen; dof klonk het geklop van hunne zware, wijde

schoenen op de steenen en het gekletter der wapenen omdeinde hen, verloopend tot in de achterste gelederen...

Zoo was het enkele dagen geleden ook gegaan. De troep had er op den 's Gravelandschen weg gerust en uit alle landhuizen waren de bewoners geloopen, om de tinnen veldflesschen te vullen en den soldaten allerlei versnaperingen te brengen. Hij zelf had meegeholpen, en ook een zijner vrienden, een reserveofficier die bij den troep was, had hij genood in zijn huis, terwijl de manschappen rustten in het gras. Hoe vreemd was dat alles geweest.

Hij, die het handwerk van den soldaat nooit anders dan verachtelijk had geoordeeld, die Vincent Lemair bespottelijk had gevonden in zijn uniform die hij niet meer van dezen tijd had geacht, doch meer als iets verouderds beschouwde, een dracht, overgebleven uit barbaarsche tijden die hij voorbij waande - hij had zich één gevoeld als mensch met die mannen, met zijn landslieden die een grootsch doel hadden.

En nu marcheerden deze soldaten voorbij, somber en vastberaden voor zich uitziend; hij hoorde hun gelijkmatigen, dreunenden tred; de officieren gingen naast hen voort, de hand aan den klewang, de trompetten hoornden niet meer, maar durend werden de trommen geslagen, aangevend den stap die dof neersloeg. Zoo trokken zij verder, in dicht stof, dat den troep omwemelde en waaraan de weeë, beklemmende walm van vermoeide en verhitte menschen, van bezoedeld koper en staal en leder en van dampende paarden, walmende veldkeukens ontsteeg.

En ook nu wenschte hij deel uit te maken van dezen troep, niet werkeloos te zijn, niet doelloos te leven in een ontredderde maatschappij, waarin alle handel dood lag voorgoed, waarin alleen de krijgsman thans de man van de daad scheen te kunnen wezen.

En toch, hoe onwezenlijk scheen dit alles, vaag en

nevelig als een visioen of droeve heugenis, zooals ook elke gebeurtenis, elke herinnering uit het vredige verleden een droombeeld geleek in de vertwijfelende, tot radeloosheid tergende ontreddering van het oogenblik. En dáárbij, was het zomer; zoo schoon als zelden waren de dagen in uitbundig, onbevangen zonlicht, lieflijk wemelend in ronde lichtplekken, door het teedere loover der berken en acacia's.

En de wrevel om de ongewisheid der uren en heel de somberheid van den grooten oorlog, kwam sterker al sterker in hem terug. Maar was het nu een tijd om nog over eigen nood te peinzen, of over de vernietiging van het gemakkelijke leven, dat jaar na jaar zoo onverstoord was daarheen gegleden, terwijl ginds de wereld aanving te branden in een gloed zoo gruwelijk als geen sterveling zich het ooit verbeeldde...?

'Hoe zou het nu zijn in België?' dwaalde als zoovele malen reeds de schrikwekkende gedachte weer aan. In welke vreeselijke verbijsteringen leefden zij nu daar?

Van Damme, Louise Lemair, wier man misschien reeds gesneuveld was. Al zijn wrok viel weg als hij nu aan die beiden denken moest: zij waren alléén nog menschen die allen daarginds, waaraan hij slechts met deernis dacht, wier lot hem zoo eindeloos rampzalig leek. En hij stelde zich hen allen voor, hoe zij nu leefden als angstige schimmen, in hunne huizen wachtende het onafwendbare...

Het regiment trok voorbij. Lang nog tuurde hij het na, den rook der veldkeukens, de wagens waarop de ransels en allerlei oorlogstuig werden vervoerd, de rijtuigen waarin soldaten zaten met wondgeloopen voeten, totdat ook dit op den stijgenden weg verdween in een allengs ijler wordende wemeling van vuil geel stof.

En de vreemde stilte kwam terug, de stilte, die er dat uur van den dag nog nimmer geweest was, een doffe eenzaamheid rond de vele buitenplaatsen, de

kleine tuinen, de zandpaden in de boschjes daarachter.

De zonne steeg hooger, de warmte meerderde...

Maar niemand dacht aan de schoonheid der dagen, waarop de avonden regelmatig daalden met gehoorn van trompetten heel in de verte, met geluid van trommen, gehinnik van paarden als opgonzend aan de kimmen. Totdat de diepe nacht gedaald was, doodsch, geruchtloos als nooit te voren.

Enkele dagen na het uitbreken van den oorlog was Miel Vervoort uit Indië teruggekeerd. Miel was ziek, hij leed aan ingewandsziekte, en had dikwijls koortsen.

Wonend bij zijn ouders in huis, werd hij daar verpleegd en toen Marius hem daar den eersten keer bezocht, vond hij hem schriklijk vermagerd, en in gedrukte stemming. Hij had dien nacht juist een koortsaanval gehad, zijn gezicht was geelbleek, bijna tanig en ingevallen. Hij vertelde met matte stem van allerlei tegenspoed, maar soms even gloorde de oude vonk van zijn humor weer op, en hij sprak luchthartiger.

Zijn ziekte behoefde bij goede behandeling niet lang te duren. Rust zou hem goed doen de eerste weken, en als ook de koorts wat wegbleef, dán stelde hij voor, zouden zij samen er weder op uittrekken en reizen gaan. Hij begon eindelijk te schertsen, doch liet Marius dan een brief lezen dien hij van René van Damme had gekregen, en waarin deze hem noodde, weer eenigen tijd in Leuven te komen, zoodra hij in Holland terug was. Die brief was vóór den oorlog door Van Damme geschreven en daar hij uit Indië vernomen had, dat Miel op het punt stond naar Europa te reizen, had hij dien brief naar Miel's adres in Holland gestuurd. Toen zij afscheid namen, sprak Marius er over, dat hij vooraf zou beproeven alléén België in te trekken. Er was hem gezegd, dat er achterdocht was tegen elken vreemdeling: zóó kon hij alreeds nagaan tegenover welke hinderlijkheden zij daar wellicht zouden komen.

Terwijl zij spraken over allerlei mogelijkheden, werd Miel opgewekter bij de gedachte, dat zij opnieuw samen zouden reizen, maar hij overzag nog niet de hindernissen die zij konden vinden op hunnen weg. Als medicus oordeelde hij dat zijn ziekte weldra genezen zou zijn, reeds aan boord was zijn herstel begonnen.

Nog een week lang bezocht Marius zijn vriend iederen dag; daarna vertrok hij, zooals zij nu waren overeengekomen naar Noord-Brabant. Miel zou daar binnenkort ook heengaan, wanneer Marius zijn eerste tochten gedaan had.

Een Augustus-dag laat in den middag kwam Marius aan in dat stille Brabantsche dorp.

Hij vond op eenigen afstand daarvan een klein logement aan een eenzamen weg, bij de grens gelegen, dicht bij het dorpje Weelde. Marius keek rond op zijn kleine kamer, die naar het Zuid-Oosten uitzag.

Het logement was pas gebouwd en zijn vertrek was met een lichtgekleurd papier vol vage, roode, blauwe en gele figuurtjes behangen. De vloer was gelakt, en verder stond er het allernoodzakelijkste huisraad van gebeitst grenenhout. Hij ging aan het voeteneinde van zijn bed zitten bij het venster. Even achter den kleinen, verschroeiden tuin laaide vanaf de uitgestrekte Kempensche heide, zoover hij zien kon, de gloeiende bloei der paarsche erica.

Vermoeid van de lange treinreis en den rit op het rijwiel daarna, luisterde hij naar het zachte suizen van den wind, die rond het huis en door de hooge heidestruiken toog.

Pijnlijker nog dan te voren, wijl hij eenzaam was, en aan den horizont reeds turen kon over het land waar de oorlog brandde, moest hij beseffen hoe weinig er van dit schoon ingang vond in zijn wezen. Vroeger in vredestijd zou hij traag den vrijen dag genomen hebben en er de vreugde van gedronken; nu was

het als een gedruisch, een nuttelooze ledige lichtheid van meedoogenloozen, durenden zonnebrand, die er alleenlijk gloorde, om de rnenschen aan verschrikking, ellende en rampspoed te herinneren. Nu rees als een visioen, pijnender dan te voren, voor zijn geest hoe de bange dag moest zijn, voor degenen, die hij in België vroeger jaren gekend had. Hij voelde thans dichtbij het oorlogsland, in welke verwachtingen van vrees en schrik die allen leefden daar, en hij begon zich, in hunne huizen, die menschen voor te stellen. Van Damme, de Van Hout's. Zou Van Damme nog wonen in de stad, de Van Hout's huisden zij nog op het land? En Vincent en Louise, wat was er van hen geworden? Plotseling kwam sterk in hem de begeerte om dat België, waar die rnenschen nu leefden, te zien. Er trok snel een reeks van vage plannen door zijn denken, maar voor dit oogenblik was de wensch op Belgischen bodem te zijn, en daar rond te zien de sterkste. Een wijle dacht hij nog na; dan daalde hij reeds de trappen af, en hij ging over het smalle voetpad, dat dwars door de heide aanliep naar den grooten weg, die naar Turnhout voert, en die vlak voor de grenzen versperd was door omgezaagde boomen, opgebroken keien en diepe hindernissen van prikkeldraad. Hij draalde een oogwenk bij den wachtpost der Hollandsche soldaten.

De manschappen zaten hangerig op heideplaggen of liepen loom wat heen en weder. Een leunde er tegen een grenspaal naast de Hollandsche vlag, die in den heeten namiddag slap langs den stok neerhing.

Op een tiental passen afstand was tusschen allerlei schanswerk, en versperringen, aan een paal de Belgische vlag vastgemaakt en dan stond daarbij een waarschuwend bord met een aanwijzing van de Belgische douanen. Hij moest telkens kijken naar die triest en stil neerhangende Belgische vlag, waarvan het doek soms heel even bewoog aan den stok: de vlag, die hij in vredestijd op onbezorgde zwerf-

tochten door België zoo vele malen tusschen de uitgelatenheid van een tierig en goedmoedig volk had zien golven en zwieren, midden gezang en koperen fanfares. Nu hing ze roerloos, als een waarschuwing, dreigend bijna, als een bevel: 'Tot hier! Niet verder! Ga niet verder! Achter mij is Belgenland, het verradene, waar in oorlogstijd vertwijfeling is, angst en bedruktheid, en stugge achterdocht voor vreemden'.

En dan kwamen hem te binnen de verhalen van de schuwheid der Belgen aan de grenzen, die een lasterlijke afkondiging, te Antwerpen gedaan, geloofden en die de Hollanders aanzagen voor verraders die met de Duitschers heulden.

Maar toch draalde Marius niet: hij zou zien hoe deze eerste tocht de grenzen over afliep, daarna zou hij Miel schrijven. Hij stapte over de barricaden heen en langs het glinsterende nieuwe prikkeldraad, en dan stond hij aan de overzijde op den Belgischen bodem. Ook daar moest hij door een diepe schans en over omgezaagde boomen voor hij op den vasten weg geraakte. Zonder omzien ging hij den straatweg, eerst tusschen lage dennenbosschen door, en dan golfde de eindelooze paarsche heide van de Kempen aan beide kanten. Ganschelijk verlaten was de zonnige heirbaan met de groote, vierkante klinkers, waartusschen mos en gras groeide, en het geleek een wonder zoo stil als het was in die zonnige uitgestrektheid, een doodschheid die nog te meerderen leek in het suizelen, dat van overal kwam: het zoemen der bijen in het heidekruid, en velerlei insecten, één eindeloos deunen. Hoe anders was het aan deze zijde van de grens. Hier scheen een doffe beklemming gedaald te zijn; bedruktheid en onrust wuifden als van heel uit de hoogte neergetrokken waden, alomme, en als hij aan het Hollandsche grensland dacht, dan leek dat een vreugdig onbezorgd, veilig oord der wereld. Daar lag het, aan gene zijde van de dennen: de weg trok er een diepe

vore in, maar hij kon de versperringen en de vlaggen niet meer zien, en ook niet de torens van de Brabansche dorpen, en zijn kleurig beschilderde logementje. Hij naderde, gestadig doorstappend, stil aan een kromming van den weg bij een eikenbosch. Twee zware, met opzet gevelde boomen lagen over den weg, en hij moest den berm afloopen en een greppel door tot in een akker, waar het blonde graan aan schoven stond. Heel in de verte zag hij vrouwen gebukt over de stoppels, en hij hoorde even zwak geluid van stemmen. Dan was alles weer stil. De zomerwind trok ritselend door de ineengeschrompelde bladeren, die aan de takken der gevelde eiken waren verdord. Wat was het, dat hem nu op eenmaal zoo eindeloos weemoedig en vervaard bedrukte? Dat zachte ritselen dier doode bladeren, of het scherpen, heel in de verte, van een zeis door een landman, dien hij niet kon zien? Wellicht stond deze achter den molen, die aan het einde van den weg ter rechterzijde rees omtrent den kerktoren met het bolle koepeltje in den top. Want daar stond de akker nog onafgemaaid. Het was al verlatenheid en eenzaamheid: de enkele gebukte vrouwen gingen moeizaam voort hun werk te doen, terwijl hij vorderde in de richting van den molen. Tusschen de zware keien van den straatweg groeide hier bleekgroen mos. Soms moest hij weder het nabije stoppelveld in om langs andere omgezaagde boomen te komen. De hooge molen rees nu dichtbij het dorp; hij ontwaarde de eerste huizen, een paar lage kroegjes met opschriften: ‘De Tramhalte’, De Post’; het spoor van de stoomtram uit Holland ging er langs. Achter een hekje sprong plotseling een groote, magere hond te voorschijn, en stoof grommend met woedend gestrekte voorpooten op hem af, zoodat het stof van den weg omhoog dwarrelde; hij mompelde een paar woorden en het dier sloop heen. Nu liep hij het dorp binnen; hier kromde zich opnieuw de klinkerweg

en hij zag een wijle later de verlaten hoofdstraat in de helle zon.

Ter linkerzijde het uithangbord van het kantoor van den ontvanger en dan de lange straat, die met de goten aan weerszijden breed geleek, omdat de ontverfde huisjes zoo laag en armoedig waren. In die gedruktheid van die zonnige straat, zag hij opeenmaal den douanenambtenaar buiten zijn woning treden en langzaam op hem afkomen. Hij had zijn zwarte uniform aan, waarop de zilveren knoopen blonken en zijn zwarte kepi met het Belgische wapen stond hem wat te diep over het voorhoofd. Deze kleine man, met de donkere, achterdochtige oogen, was dan het eerste wezen uit het oorlogsland, dat hem tegemoet trad. Iets dwong hem dien ambtenaar recht in het gelaat te zien, en deze hief de hand omhoog, ten teeken dat hij niet verder mocht gaan. Marius, destraat doorkijkend, ontwaarde thans overal in de deuren der huisjes, vrouwen, die schichtig nieuwsgierig naar buiten gluurden, en hij dacht aan de mogelijkheid dat men hem wel van heel uit de verte op den weg bespied kon hebben, om nu te zien, hoe hij zich zou gedragen, wanneer de ontvanger hem aanhield.

'Mag ik uwe papieren?' vraagde deze. Marius reikte hem zijn paspoort, en voorzichtig ontvouwde de kleine man het groote papier, en even, nauwkeurig, vergeleek hij de beschrijvingen.

'Het is goed', zeide hij dan. 'Waarheen gaat gij?'

'Ik wilde wat wandelen in de richting van Turnhout, alleen om eens iets van de Kempen te zien'.

De kleine beambte begon hem met veel argwaan te bekijken, opende het paspoort nog eens, keek er in, en bleef, verlegen blijkbaar, zwijgen. Marius zag nu ook eenige mannen in de straat, die langzaam naderbij kwamen. Plotseling voelde hij zoozeer zijn eenzaamheid in deze armelijke, vreemde omgeving. Hij had zijn onrust wel bij een vroolijk woord of kwinkslag

met den ontvanger willen verbergen, maar dan zag hij de bedrukte gezichten der saamgeschoolde vrouwen en de donkere, achterdochtige gelaten der mannen, die hem onafgebroken bestaarden, en hij vond niets dan norschheid en donkere ernst. ‘Vous parlez le français?’ vraagde onverwachts de beambte. ‘Certainement. Je parle français’, antwoordde Marius, en hij moest in het Fransch vertellen wat hij verder nog in België dacht te verrichten en of hij werkelijk alleen kwam om het land te zien.

Antwoordend verging de gewaarwording van onbehaaglijke, dreigende eenzaamheid. Het was nu ook alsof de ontvanger hem minder stroef en kortaf toesprak en wat meer vertrouwde, want hij gaf hem zijn paspoort en zeide nog:

‘Wanneer gij niet veel verder gaat, zorg dan voor half zes weder terug te zijn, want na dien tijd ben ik hier niet meer, en bij het weerkomen zoudt gij dan moeilijkheden kunnen ondervinden...’ Marius wandelde het dorp door, langs de arme vrouwen, die hem met angstige, bezorgde gezichten bestaarden. Een jonge man mompelde dreigend iets in het voorbijgaan, maar dra was hij de laatste huisjes voorbij, en gansch verlaten lag daar de lange, rechte weg met de tramrails, de heide en de akkers aan beide zijden, en in de verte de stompe toren van een ander dorp...

Heel dien middag wandelde hij door de stille, trieste Kempen. Soms in de dorpen staken de vrouwen de hoofden bijeen. Wie kon de vreemdeling zijn, die met den champetter sprak, en papieren moest laten zien: wat voor landsman was het, wat kwam hij doen? Eenmaal, op den terugweg, sloot zich onverwacht een kring van mannen om hem heen. De kerel, die hem nu naar zijn papieren vraagde, was ruw en onbeschaafd: het was een grove vent, hij droeg een jachtgeweer over den schouder.

‘Allé, laat de papieren zien zulle. Waar komt ge

vandaan? Daar is hier veul kwaad volk'. Wijl Marius aarzelde dezen troep zijn pas in handen te geven, gaf hij alleen antwoord op de laatste vraag en wilde verder gaan.

Maar een smidsjongen en een landman met een zeis drongen op, zeggend:

'Hij mot z'n papieren laten zien'. En anderen vielen bij: 'Ja, z'n papieren'. 'Joa laat kijken', zeide nu weer de man met het jachtgeweer. 'Ik ben hier de veldwachter zie-de!' En de anderen riepen luid: 'Ja, hij is hier de veldwachter', en 'laat noe kijken'.

'Het is alles in orde', schertste Marius, terwijl hij den 'veldwachter' den pas gaf. 'Kijk maar'. De man met het geweer nam het papier en begon het gespannen door te kijken, hij hield het onderst-boven, waaruit Marius meende te moeten begrijpen, dat hij niet lezen kon. Daarom trok hij zachtjes het paspoort weder uit zijn handen en zeide: 'Ziet ge wel, dat alles in orde is?' De man liet hem begaan, maar bleef hem scherp aankijken: opeens vraagde hij met angst in zijn stem: 'Hedde Uhlanen gezien?'

'Neen', antwoordde Marius, en hij drong kalm door het landvolk heen. 'Neen, dan zou ik u gewaarschuwd hebben, ik heb geen Duitscher gezien'.

En nu lieten zij hem gaan, terwijl zij onder elkander besluiteloos mompelden. In de huisjes staarden de saamgeschoolde vrouwen hem verschrikt aan; een zestal nonnen bespiedden hem met bange gezichten terwijl hij langs hen ging, en zij groetten met onderdanigheid.

Hij voelde zich door spanning, vrees en onrust omgeven, en trad haastig verder naar de Hollandsche grenzen.

Hij liep door het dorp, waar de ontvanger hem had aangehouden; de huizen waren gesloten, maar het leek wel of de deuren gelijktijdig werden opengedaan,

toen hij opnieuw voorbijging. Daar traden dan de vrouwen weer schuchter op den drempel en fluisterden elkander toe, maar de ontvanger was niet meer te zien en ook de mannen vertoonden zich niet. Maar op den molen zag hij er een drietal, die hem iets toeriepen dat hij niet verstond. Hij ging nu het laatste huis voorbij, en hoorde nog eenmaal de mannen op den molen luid schreeuwen: hij verstond alleen het woord: 'Uhlanen'.

Dan viel de zware stilte weder neer, hij zag geen levend wezen meer in de velden, de zonne begon alreeds naar de kimmen te neigen. Maar hier, in de eenzaamheid, met de Hollandsche grenzen niet ver af meer, voelde hij zich weder vrij, en buiten alle verdachtheid.

Hoe was hij altijd opnieuw, bij zijn matelooze deernis voor die arme dorpsmenschen, telkens weder door hun wantrouwen bedreigd. Geen oogwenk was de heete koorts van de onrust, van het zich onveilig weten, uit hem geweken. Hij kwam als een oprechte, een vriend, en voelde zwaar den last van onverdiende verdenkingen, een muur van haat tegen den vreemdeling.

Zoo ging hij door den avond huiswaarts, den keiweg, over de paarsche heide en door de lage dennenbosschen met het blonde schapengras hier en daar.

Had de wereld hier niet vervaarde vormen? Had de oorlogsdoom hier niet alles in de ziele geraakt? stond het niet al in doodelijke onrust en haat tot vertwijfeld verzet gereed? Nog enkele schreden en hij bevond zich op den Vaderlandschen grond. De heide was er dezelfde, de weg verliep in lange, rechte streek, dezelfde groote keien, hetzelfde roestkleurige mos, dor en fluweelachtig tusschen de voegen, en dan de smalle zandwegen langs de jonge dennen. Maar hier was de stilte niet schriklijk als aan gene zijde van de versperringen.

Het was hem of hij hier heen tuurde over breed, vredig strand, en in de verte bruiste dof de sombere branding...

Over dezen eersten uittocht schreef Marius zijn vriend uitvoerig, en in zijn brief klaagde hij over al de achterdocht, die hij ondervond van menschen, dien hij nu meer dan ooit goed gezind was. Miel antwoordde, dat hij zich nagenoeg hersteld voelde en het plan had spoedig ook naar Brabant te komen. Samen zouden zij dan, voor zij naar Van Damme gingen, met den trein naar Turnhout gaan. Miel had daar vele goede kennissen. Hij raadde Marius zich niet zoo ongerust te maken, over wat de menschen daar ginds nu zeiden en deden. Marius vond den brief van zijn vriend, op dit laatste punt wel erg luchthartig, en toen hij Miel den volgenden middag plotseling voor zich zag, en hij hem hoorde spreken over hun aanstaanden tocht naar Leuven, begreep Marius, dat zijn vriend zich inderdaad nog niet had voorgesteld, hoe weinig vreemdelingen nu in België werden vertrouwd.

Ook had Miel geen pas meegenomen, hij had alleen een bewijs van Nederlanderschap bij zich, en dit achtte hij voldoende, toen Marius hem wees op de noodzakelijkheid van een pas. Hij wilde den volgenden dag reeds naar Turnhout gaan, hij voelde zich geheel hersteld. Inderhaast werd tot den tocht daarheen besloten. En dien namiddag van Maria Hemelvaart stonden zij dan op den trein te wachten onder de lange overkapping van het groote grensstation Weelde. Vroeg in den morgen had het geonweerd, maar de groote wolken waren heen gedreven, en de aarde was snel gedroogd in de hitte van de zon. Toen zij in hun coupé zaten, kort voor hun vertrek, zeide Miel dat hij een notaris in Turnhout kende, die hun wellicht iets van den oorlog vertellen kon, en terwijl Miel verder verhaalde van dien heer, die een goede kennis van hem

was destijds, getrouwd met een Hollandsche vrouw, verscheen een hoofdconducteur in hun coupé, en wilde hunne plaatsbewijzen en hunne papieren zien, die hij vluchtig doorkeek. ‘Gij hebt een Hollandschen pas’, merkte hij op naar Vervoort, en dan sloot hij het portier. Onmiddellijk daarna begon de trein te bewegen. Na eenig zwijgen zeide Miel: ‘Laten wij de rood-wit en blauwe linten op onze jassen spelden,’ en hij nam uit zijn beurs twee lintjes, waarvan hij er Marius een gaf. ‘In België, hoorde ik, draagt iedereen Belgische kleuren’.

Zij reden tusschen vele vennen door, waar achter hoog, wuivend riet, de azuren hemel in het water zich spiegelde. In de verte ontwaarde Marius de lage torenspitsen van Weelde, Poppel en Raevels, de dorpen, die hij den vorigen dag op zijn tocht in de Kempen had doorgezworven. Aan de andere zijde uit het raampje ziend, zag hij een aantal fabriecksschoorsteenen: geen enkele daarvan rookte, ze lagen er als nuttelooze, logge gevaarten achter heide en dennenbosschen. Ook die fabrieken lagen stil, alle arbeid in de streek lag dood, de oorlog had ook dezen uithoek aangetast.

‘Kijk’, wees Miel aan, ‘daar bij die kromming van de spoorbaan zie ik de eerste huizen van Turnhout al, daar is het station’.

De trein floot, zij reden langs hooge boomen, de remmen begonnen te knarsen, en heel langzaam reden zij binnen de schaduw van een ruim perron, met licht beschilderde, maar vergroezelde muren. Met een ruk werd het portier door een soldaat geopend; hij had de bajonet op het geweer, en Marius en Miel begrepen, zonder dat de man hen nog bevolen had, dat zij hem te volgen hadden naar den anderen kant der rails in het station, in een kamer waar de paspoorten moesten worden nagekeken.

Daar zagen zij een groep burgerwachten met de

zwarte, verlakte hoeden op, geweren aan den schouder, en met patroontasschen beladen.

Maar de grootste groep van die wachten stond toch aan het einde van het perron, waar de afsluitboomen van den spoorweg waren neergelaten en waar in nabije, zonnige straat een groote menigte zich langzaam bewoog.

De wacht gebood hen kortaf te wachten, totdat de papieren van de weinige reizigers in de kamer werden onderzocht. Marius zag in de donkere kamer een luitenant achter een tafel zitten, naast hem een achttal burgerwachten die druk gebaarden en met donkere blikken naar Marius en zijn reisgenoot keken. De luitenant was intusschen in vriendelijk gesprek geraakt met de eenige reizigster, een tenger, welgekleed vrouwtje.

Zij antwoordde rad op zijn glimlachende, in het Fransch gestelde vragen, en haar tegenwoordigheid scheen hem wel genoegen te doen.

Heel aan het einde van het station kwam plotseling groote beweging; op de rails stond daar de locomotief voor den leegen trein nog te dampen, en de burgerwachten stelden zich achter den slagboom op bij den straatweg, waar de drukte nog grooter was geworden. Maar alle menschen liepen er traag en statig in hunne beste kleeren, blootshoofds en velen droegen kleurige vaandels en stokken met zilveren versiersels; en op eenmaal in die donkere stuwing van deftig gekleede mannen, kwam daar, als een goudig en wit gewolk, een lichte groep uit dien optocht aandoemen.

Vervoort vraagde een der hen bewakende soldaten wat dat al te beduiden had. ‘Het zijn de processies van twee kerken hier, die de stad doorwandelen; het zijn bid-processies tegen den oorlog’, antwoordde de man wat bits. Zij konden nu zien, hoe het Allerheiligste onder zijden baldakijn, door een priester in statiegewaad voorbij den afsluitboom werd gedragen.

Andere witgehemde priesters gingen daaromtrent, en de kleine koorknapen zwaaiden met de reukvaten, zoodat een teedere nevelachtigheid van den blauwigen wierook om heel dit goudig-witte middelpunt van den heiligen optocht meedeinde. Daarbij klonken schellen en het gemompel van vele vrome gebeden.

Allen gelijktijdig knielden de saamgeloopen burgerwachten voor dit Sacrament, en zoo deden alle overige spoorwegbeambten, en ook de wachten die bij de twee vrienden stonden. Aldra was het Allerheiligste nu voorbij getrokken. Het dametje trad met felle pasjes over het perron naar de wachtkamer, en nu beval de garde hun met weinige woorden om bij den luitenant te komen.

‘O! Den luitenant ken ik wel’, zeide Miel, ‘wij studeerden samen te Gent. Wij zullen hem zeggen, dat wij naar notaris de Swerte moeten; zie den burgerwacht die naast hem staat: dat is ook een oude kennis van mij’. En dan traden zij voor de tafel van den langen, blonden luitenant.

Maar instede van Miel's vriendschappelijken groet herkennend te beantwoorden, scheen hij daar in het geheel niet op te letten, en ook de andere gewapende mannen keken hem strak aan. De luitenant zeide alleen norsch gebiedend: ‘De papieren van de heeren’.

Marius' paspoort was aldra in orde bevonden, en hij kon het weder bij zich steken, nadat de luitenant het hem zwijgend met een koelen knik had teruggegeven. Maar Miel's bewijs van Nederlanderschap wekte een al dreigender wordende ondervraging:

‘Wat doet gij hier met zulk een papier? Dit is niets waard. Hiermede moogt gij niet in België reizen in dezen tijd’.

‘Maar ik ben met dit papier altijd over de grenzen gekomen, heel tot Leuven toe, en ik had er verder mee kunnen gaan als ik gewild...’

‘Hebt ge geen andere papieren bij u dan dit?’ viel hem de luitenant in de rede. ‘De pas van dezen heer is in orde, waarom hebt gij er ook niet zoo een? Wat komen de heeren in Turnhout doen? Wat zijn uwe plannen?’

‘Wij moeten den notaris, mijnheer de Swerte spreken. Maar waarom mag mijn vriend niet door met zijn Hollandschen pas? Ik kan voor hem instaan, en dan mijnheer, hebben de douanen in Weelde ons doorgelaten; hadden wij geweten dat wij hier nu moeilijkheden konden ondervinden, dan zouden wij de grens niet over zijn gegaan. Men had ons toch kunnen waarschuwen, nietwaar?’

De luitenant zweeg een wijle, na Marius' opmerking en antwoordde nijdig: ‘Ik mag niemand met zulke papieren doorlaten’. Maar dan mompelde hij iets tegen den oudsten wacht die naast hem zat, en deze prevelde eenige woorden. Ook het oordeel van de andere wachten werd gehoord en eindelijk, nadat zij langen tijd zwaarwichtig gefluisterd hadden, zeide de luitenant: ‘Gij kunt naar den heer de Swerte gaan, maar een der wachten zal u vergezellen’.

Een kleine, gebrilde man stond op: en noodde hen: ‘Gaat u maar mee, dezen kant op’. Zij liepen het station ten einde, waar de processie, die schijnbaar een tijdlang stil gestaan had, zich weder in beweging zette. Dan verlieten zij het station en liepen op een breede laan vol helle zon, die zij afliepen terwijl zij ter linkerzijde het stationsplein lieten liggen. Aan den anderen kant volgden zij de processie. De lucht was geheel vervuld van den blauwdampigen wierookgeur en het gemompel der biddende mannen, wier aandacht van de plechtigheid werd afgeleid, toen de wacht met Marius en Vervoort hen op het trottoir achterop liep.

Zij keken schuw ter zijde. Wat deden die drie daar op een processiedag op de ledige stoep langs de huizen?

Uit de bovenvensters van de stille verlaten woningen, hing rimpelloos de groote, rood-geel en zwarte vlag, en de uitbundigheid van al die kleuren bijeen wemelde als een afschijnsel boven de hoofden der traag voortgaande processie.

‘Mijnheer de Swerte loopt zeker ook in de processie mee nietwaar?’ zeide Miel tegen den wacht.

‘Ja, dat zal hij zeker wel’, antwoordde de kleine gebrilde man achterdochtig, en dan, zijn geweer vastberaden schikkend aan den schouder, voegde hij er aan toe, ‘maar ik zal u in elk geval toch naar zijn huis brengen’.

‘Wij kunnen dan wat bij hem wachten, totdat hij thuiskomt’, merkte Miel op. Maar er volgde geen antwoord. Zij kwamen nu aan een straat, waarin de processie zich in een breede bocht van de eerstgevolgde laan afwendde. Maar de wacht nam hen nog een eindweegs mede, totdat hij stil hield voor een groot huis met glimmend-zwart geschilderde deur.

De straat was volkomen verlaten, en vol afgekaatst licht der vele roerlooze rood-geel en zwarte vlaggen. Op een blinkende, koperen plaat, stond met fraaie, zwart geëmailleerde letters, heel net:

De Swerte, en daaronder: Notaris.

Miel schelde. Het geluid weerhalde in een ruime cour, maar zij moesten langen tijd wachten, voor hun door een oude, vreesachtige meid werd opengedaan. ‘Mijnheer de Swerte is niet thuis’, antwoordde zij schuw op Marius vraag.

‘Zou hij spoedig thuiskomen?’

‘Hij is mee in de processie. Ja, hij zal wel gauw weer thuis zijn’, en zij sloot de deur zoover, dat alleen een gedeelte van haar gezicht nog te zien bleef.

‘Wij kunnen zoolang wachten binnen, nietwaar?’

‘Dat zal ik vragen’, antwoordde de oude, en de deur werd wederom gesloten, zoodat zij opnieuw alleen stonden met den wacht.

In de zijstraat trok, breed verbogen, de processie eindeloos voort. Het Allerheiligste ging daar wéér in zijn blanke, blauwnevelige goudigheid voorbij, en de wacht knielde vroom op de steenen neer voor het Sacrament, totdat het in de nevenstraat verdwenen was.

Dan stond hij op, en wandelde stap voor stap langs het huis heen en weder. Nog dwaalde een weinig wierookgeur door de verlaten straat, een tweetal opgeschoten jongens kwam aangedrenteld, en bleef, telkens terzijde glurend, de drie mannen, en het huis van den heer De Swerte bestaren. Zij schenen andere jongens en meisjes te wenken, en juist gingen deze zich bij hen voegen, toen de deur wederom openging, en de meid vraagde:

'Willen de heeren dan maar binnengaan?'

Zij gingen met hunnen bewaker in de cour, maar zij werden daarop alléén in een ruime voorkamer gelaten.

Deze stond overdadig en smakeloos gemeubeld, met zwaar vergulde, krullige meubels; een buikige koperen pendule tikte heel zacht op den wit marmeren schoorsteenmantel, waarin een ouderwetsch vuurscherm stond, een borduurwerk in mahoniehouten lijst.

Op den witten achtergrond was een groen-geel-roode kralen papegaai aangebracht, die wezenloos voor zich uit staarde. Tegen de kleurige behangsels hingen een paar oude schilderijen, landschappen en twee levensgroote fotografieën. 'Dat is mevrouw De Swerte' zeide Miel, 'en dat andere portret is haar vader'.

Voor de hooge, ondiepe vensters hing een warnet van gordijnen; zware, bloedroode, aan koperen knoppen opgehouden, en dan gelige, doorschijnende in overdadige lagen. Een groote spiegel boven den schoorsteenmantel weerkaatste het al, en Marius zag ook, hoe de gloed van drie groote, rood-geel en zwarte

vlaggen aan de overzijde der straat erin werd weergezien.

Het wachten duurde lang, De jongens en meisjes aan den anderen kant der straat waren heengegaan, maar even voor het venster staande, ontwaarde Marius hoe een groep menschen druk gebarend voor de huisdeur van den heer De Swerte aan het praten was. Zij zaten beiden aan een ronde tafel, Marius tegenover den spiegel en Miel aan zijn rechterhand bij de deur. Nog een wijle bleven zij wachten; zij luisterden naar het gerucht der stemmen buiten, en spraken niet meer met elkander.

Plotseling hoorden zij rumoer in de gang, een booze mannenstem weerklonk daar; ook hoorden zij de stem van den wacht, en van de vrouw die hen had binnengelaten. De deur werd driftig opengerukt en weder gesloten, en de heer De Swerte, gebrild en in gekleede jas, met een groot lint, waarin de Belgische en Nederlandsche kleuren dooreen gestrengeld waren, in zijn knoopsgat, stond heftig met de armen gebarend voor hen.

Marius en Miel stonden op, een weinig onthutst door de opgewonden manier waarop de notaris was binnengekomen. Deze begon nu met een wat heesche stem voortdurend krachtig met zijn armen roeiend te vragen:

‘Mijne heeren, wat is het doel van uw bezoek? Gij zijt hier door den wacht naar toe gebracht! Wat komt gij hier in mijn huis doen? Ik ken u in het geheel niet? Wie zijt gij, mijne heeren?’

Marius en Miel maakten zich bekend, nadat Miel nog even schertsend had gezegd: ‘Nietwaar mijnheer De Swerte, wij zijn toch oude kennissen, hoe maakt mevrouw het?’

Maar de heer De Swerte veinsde, niet te hebben verstaan wat Miel zeide, en voer opgewonden voort:

‘Ik heb uwe namen nooit gehoord, mijne heeren, ik begrijp niet wat ge beoogt met mij te bezoeken’, en daarna wat kalmer: ‘gaat u even zitten!’

En de heer De Swerte nam zelf plaats met zijn rug naar den spiegel, en Marius kon het wat verhitte gezicht van den notaris en zijn wijd open, grijze oogen achter de brilleglazen zien.

'Ik zou graag een paar inlichtingen van u hebben, mijnheer De Swerte', zeide nu Miel, 'wij wilden namelijk als van ouds in België reizen, en ik wilde dan eerstens graag weten...!'

'Mijnheer, ik begrijp niet waarmede ik iets voor u doen kan', viel de heer De Swerte, die geheel rood van opgewondenheid was geworden, Miel in de rede. 'Ik ben geen persoon, die inlichtingen geeft. Het is oorlogstijd, mijne heeren; wanneer ik inlichtingen, welke dan ook geven kon, dan zou ik dat toch niet doen, en gij komt u hier nu dringen in mijn huis. Mijne heeren, ik stel u ter beschikking van de politie!'

De heer De Swerte, had de laatste woorden vol woede uitgesproken, en schoof met nijdig gebaar zijn goudbeknoopte manchetten binnen zijne mouwen.

Marius begon plotseling te begrijpen, dat Vervoort nu snel moest zeggen wat het doel was van zijn komst, hij voelde zich in dit halfduistere vertrek in de vreemde stad als opgesloten, en er zou iets noodlottigs kunnen gebeuren, wanneer deze notabele heer, die zooveel invloed in de plaats had, hen werkelijk als verdachten ging aanklagen. Ging de notaris nu van tafel opstaan? naar de deur loopen? den wacht roepen? Het was reeds voorgekomen, dat volmaakt onschuldigen voor spionnen waren gehouden en terechtgesteld. Wanneer zij nu niet handig praatten, dan werden hun misschien de passen afgenomen en dan... dan dreigde een noodlottig misverstand. De kamer werd hem tot stikkens toe benauwd, de leelijke pompeuse meubels waren als starende monsterachtigheden; een koude rilling voer hem door zijn wezen, en hij voelde het bloed wegtrekken van zijn gelaat. Maar Marius wist zich te beheerschen, en hij hoorde nu zijn stem.

Hij was verwonderd, dat deze zoo rustig klonk en niets van zijn innerlijke bewogenheid verraadde.

‘Maar mijnheer, wij wilden alleen graag weten of er in Turnhout gewonden zijn, die iets van de gevechten der laatste dagen hebben meegemaakt. Misschien weet gij ook of er in andere plaatsen gewonden worden verpleegd, dan zouden we daarheen kunnen gaan. Ook wilden wij het land nu in oorlogstijd zien, en vrienden te Leuven gaan bezoeken, en u vragen hoever wij nog met de treinen kunnen reizen, of dat gij ons het reizen ontraadt’.

Er volgde nu een stilte en beiden wachtten vol spanning, wat de heer De Swerte nu zou te zeggen hebben. Deze keek hen nog beurtelings aan, stond dan plotseling op uit zijn stoel en zeide, geheel tot kalmte gekomen:

‘Ik kan, ik mag en ik wil u geen inlichtingen geven, zooals ik u reeds zeide. Wist ik iets van het een of ander, dan zou ik het u toch niet zeggen. Het spijt mij werkelijk, dat ik u niet van dienst kan zijn’.

Marius en Miel schoven eveneens hunne stoelen achteruit en Vervoort merkte op: ‘Het is jammer dat gij ons niets moogt zeggen’.

De notaris had de deur alreeds voor hen geopend en scheen verlangend, om hen spoedig uit te laten.

Zij stonden op de hardsteenen van de koele vestibule. De heer de Swerte reikte gelijktijdig zijn linkerhand aan Vervoort en zijn rechter aan Marius ten afscheid, terwijl de oude dienstmeid de voordeur een weinig geopend had, zoodat zij den burgerwacht zien konden, die voor het huis op en neder liep.

‘Nogmaals, mijne heeren, het spijt mij, maar het kan niet anders’, hoorden zij den heer De Swerte zeggen, terwijl zij over den drempel naar buiten stapten.

Daar vonden zij den wacht weder, een grooter, krachtiger man, dan het manneke, dat hen gebracht

had, en ook deze had de bajonet op het geweer.

'Willen de heeren maar met mij meegaan naar het station', noodde de man stroef. De deur sloot zich achter hen, en zoo liepen zij dan opnieuw de zonnige Lei, waar nu meer wandelaars kwamen, in dien onwaarschijnlijken gloed van die groote, rood-geel en zwarte vlaggen. Maar het was, alsof zij al wat zij nu ontwaarden op straat, slechts ten deele in zich opnamen, zoozeer vervuld waren zij nog, van wat zij in het schemerige vertrek van den notaris hadden ondervonden. Echter zij spraken daarvan niet, want zij begrepen, dat alles wat zij zeiden door hunnen geleider werd afgeluisterd. Daarom deden zij hem een paar onnoozele vragen: hoe laat de processie begonnen was, hoeveel menschen hij dacht, dat er wel meegeloopen hadden, hoeveel inwoners Turnhout telde, of de speelkaarten-industrie vooruitging.

De wacht antwoordde bondig en met een strak gezicht. Hij stapte voort met fermen tred en zij bereikten al spoedig het station, waar zij dra voor den luitenant stonden.

Deze vraagde kortaf: 'Gij zijt bij den heer De Swerte geweest?'

'Ja, wij hebben ons bezoek gebracht', antwoordde Vervoort. 'Wij zouden nu nog gaarne wat in Turnhout rondkijken', voegde Marius er aan toe.

'Dat moet ik u ontraden', antwoordde de luitenant. 'Gij zijt vreemdelingen en de bevolking is zeer onrustig. Gij kunt gaan waar gij wilt, maar ik weet zeker, dat gij dadelijk een oploop zult verwekken, en de gardes zullen u dan telkens weer naar deze kamer opbrengen.

Daarom, gij kunt naar buiten gaan, maar dan is u in overweging gegeven niet verder dan het Stationsplein te wandelen'. De luitenant fluisterde nog even een der wachten toe. Deze noodde een derden in het gesprek, en dra staken allen weder fluisterend de hoof-

den bijeen; zij onderhielden zich in het Fransch, en herhaaldelijk hoorde Marius de woorden: ‘Non! Non! Impossible’, wanneer de wachten even hun geheimzinnigheid lieten varen en bij aanduidende handbewegingen luider spraken.

Marius en Vervoort wilden thans de statie verlaten, maar de luitenant waarschuwde hen nog eenmaal, een weinig gebiedend en zijn stem klonk wrevelig:

‘Gij blijft dus op het plein nietwaar, en niet verder’.

‘Ja! Ja!’ antwoordde Marius nog, en weinige oogenblikken later stonden zij buiten het spoorwegstation.

Vlak tegenover het gebouw ontwaarden zij een hotel tusschen wat lagere huizen, en ook daar hing uit alle vensters de Belgische vlag. ‘Dit is een mislukte dag’, zeide Vervoort spijtig. ‘Het is wel aardig en avontuurlijk om deze soort gevangenschap mee te maken, maar wij komen er niet verder mee. Naar Herenthals kunnen wij niet meer, mijn papieren zouden daar nog veel meer argwaan verwekken’.

‘Het eenige wat wij kunnen doen’, antwoordde Marius, ‘is met den trein van halfacht naar Weelde teruggaan, en straks kunnen we in dit hotel wat eten’.

Zij wandelden nu over het plein, waarover een geheel bijzondere triestheid doomde, midden de leelijkheid van het grauwe station en de onaanzienlijke huizen, zelfs de felle kleuren der vlaggen, konden hier geen goed doen; het was alsof ze wezen op de mistroostigheid dezer leelijke vormen en verhoudingen, de armoedige gevels, met de ontverfde raamkozijnen, ijzeren hekken en bonte opschriften.

Ook was een groep opgeschoten knapen en meisjes gevormd op den hoek van het plein en de hoofdstraat, waarlangs de processie ging. Zij besloten nu binnen het hotel te gaan en wat te eten. In de gelagkamer tegenover het van onrustige spiegels wit blinkende buffet, waarachter een tenger, welgekleed vrouwtje,

naast den eigenaar van het hotel stond, bleven zij, nadat zij hun middagmaal besteld hadden, een korte poos voor de vensters gezeten en dronken een glas portwijn. Op een sofa tegenover den ingang van het locaal, zat een zwaar gebouwde burgerwacht, hen stil te begluren. Hij had eenige Duitsche couranten voor zich op het marmeren tafeltje, en nauwelijks waren Marius en Vervoort bij het raam gezeten of hij bood hun een beduimelde *Kölnische Zeitung* aan. 'Voulez vous ça', vraagde hij.

'Non merci!' antwoordde Marius en hij maakte een afwerend gebaar.

De hotelheer fluisterde de vrouw achter het buffet iets toe, en dadelijk kwam zij met een groote, rood-geel en zwart gekleurde bus, waarop het roode kruis geschilderd stond. Zij liep met kleine pasjes, op hare zwart verlakte schoentjes, over de met wit zand bestrooide planken van de gelagkamer, en zeide vriendelijk: 'Quelque chose pour les pauvres blessés Belges, messieurs?' De beide mannen zochten onmiddellijk eenig geld, en wierpen dat dan in de groote bus. 'Merci bien, messieurs', zeide zij met een bekoorlijken hoofdknik.

'Het is een goed idée, om deze bus in die kleuren te beschilderen', zeide Marius in het Fransch. 'Die kleuren hebben voor mij een bijzondere beteekenis'.

'Welke dan?' vraagde het vrouwtje.

'In dat felle geel', antwoordde Marius, 'zie ik den moed en de fierheid, waarmede de Belgen hun vaderland tegen overmacht verdedigen. Het rood is het bloed van de Belgische soldaten, die gevallen zijn en verwond, en het zwart is de rouw dien deze ellendige oorlog over uw land gebracht heeft. Ik heb daaraan telkens en telkens weer moeten denken, toen wij daareven in de stad de vele vlaggen zagen'.

Het vrouwtje lachte treurig en zeide: 'Maar in het rood en het zwart ligt voor ons Belgen op dit oogen-

blik nog zooveel meer. Dat rood is ook het bloed van vermoorde mannen, vrouwen en kinderen, die den Duitscher nooit kwaad deden. Ik denk aan mijn broer, die gewond is in het hospitaal te Luik en burger-gevangen, en in het zwart zie ik de rookwolken boven brandende, verwoeste dorpen en de zwart geblakerde muren, die er alleen van over zijn gebleven. Gij moet hooren wat de vluchtelingen u vertellen, wij hebben er al vele hier gehad', en dan deed zij een lang verhaal van wreedheid, doodsangst en lijden.

'Ja! ja, zoo is het', antwoordde Marius na eenig zwijgen, maar hij meende, dat er toch misschien eenig overdrijven was in wat zij zeide van burgers en kinderen die als verdachten waren doodgeschoten, en hij vermoedde niet hoe spoedig hij zelf ondervinden zou, dat de jonge vrouw niets dan waarheid had gesproken..

Middelerwijl had de burgerwacht, die, met beide voeten op de rustbank getrokken, het zich bij zijn bier gemakkelijk had gemaakt, hen onophoudelijk aangekeken, soms de oogen even sluitend en ze traag weder openend, als een die zich in stilte een roes gedronken heeft. Zijn bier liet hij zoo goed als onaangeroerd. Soms, terwijl Marius en Vervoort met elkander spraken, richtte hij in het Fransch het woord tot den hotelhouder, die, midden zijn van bleekwitte fonkelingen omlichte buffet, de armen over elkander, met wat vermoeide, vale trekken, en een spits, roodachtig baardje om zijn magere kaken, achteloos antwoordde.

De beide vrienden werden eindelijk gewaarschuwd: het middagmaal stond voor hen gereed, en het vrouwtje van den hotelhouder noodde hen, een lange gang door naar de eetzaal, een opkamer, die uitzag op een nauw binnenplaatsje. Midden in het vertrek stond een lange, witgedekte gastentafel, onder een zwartachtig aangeslagen koperen lichtkroon. Met graagte zetten zij zich tuschen den kring van lage stoelen, tegenover

elkander aan den maaltijd, terwijl een klein dienstmeisje hun wijn bracht, en vaardig diende, waarbij hare hakjes driftig ketsten op den planken vloer, zoodat het door de holle, trieste, armelijk gemeubelde eetzaal weerkaatste.

‘Hebt gij ook bloedverwanten of vrienden in den oorlog?’ vraagde Vervoort het meisje, terwijl zij de borden wegnam, alvorens een nieuw gerecht op te dienen.

‘Neen, mijnheer’, antwoordde het meisje, ‘gelukkig niet, dat moet iets verschrikkelijks zijn’. En dan ging zij het trapje af, om beneden de spijzen te halen.

‘Nu zult ge zien’, zeide Marius, ‘dat het kind dadelijk wordt uitgehoord, door dien wacht in de gelagkamer: zij zal moeten opbiechten wat wij haar gevraagd hebben’.

En zoo gebeurde het, want na eenigen tijd hoorden zij een woedende stem beneden, die telkens driftig vragen stelde in het Fransch, de eene al luider en gebiedender dan de andere. Een vrouwenstem antwoordde op sussenden toon, het was de stem van de hotelhoudster. Maar de wacht overstemde haar een wijle, met grove grommende woorden, die zij niet geheel verstonden, en dan weer het nu boos en schel klinkende geluid der vrouw:

‘Oui! Oui! ce n'est que ça des simples Hollandais’.

De brutale mannenstem zweeg dan. Het dienstmeisje bracht de nagerechten, zij scheen wat ontsteld en antwoordde de mannen schuchter eerst wanneer zij vragen deden. Eindelijk viel de schroom toch van haar weg, zij verhaalde van den angst in Turnhout voor spionnen en uhlanen: vele familie's uit Turnhout waren over de grenzen gevlucht naar Eindhoven, Breda en Tilburg en noordelijker nog. Overal lagen de wachten op de loer in de stad. Nu alle forten van Luik gevallen waren, zouden de Duitschers wel spoedig heel België overstroomen; er liepen al ge-

ruchten, dat het Belgische leger op Antwerpen terugtrok, zij had dat van een der wachten gehoord.

Toen het meisje heengegaan was, zeide Vervoort: ‘Voor niets schijnen we dan toch niet naar Turnhout te zijn geweest; dat is nieuws wat dat kind ons daar vertelde. Het zijn geruchten, maar de forten zijn gevallen, en het is nu wel waarschijnlijk, dat het Belgische leger op Antwerpen terugtrekt’.

In de trieste eetkamer dronken zij hun koffie nog, en rookten een sigaar; dan begaven zij zich naar buiten en ademden vrijer weer. ‘Een klein souvenir uit Turnhout wil ik toch meenemen’, zeide Marius, ‘weet je een tabakswinkel hier?’ ‘Op de Lei is er een’, antwoordde Vervoort.

Even om den hoek van het plein, vonden zij den winkel en kochten tabak. De Lei was nu vol wandelaars.

Naar de statie terugdrentelend bemerkten zij hoe zich bij hen wederom groepen jongens en meisjes vormden, en toen zij bij een muur kwamen, en een daartegen aangeplakte proclamatie lazen, waarin de bevolking werd aangemaand niet een ieder voor spion aan te zien, welke afkondiging door den koning der Belgen onderteekend was, hadden zij wel een dertigtal burgers om zich heen; maar deze werden snel door een agent van politie verspreid en zij konden zonder hinder hun weg naar het station vervolgen. Echter ook daar hield de luitenant hen weder tegen, zij mochten nog niet op het perron en moesten achter de afgesloten deuren van de wachtkamer blijven totdat de trein naar Holland binnenreed.

.....

Het was reeds schemerdonker toen zij in het groote station van Weelde terugkeerden. De petroleumlampen op het perron en in de verlaten wachtkamers werden aangestoken. Zij zagen den Hollandschen stationschef zitten werken voor zijn bureau en hij wenkte hen, stond op en trad naar buiten.

‘Wel, hoe is het geweest?’ vraagde hij. Zij vertelden hem wat zij in Turnhout ondervonden hadden.

‘Die mijnheer De Swerte is bang geworden van dat vertoon voor zijn huis, de wachten met de bajonet op het geweer en al die menschen op de stoep; hij was natuurlijk niet gerust, zijn stadgenooten konden hem houden voor een medeplichtige van twee verdachte vreemdelingen’, zeide de stationschef.

Vervoort vertelde hem nog van zijn Hollandschen pas, en van het gerucht van den terugtocht der Belgen op Antwerpen.

‘Die Hollandsche pas’, ging de stationschef door, ‘dat was een onvoorzichtigheid: wonder dat ge er nog zoo zijt afgekomen’.

‘Ja, dat is het’, knikte Marius, en dan zwegen zij een poos, en keken uit over de weiden, waarachter de Kempen uitgestrekt eenzaam in den schemer, en het mooie torentje van Weelde rood in het gloren van den hemel.

Het was midden Augustus, een zeer zwoele avond. Zij waren een oogwenk op de bank voor het kantoor van den stationschef gaan zitten, en toen zij een wijle allen zwegen, was er stilte rondomme. Op wat verre geluiden na, die als verdwaald tot hen kwamen, ging er geen gerucht. Totdat plotseling, als opdreunend uit de diepten aan den horizont, een schot gromde, een ver, zwaar schot meenden allen, meer voelbaar, dan hoorbaar.

Zij spraken nog wat over die dreuning. De stationschef meende dat het wel van een ontploffing kon zijn: dan luisterden zij allen aandachtig, maar zij hoorden slechts weder de geluiden van elken dag rondomme. Totdat de laatste trein uit Holland binnenkwam die de couranten bracht. Onder een lamp stonden in de avondschemering stokers, machinisten en beambten vol gespannenheid in een kring te luisteren naar een, die met eentonig geluid het nieuws van den oorlog las.

Wat later gingen Marius en Miel naar een huis tegenover de Belgische grens, waar zij overnachten zouden.

.....

Marius kon niet in slaap geraken dien nacht: onophoudelijk kwamen de tafereelen van dien middag hem voor den geest. Als hij eindelijk indommelde, schrikte hij telkens wakker, en luisterde in het diepe duister van de stilte... en hij legde zich weder neer...

Maar dan kwamen kwellende droomgestalten, gruwelijke gezichten, en wanhoopsgeluiden, laaiing van verre branden en velerlei vage en afschuwelijke dingen...

Dit duurde totdat de ochtend binnen de kamer gloorde.

Vijfde hoofdstuk
Naar Leuven.

Den volgenden morgen voelde Miel Vervoort zich onwel. Hij was koortsig en lusteloos, had neiging in bed te blijven liggen, maar stond ten slotte huiverend op, terwijl zijn tanden op elkander kletterden; in al zijn ledematen voelde hij pijn. Het was Marius duidelijk, dat zij voorloopig hun tocht dieper België in moesten uitstellen. Hij voorzag eenige dagen wachten aan de grens, totdat Miel hersteld zou zijn. Doch toen zij zaten aan het ontbijt in de verlaten eetzaal van het holle spoorwegstation, zeide Miel met matte stem, terwijl hij het brood voor zich onaangeroerd liet: ‘Ik geloof dat dit een inzinking is, eigenlijk had ik het al verwacht. In Indië had ik hetzelfde. Weken lang voelde ik mij redelijk en dacht dat ik alles te boven was: en dan, plotseling, kwam de koorts weer. Het is erg jammer, maar ik kan niet mee naar Van Damme. Ik zal weer naar huis moeten, zoo gaat het niet’.

Marius zag zijn vriend aan, en zijn bleek en ingevallen gezicht opmerkend, dat vaal er uit zag omdat hij nog niet geschoren was, zeide hij:

‘Goed, ik zal je naar huis brengen en wij stellen onzen tocht naar Van Damme uit’.

Maar dit wilde Miel niet.

‘Neen’, zeide hij, ‘laten we dat niet doen. Ik raad je, ga door naar Leuven, met den trein kom je er stellig; in den trein zullen ze je niet lastig vallen. Je pas is

in orde, en wat mij betreft, ik vind alleen mijn weg wel terug'.

'Maar ik kan je toch niet in den steek laten!', viel Marius hem in de rede. 'Het genoegen van het reizen is er bijna geheel en al voor mij af, wanneer wij niet samen kunnen gaan'.

'Dit is een kans uit duizenden om iets van den oorlog te zien', antwoordde Miel, 'je moet het meemaken en mij later alles vertellen; ik geef je een brief voor Van Damme mee. Doe het, iedere week wordt het moeilijker België in te komen'.

Miel stond op en liep langzaam naar de tafel in het midden der zaal, waar papier en enveloppen lagen. Maar vóór hij schreef, bladerde hij in den reisgids en noemde de treinen, die zij beiden zouden te nemen hebben. Terwijl Marius nu doorging met zijn ontbijt, verslagen om hun aanstaande scheiding en het vooruitzicht, dat hij geheel alleen zou moeten reizen, schreef Miel zijn brief aan Van Damme. Marius verbeeldde zich de moeilijkheden, die zich zouden voordoen op zijn weg, nu hij de achterdocht der Belgen tegen alle vreemdelingen in oorlogstijd kende, en hij ging na wat er komen kon, wanneer men hem, zooals reeds gebeurd was met anderen, zonder meer zijn pas en andere papieren afnam, en hem opsloot als een verdachte. Wie zou hem dan bijstaan, hoe zou hij weder vrij komen, verder kunnen gaan?

In den toestand waarin Miel thans was, wilde hij hem niet over al die mogelijkheden spreken, en hij trachtte zichzelf nu gerust te stellen. Met dat al at hij zijn ontbijt zonder eetlust, en was daar spoedig mee gereed. Zonder te denken bij wat hij deed, nam hij zijn sigarettenkoker, en begon een sigarette te rooken, terwijl hij het hooge eetzaaltje doorschouwde, met de donkergebeitste meubels, het nagemaakte, goudleeren behangsel boven de paneelen der lambrizeeringen, de bronzen lichtkronen. Welk een onzegbare

triestheid en verveling ging er van deze wanden uit, terwijl hij hoorde hoe achter het buffet, in een nevenvertrek, waar de pachter met vrouw en kinderen huisde, iemand ijverig bezig was blijkbaar het vloerkleed te schuieren.

Het einde van zijn sigarette gloeide tegen zijn vingers; dit leidde zijn aandacht op zijn vriend, die nu zijn brief scheen te gaan eindigen, want hij zag hem zijn naamteekening schrijven, en dan de beschreven zijden aandachtig overlezen. Hoezeer scheen Miel veranderd. Vaal bleek waren zijn ingevallen wangen, heel het veerkrachtige, stevige dat hij in vroeger jaren van hem gekend had, in zijn tred, zijn wijze van gebaren en spreken was anders geworden, trager, alsof hem iets bedwong, zijn geestkracht bond of tegenhield, en nu, na deze plotselinge ziekte, deze instorting weder.

Nu zag hij Miel opstaan en deze zeide, hem den brief gevend: ‘Lees hem maar. Wil je hem in de enveloppe doen? Neem hem dan mee. Ik pak mijn valies, want over twintig minuten gaat de trein naar Holland’.

Marius bood aan hem te helpen, doch daar Miel dit niet wilde en reeds naar den uitgang der zaal schreed, bleef Marius zitten en las Miel's brief. Het was een antwoord op dien van Van Damme, geschreven vóór den oorlog. De laatste zinnen las Marius over met plotselinge groote gespannenheid, want daar stond:

> ...‘hoezeer het mij spijt, ik moet terug. Hoe graag had ik jelui gezien, na die lange jaren. Renesse komt dus alleen. Misschien is deze aanval maar van korten duur; als dat zoo is, kom ik ook zoo gauw mogelijk, maar de koorts is nu te hevig. Voor allen mijn allerhartelijkste groeten’.

Met een P.S. er bij stond onderaan nog:

> ‘Mocht je Louise zien en hare moeder, groet ook haar dan hartelijk van mij’.

Louise. Daar stond die naam, die toen, in vroeger tijd, lange maanden voor hem zooveel beteekend had. Nooit had hij haar geheel kunnen vergeten. Hij mijmerde over wat jaren geleden gebeurde, tot hij zich plotseling herinnerde, dat Miel's valies en het zijne niet stonden in het huis tegenover de grens. Dit huis behoorde den pachter van het buffet, en deze had hun een paar kamers daarin aangeboden om hun de wandeling door het duister naar hun logement te besparen den vorigen avond.

Dus Miel was daarheen nu op weg om voor zijn valies te zorgen.

Neen, dat kon niet, Miel moest nu rusten, zooveel mogelijk: hij moest toch daarginds heen voor zijn eigen koffer en terwijl Miel dan zoolang nog zat in de wachtkamer, zou hij ook diens valies pakken. Hij vond zijn vriend reeds een goed eind op het pad, alhoewel hij langzaam ging, en Marius zocht hem te overreden naar het station terug te gaan, om daar in den trein te wachten: hij zou wel zorgen voor hun beider weinige bagage. Daarin stemde Vervoort ten slotte toe.

Met twintig minuten verschil vertrokken hunne treinen. Vervoort reisde het eerst. Zijn ziekte was, terwijl hij in de wachtkamer zat, nog verergerd. Maar hij weigerde met groote stelligheid Marius' aanbod om hem te vergezellen en naar huis te brengen.

‘Ik heb in Indië zoo dikwijls gereisd in dezen toestand, meermalen was het nog wel erger: ik ga door in een oude gewoonte’, zeide hij mat.

Toen zij afscheid genomen hadden, en Marius den trein naar Holland zag verdwijnen, was er een oogenblik volmaakte rust op het eenzame grensstation. Maar dra ontwaarde Marius aan den anderen kant van het lange perron, heel aan het einde, den trein, langzaam stoomend, waarin hij reizen zou.

Hij ging thans naar het Belgische gedeelte van het

station om zijn spoorkaartje te koopen. Dezelfde beambte zat daar, die hem een kaartje voor Turnhout had gegeven. Vóór hij Marius het nieuwe reisbewijs in handen gaf, draaide hij het rond in de vingers, en dan Marius aanziend over zijn brilleglazen en het hem in de handen duwend, mompelde hij, als voor zich heen: ‘Naar Leuven dus’. Marius zag hem daarna snel opstaan en bladeren in een boek, dat op de tafel lag.

Alles wat Marius sindsdien ontwaarde, onderging hij veel feller dan wat hij voordien wel op reizen in het buitenland beleefde. Hij besefte: dit was maar een korte reize, niets in vergelijking met zijn zakentochten vroeger in België, in Frankrijk's Zuiden, in Italië, Duitschland, in Rusland of Engeland. Maar hoe was alles hier met scherpe tinten getint, in allerlei gewaarwordingen vergroot, door den ernst der verholen-vijandige bedreiging der tijden, door dat onbehaaglijke gevoel van onveiligheid vooral. Eindeloos scheen de afstand van de Hollandsche grens naar Leuven.

Geheel alleen zat hij in den rookcoupé. Uit een naast zijn wagon staande enkele locomotief was een stoker bezig sintels te scheppen, en ze te storten op een hoop naast de spoorbaan. Het was een jonge, kort en breed gebouwde, donkere kerel en Marius was geheel verdiept dien man te bestaren: hij verbeeldde zich, dat deze hem nu en dan, terwijl hij met zijn werk vorderde, bekeek, vergelijkingen maakte tusschen zichzelven, die hard en moeizaam arbeidde, en dien blonden, strak turenden reiziger: Wáárheen ging deze Noorderling in het oorlogsland, in zijn land, waar de Duitscher wreed woedde en geeselde? In het verholen, donkere kijken van den man ontwaarde hij de achterdocht weder: dit was een van de vele spionnen, die België vergiftigden. Straks, wanneer hij dieper het land in was gereisd, dan zouden zij dezen met zijn strak, somber blond gezicht wel vinden en met hem doen wat noodig was in oorlogstijd...

En zoo peinsde Marius, tot zijn coupé werd opengerukt en de conducteur van den trein hem zijn kaartje en zijn papieren vraagde; zwijgend doorzag hij deze, en zwijgend gaf hij ze weder, met een korten, zakelijken blik naar Marius. Bijna onmiddellijk daarop, toen hij teruggetreden was, sloeg hij heftig het portier dicht en zette de trein zich in beweging...

Het was een schoone, warme Augustusdag. Turnhout was lang reeds voorbij gespoord. Niemand had er naar hen uitgezien, en hij bleef alleen in den coupé. Maar hier in den bommelenden wagen, terwijl rondomme, in gloeiend-heete zonne, de eenzame, zachtglooiende akkers, vol onafgemaaid, overrijp graan durend wendend verdwenen en opdoemden aan den einder, beving de verschrikking van het met ondergang bedreigde land, hem als een verstikking. Eén oogwenk zat hij als in vertwijfeling neer, beseffend het onverbiddelijke van zijn onophoudelijk verder moeten trekken. Ging hij nu onafwendbaar stellig zich wagen in regionen, waar gevaren van den oorlog dreigden, zóó afschuwelijk als hij nog nimmer had bedacht, maar die stellig bestonden? Hij moest denken aan wat hij gelezen had over de afstraffingen in Visé, het doodschieten van franc-tireurs, van grijsaards, vrouwen en kinderen. Wat deed hij hier? Waarom was hij niet gebleven in het veilige vaderland? Hier school voor de rampzalige Belgen overal de dood: het monster oorlog wierp den schriklijken, redeloozen dood en rampen zonder tal met breede grepen uit, als een wurgend zaad.

Eenmaal stond de trein stil, midden in het land. Waarom? Hij wist het niet.

Zij stonden voor een spoorbrug, en de weinige reizigers staken hunne hoofden buiten de portierraampjes. Eén opende de deur en wilde uitstappen, nieuwsgierig, maar driftig riep de hoofdconducteur, die bij de locomotief met den machinist stond te praten

terwijl beiden omkeken: ‘On ne descend pas! Niet buiten de wagens gaan!!’

Te oordeelen naar den duur, dien hij gereisd had, moesten zij niet ver van Herenthals af zijn. Marius bleef uitkijken, maar hij ontwaarde niets op den langen weg, noch op de brug, en toch bleef de trein staan. Aan het uiteinde van de spoorbaan was er laag glooiend land, daar waren bosschen, daartusschen akkers, alles trillend in de hitte, die hij ook voelde opstijgen langs de wanden der coupé's. In het gras naast de spoorbaan zongen krekels, de locomotief stond te snuiven en dampte met dikke, zwarte rookpluimen, die bijna rechtstandig stegen in den windstillen dag: maar hij onderscheidde tusschen die afzonderlijke geluiden toch een ander, heel diep en donker staag gerucht, en als hij goed luisterde leek het alsof er een doffe, donkere, bonzende gonzing was in de lucht, die alles rondomme zacht deed sidderen of dreunen. Dat was het grommen van den verren oorlog, dat was het kanon. Het monster oorlog, dat hij altijd als een verschrikking geacht had uit tijdperken, die lang vergeten waren, nimmer zouden kunnen keeren: dat schriklijke, ontzettende gedrocht loerde daar diep achter den einder. Waar werd er gestreden? vraagde hij zich af, huiverend bekennend dat het de bittere werkelijkheid was, waarvoor hij stond, die hij had willen zien, nu niets hem bond meer aan huis of aan zijn zaken in de stad, waar alle handel ontredderd neerlag.

Even dacht hij weder aan het zorgelijke van al die ontwrichting, de verwildering overal in de wereld: waar zou het einde zijn? Waar ging de wereld heen, naar welke donkere diepten, naar welke afgronden, neerstortingen en rampen? Ver af en onbeduidend zag hij thans zijn gemakkelijke leventje uit de tijden van den vrede, zijn gepraat, zijn theorieën over den eeuwigen vrede, zijn intellectueele liefhebberijen op

de gebieden van tooneel, literatuur, zijn oudheden-verzamelen. Hoe kinderachtig en onnoozel, nutteloos vooral leek het hem op dit oogenblik, nu hij het monster oorlog vlak bij zich wist, hoorde alreeds, nu het hem toescheen, als strekte het de boosaardige krallen naar hem uit.

Dan, terwijl de trein de reis vervolgde door de onafgemaaide korenvelden, moest hij denken aan de Van Damme's: en dan plotseling gelijk een visioen zag hij Louise Lemair weder voor zich, juist zooals zij dien avond was geweest, jaren geleden, aan het afscheidsmaal. Hij zag haar schoon gelaat, haar regelmatige, frissche trekken, hare oogen, de jeugdige kracht die in die trekken lag, het levenskrachtige, maar ook het geheimzinnige onbepaalde, dat iets scheen te onthullen van wisselvalligheid en luimigheid in haar karakter, van vaagheid en onbestendigheid, onbevredigbaarheid in haren geest. Waar was zij, Louise Lemair? Zou hij haar weder ontmoeten, met haar spreken, of was zij meegedwaald met haren echtgenoot, om dicht bij de plaats te zijn waar Vincent zijn land zou hebben te verdedigen. Want zij hield van hem, van Vincent, toen in die dagen, lang geleden, dát wist hij...

Zoo peinsde hij en bleef hij mijmeren. Herenthals was lang voorbijgespoord, en nu zou de trein weldra te Leuven zijn. Nu ook nam de onrust in hem toe. In zijn verbeelding zag hij zich daar aankomen, en wederom, beneden aan de treden der coupé's zag hij de soldaten, de burgerwachten met de bajonetten op de geweren. En dan zouden die mannen hem leiden voor een anderen luitenant, die langdurig zijn papieren onderzoeken zou, zijn bagage, alles wat hij aan het lichaam droeg wellicht. Heel zijn wezen was gespitst op al die mogelijkheden.

Maar toen hij te Leuven aankwam, was er wel veel koortsachtige drukte van soldaten, die trein na

trein vulden in de richting van Brussel of Mechelen, maar bij den uitgang van het station werden slechts vluchtig zijn papieren nagekeken, en dan kon hij ongehinderd verder gaan. Heel het stationsplein stond vol soldaten, wachtend totdat zij vertrekken konden. Voor zoover Marius dit zien kon, ging dit zeer snel: hij kreeg den indruk, dat de laatste troepen van een groot terugtrekkend leger der Belgen, de stad nu waren doorgegaan. Zijn zwaar valies moeizaam dragend, daar hij aan de statie geen man voor dat werk beschikbaar had gevonden, vorderde hij door de straten, die vol tromgeroffel waren van de laatste doortrekkende bataljons. Enkele schenen in den strijd te zijn geweest. Vele uniformen der krijgers waren geheel bemodderd en gescheurd, hunne bezoedelde, donkerverbrande gelaten staarden norsch en somber. Uit de vensters van alle huizen hing het rood-geel-en-zwart in de windstilte recht nederwaarts: zwijgend stonden de menschen voor hunne woningen dien doortocht aan te zien in de stof-vervulde straten. Niemand van de nieuwsgierigen dacht echter aan luidruchtigheid of zelfs aan eenig hartelijk woord, zij zagen het al dof, zwijgend aan, vele vrouwen ontroerd, weenden, en stonden met betraande gezichten, toen de ambulance-wagens voorbijkwamen, die langzaam reden in de richting van de statie. Maar dan daverden met helsch geweld batterijen veldgeschut over de keien, en de grond dreunde onder de zwaarte der munitiewagens. Echter voor zoover niet bestemd voor het vervoer met de treinen, trok heel die stroom snel naar buiten de stad, naar den grooten heirweg.

Doch in de straat waar Van Damme woonde, was een groote stilte, die hem des te sterker trof na het koortsige jagen.

Terwijl hij stilstond voor de deur, nadat hij had gescheld, hoorde hij het nog wel als een dof, ver gedaver, duidelijker en zwakker soms, maar, op enkele voet-

gangers na, was de straat als uitgestorven en deed deze hem denken aan de straten in provinciesteden in Holland. Wat moest hij lang wachten! Reeds eenige minuten had het geduurd; kort nadat hij schelde was toch een gedaante verschenen bij het venster rechts naast de voordeur, waarop, als in de groote koperen rozet midden in, die glimmend gepoetst was, de zon brandend scheen. Die gedaante had schuchter een gordijn op zijde geschoven en had gegluurd, even maar, in zijn richting, naar buiten. Binnen in de vestibule hoorde hij het groote, staande horloge een wijze deunen, heel kort: fijntjes zilverden de speelsche geluidjes. Dan, statig, klonken twaalf heldere slagen, en boven het vage gerucht der ratelende wagens en kanonnen in de verte, hoorde hij nu ook hoe de klok sloeg in de collegiale kerk van St. Pieter, en daardoor heen, verder af andere klokken. Wat was er toch voor wonderlijk vreemde stemming nu in deze straat, terwijl in de torens de hooge bellen zongen, en hij wachten moest in die zon die staag brandde en flitste in het koper van de deur? Op eenmaal werd deze geopend, en met schuchtere stem vraagde een oude dienstbode vanwaar hij kwam, nadat Marius haar verzocht had Van Damme zijn komst te willen melden. Na haar Miel's brief te hebben gegeven, liet zij hem binnen, in het voorvertrek. Niet lang duurde het nu, of Van Damme hoorde hij naderen in de gang; de kamerdeur ging open, en Van Damme stond voor hem, den brief nog in de hand. Marius herkende hem bijna niet. Wat was de man veranderd, hoe diep lagen zijne oogen, en hoe doorgroefden rimpels zijn bleeke trekken! Terwijl hij Marius aankeek, was deze getroffen door de uitdrukking van onrust in zijn oogen, ook was er een zweem van mistrouwen in.

Renesse!' zeide dan Van Damme, als in groote verlegenheid, 'maar wat doet gij in België, hier in Leuven?'

Marius vertelde hem wat Van Damme ten deele

reeds wist uit Miel's brief en hij besloot: ‘Ik kon eindelijk niet meer thuisblijven. Gij kunt u dat wel voorstellen misschien. Ik wachtte tot Miel hersteld was, om België nog weer eens te zien en al onze oude kennissen...’

Als verbijsterd nog, als iemand, die niet geheel vertrouwt, maar meer verwonderd toch is om wat hij wel als vaststaand moet aannemen, echter zonder overtuiging en met iets overspannens in zijn stem, sprak Van Damme haastig, driftig bijna, met afgebroken zinnen: ‘Neen, ik kan mij dat moeilijk voorstellen.. gij hadt het daar goed, daarginds in Holland; wat waagt ge u hier, wij verwachten ieder oogenblik de Duitschers hier... Hebt ge onze troepen niet door de stad zien gaan? Zij hebben, geloof ik, nauwelijks een dag voorsprong op de Duitschers, onze regeering is al in Antwerpen sinds den zestienden, onze stad is heel en al onverdedigd. Wat onze burgers aan wapens hadden, moest ingeleverd worden. Van overal hoor ik, komen de Duitschers opzetten, uit de richting Luik het meest, en over Hasselt gaan zij op Antwerpen aan; over Leuven zullen zij morgen bij tienduizenden misschien oprukken naar Brussel...

‘God! God!’, riep hij plotseling als in wanhoop uit: ‘Wat zal er dan worden hier van de stad, wat zal er met ons gebeuren! O! Het is verschrikkelijk hulpeloos te zijn en overweldigd te worden!’

Marius ging nu vermoeden, dat hij niet welkom was. Alles wat hij van den opmarsch der Duitschers hoorde deed vervaardheid van oogenblik tot oogenblik in hem toenemen: hij voelde zich als in een webbe verstrikt. Een oogwenk stond hij verbleekt en als ontzet voor Van Damme, die thans opmerkte, hoe ook Marius het schriklijke besefte van al dit noodlottige, heel dien dreigenden stroom van rampen.

‘Ik zie wel’, zeide nu Marius, zich vermannend, ‘dat het onder deze omstandigheden moeilijk voor u

beiden zal zijn, om mij een paar dagen hier te hebben, ik ga dan maar naar een hotel'. Doch na eenige aarzeling, voer Van Damme op:

'Neen dat behoeft niet, het is toch geloof ik beter dat ge hier blijft... Wat is het vreeselijk jammer, dat Miel zoo plotseling ziek is geworden en dan, geheel veranderd van toon, greep hij Marius beide handen en met oude hartelijkheid en warmte in zijn stem voer hij voort alsof hij blijde was een oude vertrouwde kennis terug te zien: 'Maar om het even, gij blijft hier. Wij gaan dadelijk aan tafel. Geef mij uw valies, ge slaapt op de logeerkamer aan straat. Ik ga mijn vrouw waarschuwen. En met gehaaste, nerveuse stappen verliet hij de kamer.

'Maar vertel nu toch eens', zeide mevrouw Van Damme, toen zij enkele minuten later in de eetkamer zaten aan het noenmaal, 'wat is er dan toch waar van al die geruchten die er komen uit Holland, dat de Duitschers daar doortrokken, zonder dat de Hollandsche militairen dat tegen gaan. Wij konden het niet gelooven, maar veel couranten zeggen het?' Marius zakelijk, vertelde alles wat er sinds de mobilisatie van het Nederlandsche leger gebeurd was. Niet alleen Van Damme en zijn vrouw luisterden gespannen, maar ook de kinderen die mee aanzaten, vergaten te eten, terwijl hij vertelde, geheel schenen zij mee te leven in wat Marius verhaalde.

'Ge ziet wel in wat een kwaad bloed dat courantengeschrijf in België heeft gezet', zeide Van Damme. 'Begrijp toch de stemming hier in dit land waarin de Duitscher opdringt. Alles gaat hier oogenschijnlijk zijn gewonen gang, maar geen mensch acht zich veilig, alles leeft in onrust. Wij zijn eigenlijk heel blij dat wij u hier hebben en dat ge ons wat vertelt van de buitenwereld waarvan wij afgesloten zijn, wij voelen wel, dat wat de couranten ons zeggen voor de helft ver-

dicht is, ieder maakt ongezegd zijn eigen rekening op. Wij zitten nu te wachten op de komst der Duitschers'. En om de kinderen, die steeds gespannener, in feller onrust luisterden, vervolgde Van Damme in het Engelsch, en verhaalde van panieken in de straten, in familie's, waarvan er vele weggetrokken waren haastig, alleen meenemend het allernoodzakelijkste in de richting van de Nederlandsche grens; echter, die gebleven waren, wachtten nu gelaten, schoon in vreezen het onafwendbare.

Zij zwegen een oogenblik en Marius vond gelegenheid eens rond te kijken door de eetkamer waarin al die jaren bijna niets veranderd was. Hij keek soms naar de kleine meisjes, kinderen van acht of negen jaren, die in roode jurkjes, met zwart gelakte ceintuurtjes, naast hunne moeder zaten, en hem voortdurend zwijgzaam, verlegen of vreesachtig zaten aan te zien, en, wanneer hij hun even aanzag dadelijk als onthutst de oogen neersloegen, en dan al hun aandacht schenen te geven, aan wat zij aten. Zij spraken geen woord, maar schenen in uiterste gespannenheid te luisteren naar wat hij vertelde en hij begreep, dat ook die kinderen zich half bewust waren van allerlei noodlottigs of angstigs, dat thans misschien zou kunnen gebeuren, na al wat zij rond zich in de straten hadden gezien en gehoord.

Nu keek hij een wijle naar zijn gastvrouw. Was zij dan in die enkele jaren zóóveel ouder geworden? Toen hij haar den laatsten keer gezien had, had zij den indruk gemaakt van een kleine, tengere, blonde vrouw, uiterst bescheiden, die nu en dan een vriendelijke opmerking maakte tegen ieder van hare gasten, een schijnbaar onbeduidend en nietig, wat slaafsch menschje, dat met dat al op juist gekozen oogenblikken liet bemerken, dat zij veel meer ontwikkeld was dan zij scheen, en Marius juist daarom des te beminnelijker had geleken.

En daar zat zij nu, in haar wit linnen blouse, helpend hare kinderen nu en dan. Hare lichtbruine oogen tuurden een wijle in den tuin, met zulk een onuitsprekelijke treurigheid, dat het Marius geheel en al ontroerde, temeer daar hij opmerkte hoe hare haren grijsden en de rimpels in haar voorhoofd zich hadden verdiept. Het oogenblik van zwijgen duurde en zijn kijken wendde zich naar den gloed der zonne in den tuin, waar de boomen een oogwenk hadden geruischt in een vluchtige windstoot, die dra was heen getrokken zoodat het loof dan weer strak en roerloos zich prijsgaf aan de stralende hitte, die door de breede openstaande deuren onder de verandah waar de rieten stoelen stonden naar binnen toog. In de eetkamer zelf met het goudlederen behangsel, de hooge lambrizeeringen, de enkele oude portretschilderijen in donkere lijsten aan de wanden en het groote familieportret boven den monumentalen zandsteenen schoorsteen waarnaast de hooge, zware, koperen gothieke kandelaars stonden, was de toon gedempt en het licht gloorde er binnen met een heel teere afkaatsing van het loof der boomen en het blad van den blauwen regen, dat hij een wijle ook weerspiegeld zag in een kristallen karaf op het fijne tafellinnen.

Het was alsof die lange rustpoos in hun gesprek, dit durend had aangetast, want zij hervatten het weinig meer. Nu en dan zeide mevrouw Van Damme, als in berusting iets tegen de kinderen, die eindelijk opstonden en heengingen, naar de speelkamer. Toen zij waren heengegaan, was het zwijgen in de kamer zoo drukkend, dat Marius juist een opmerking wilde maken, naar aanleiding van het eerste het beste, wat hij zou ontwaren, buiten, in den tuin toen Van Damme's stem plotseling klonk, zich met stelligheid wendend tot hem, nadat hij hem de laatste oogenblikken onophoudelijk had bestaard: ‘Is het dan werkelijk niet waar Marius, dat de Duitschers door Limburg ons

land zijn binnengetrokken? Ik vraag het u op den man af, gij behoeft mij niets te verbergen, mocht het zoo zijn'.

Marius besefte thans met schrik, dat hij de gast was van menschen, die voortdurend in de vaste overtuiging geleefd hadden, dat de Duitschers ongehinderd door een deel van Holland getrokken waren om België binnen te vallen. Het bloed schoot hem naar het hoofd en hij voelde zich, geheel alleen als hij hier stond om op te komen voor een simpele waarheid, in een ontmoedigende en vernederende eenzaamheid, die juist daarom aan de krachtigste verdediging toch nog zou kunnen doen twijfelen, wijl niemand hem zou bijvallen. Op dit oogenblik dacht hij met spijt aan het toeval van Vervoort's ziekte. Was Miel nu maar hier, dan stond hij niet meer alleen. Miel was bovendien een neef van Van Damme hem zou men nog eerder gelooven. Toch antwoordde hij beslist:

'Maar ik heb u de volle waarheid gezegd, ik wilde wel, dat ik het u beiden zwart op wit kon laten zien'.

Terwijl hij dit zeide, herinnerde Marius zich eensklaps, dat hij in zijn valies oude couranten had meegenomen als pakpapier, in sommige waren schoenen en waschgoed gewikkeld, en hij vervolgde: 'Wacht in mijn valies heb ik wat u misschien volkomen kan overtuigen. De couranten hier hebben u van de wijs gebracht, ik heb boven wellicht nog de Hollandsche bladen, die hier een andere idee kunnen brengen'.

Haastig trad Marius de trappen op, vond zijn valies in de logeerkamer, die aan de straat was gelegen, en het was hem een stille voldoening toen hij in de couranten zoekend, heel het relaas vond van de eerste oorlogsdagen en het verhaal der vermoedens van een Belgisch vlieger, die door het overeenkomstige, in kleur van de Hollandsche en Duitsche uniformen was misleid.

Wat later toen zij met de couranten voor zich uit-

gespreid nog aan de tafel zaten, en over de kansen van den oorlog spraken, merkte Van Damme op:

'Iederen dag sinds die ellendige tijdingen van onze grenzen, heb ik erover gedacht, om met Mary en de kinderen naar Holland te gaan'.

'Maar', nu wendde Van Damme zich naar zijn vrouw, 'je hebt niet gewild Mary, en toch ik weet zeker, dat wij in Nijmegen bij mijn familie goed zouden zijn ontvangen. In Holland zouden wij met de kinderen veilig zijn geweest. Voor zoover ik de politiek van Duitschland tegenover Holland begrijp, geloof ik, dat zij dat land in de eerste maanden niet zullen aanvallen, daar hebben de Duitschers *nu nog* geen belang bij, daar moeten zij nog mee wachten'.

Zijn vrouw antwoordde niet en gebaarde alsof zij spijtig was, maar dat er nu toch niets meer aan veranderd kon worden, dan schelde zij en begon de tafel te ruimen. Zij praatten in het voorvertrek over al wat er door den grooten oorlog nu in de wereld zou gaan veranderen, en terwijl Van Damme sprak, bemerkte Marius, dat hij meer en meer het vertrouwen van zijn gastheer begon te herwinnen. Eindelijk zeide hij, nadat de Van Damme's overwogen hadden, om vóór de komst der Duitschers, toch nog in der haast weg te trekken, maar dit voornemen, als niet meer uit te voeren hadden opgegeven:

'Als alles slecht gaat, kom dan voorloopig met mij mee naar Holland, ik kan buiten in mijn huis wel ruimte maken, wilt ge dan later naar uw familie gaan, dan kunt ge dat natuurlijk doen'.

'Laten we hopen, dat het niet noodig zal zijn', antwoordde Van Damme, 'maar komt het ooit zoo ver, dan denken wij zeker aan je aanbod, Marius'. 'Je weet niet', vervolgde hij na een wijle, 'hoe afschuwelijk deze toestand op ons drukt, je kunt dat niet beseffen, je komt hier als buitenstaander, je beseft het radeloos vernederende niet van dit alles,

Miel ook, als hij hier was, zou dat niet kunnen'.

'Toch', antwoordde Marius, 'nu ik hier ben en om mij heen voel, wat een angstige verwachting er in de atmosfeer is, voel ik het meer dan ge vermoedt'.

En dan zocht hij zijn gastheer wat op te beuren, het zou misschien nog wel goed gaan alles, wanneer de bevolking zich maar rustig hield, als de Duitschers kwamen. Het gesprek ging daarna op Miel Vervoort, vervolgens op vele hunner oude kennissen, en eindelijk ook vertelde Van Damme allerlei van Vincent Lemair en zijn nicht Louise, hoe Louise nu woonde te Thildonck in huis bij hare moeder, die sinds het uitbreken van den oorlog ziek was en wier krachten snel, schenen te verminderen. Het was Louise's voornemen geweest juist dezen middag een bezoek bij hun te brengen, maar daarvan schreef zij, had zij moeten afzien, daar hare moeder thans erger was geworden en haar niet missen kon, temeer wijl hunne beide dienstboden dien nacht zonder dat zij het bemerkt hadden, uit het huis gevlucht waren, vermoedelijk uit angst voor de naderende Duitschers.

Het laatste wat Louise van Vincent gehoord had was vóór enkele dagen geweest uit het plaatsje Heyst op den Berg, waar Vincent toen als officier-berichtgever dienst had gedaan. Hij schreef, dat hij met de troep op het punt stond voor een overmachtigen vijand terug te trekken op Antwerpen. Vermoedelijk zouden zij pas in de omstreken van Lier weder in nieuwe stellingen gaan.

'Zij weet dus niets van hem en kan ook niets meer van hem te weten komen?' vraagde Marius.

'Neen, treurig genoeg, want zij trekt zich dat alles verschrikkelijk aan. Wij hadden den indruk gekregen, dat hun huwelijk de laatste jaren, sinds zij in Antwerpen woonden niet zoo bijster gelukkig was. Ook had Louise graag kinderen gehad', liet Van Damme er na eenige zwijgen op volgen. 'Maar als er iets de

menschen weder naar elkander toebrengt, dan is het deze verschrikkelijke nood, ons aller gemeenschappelijke rampen. Zoo schijnt het ook met Louise en Vincent te zijn gegaan. Ik sprak daareven over Lier en nu moet ik op eenmaal denken aan een oude nicht van mij die daar woont. Het was een kras oud dametje, zij kwam ons nu en dan nog wel eens opzoeken. Wat moet er van die arme ziel worden, die daar zoo goed als hulpeloos zit. Zij woonde op een bovenverdieping bij een vrouw van haar jaren in huis, die daar kanten liet maken. Voor haar genoegen kloste zij ook wel kanten soms. Zij heeft twee zoons in ons leger...

Op dat oogenblik hoorden zij in de straat, een ver en ongewoon gerucht: veel herhaald geroep als van rondventers, die waren te koop boden. Beiden als door één gedachte bewogen, liepen de kamer uit naar buiten.

In de straat stonden velen in de portalen der huizen en op de drempels en keken vanwaar het geroep kwam.

Het waren courantenjongens die tusschentijdsche bulletins en editie's der bladen te koop boden en het voornaamste nieuws uitschreeuwden.

Het werd Marius zoo wonderlijk te moede, terwijl hij die berichten las. Bovenaan met vette letters de waarschuwingen van den burgemeester aan alle inwoners:

Iedereen moest, terwille van eigen veiligheid kalm blijven. De Duitschers zouden weldra hun intocht in Leuven houden, zij stonden op nog geen dertig kilometers van de stad. Wanneer elkeen zich naar de verordeningen gedroeg, zou geen burger eenig gevaar te duchten hebben.

Maar het ongewone en vervaarlijke van het gegil der courantenjongens, de ontroering die dit alles gewekt had, deed toch niemand gerust zijn. De dag liep in vreezen ten einde: Zouden de vijanden nog dezen avond, wellicht in den nacht of in den vroegen morgen opdagen?

In het stille huis dien nacht werd Marius wakker.

Door het open venster van zijn slaapkamer dwaalden onduidelijke, verre geruchten aan, het was niet het doffe gedreun van geschut en van zware kanonnnen, dát had opgehouden, maar het waren geluiden, die hij nimmer had gehoord en hij wist niet vanwaar zij kwamen, het was een gedruisch als van ratelende wagens, gekletter van wapens, van duizenden voetstappen, de dof dreigende tred. En dan, terwijl hij half weer indommelde, scheen het alsof dat vage gerucht één werd met een licht golven of heffen en dalen van den bodem, en een zacht trillen of sidderen van alle voorwerpen in de slaapkamer, een heel zacht metalig rinken van de ijzeren bouten naast de luiken der vensters, een tikken en schuifelen, dat meer ondergaan werd dan gehoord...

Sliep hij?...

Hij was wakker, naar het geleek...

Er verglipten langs het raamkozijn wuivende waden en glinsterende draden, ze hingen en deinden nu eens heel luchtig alsof zij gelijk spinrag, geen gewicht hadden dan weer met zwaarder gebaren en voorkomen als slingers van uurwerken, die gelijk matig en gestadig heen en weder een halven cirkel beschreven...

Er was noodlottigheid in dat tergende, zeurige wisselen der drogbeelden. Er was een voortdurende pijn, een smartelijkheid in dit vage en rampspoedige gewaarworden en ondergaan van onbegrijpelijke schaduwen en er was veel onuitsprekelijk verdriet in dit alles, dat niet tot werkelijkheid wilde of mocht geraken en dat wellicht toch bestaan had... of nog moest bestaan?

Hij vond dat hij de oogen had geopend en naar buiten staarde in den nacht die zwoel was, drukkend heet. Voor zijn venster in het licht van een lantaarn, bewoog soms het ondergordijn, achter het zwaardere, dat vooraan hing, strak en statig tot op den gewreven

vloer. Er was een schijnsel aan de ramen van een huis aan de overzijde en een zacht gesteun als van een mensch of kind, dat pijn leed, en hij moest zich voorstellen, hoe het daar binnen in die kamers was, waar een zieke lag, wellicht in koortsen. Het heete afgetobde lichaam woelend in de beklemmende, broeiende dekens, een doodzieke in een overweldigde stad...

Sliep hij weder? of duurden die zeurige gedachten en visioenen, die zich aan hem hadden vastgeklampt, die niet wijken wilden, die keerden en wegslopen en weder opdoemden plotseling met een treiterende, onaftewenden, boosaardige zekerheid, die hem als insponnen zooals een spin een kleine prooi ontwikkelt en weerloos maakt om er dan bovenop te komen en naar eenig week punt te tasten waar het slachtoffer gemakkelijk te verwonden en te ontzielen is, in volmaakt hulpelooze en noodlottige weerloosheid...

Hij zag dan Vincent Lemair op marsch door verlaten landen, door dorpen en steden, waar geen sterveling meer huisde en waar het gras en het heldergroene, smaragd groene, het giftig groene mos groeide tusschen puntige keien, die roestkleurig waren. Vincent reed te paard, voorop zijn zadel een revolvertasch en nog andere wapenen, achter hem ratelden kanonnen, heele zware door vele ontzaglijke paarden getrokken en munitiewagens en dampende veldkeukens. Dan kwam een ander beeld hem tergen dat niet in vormen zich voor hem vertoonen kon, maar dat dreigde achter onbestemde, bewegende of wankelende hoogten. Waren het voorhangen of gebergten of torens op hoeken van muren...

Ten laatste, half verstikt van beklemdheid in de heete kamer, voelde hij zich klam van zweet onder den dunnen deken. De dag scheen alreeds naar binnen. Van den overkant ging het klagende geluid niet meer. Hij moest even denken aan Miel Vervoort, terwijl hij door de gordijnen heen zien kon, hoe de toppen der

schoorsteenen van het huis aan den overkant rood verlicht werden door de stralen van de zon die opging.

Heel dien dag droeg de stemming van dien laatsten nanacht der droomgestalten. En het was een ontzaglijke dag die in zijn herinnering als een schrikwekkende gedaante bleef oprijzen, als een wal of borstwering waarvoor hij hulpeloos gedoemd was te staan, als om een vonnis te wachten, een oordeel te hooren dat weldra klinken zou...

Dien dag waren de Duitschers bij tienduizenden gekomen.

Hij had ze zien gaan in gelederen van vieren, zwaar bepakt en torsend de geweren in hun smerige handen. Het stof der pulverdroge wegen lag zwart op hunne gezichten en het zweet dat onder hunne overtrokken helmen afgleed, trok glinsterende strepen over hun verhitte en verbronsde vel. En terwijl groote gebouwen in de stad werden bezet en in andere straten weldra patrouilles liepen, met de bajonetten op de geweren, terwijl heel Leuven als doorwoekerd werd van de triest grauwe uniformen. bleven de duizenden gestadig marcheeren door de stad op hun tocht naar Brussel. Daar gingen zij de bataljons der overweldigers met ontplooide, snorkerige vaandels en een oneindig aantal afdeelingen van misbarende muzikanten. O! Die vreeselijke koperen muziek, die de barbaarschheid van allerlei bombastische of onnoozele wijzen, en zoetelijke melodietjes of schetterige marschen speelde! De muzikanten van inspanning met blauwig gezwollen, vochtig glinsterende gelaten als machines kijkend voor zich op hunne muziek, nimmer van hunne plaatsen wijkend in den marsch en daarachter, zij die in het vuur der Belgen waren geweest, die nog de ontzetting van den strijd wel droegen om zich heen, maar die door een meedogenlooze, satanische drang of aanhitsing verder stapten als heen gezogen naar een nood-

lottig punt. En mèt het weinige, stille volk van Leuven, dat in de huizen toekeek achter de vensters of tegen de muren gedrukt, gelaten, maar toch het hart vol droefenis en bitterheid, zwijgend staarde naar dien zondvloed van vijandelijk krijgsvolk, had Marius naast Van Damme, bij een brug over de rivier dit schouwspel aangezien.

Hoog boven de stad, die weder blakerde in heete Augustuszon, was de overstelping opgegromd van de krijgsmuziek, die de overweldigers voorttrok, waardoor ze als betooverden werden bekoord en meegesleept, zoo dat zij vermoeienis nimmer meer zouden bemerken, geen wonden aan stuk geloopen voeten meer voelden, en ook niet meer de zware last van oorlogstuig die hun gebeente kneusde en hun verhitte vleesch.

En hij had het zijn vriend naast hem gezegd, hoe die muziek hem door zijn wezen gonsde als een ontzaglijk gedruisch een vervaarlijke storm van klankmonsters die uit vreemdgevormde en onooglijke metalen instrumenten waren losgebroken, en nu als toomelooze horden zinneloos voortrenden en keerden en af en aan holden, en zwierden en weder voortstijgerden, opzweepend en meesleurend de grauwe overweldigers wier stap gestadig dreunde, wier wapens kletterden, wier weeë geuren de stad begonnen te doorstroomen.

Maar vooral hunnen gelaten waren vreeselijk.

Nooit had hij zulke gezichten gezien, waarin de valsche trotsch, de waan van overwinnaars die onstuitbaar waren, de verwatenheid en zelfgenoegzame ongenaakbaarheid, verwrongen lagen tot een hard, meedogenloos, barsch masker.

Het waren de breede kaken met de stompe neuzen boven genepen lippen, de ooren soms wijd afstaand van onder den overdekten punthelm, de meerendeels dikharige wenkbrauwen, die boven de oogen uitstaken of luifelden en dan die hardvochtigheid in die felblauwe

oogen, in de donkere, de loerende, turende, de bestiale, de schijnbaar droomerige of zachtmoedige, de gelaten, de doffe, de doodelijk vermoeide oogen.

Het waren de als van misdadigers kortgeknipte haren, de korte gedrongen wreede halzen, de gladde, zwart glinsterende trekken. Het waren hunne breede handen, die de geweerkolven omklemden.

Duizendtallen van die gezichten trokken aan hem voorbij, er was er niet één waarop niet de vaste, de vurige, schier duivelsche begeerte lag naar een ver doel, een nu schier voor het grijpen liggende, weerlooze prooi, waarop zij zich straks zouden losstorten, om er zich aan te verzadigen, zat te drinken. Dan zouden zij niet meer loopen als nu in goed gerichte rijen van vier, met de koperen korpsen voorop, maar dan zouden zij zich verspreid en van elkander losgemaakt hebben, door de straten van de groote stad, verbonden toch nog door de groote opperste kwartieren, door de ijzeren wachten, door hun monsterachtige slaafschheid, die ondanks heete begeerten en bandeloosheid, toch meester blijven zou van hun wezen.

Dan zou de muziek verstomd zijn van de felle koperen korpsen met de bommende trommen, de bliksemende bekkens, de muziek die als een magische dwang hen voorttrok, voort naar de glorie, de in bloed en gloor van avondlijke branden van steden getintte en besmeurde. Dan zouden zij sluipen en gluren en langs huizen voortgluipen en spieden en, verbonden door de saamhoorigheid van duivels overleggen wat er te doen zou staan; want na dat sluipend kruipen zouden zij losstormen op hun doel als op hun vreeselijke begeerte: de vernietiging van de argeloozen wier land zij verwoestten te vuur en te zwaard. Daar gingen zij. Over hunne helmen die hij van vroeger zich herinnerde als glimmend-gepoetste, bespikkelde zotte marteltuigen met de spitse opsiering als van wilden die er behagen in zouden hebben geschept zich ge-

drochtelijk op te tooien, lag de grijze overtrekking die heel die hoofdbedekking tot iets nog onooglijkere en wanstaltigers maakte. En terwijl hij van ver af in stofwolken vanuit de diepe straten altijd meerdere krijgers zag aandeinen, kon hij het visioen niet van zich afwenden dat zich nu aan hem bleef op dringen: Al deze krijgers in hun afzichtelijke, leelijke grijs, waren geen menschen, het waren gekleurde schimmen, die hier slechts doortrokken hier en daar wel wachten plaatsend maar die zouden bij de laatste bataljons toch weder aansluiten als meegesleurd in dien grauwen, stoffigen opgang der duizenden.

Maar nieuwe muziekkorpsen koperden met verscheurend geschetter aan hun voorbij en de stap van nieuwe duizendtallen beklopte de keien.

Hun stap was als een dof geroffel dat naar verten uitstervend en in verten aanzwellend durend wanhopig en triest overmachtig durend de straten als in deinende beweging bracht. Hun stappen regelmatig, schriklijk, monsterachtig-regelmatig, ijzerden neer op de keien met rinkende holle verklinkingen en uitkaatsingen van de gevels der huizen van de vensters waaraan vrouwen en kinderen met sombere, ontzette of verschrikte gelaten dien grauwen intocht bestaarden.

Hun stappen waren afschuwelijk van nadrukkelijke verwatenheid en mengden zich soms aan van verre aanzwellende dof ratelende en schokkende geruchten als van vele trossen van honderden zwaar beladen oorlogswagens die mee optrokken naar het Westen der stad door de evenwijdig loopende straten.

Soms uit de smalle, aanmatigend voor zich uit of naar hun manschappen ziende koppen der jonge en oudere officieren, klonken rauwe, harde commando's als striemen van zweepen, of een hoofd-officier, hoog op zijn paard voor zijn bataljon, keek achter zich, overzag die grauwe-wezens-der-dreunende-schreden, keek dan met een ruk weder naar voren.

Heel de stad was in gestadige gromming, in kloppende, koortsige dendering die als één dreigde te worden met de bange, wrokkige verwachting die leefde in allen die 't zagen en hoorden.

De dag werd ouder, de zon die heeter brandde dan tevoren zou weldra op het hoogste staan. Uren had Marius het aangezien, op zich voelen aandonderen en rameien die woeste opstuwing van het Duitsche leger, dat als een weeë, grijze stroom het hulpelooze, kleine land vertreden ging. Telkens was die eene gedachte bij hem opgekomen: dat zijn land misschien als dit zou kunnen overmand worden eens door die zelfde grauwe vijanden, wier barbaarsch-luidruchtige intocht hij hier gasloeg met een bitterheid die hem de ziel beklemde.

Ginds in het Noorden ook zouden zij kunnen komen bij duizenden doorzwermend wegen en dorpen en steden om hun schriklijke en verachtelijke wil op te dwingen zoo als zij het hier deden in deze Belgische stad. En hij stelde zich voor wat hem te doen zou staan als dat gebeurde. Dàn zou er gehandeld moeten worden dán zou hij alle beginselen, al zijn lang en teeder gekoesterde overtuigingen van den komenden, eeuwigen vrede moeten smijten overboord als vodden, als verachtelijke ondingen, die in een wereld van duivels en boosaardigen zotte waardeloosheden geworden waren. Eindelijk konden zij het niet langer aanzien. Het schouwspel der staag opdringende en met noodlottigen, niet te stuiten stroom voortdreunende regimenten met hun woest brutale, helsch koperen rumoerigheid, die met de weeë, schroeierige reuk van soldatenvolk de stad doorwoekerde, was hun tot een duldelooze walging geworden. Sprekend over wat nog gebeuren kon, zochten zij de stilte van oude straatjes en pleinen, drentelden zij moedeloos tot buiten de de stad, waar nog geen grauwe uniform de omgeving verleelijkte. Maar dan werd Van Damme onrustig

hij wilde spoedig terug, zijn vrouw zien, zijn kinderen die hem wachtten aan den maaltijd. Terwijl zij haastig traden naar huis, dreunde boven Leuven uit nog immer met vertwijfelende, doffe gromming: de doortocht van het leger der overweldigers.

Zesde hoofdstuk
De verwoesting van Leuven.

Leuven was in de macht der Duitschers; het werd vastgehouden als een prooi. Niets bestond er meer van de oude vrijheid. Er waren alleen maar orders en bevelen, het grauwe spooksel soldatentucht strekte de krallen over heel de bevolking uit, het perste de wondende klauwen in de schijnbaar leedgedweeë burgers, die de razernij in het harte, de patrouilles in de straten duldden en deden wat de Pruis beval. Geen samenscholingen, inleveringen van allerlei, licht op in de huizen zoodra de avond viel, geen burgers op straat na zonsondergang, allerlei inschrijvingen op den Kommandantur, de huisdeuren open in den nacht, een reeks van vernederingen met laffe bedreigingen bezegeld.

Marius voelde die onderdrukking mee, als het volk zelf. Hij deed alles wat hij kon om het gezin bij te staan in zijn nood. Hij was bemiddelaar, wanneer de huisgenooten te spreken hadden met de aanmatigende dienaars dezer nieuwe orde, hij stond ze te woord en deed ze meermalen heengaan, zonder dat zij kregen wat zij met veel luide woorden hadden opgeëischt.

De overige huisgenooten meden wat zij konden ontmoetingen met de Duitschers. Zij begaven zich dikwerf met de kinderen op de wandelingen buiten de stad. Daar was de natuur, de vrede, voor zoover in die rust hen niet stoorde, het aan den Zuid-Oostelij-

ken einder onophoudelijk opbonzende grommen van het kanon.

Het was een vreeselijke tijd, die de benauwing torste der sensatie van den kwaden droom, de uren waren bereden door de gedrochten: wanhoop, vertwijfeling en schrik, ze waren somber als de spooksels van den dreigenden dood zelve, al scheen de zon, al waren de dagen lichtend en onvolprezen, in de hitte van den vollen, rijpen zomer.

Enkele dagen na den doortocht der Duitsche legers naar Brussel, zagen zij op groote hoogte schitterend goudig een luchtschip varen. Het was de dag dat dichter bij nu in het Noord-Westen de kanonnen gromden en de verschijning van het dra naar het Noorden verdwenen, snel koersende luchtmonster, werd door de bewoners van Leuven in verband gebracht met het naderend ontzet hunner stad. Daar kwamen de Belgische legers vanuit Antwerpen aan en duwden den vijand weg uit het land. Wanneer zij goed luisterden in de stilte der omstreken van de stad, konden zij hooren hoe het geweervuur scheen te naderen, ja zij waanden het scherpe ratelen te vernemen van tallooze machinegeweren. Maar tegen den avond verstomden de kanonnen en in de zwaar en zwoel neergezegen avondstilte ging al blijde verwachting teloor.

De volgende dag ging rustig voorbij, alleen uit het Zuiden grolde gestadig het geschut, doch dat was ver weg, naar geruchten meldden uit Frankrijk, waar een geweldige veldslag sinds dagen woedde, en waarbij de vijandelijke legers vooruit drongen. Maar den zesentwintigsten Augustus was een plotselinge onrust in de stad gekomen, de uitval uit Antwerpen zou door de Duitschers afgeslagen zijn; dat de Belgen het nog zoover in de richting van Leuven gebracht hadden was volgens het zeggen der vijanden te wijten geweest aan verspieding vandaar uit en vanuit Brussel en

Mechelen en nu waren op eenmaal veel scherper orders gegeven; alle inwoners der stad moesten nu weten dat de Duitscher er meester was.

Van Damme, na het avondmaal, wandelde met zijn gezin en met Marius in de omgeving van zijn huis, zij spraken weinig, het was alsof eenzelfde, niet gezegde gedachte, hun geest voortdurend bedrukte. Alleen de kinderen praatten soms over allerlei en het klonk hun zoo vreemd en toch weer van die zieltjes zoo begrijpelijk in de ooren, wat zij elkander vertelden van een uitstalling ergens in een winkel, van een armen straathond, van de warmte en al hun kleine plannetjes voor den volgenden morgen: zoete kinderpraat, die zoo gansch niet paste bij wat zij zelven dachten en ondervonden, maar die zij toch als vertrouwelijke teederheid aanvaardden en die hen ook wel troostte in hun verslagenheid.

Na een wandeling zaten zij in de groote kamer aan straat nog een wijle door de schemering te turen, en spraken mismoedig van den schoonen zomer, die in zoo gruwelijke bedruktheid voorbij ging. Zij zagen de Duitsche patrouille met zware schreden van spijker-beslagen laarzen plomp nader stappen. De commandant keek achterdochtig naar het huis, kort klonk het bevel en de mannen stonden. Van Damme, met een ruk, rees op uit zijn stoel aan het venster en riep den reeds naar de deur tredenden onderofficier toe in het Duitsch:

‘Jawel. Ik steek het licht al aan. Wilt ge een sigaar?’

Even stond de man bij het venster en zijn gezicht bleef strak: maar dan kwam een breede, stompzinnige glimlach op zijn ruige, grove, onschoone gelaat, terwijl hij de sigaar aannam en bij zich stak, en hij zeide met een heesche stem: ‘Ik vraag dat van het licht alléén, omdat het *moet*, wij hebben een strenge order’.

‘Ja, ja, dat begrijp ik heel goed’, antwoordde Van Damme. ‘Kijk, zij steekt het al aan’.

En hij doelde op zijn vrouw, die juist de lichten in de gaskroon aan de kettinkjes aantrok.

‘Goeden avond dan’, zeide de onderofficier wegtredend van het venster.

‘Goeden avond!’

Een oogenblik bleven zij zwijgen, en Marius hoorde het korte, doffe commando weder, en den hollen, metaalachtigen plompen slag der schoenen, die gelijktijdig neerbotsten, terwijl de vuil-grijze uniformen snel verzwonden in het schijnsel, dat door de open deuren en vensters der andere huizen roodachtig naar buiten in den avond gloorde. Maar heel duidelijk, als een bedreiging, glinsterde ook het staal der geweren en der bajonetten.

Marius was wederom getroffen door den toon van onderworpenheid, waarmede Van Damme den onderofficier te woord gestaan had. Dit was wel de berustende klank van den overwonnene wien niets anders rest dan gehoorzaam te zijn en gedwee tegenover den veroveraar, die het land brandschatte en naar voorbedacht oordeel den waanzinnigen angst en de vertwijfeling joeg in de ziel van het rampzalige volk. Door het open venster keek hij naar de huizen aan de overzijde. Daar brandden ook lichten in de vertrekken aan straat, maar die kamers waren alle ledig, ook de straatdeuren stonden wijd open en in de verlaten vestibules brandde het bewegingloze gaslicht. Een schichtige, magere hond sloop naar binnen, snuffelde wat rond en repte zich dan verder, als opgejaagd, steeds sneller al sneller, als van iets onzegbaar-dreigends bezeten.

Op een maal hoorde hij Mary's stem:

‘Och Heere! Hoe lang moet deze bezoeking nog duren!’ Zij was juist van boven afgekomen, waar zij de kinderen had te bed gebracht.

‘Hier zitten wij nu, afgesloten van de wereld, en er is geen uitweg, wat moeten wij beginnen?’

‘Berusten en afwachten, dat is het eenige’, antwoordde Van Damme. Maar zijn stem klonk zwak en zonder overtuiging, alsof hij aan zijn eigen woorden twijfelde. En Marius herinnerde zich de verbeten woede, waarop de bouwmeester zich had uitgelaten, kort na zijn aankomst in Leuven! Hij had het wel gevoeld hoe in de borsten zijner vrienden in dit land langzaam de hoop doofde, dat de oorlog spoedig eindigen zou. Staag won de vijand veld en alles viel het Duitsche leger ten offer, alleen het geweld der wapenen heerschte, de horizont was elken avond rood van branden. En nu voelde hij het weer als een plotseling opgekomen benardheid, het onafwendbare van dit duivelsche en noodlottige, dat de wereld in zijn wreede, plettende klauwen wrong, dat alle schoon des levens opeenmaal aangerand had en verwoest, dat al wat leefde naar de keel greep en tot het allerlaagste vernederde. En in de nu geheel stille kamer, waar alleen het gas suisde, voelde hij, om deze wezens heen, nu ook de ontzetting waren, de grauwe, de wurgende vrees voor den rampspoed dezer tijden.

Het bleef doodstil in de straat.

Een plotselinge opgekomen woordenwisseling, eenige huizen verder, deed hen angstig luisteren. Van Damme waagde het buiten het open raam te kijken. Weldra bukte hij weder binnen de kamer.

‘Ik zag niets anders dan de patrouille die ergens stond, ik meen voor het huis van den dokter, maar het duurde niet lang, zij zijn alweer verder’.

Het was hun alsof elk woord dat zij spraken hun noodlottig kon zijn. Het eenvoudigst vredigste woord, kon afgeluisterd worden door ergens een verborgen vijand, die het zeker zou misverstaan; want al gingen de vreemde soldaten en officieren zonder vijandigheid rond in de stad, al betaalden zij in de winkels met geld

of bons, het leek alsof er iets dreigde. In de oogenschijnlijk bedaarde ommegangen der soldaten, lag iets als het verraderlijk aankruipen van wild gedierte, dat zich gereed maakt voor den moordenden sprong. En Marius moest weder denken aan den intocht der Duitschers, aan dien dreun van tienduizenden zwaar bepakte oorlogsmannen, die naar de hoofdstad togen. Nog altijd zag hij al die soldatenkoppen, zwartachtig bestoven, maar toch verhard in een vaste, een dierlijksterke wilsuitdrukking. Er ging geen gerucht in de kamer. Zij hadden zich wel te bed willen begeven, maar het was of niemand den moed had op te staan, de ramen te sluiten. De ongewisheid zou blijven, in het hel verlichte huis. Als andere nachten zouden zij ter ruste gaan, den slaap niet kunnen vatten, dommelen of sluimeren een weinig, telkens door vage geluiden opgeschrikt. En dan zou de nieuwe, heete zonnedag komen, met gerucht van krijgswagens, kanonnen in de straten, Duitsche, rauwe commando's en dreuning van soldatenlaarzen, de schuwheid van het onbeschaamde, vorschende kijken der vreemde krijgslieden...

Wat hadden dezen dag de salvo's zwaar uit het Noord-Westen gedonderd. Aldoor was het naderbij gekomen, het scheen heel dicht bij de stad te zijn, kanonnen waren in volle vaart over de bolle keien gedaverd in de richting van het geluid en niet meer terugkomen. Erlagen maar enkele honderden Duitschers in de stad, en geen soldaat was er te zien in de velden en langs de wegen. Ook Marius was dien dag den kant van Mechelen uitgegaan. Heel aan den Noord-Westelijken horizont had hij een zwarten rook gezien, als van brandende steden en dan had hij geluisterd naar de zware slagen van het geschut. Waar stond het? Waar werd er gestreden?

Hij hoorde alleen de grommingen der kanonschoten, die gelijk schokken, of duwende bonzen waren in de

heete lucht en die dan samenvloeiden en met een dof gerommel in een zich mengden, alsof een zwaar onweder zonder ophouden dreigde aan te kimmen. Soms had hij ook het korte, bijtende ratelen gehoord van geweren en van machinegeweren, en een man, die later samen met hem naar huis liep, had hem met opgewonden gebaren verteld van een grooten slag, dien hij vanaf een toren gedeeltelijk had gevolgd. Achter Mechelen woedde de strijd het hevigst. Dichte, hoog uitwalmende wolken smook stegen achter den St. Romboutstoren op. Tegen den avond was het kanongedonder verstomd en in Leuven was het rustig geworden.

Hij overdacht het alles, maar het was hem, alsof zijn gedachten bij schokken kwamen en gingen; hij kon geen oogwenk wijlen bij eenige gebeurtenis. Het was een overstormende veelheid van visioenen en voorstellingen, waarin geluiden telkens opdoemden om te vergaan en weder te komen. En zoo bleven zij zitten en geen waagde het zich te roeren. Soms spraken zij een enkel woord, maar zij waren verschrikt van hun eigen stem en zij gingen voort te turen, en Marius dacht aan de wandeling en aan hun ergernissen om de grofheden en aanmatigingen der Duitsche officieren in de straten.

Slechts een kleine bezettig scheen te zijn achtergebleven. Het gedrag dier soldaten was van een ellendige vrijmoedigheid, alsof zij heel hun leven de gelukkige inwoners, neen, de bezitters der stad waren geweest...

Plotseling schrikten zij op, een dof geratel klonk van verre...

Mary van Damme liep opgeschrikt naar de open vensters en stak het hoofd buiten het raam, Van Damme en Marius deden dit ook en daar zagen zij uit alle huizen rondomme menschen, vol onrust naar buiten staren.

Een veraf, aanhoudend geweervuur knetterde door de lucht, en weergalmde in de verlaten straat.

Maar nu zag Marius de menschen aan de overzijde uit hunne huizen komen en groepen vormen op de trottoirs, toch weer langzaam dringend, vreesachtig, terug over hunne drempels.

Zonder te beseffen wat zij deden, terwijl het geweervuur steeds dichterbij scheen te komen, verlieten zij nu ook de kamer, liepen de gang door naar de stoep, geen soldaten waren in de straat.

Van Damme, doodsbleek, uitte onverstaanbare woorden. Marius ontwaarde aan den anderen kant der straat Van Damme's overbuurman, den notaris met zijne vrouw, de drie kleine meisjes en den knaap en ook het kindermeisje. Van Damme wenkte hem en de notaris snelde naar hem toe en heel zijn gezin, als bevreesd alleen te worden gelaten, volgde hem. Snel trokken de vrouwen de kinderen bij zich en droegen ze naar boven. Omdat de kinderen schreiden, susten zij ze, en beloofden allerlei, zonder te weten wat zij eigenlijk zeiden. Een vaag rumoer was nu in de straat gekomen van menschen die van het eene huis naar het andere liepen, met zenuwachtige, snelle bedrijvigheid, allen in groote verwarring.

Marius begreep, dat het groote, gruwelijke, dagen lang als een beklemming rond hem aangedoomd, thans snel, al sneller naderde. Wat was het? Van oogenblik tot oogenblik geleek het tumult in de verte te meerderen. In de straten werden de deuren dichtgeslagen en lampen gedoofd, terwijl, als een nader schuimende zee van afschuwelijkheid, een daverend rumoer van over de stad aangolfde, vreeselijk gerucht van snel meerderende, zwaarder schoten, van bonzende kanonslagen eindelijk, en jammerlijke menschelijke kreten.

Intusschen, waarom wisten zij zelven niet, misschien omdat het in de andere huizen ook gedoofd werd,

deden zij in de benedenkamers de lichten uit en zij sloten alle vensters, maar de deur aan straat lieten zij open en ook het gas in de vestibule bleef branden. Het huis dreunde soms en ook de ruiten rinkten nu van de wreede kanonschoten. De vrouwen zaten radeloos weenend in het slaapvertrek, met de wakker geschrikte, huilende kinderen. Marius, diens gastheer en de notaris waren naar boven, naar den zolder geklommen, om te zien wat er gebeurde. Bij het licht van een petroleumlampje, dat op een kist geplaatst was, zagen zij nu over de daken uit in de richting der collegiale kerk van St. Pieter. Nu en dan bemerkten zij dat anderen bij hen in huis waren gevlucht, vrienden van Van Damme met hunne vrouwen en kinderen. Telkens ging een der mannen naar beneden in de kamer, waar de kinderen waren of enkele vrouwen kwamen naar boven in doodsangst om uit het dakvenster te kijken. En zonder ophouden duurde het vreeselijke geluid der bonzende slagen uit kanonnen, die niet ver vandaar in de straten schenen te zijn opgesteld. En angstig riepen zij elkander hunne vermoedens toe, met heesche stemmen: ‘Van ons volk kan dat schieten niet zijn! Al wat er aan wapenen in Leuven was, is ingeleverd, al vóór den negentienden Augustus en naar Antwerpen gestuurd’, zeide de notaris.

‘Het zijn misschien Belgische troepen die zich schuil gehouden hebben en die nu met de bezetting slaags zijn’, merkte Marius op. ‘Misschien is het de bezetting die nu vecht met de opgedrongen Belgen, die tot de stad zijn gevorderd!’ zeide een ander.

Wild praatten zij dooreen, nauwelijks zich rekenschap gevend van hunne woorden, onophoudelijk turend uit het dakvenster, luisterend naar het vreeslijk-geheimzinnige moorddadige gerucht, dat staag omhoog golfde.

Plotseling strekte Van Damme de hand uit. Door

een klein, hoog lichtvenster, zag hij tegen het blinkend geverfde muurvlak van een naburig huis, een roodachtig schijnsel dat even verdween, weer opgloorde... Vol ontzetting schreeuwde hij het uit:

‘Kijk! Kijk! op dien muur! Dat is brand!’

‘Gauw, maak het venster open!’

‘Kijk! Kijk!’, riepen de anderen.

‘Hier, klim op mij!’ zeide Marius en hij voelde zijn beenen trillen, terwijl hij van Damme's gewicht torste en zijn vriend uit het venster keek. Een ander had een trapje gevonden, en dit naast Marius gezet. Van Damme klom er op.

‘Het is bij het station!’ riep Van Damme. ‘Daar brandt het, een paar andere huizen rooken, dáár, daar ook!’, en ontzet wees hij in de ruimte.

De anderen wilden ook zien, koffers en kisten werden op elkander gestapeld. De gloed der branden begon den hemel ros te kleuren en een dof, rood schijnsel weerkaatste op den zolder.

Maar een nieuwe schreeuw van ontzetting klonk: Mary van Damme, aan het dakvenster staand, kreet opeenmaal met heesche, vervaarde stem, terwijl zij zich aan het kozijn vast krampte:

‘Kijk! Kijk! Daar ook! Daar ook! O Jezus! 't Is niet ver hier vandaan! Daar! Daar! In de Minkelierstraat!’ En nu stormden allen bonzend over den zolder, en zagen hoe uit de dakvensters van dat huis een dikke, grijze rook steeg, waartusschen dof, een groote vlam, half verborgen, nu uitlaaiend, dan weer schijnbaar gedoofd in rook, totdat de gloed opeenmaal hoog uitschoot. Ook het geraas in de straten scheen nog toe te nemen.

Terwijl Marius als verlamd van ontzetting tegen het raamkozijn leunde, voelde hij hoe één der vrouwen hem krampachtig vastgreep, alsof zij steun zocht en dan, met tranen in het vreesverwrongen gezicht, dat naar buiten staarde, jammerde zij: ‘Dáár! Dáár!

ook! O! God! O! Heere! Help ons!' En zij had dicht bij de St. Pieter kerk een nieuwe vlam ontdekt, en nieuwen rook. Zij snelde vervaard plotseling heen naar de trap, en de anderen zochten haar tegen te houden en tot kalmte te brengen. Maar terwijl Marius, aan het venster staand, het helsche gerucht der geweerschoten en der kreten nog hoorde meerderen, gierde opeenmaal met jankend, dra verzwonden gerucht, een verdwaalde geweerkogel over het dak.

Overal zag hij de branden, in de stad ontstaan. Eerst een dikke, donkere rook die in den stillen nacht omhoog steeg tegen den rossen hemel, en dan de loome, vette vlammen, die zich een weg baanden en hooger stegen, feller meevoerend den dichten vorkenstroom. Er scheen een weinig wind op te steken, want soms kwamen de geluiden der losbarstingen veel duidelijker tot den zolder doorgedrongen. De kanonnen zwegen nu, maar het geweervuur duurde. Het kwam dus niet alleen meer uit de richting van het station, het scheen zich heel Leuven door te verspreiden, alsof er allengs in alle straten van de stad gevochten werd. Dicht in de nabijheid scheen het ook te branden, want er kwamen eerst gedoofde vonken, als roetvlokken neergedwarreld, maar dan kwam een zwerm van gloeiende vezels aanwemelen en strooide zich langs de gevels in de straat, het geleken smeulende brokjes weefsel of pluizige stof.

Het was hem, als voelde hij den angst der menschen die met hem op den zolder uitzagen, monsterachtig uitzetten. Hij hoorde wel hoe zij hem soms schenen te vragen, maar hoe zij dra daarna hun uitroepen, hun kreten van ontzetting uitstootten, zonder te laten blijken, dat zij elkander nog zochten in hun helsche onrust, die tot vertwijfeling begon te stijgen, nu ook in de verlaten straat beneden, de grijze schimmen van soldaten zich heel aan het einde begonnen te vertoonen in het licht der lantaarns. Zij zagen die soldaten mikken en vuren op vluchtende wezens in de straat.

Marius wist alleen dat er iets gruwelijks gebeurde iets nooit gedroomd-afschuwelijks, een vreedzame stad die in brand werd gestoken en waar in de straten werd gevochten, misschien wel gemoord.

Wat zou hij, wat zouden zij allen beginnen, wanneer de vlammen ook op dit schoone huis oversloegen, wanneer het in brand geraakte? De schroeierige walm, het roet, de rook die nu binnen den zolder drong, deden hem pijn in longen en oogen, en prikkelden zijn keel, waartegen zich iets scheen vast te knellen. Hij hield zijn kaken hard op elkander geklemd, en wanneer hij ze trachtte te bewegen, kon hij dat niet. Zijn tong lag als verlamd in zijn mond. Hij lette ternauwernood meer op de anderen, die hij in het licht van het lampje en den gloed der branden, als schimmen van wanhoop zich voor het kleine dakvenster zag verdringen, terwijl de schaduwen van hunne hoofden op de balken van de zoldering als spooksels heen en weer bewogen in den vurigen gloed, die bang hunne verwrongen gelaten verlichtte.

Voor het grootste dakvenster, en uitkijkend naar de diepte in de straat waar aan het einde een huis te branden begon, was het hem, alsof de gloed der vlammen aangestuwd werd binnen den zolder, en vol afgrijzen hoorde hij, hoe nu ook in de straat de geweerschoten begonnen te vallen. Hij zag menschen vertwijfeld uit hunne huizen loopen, struikelen en niet meer bewegen. Een dierlijke razernij en woede met verschrompelenden angst vermengd, wrong zich in zijn wezen uit. Hij wilde schreeuwen maar hij kon geen woorden vinden, want zijn tanden bleken op elkander geklemd, terwijl toch alles verlamd leek.

De kreten der anderen rond hem brachten hem soms tot bezinning. Het waren heesche geluiden, schor uitgestooten, door doodsbange ongelukkigen, die begonnen te beseffen, hoe weerloos zij waren, hoezeer overgeleverd aan plunderende, schennende vijanden,

die weldra ook bij dit huis zouden komen om het leeg te stelen en het dan in brand te steken zooals daarginds gebeurde.

Maar in de lange uren die volgden bleef de straat nog gespaard. Het kindergeschrei op de verdieping onder den zolder bedaarde zelfs, en alleen de mannen, een achttal, waren boven gebleven. Een hunner, een reeds bejaard man, had zich naar buiten gewaagd, maar, nauwelijks op straat gekomen, was vanuit een portiek een Duitsch onderofficier op hem toegetreden. Die had een revolver vlak voor zijn gelaat houdend gevraagd waarheen hij gaan wilde, en hem dan onder bedreigingen in het huis terug gejaagd.

Vanaf den zolder konden zij nu zien, hoe het brandde in de stad. Zij zagen de instortende, vonkende huizen aan alle kanten en er was een langdurend, en machtig brommend gonzen en gieren in de lucht van het laaien der vlammen.

Marius trachtte soms zijn verdwaasde denken te vermannen. Even dacht hij hoè de hel rondomme kon zijn ontstaan, waarom dit alles in de stad gebeurde. Maar dan stompte alles weer af in zijn bewustzijn, en er *bestond* alléén folterende ontzetting om gevaar, doodelijk, afschuwelijk gevaar, verstikkend lijden. Overal buiten in de straten was er brand en moord en brute mishandeling van burgers door soldaten, die als zoovele beulen waren en alles met vernietiging bedreigden. Hij besefte niet dat hij geen uitputting meer kende, het was al heel vroeg in den morgen.

In de akelige verwachting, dat weldra ook dit huis doorschoten zou worden en dat allen zouden omkomen, verwond misschien, stervende en versmorend in den rook van de in brand gestoken woning, kwam weldra een afschuwelijke zekerheid.

De Duitschers *zouden* komen, midden het gonzen der vlammen, die gierden zooals de wentelende, groote vliegwielen in fabrieken, zij zouden komen om

hen allen aan te tasten en hij Marius zou niet weten wat te doen. Hij zou niet kunnen spreken. Hij zou stom zijn. Eenige malen had hij getracht den overigen op den zolder iets te zeggen, maar zijn kaken waren als in een durende verstijving op elkander geklemd. Ook de enkele malen dat anderen hem iets vraagden, was hij niet bij machte geweest te antwoorden en zijn tong lag als verlamd in zijn mond, maar in de wanhoop van het oogenblik had niemand op zijn zwijgen acht geslagen.

Het vreeselijke leven, het geweervuur en het gedonder der kanonnen, het gejammer in de straten duurde.

Zuilen van vonken stegen rechtstandig, als door een fellen tocht uit de aarde aangewakkerd, in helle laaiïngen der brandene huizen. De hemel, de sterren in den zomernacht waren niet zichtbaar meer, het was al achter roetige, ros verlichte dampen verborgen.

Heel de zolder, het huis stond vol rook, die hem den adem benam.

Zoo gingen de uren in eindelooze vreezen voorbij...

Lang reeds was de vroege ochtend gekomen. Zij hadden gezien hoe de collegiale kerk van St. Pieter in ontzaglijke kolommen van rook en rosse laaiïngen te gronde ging, hoe eindelijk de helle zomerzonnedag de woeste rosse lichtstooten boven de brandende stad liet verdwijnen, het vuur schier onzichtbaar maakte, zoodat alleen de rechtstandig klimmende, roetachtige rookwolken zichtbaar bleven en slechts bij wijlen, de toomeloos opwaarts zwierende, grollende flikkeringen der vlammen.

In het daglicht in de straat konden zij nu de Duitsche soldaten zien, die salvo's losten op al wat niet binnen de nog gespaard gebleven huizen schuil bleef en hoe zij in patrouilles kruisten en soms herhaaldelijk vuur gaven door de vensters der woningen.

Maar op Van Damme's huis hadden zij nog geen acht geslagen.

In de vreeselijke ontzetting, die hen allen beheerschte, dacht niemand eraan, *waarom* deze verschrikking over hen was gekomen, *waarom* het aan alle kanten brandde, *waarom* het akelige gejammer bleef. Ieder droeg gelaten of in doffe vertwijfeling zijn nood, die de verschrikking had van matelooze reeksen helsche droombeelden.

De vrouwen waren weder naar den zolder gekropen, glurend naar buiten, zonder de hoofden met de warrige haren naar buiten te steken, uit angst dat er dadelijk geschoten zou worden. Zij riepen elkander weder toe, heesch en verstikt door den rook, hoestend en als schimmen dwalend door het huis. Op het geschreeuw der kinderen lette er geen, het was alsof dat één was geworden met de ontzetting van het helsche leven buiten.

Al dit akelige gebeuren was één geworden, één stroeve beklemming, *die den schijn van eeuwigheid had*, een razende, wurgende schrik, een stomme angst, *waarvan elkeen verwachtte, dat deze slechts kon meerderen, om te eindigen in een vreeselijken marteldood*...

Zevende hoofdstuk
De calvarie der zeventig.

I.

Het was omstreeks tien uren in den morgen, toen plotseling een ruw gestommel onder aan de trappen door het huis verhalde, zij hoorden nu ook het rauwe geluid van een onderofficier. Van Damme die naar beneden was gegaan, sprak met hem, en weldra klonk zijn stem naar boven de trap:

'Allen moeten beneden komen. Komt allemaal in de voorkamer'.

Kreunend van ontzetting droegen de vrouwen de kinderen mee; en daar stonden zij dan met hun twintigen allen in het benedenvertrek. Voor het huis trappelden paarden, door soldaten in toom gehouden. De onderofficier kwam binnen, een grove, kort gebouwde kerel, met blonden stoppelbaard en stekende, felle, blauwe oogen, zijn vuil besmeurd gelaat was bezweet. Hij zette zijn helm af en droogde zich met een zakdoek.

'Bringt sofort fünf Eimer Wasser für uns und die Pferde. Schnell!' commandeerde hij kortaf; hij stond in zijn goor grijze uniform midden tusschen de groep op het fijne tapijt met zijn stoffige, hooge laarzen. Nogmaals nam hij zijn zakdoek en veegde zich over het gelaat en Marius moest letten op zijn lange, glanzend-blonde oogharen.

'Bringt auch Gläser', beval hij nu, toen de emmers

buiten op de stoep waren neergezet. Maar toen de glazen gebracht waren snauwde hij Van Damme toe:

'Trinke ein Glass aus jedem Eimer!' En Van Damme dronk.

Marius zag hem het ijskoude water drinken, en toen hij poosde een oogwenk, riep de Duitscher hem dadelijk toe: 'Schnell, wir haben keine Zeit'.

Marius begon in zijn jas naar zijn paspoort te zoeken om het den onderofficier te toonen en vrijheid te vragen voor hen allen, maar hij vond het niet, hij herinnerde zich het in den binnenzak van zijn overjas te hebben gestoken. Nu wilde hij spreken, *maar dat kon hij niet*. Zijn tong lag als verlamd in zijn mond en geen woord kon hij uitbrengen. Toen hij de kamer uit wilde gaan hield een soldaat hem ruw tegen.

Plotseling, nadat hij zoo een wijle midden de anderen had gestaan, terwijl alles rondom hem als in vurige cirkels bewoog, waarin hij soms het gekletter hoorde van wapens, van de ijzeren bitten der paarden, commando's buiten in de straat, zag hij een hoofdofficier te paard voorbijgaan, en deze riep den commandant der soldaten iets toe.

Onmiddellijk daarna kwam de onderofficier binnen de kamer.

'Allen heraus!', snauwde hij. 'Sie müssen alle mit nach dem Bahnhof; da werden sie frei sein!'

En zoo stonden zij nu plotseling midden op straat, waarin verscheidene huizen knetterend brandden. Naast hen reden de soldaten, te paard aanvankelijk, maar weldra bevonden zij zich met hun twintigen: mannen, vrouwen en kinderen tusschen een troep van veertig landstormmannen waaraan zij waren overgegeven door de ruiters.

Zij liepen nu als een havelooze kudde door de straten waar het brandde.

De mannen droegen de huilende kinderen, de vrouwen liepen weenend naast hen.

Marius kende den weg naar het station heel goed, maar nu gaf hij zich geen oogwenk rekenschap waar hij zich bevond. Hij trad met de anderen mee, midden de soldaten met hunne geschouderde geweren, waarop de bajonetten. Soms raasde in hotsende vaart een grijze auto, vol officieren, langs hen voort. Er lagen op de drempels van huizen waarin juist brand gesticht was, en waar de vuile, vette rookwolken door deuren en venster walmden, de roerlooze lichamen van doodgeschoten burgers. Ook in de straten, naast de trottoirs lagen de lijken soms in wijde plassen glinsterend bloed. Hij moest er vol walging en doffe, verbeten razernij naar kijken en heel de verschrikking van een korte vervolging, van de moordende schoten, heel dichtbij gelost, zag hij soms nog op de bloedige, bezoedelde gelaten der dooden. De verstarde oogen, de monden lagen open. Hij dacht eraan dat die lijken misschien nog warm waren, dat er in sommige lichamen nog leven kon zijn. Deernis en razernij wrongen zich in zijn ziele om. De gedachte aan de beloofde vrijheid op het station had hem niet gerustgesteld, maar de anderen spraken hoopvol tegen hunne vrouwen en zij susten de anderen: ‘Wees maar niet bang meer, straks aan de statie zijn wij vrij!’

Midden in een breede straat bij het station, brandde uit een gebarsten, zware gaspijp een hoog opspuitende, geweldige vlam, die zich tot aan de bovenste verdiepingen verhief. Hier dreef een lichte wind de rook van een groep laaiende huizen laag langs de steenen, en de soldaten weken uit voor den verstikkenden gloed, en dan liepen zij op bevel in draf langs deze hel waaruit de vlammen brommend opstroomden, en waar zij tusschen den rook door, in de kamers heel onduidelijk brandend huisraad vermochten te zien. Marius kon zich soms kleine bijzonderheden in zijn denken brengen, kleine tafereelen waarop zijn verschrikte geest telkens even poozen moest. De glinsterende glassplinters en

de rookende stukken hout die de straten bedekten. Een gordijn, brandend heen en weer wuivend uit een opengeschoven raam, waar alle vensters gebarsten en roetig bewalmd waren, een omlaag gedrukte, vettige, licht bruine rook, die alle uitzicht benam, gegil van ongelukkigen die uit een kelderruimte werden gedreven, een officier die een dier rampzaligen een revolver tegen het voorhoofd gedrukt hield. En dan, eindelijk, op het plein voor het stationsgebouw een afzichtelijke ontreddering. Een brandend, groot huis stortte in met een geraas van rinkelende glasscherven bonkende brokken steen en verkoolde balken, en door ramen en deur der onderste verdieping stoven gloeiende puinbrokken en vonken die ook hoog omhoog zwierden en neer vielen op de kleine groep.

Op eenmaal commandeerde de commandant den soldaten halt. Zij stonden nu voor de versplinterde spiegelruiten van het stationsgebouw en Marius kon ver in den hemel den rook en ook de vlammen der brandende stad zien. De bloemperken voor de statie waren omgewoeld, en er schenen in alle haast menschen te zijn begraven, een gruwelijke walging steeg in hem, toen hij dicht bij de plek, waar zij stonden, iets vuilbleek, niet te onderscheiden, uit de versch gespitte aarde zag geheven. Hij vermoedde de lijken van velen daar in dat perk, en hij keek vol afgrijzen naar de zwarte aarde, hoe deze onregelmatig zich hief op sommige plekken, en hij verbeeldde zich menschelijke ledematen te zien.

Uit een dichtbije, walmende straat kwam nu een nieuwe, jammerende menschengroep zich bij hen scharen, voortgedreven door een grooten troep soldaten.

'Ganz stille stehen alle!' klonk een commando. En allen stonden roerloos en luisterden met bonzende harten naar het schrikkelijke gerucht der instortende huizen, het geknetter van ver geweervuur en het gieren en knappen der vlammen. Uit nabije straat

klonk een gegil dat 't hart verkilde, dan vielen schoten.

De zon scheen fel, maar de lucht was verduisterd door den rook, zoodat het licht geelachtig geleek Overal dreef die verstikkende walm.

Marius zag slechts de grauwe soldatenuniformen in de straten, het scheen hem toe alsof de troep rampzaligen waartusschen hij stond de eenige overgebleven burgers der stad Leuven waren.

Midden deze menschen zag hij jonge meisjes en moeders met zwart bezoedelde gelaten, verwilderde, wijd open gesperde oogen en losgeraakte haren, die schreiende, kleine kinderen tegen zich aan gedrukt hielden. Een afschuwelijke geur van schroeiïng en onreinheid steeg uit dien zweetenden menschentroep op, waartusschen de gore lederlucht van de uitrustingen der soldaten zich mengde. Bijna allen waren blootshoofds, het scheen alsof elkeen zonder waarschuwing uit huis was gedreven.

Plotseling klonk dezelfde bevelende stem:

‘Frauen und Kinder rechts. Männer links!’ Een jammerlijk geween steeg op uit de groep, toen vermoed werd wat er ging gebeuren. De vrouwen krampten zich snikkend, krijschend, smeekend aan de mannen vast, die hen omvatten.

Maar een nieuw en onverstaanbaar commando verhalde wreed als een kaakslag, en nu kwamen dadelijk de soldaten en begonnen de vrouwen en kinderen van de mannen te scheiden.

Marius zag Mary van Damme met hare kinderen half bezwijmd tegen Van Damme vastgedrongen, en toen de soldaten kwamen, krijschte zij, met vochtig glinsterend gelaat en smeekte heesch van angst en vertwijfeling. Hoestend gebaarde zij tegen de soldaten. Beider gezicht was bleek, door rook beroet en vervallen als van doodelijk kranken. De kinderen ook gilden wanhopig van angst, het was een weeklagen dat Marius met den bittersten haat vervulde. Hij hoorde

wederom commando's: geen afscheid mocht er genomen worden.

Dra hadden de soldaten de vrouwen en kinderen bijeengebracht en hielden hen in hun midden, alles was zóó snel geschied dat bijna geen woord tusschen de scheidenden was gewisseld. Maar de vrouwen en meisjes schreeuwden vertwijfeld en snikten het uit, met omhooggekrampte, ineengewrongen armen en handen, zij huilden en jammerden waanzinnig en de soldaten moesten de geweren als afsluitingen voor hunne lichamen houden om hen te beletten, dat zij naar de mannen terugliepen. Maar sommigen trachtten met woest geweld onder de geweren en tusschen de soldaten door te sluipen.

Tot nu toe hadden de soldaten met tegenzin naar het scheen de bevelen opgevolgd. Maar opnieuw klonk rauw een barsch commando als een godslastering en de soldaten grepen nu de vrouwen, de meisjes en de kinderen en duwden ze voor zich uit naar binnen het station waarvan de deuren snel werden gesloten.

Daar stonden zij de mannen, een verslagen troep van zeventig ongelukkige, door mengeling van vrees en hoop gemartelde, doodelijk ontzette schepsels. Wat zou er nu gebeuren na dit verraderlijke, zouden zij dan toch nog vermoord worden, tegen een muur gezet en doodgeschoten? Marius voelde hoe hij een bezwijming nabij was, met inspanning van al zijn krachten trachtte hij te spreken.

Hij wrong zich den mond open, maar daarbinnen in leek het alles durend verlamd, alleen een paar doffe kreten barstten uit zijn keel, maar niemand hoorde het of gaf er acht op. Alle verhoudingen van klanken, van kleuren en vormen waren monsterachtig verwrongen en schenen in hunne afzichtelijke werkelijkheid toch helsche drogbeelden gelijk, alléén de moordende angst, de gruwelijke, verscheurende angst bestond.

Langen, langen tijd moesten de mannen van Leuven hier blijven staan. Marius kon niet denken aan de beproeving van eigen lijden, hij staarde een na een de anderen in de vreesverkrampte, vuil besmeurde gelaten, vochtig van tranen, en als hij dan de grijsgrauwe, beslijkte uniformen der soldaten zag, de overtrokken helmen, de bemantelde officieren met de harde, gerimpelde gezichten, allen met de stormbanden onder de kaken, dan was het hem alsof hij in nooit gekende wisselingen van heftige walging en dolzinnige woede zijn zinnen zou verliezen. Maar niemand zeide een woord, allen stonden gedwee als schapen, die weldra zouden worden geofferd, want ondanks alles wisten zij dat het geringste verzet hun snelle dood zou zijn.

Vanaf het plein zagen zij dan hoe de soldaten met brandbommen de nog gespaard gebleven huizen in brand staken en hoe weldra ook dit stadsgedeelte met de schoonste woningen in één ontzaglijke, warrige massa van grommende, knappende vlammen werd verteerd, hoe de wit gloeiend gebrande muren met daverend gerommel in stroomen van vuur en roetig omhoog gestuwde vonken langzaam instortten, zoodat achter de nu ontstane, opene plekken, tusschen den immer durer den brand een nieuw en schrikwekkend vergezicht opdoemde in de hooger gelegen gedeelten der stad, waarboven nieuwe, vettige kolommen zwarten rook en later de woeste, wreede vlammen naar den hemel reikten, zoodat het scheen alsof heel Leuven aan alle windstreken te gronde ging.

Zoo stonden zij tot het midden van den dag. Enkele mannen waren ineengezakt en binnen het station gedragen. Dan, uit een plotseling nabij gestoven auto, boog een gebrild officier zich naar den commandant der soldaten, en heen daverde de auto weer in woest losbarstende vaart, tusschen de rookende puinhoopen dra verdwenen.

Enkele honderden soldaten kwamen nu snel uit het

station geloopen, zij verdeelden de mannen van Leuven in groepen van vier en zes, naast die groepen plaatsten zich aan beide kanten een twintigtal soldaten, en nu werd hun bevolen den straatweg naar Mechelen te loopen.

Over de heuvels gingen zij dan achter het station, en in helsche grootschheid stonden de lugubere tafereelen van brand en moorden achter hen wanneer bij een kromming van den weg achter de soldaten het verschiet zichtbaar werd tusschen geboomte door.

Even voor zij heen gingen, had een hunner het gewaagd te herinneren aan de belofte hun gedaan, dat zij bij het station in vrijheid zouden worden gesteld, maar snauwend werd hem bevolen te zwijgen. Zij hadden geloopen, zonder poozen, durend voortstappen voortsleurend de afgetobde leden, over de door kanonnen vernielde straatsteenen, op sommige plaatsen door granaatvuur vol diepe kuilen, terwijl op die plekken de boomen uiteengereten of versplinterd neerlagen.

Er hing een grauwe wade van diepe droefte, van eindeloozen weemoed onder de vernielde boomen, over de eenzame glooiïngen der akkers van het landschap. De tocht ging langzaam tusschen al die ontreddering. Soms klonk dof een klacht, een snik, en de rauwe stem van onderofficieren naar de schuwe gevangenen. Een enkele maal werd halt gehouden en moesten allen roerloos blijven staan. Zij raakten op een landweg, die tusschen de glooiende velden doorslingerde, waarboven rook van nieuwe branden.

Niet lang daarna vonden zij het lieflijke plaatsje Herent aan den straatweg in vlammen, het was geheel verlaten; sommige lage huisjes smeulden, andere geraakten door het vuur van de nevenstaande woningen in brand. Wijl het onmogelijk was tusschen het gloeiende puin en de laaiende huizen te gaan, liepen zij door de akkers en langs de hagen en vonden den heirweg naar

Mechelen dien zij gingen tot het dorpje Thildonck.

Kort nadat zij dit dorp hadden verlaten, werd op eenmaal halt gehouden, en wederom moesten zij roerloos staan.

Plotseling trad een officier naar voren die de meesten hunner niet hadden opgemerkt. Het was een plompe, leelijke kerel, met sporen aan bestoven, verlakte laarzen, hij gaf onverstaanbare commando's aan enkele onderofficieren, dan steeg hij te paard en reed den landweg naar Leuven terug.

Marius moest nu met de andere mannen een lange rij vormen in de lengte van den heirweg. En in zijn gemarteld denken flitste het op: Hier zouden zij worden doodgeschoten.

Hij stond op het punt in een te zinken, dan hoorde hij de stem van een der onderofficieren, die onder schelden en tieren op een ongelukkigen grijsaard wees, wien de handen op den rug werden gebonden, en die dan gedwongen werd in het straatvuil van den weg te knielen.

‘Gij ziet hem!’ riep de onderofficier uit en uit zijn ijskoude, meedoogenlooze oogen ging een minachtende, duivelsche schittering:

‘Hij is de eerste, hij zal binnen een half uur doodgeschoten worden, en dan volgen jelui!’

Nu kwamen de soldaten met touwen aangeloopen, bonden hun snel allen de handen op den rug en deden hen knielen zooals den oude op de straatsteenen.

Er was geen klacht uit de zeventig mannen van Leuven opgegaan. Zij lagen geknield en hielden het hoofd voorover, een drietal hunner, waaronder ook Van Damme's buurman, viel doodsbleek neer. Zij werden snel door de soldaten buiten den weg in het gras neergelegd, waar zij bleven. Nog enkelen konden zich niet meer recht houden, zij stortten tegen anderen aan, maar de soldaten, ziende dat zij niet geheel bewusteloos waren, hielpen hen weder op. Nog eenmaal klonk

de stem van den onderofficier, terwijl hij voor de rampzaligen driftig op en neder ging, en beval dat zij roerloos moesten blijven. Dan liet hij de soldaten zich opstellen zoo, dat een rij hunner met de geweren bij den voet, vóór de geknielden stond en op de zelfde wijs een rij achter hen.

Marius bewoog zich niet. Toen hij het commando hoorde en het koord voelde waarmede zijne handen hem op den rug gebonden werden, had hij willen opspringen en uitroepen, dat hij niet schuldig was, dat op niemand zou geschoten worden, maar hij lag geknield, hij wist dat hij niet spreken zou kunnen, zijn tanden bleven op elkander geklemd. Heel zijn wezen was teruggeschrompeld in een akelige bevangenis van doodsangst, die alreeds een zieltoging geleek. Hij zou de kracht niet hebben gehad zich op te heffen nu het einde zóózeer nabij was. Het was hem alsof alreeds zijn ziel zich losscheurde van zijn lichaam in schrikkelijke pijnen, wanneer hij dacht aan het steeds nader komend oogenblik, waarop het stroeve commando zou weerklinken, waarop de kogels hunne gemartelde lijven gingen treffen. *En die gedachte folterde met helsche zekerheid gestadig*. Onophoudelijk keerde de scherp gespitste aandacht op die eene verbeelding: hoe het zijn zou, wanneer de kogels hunne lichamen, hun hoofden zouden doorrijten en vernielen, en wat daarna in den dood misschien nog komen zou aan smarten. En zoo doorleefde hij in mateloosheid van afgrijselijke voorstelling, de gruwelijkheid van den komenden, den met ieder oogenblik nader komenden moord. Eerst zou de oude man vallen. Hij zag hem met uiteengeslagen hersens, midden het salvo vuur van dichtbije schoten zonder geluid voorover ploffen op de steenen in een stroom van bloed uit vele wonden. En dan zou misschien weer gewacht worden, en dan gelijktijdig? of een na een? zouden zij vallen. Ondanks zijn vervaardheid nam hij nu een oogenblik heel scherp alle dingen

waar. Op de deur van een verlaten woning waarvoor zij geknield lagen, stond in Duitsche letters met krijt geschreven: ‘Oberleutnant Heller’; hij bemerkte dat een kleine man naast hem prevelend bad, en hij herkende een priester in zijn zwarte kleed. De soldaten stonden in de rusthouding, hij vermeed het naar hen te zien, maar hij zag toch de weeë, vuil grijze kleur van hun bezoedelde uniformen, en hij hoorde het slijpend schrijnen over de steenen van hunne ijzerbeslagen schoenen, wanneer zij hunne voeten verplaatsten in het gelid. De glooiende velden, waar het gele koren onafgemaaid stond, trilden in de zonnehitte, en nu voelde hij de zon op zijn hoofd en in zijne oogen branden en hij besefte dat hij een oogwenk niet aan den dood gedacht had, die nu zóóveel nader dreigde. En onduldbaar weder voelde hij in akelige folteringen van verbeelding, hoe de kogels onverbiddelijk gingen verwoesten, hoe zij van vlakbij afgeschoten in duivelsche flikkering van korte losbrandingen, zouden uiteenslaan en alles vaneenvezelen en vernielen, heel het teere menschenlijf...

Daar klonk de stem van den onderofficier. Dan geluid van met een schok of rilling zich oprichtende, roerloos geknielden, een snik, zachte uitroepen, steunen van wanhoop. Enkelen vielen...

Marius zweeg, hij staarde als de anderen met wijdopengesperde oogen naar den grijsaard. Nu kwam de de dood, nu zouden zij sterven.

En weer in enkele oogenblikken doorleefde hij zóóvele malen den allerlaatsten gruwel. Nog hoorde hij de wreede metalen verklinking van de geweergrendels...

Dan weer een kort commando, een bevel op luider toon...

De soldaten stonden bij hen, hielpen hen opstaan, en duwden hen zacht voor zich uit over den straatweg in de richting die zij gegaan waren.

Moeizaam, wankelend sleepten zij zich verder. Rond hen laaide de heete Augustusdag, nauwelijks konden zij zich staande houden. Maar hoop was wederom in hen gegaan. Zij leefden, het was een duivelsch vreesaanjagen, één lange schrik geweest.

Nu duwden de soldaten hen van den weg af en zij gingen den heeten zonnigen dag door de velden. Waarheen? Zij wisten het niet.

Zij liepen langs smalle paadjes, moesten waden door plassen en beken, soms waren zij in de vlakte, dan weer in kleine dennenboschjes, in korenvelden. Marius kon, toen de zon rood in het Noordwesten daalde, zien dat zij niet ver van Mechelen waren, in de omstreken van het dorpje Campenhout. Zij kwamen er in de avondschemering zweetend, smachtend van dorst, met koortsige leden, afgemat.

In het deemster trokken zij door de doodstille straatjes, langs de lage huizen totdat zij voor de kerk kwamen. Daar stonden tegen den muur zwijgend op het gras een twintigtal mannen, de gijzelaars van het dorp.

Met hen werden zij, toen het bijna geheel donker was, in de kerk gedreven, en hun werd bevolen op de stoelen te slapen. Soldaten kwamen en deelden een stuk spek, een homp brood en water en kroezen, glazen en bekers rond. Niemand mocht opstaan, noch spreken en toen enkelen fluisterden, klonk wederom de dreigende stem, luid verhallend door de kerk, waar voorzeker nooit tevoren de wanden zulk geluid hadden uitgekaatst.

Marius trachtte in den schemer van kaarsen en lantaarns op het altaar en aan de wanden te zien of Van Damme zich bij hem bevond, maar hij kon zelfs de gedaante onmiddellijk naast hem zittend niet onderscheiden...

De uren gingen voorbij.

Door een der hooge vensters waarvan de bovenste helft was stukgeslagen, kon hij in den hemel turen,

waar de sterren verschenen. Maar toen de nacht dieper daalde, geleek een rosse gloed te stijgen, een gloed die soms meerderde, weder afnam, en hij begreep dat het de brander van Leuven waren die zich teekenden aan dat gedeelte van het uitspansel. Langzaam waren zijne oogen aan de duisternis in de kerk gewend geraakt. Naast hem ontwaarde hij twee kleine mannen; de een was de priester, die heel zacht fluisterend bad, aan den anderen kant nog met het hoofd achterover, in zijn stoel een halfbewustelooze, uitgeputte, wiens lange armen bijna tot op den steenen vloer reikten. Moeilijk ademde hij, met zacht rochelend geluid. Hij zag overal in de kerk de gestalten heel voorzichtig verschikken soms, om geen geluid te maken, een enkel steunde alsof hij pijn leed. Bij het licht van het altaar zag hij de wachten. Een stond leunend tegen een pilaar, met dichtgevallen oogen, de anderen lagen in stroo op de steenen en snurkten. Zwak blonk het groote, vergulde kruis waaraan de Christus hing, en daar rond heen wemelde alles vaag en als in afgebakende, zacht glanzende vlakken, waarin de altaarkaarsen, witte lijnen, omhoog zich hieven. Een na een hoorde hij in den toren de uren afslaan. Soms was hij vagelijk zich bewust, dat hij in uitputting een wijle gedommeld had, maar dan deed de schrik voor wat misschien nog komen zou, hem weer waken. Hij wist dat hij leefde, maar in welke duldelooze vreezen. Hij dacht er niet meer aan, dat het mogelijk zou zijn zich nu bij den wachter kenbaar te maken, zij hadden hem in al de vreeselijke, voorbije uren tusschen de mannen van Leuven gezien, hij was één hunner, een der verdoemden. Zelfs wanneer hij nu sprak zou hij het lot der anderen misschien alleen verergeren. Nog altijd had hij het verlamde gevoel, zijn tanden leken nog verstijfder opeengeklemd, het weinige voedsel had hij zich in den mond geduwd, en na eenigen tijd doorgeslikt, en dan haastig had hij het water doorgezwolgen. Het verkwikte hem

een weinig, maar nu voelde hij ook zoo schrikbaar duidelijk de vreeselijke bonzingen van zijn hart, en hoe een zware drukking in zijn hersens hem martelde. Dan moest hij in altijd wisselende orde den gang der gebeurtenissen zich opnieuw verbeelden. Gestadig keerde het, durend en met altijd nieuwe herinnering en nieuwe, benauwende voorstellingen, totdat een duizeling hem overmande. Hij wist niet meer wat er met hem gebeurde. Hij voelde zich als in een koele, donkere onbewustheid, waarin snel alles tot niets verschrompelde, in niets uiteen viel...

II.

Het bleeke licht van de Augustusschemering drong in de kerk van Campenhout, toen Marius uit die verdooving tot zich zelven kwam en dra de schrikbare, wonde herdenkingen in hem keerden.

Het was nog vroeg in den morgen maar door de vensterbogen drong roode gloed van de ochtendzon en nu ontwaarde hij ook de verschrikking van den aanblik der mannen van Leuven, die in hunne goor bestofte kleederen en vervuilde, bezoedelde gelaten, overal in de kerk waakten, voorovergezakt, gebogen of knielend voor hunne stoelen.

De eveneens gebonden gijzelaars van Campenhout zaten het dichtst bij de soldaten, die nu uit het stroo waren opgestaan en waarvan er één zich door een zijingang buiten de kerk begaf. Kort daarop keerde hij terug, en naast hem liep de onderofficier.

Deze bleef een wijle als besluiteloos voor het altaar staan, dat nu goudig blonk in de pracht zijner sierselen, dan zeide hij met schorre stem:

‘Zij die hun confessie willen doen kunnen zich gereed houden’.

Dan gaf hij den priesters last hun werk te doen.

Doodstil was het een wijle in de ruimte, terwijl de

geestelijken fluisterend bij de ontzette mannen rondgingen.

Een vreemde, gruwelijke stemming van gelatenheid en doodsangst dwaalde in die kleine kerk. Op een vraag van den priester naast hem, had Marius het hoofd geschud, en de man was verder gegaan tusschen de overige ongelukkigen. Hij zag hem komen bij Van Damme, die bij den ingang van de kerk gezeten, het bleeke hoofd als in wanhoop in beide handen steunde. Toen hij den priester ontwaarde, richtte hij zich op gelijk een die den dood moedig tegemoet wil treden, en Marius zag hun beider hoofden te zamen nijgen en hoe de geestelijke hem bijstond. Toen het gedaan was, ontmoetten hunne oogen elkander, maar het was alsof hij in Van Damme's ontzette staren geen zweem van herkennen vond. Alhoewel heel de grauwe schriklijkheid van den dood hem bevangen hield in moordend wreede kwelling, kon hij in een wondervreemd mededoogen denken aan al de anderen, rampzalige schepsels die niets misdreven hadden en die nochtans uit hun brandend huis gejaagd, alles hadden verloren, die losgescheurd waren van hunne vrouwen, hunne kinderen, van alles wat hun in het leven nog had tot troost kunnen zijn. En nu zouden zij sterven.

Het snikken en het zachte steunen in de kerk was hem als een jammerlijk gesuis of gegons, hij hoorde het nauwelijks. In stomme, allerbitterste vertwijfeling had hij een visioen van de kleine plek met gras, waarop hij de gijzelaars van Campenhout den vorigen avond had zien staan. Op die plek zag hij de mannen van Leuven blootshoofds tegen den kerkmuur met de haren neerhangend over hunne vale, verwrongen, gore gezichten, hij zag ze op een rauw commando de gebonden handen wringen, hij hoorde het salvo, zag de stroomen bloed, de hersens, de afzichtelijke doodelijke wonden, de dof gevelde, neerzakkende, warme verscheurde menschenlichamen, die in doodskrampen verstarden,

dan roerloos neerlagen... voorwerpen, vleeschbrokken in lompen, gedrenkt van bloed.

Hij voelde een nieuwe bezwijming komen, maar tevens een akelig wraakgevoel, gemengd met de overtuiging van zijn machteloosheid, zijn verstomdheid. Dan gorgelde een benauwde kreet, een jammerschreeuw tusschen zijn gesloten tanden, hij hief zich op uit zijn stoel, wilde spreken toch, maar alles verging in een zonderling gegrom binnensmonds, dat de soldaten even deed opschrikken. Reeds was hij weer op zijn stoel neergevallen, en hij worstelde in uiterste walging, wanhoop en verbittering om niet in een te zinken.

De kerk bleef vol zacht geween en weeklagen, het was alsof alles wat hij met zijn te zwakke kijken zien kon, één werd in dat geluid, of daaraan nog meerdere vertwijfeling gaf. Half bewusteloos ontwaarde hij hoe soldaten van het altaar de koperen kandelaars namen en naar buiten droegen, ook de groote, hangende kronen maakten zij los, zij namen alles wat metaal geleek weg, dra bleven alleen de purperen kleeden op de trappen van het altaar, de gouden passementen van tapijten en voorhangen. Het licht van den vroegen ochtend blonk doodscher door het vernielde boograam door de hooge, bestofte vensters. En weer kwamen nu de helsche voorstellingen van het afgrijselijke, allerlaatste, van de seconde na seconde naderende terechtstelling. Hoe zouden zij sterven, zouden zij in groepen worden doodgeschoten, in ratelende salvo's, bij bijtend moordbevel?

Daar, achter hen, waren de soldaten, met den rug stonden zij, de gevangenen, naar hen toe, want zij moesten met de nu ongebonden handen hoog geheven tegen den muur aanleunen. En dan de doffe schoten en het verscheuren, het uiteenspatten van wat leefde, van waar het warme, razend angstige hart in bonsde, sidderde, en het bloed doorstroomde in teere aderen. Zou hij de schoten hooren, de wonden voelen? Van

dichtbij afgeschoten kogels maakten heel groote wonden. Wellicht zouden zij niet doodgeschoten worden, maar gehangen, en hij dacht aan den dood door verstikking die nog gruwelijker was...

Hij kon de torenklok vijf uur hooren slaan. Vijf langzame, heldere slagen.

Nu trad een officier binnen. Hij liep met haastige stappen en rinkelende sporen de trappen van het altaar op, hij had een bundel papieren in de hand.

Hoort allen riep hij met hooge, doordringende stem.

'Allen hier in de kerk zijn vrij, gij kunt naar Leuven terug gaan'.

Hij riep den onderofficier bij zich, gaf kortaf enkele orders. Een kleine tafel werd op het altaar gebracht en de onderofficier moest op de vellen papier schrijven. Kort daarop maakten de soldaten de touwen los en wikkelden ze van de handen der gevangenen die als versufte wezens hen lieten begaan.

Ook Marius voelde hoe klamme, grove vingers de touwen losbonden en hoe hij zijn armen weder vrij langs zijn lichaam zag.

Maar geen vreugde was in hem wijl zij nu vrij waren. Wat zouden zij doen in de verwoeste stad? Het was immers niet mogelijk dáár een schuilplaats te vinden; ook Van Damme's huis was nu stellig verbrand. Neen, het was een nieuwe marteling door hunne beulen uitgedacht. Hij herinnerde zich een geschiedenis van een Fransch schrijver: 'De foltering door hoop'. Ook zij zouden door hoop gefolterd worden, maar eindelijk zouden zij toch worden vermoord, als vee geofferd.

En een elk met het afgestempelde en onderteekende paspoort bij zich dacht wellicht zoo en beschouwde dat papier als een voorwerp dat de bezegeling van hun lot zou zijn. Na de laatste marteling durfden zij hunne gedachten niet meer op de toekomst richten; wellicht leefden zij over weinige uren niet meer...

In doffe stilte liepen zij tusschen de soldaten voort,

totdat zij Thildonk naderden. Kort voor zij het dorp binnen zouden gaan werd hun bevolen stil te staan.

Uit een huis waarop met krijt geschreven woorden stonden, die hij niet lezen kon, kwam in luid gesprek een groep officieren getreden. Een hunner riep den commandant der soldaten bij zich, sprak enkele woorden met hem; en dadelijk daarop werden den soldaten nieuwe orders gegeven. Zij verspreidden zich door het dorp, liepen de huizen binnen, kwamen niet lang daarna met de bewoners naar buiten en dwongen hen voor hunne woningen te staan.

Marius kon door de rechte hoofdstraat van het dorp kijkend heel aan den horizont, de zwarte, hooge rookzuilen van het nog brandende Leuven zien. Hij voelde, staande in de heete zon, die weer begon te branden, hoe zijn hart fel bonsde, en hoezeer honger en dorst vooral hem kwelden.

Op eenmaal, het was alsof hij met een moker op zijn hoofd geslagen werd, zoo had schrik en ontsteltenis hem opnieuw getroffen: daar had hij tusschen soldaten Louise Lemair herkend. Zij was blootshoofds, hare haren waren nog in wanorde, en zij droeg ze onder een langen, donkeren regenmantel. Zij ondersteunde hare blijkbaar zwaar zieke, oude moeder, die ternauwernood kon gaan en wier korte, dunne, grijze haren wuifden om het bleeke hoofd.

En nu, zich zelven vergetend, wilde Marius zich dadelijk bij hen voegen, om die vrouwen bij te staan.

Maar een harde slag, of stomp in zijn gezicht, hem door een onderofficier gegeven, omdat hij van zijn plaats bewoog, deed hem duizelen, en het geleek hem, alsof hij zijn bezinning ging verliezen. Alles voelde hij als in roetachtigen nevel rond zich heen wentelen. Doch dit duurde kort en hij nam waar, hoe hij allengs tot zich zelven begon te komen. In zijn ontzette denken woelde martelend de gruwelijke spijt niet te kunnen geraken bij Louise Lemair en hare moeder, haar niet

te kunnen bijstaan met een enkel woord, met een enkel teeken dat hij komen zou om haar te helpen, te redden misschien. En dan stelde hij zich voor, hoe zij wellicht uit haar huis waren gesleept door rauwe soldaten, want zij waren half gekleed, ongekamd en als wezenloos van schrik. Waar stonden zij nu? Wat zou er met die beide vrouwen gebeuren? De onzekerheid folterde hem meer dan zijn eigen nood.

Voor zoover hij door de rijen heen kon zien, gingen zij niet voor hem uit, en herhaaldelijk achter zich kijkend, zag hij haar ook daar niet.

Middelerwijl waren in de straat de nog overgebleven inwoners van Thildonck te saam gedreven en nu klonk weer de stem van een officier in zijn langen grijzen mantel:

'Niemand mag naar Leuven. Allen moeten naar Antwerpen!'

Dadelijk daarna werd het bevel tot vertrek gegeven, en de driehonderd menschen liepen opnieuw den langen straatweg naar Mechelen.

Daar waren er van alle leeftijden. Grijsaards, bijna niet in staat om te gaan, vele vrouwen, jongens en meisjes en kleine kinderen die nog niet loopen konden. Een walm van onreinheid en ellende steeg uit dien troep menschen op. De mannen hadden de kleine jongens en de kleine meisjes op den arm genomen opdat de troep sneller zou kunnen voortgaan.

De soldaten dwongen hen om in groepen van tien te loopen, mannen en vrouwen en kinderen door elkander, telkens maanden zij de afgetobde gevangenen tot vlugger stap. Een doodsbleeke, zwangere vrouw dicht bij Marius gaand, begon op eenmaal te steunen, zij sleepte zich voort, ging achterblijven, maar dan werden de bedreigingen uitgevloekt, en zij strompelde verder. Plotseling kreet zij het uit en zonk ineen, bleef zacht jammerend liggen op de straatsteenen. Er werd halt gemaakt en die rampzalige, in barings-

nooden, werd gedragen door de soldaten in een eenzame woning aan den weg; een tweetal vrouwen ging met haar mede, een wacht werd voor het huis geplaatst.

Het ging verder. Marius zag Van Damme niet meer, ook de priesters niet. Hij liep weer tusschen menschen die hij den vorigen dag niet gezien had. Dit waren mannen en vrouwen van Thildonk, die kinderen droegen en voorttrokken aan de hand in de hooge, grijze stofwolk die uit den troep omhoog steeg.

Het was toen, dat zij een half uur gaans buiten het dorp in de verte, soldaten langs den weg geschaard zagen. Toen zij naderbij kwamen, zagen zij hoe deze soldaten woest gebaarden als beschonkenen en hun scheldwoorden toeriepen. Niet lang daarna liepen zij tusschen hen door. Marius zag ze in een onafzienbare rij heel den langen weg in de richting van Mechelen.

In zijn troebele, vermoeide staren op zoovele verschrikkingen, hadden ook de soldaten voor hem gruwelijke vormen aangenomen. Hij had steeds de kwelling van hun beeld in zijn denken, en hier stonden zij weer dreigend langs den weg. De kleur hunner grijze, vervuilde uniformen, geheel bevlekt en slecht hersteld op de versleten plaatsen, was onophoudelijk als een weeë vervolging in zijn verbeelding, rond ieder zijner gruwelijke visioenen van gewelddadigen dood waarde de grauwheid dier soldatenkleederen.

Terwijl zij tusschen die haag van soldaten gingen, hoorde hij de onderofficieren schelden, terwijl zij dreigend gebaarden.

Marius begreep het, nu werden zij getart tot verzet, nu zouden zij tot wanhoop gedreven worden, en bij den minsten tegenstand zou er geschoten worden midden in den troep die, in radeloosheid zich omsingeld ziende, trachten zou heen te breken door de soldaten om te vluchten door het veld; en dan zou het moorden in gindsche weiden einden.

Sinds eenige uren had hij bemerkt hoe de verstijving

allengs verminderd was, hij kon zijn mond weder bewegen, hij wist dat hij wellicht weer spreken kon. En nu begon een woeste razernij in hem te groeien, hij had heel zijn uitputting vergeten schier, wellicht deden dorst en honger zijn woede nog meerderen. Zou hij wachten tot een zijner lotgenooten zich verzette? Of zou hij zelf in bittere vertwijfeling zich storten op het hatelijke, scheldende soldatenvolk, de hondsche onderofficieren?

Het schelden duurde en de troep liep door, weerloos, angstig als een kudde schapen door wild gedierte bedreigd, er ging geen klacht, geen woord uit de driehonderd menschen op, en ook Marius bleef zwijgen. Hij zag hoe een onderofficier een jongen man ruw duwde naar het midden der rij menschen waartusschen hij ging. De man, uitgeput reeds, wankelde, stortte neer op zijn knieën, stond op en vervolgde zijn weg, zonder klacht. Het was alsof de menigte begreep dat bij het minste verweer, de eerste schoten in hun midden zouden moorden. En daarom, ook om de anderen te sparen, bleef Marius zwijgen, zelfs toen hij zag hoe er gestompt werd, met kolven gestooten in de lendenen en hoe een onderofficier, een verwilderde, zijn zware, ijzer beslagen laars hard neerstampte op den voet van een grijsaard die naast een klein meisje ging, dat hem leidde bij de hand. Heel diep uit den troep hoorde hij nu een akelig gejammer. Verbeeldde hij het zich, was dat jammerend klagen de stem van Louise? Wat gebeurde er daar achter voor ontzettends? En het visioen van die beide door schrik en wanhoop verdwaasde en verwilderde vrouwen, folterde hem...

Het weder was bewolkt geraakt, en het begon te regenen, het regende meer en meer en aan de rij soldaten was geen einde te zien.

Toen werd hun opnieuw plotseling bevolen stil te staan.

Wreed als een zweepslag klonk het snauwend:

‘Handen omhoog, onbeweeglijk staan!’

Zoo stonden zij, driehonderd menschen met opgeheven handen een langen tijd roerloos duldend, en het hemelwater viel.

Nog een wijle liepen zij eindelijk in dichten regen langs de soldaten, maar dezen marcheerden thans zonder op hen acht te geven haastig in de richting van Leuven totdat er geen meer te zien waren en het landschap zich doodsch en eenzaam strekte in den stroomenden, lauwen zomerregen, terwijl de donder aan de kimmen gromde.

Maar Marius voelde hoe in den rampzaligen menschentroep de hoop herleefd was, en hij zelf begreep dat welhaast alle marteling voorbij zou zijn...

Totdat weer het rauwe commando hen tot stilstaan dwong. De soldaten marcheerden voor hen op, en een onderofficier kortaf riep met wrevelig geluid:

‘De mannen van Leuven zijn vrij’.

Onmiddellijk trokken de soldaten achter hen langs, en snel vormden zij zich onder de commando's tot gelederen en marcheerden naar Leuven terug...

Als in een wilde roes van vreugde liepen de driehonderd, telkens omziend, voort, zoo haastig als zij konden, er klonken kreten, men nam ook de grootere kinderen in den arm om sneller te kunnen gaan, zij zagen achter zich in den regenmist de laatste Duitsche soldaten verdwijnen en het schrikwekkend gekletter der wapenen verstomde. Het was bij Boortmeerbeek dat zij eindelijk halt hielden, velen slopen weg in de huizen waarvoor de bevolking stond.

Er was een woest geluid van vele schorre stemmen. Versmachtenden lagen bij volle emmers water geknield en zwelgden onophoudelijk. Maar nieuwe, wilde schreeuwen klonken en als in een woeste en vertwijfelde vlucht trokken zij strompelend en struikelend het dorp door, waarvan vele inwoners zich nog bij hen voegden.

En dan ging het verder den straatweg. De regen had opgehouden het was zwoel en drukkend in de lucht en heel aan den einder rees onder het wolkenzware uitspansel St. Rombout van Mechelen.

De uitbundige vreugde om de eindelijke vrijheid werd nu helder in hunne zielen vaardig, zij schreeuwden voortdurend wild dooreen, zij wilden hunne eigen stemmen hooren. Marius had Van Damme weergevonden en hij sprak met hem, vertelde hem van de oude, zieke mevrouw Lemair en van Louise die hij niet meer onder deze menschen zag. Maar nu eens geraakten zij midden in den troep die dreigde in vervaarlijke stuwing hen opnieuw te scheiden, dan weer werden zij dicht tegen elkander gedrongen.

Van Damme weende, hij achtte weinig op wat Marius zeide, sprak in gebroken woorden klaaglijk van zijne vrouw en de kleine kinderen, waar waren zij nu, waar werden zij heen gebracht, zou hij ze ooit terugzien?

Maar Marius met heesche stem, nauwelijks verstaanbaar trachtte hem te bemoedigen, al voelde hij dat dit leed onstilbaar was. Hij bezag de magere, vervallen trekken, waarop de doodsangst en verwildering geteekend stonden. Het was alsof de laatste uren alles in de wereld versomberd hadden tot een eeuwige troosteloosheid en zij schenen geheel veranderd of verouderd in wanhoop en vreezen en in eindeloos leed.

Maar vrij waren zij weder, en hoewel de gruwelijke bedreiging der soldaten nog achter hen was, bracht iedere stap grooter vrijheid.

Welhaast dachten zij dááraan alleen, het was hun aller, eenige, brandende vreugde.

Vooruit! Sneller! Sneller! klonken de kreten, en weder stortten zij zich voorwaarts, elkander toeroepend en aanmoedigend en ondersteunend, en pratend onophoudelijk, een jachtend gonzen van stemmen...

Maar bij het naderen van Mechelen bestormden nieuwe vreezen hen.

Misschien was dit nog niet het einde van al het afgrijselijke en werden zij opgewacht in de stad door andere Duitschers, die wellicht van hun komst verwittigd waren. Maar het kon ook anders zijn.

Wat, wanneer zij die bleven in de stad, wanneer de eigen Belgische soldaten, hen zouden aanzien voor den vermomden vijand?

De eerste huizen lagen stom en doodsch, en in de groene, heuvelende velden rond Mechelen kwam geen levend wezen.

Zij hielden halt en overlegden op den weg. Maar de vrees voor nieuwe achtervolging deed hen schoorvoetend toch weer verder schrijden. Dan, besloten zij, zou een groep voorop gaan, met witte doeken aan stokken. Haastig sneden zij takken van de boomen, knoopten er hunne zakdoeken aanvast, en met vijf mannen gaand voorop, die durend riepen, trokken zij het verlaten Mechelen binnen.

'Wij zijn Belgen! Wij zijn Belgen!' klonken de luide, schorre stemmen van hen die voorop gingen en met de stokken zwaaiden.

Schuchter bleven de anderen telkens achter, maar zij die vooruit liepen wenkten hen voortdurend toch verder te gaan.

Zoo kwamen zij in Mechelen.

De stad geleek bijkans verlaten.

Voor bijna alle vensters waren blinden en luiken gesloten, in enkele straten was gevochten, de kogels hadden lange insnijdingen in de muren gemaakt en vele vensters waren gebarsten en met planken dicht gespijkerd. De straten vol puin en glassplinters waren vochtig nog van den regen, maar de warmte scheen wederom te meerderen, naarmate de wolken uiteendreven en de ochtendzon doorbrak.

Zij liepen eindelijk aan den voet van St. Rombout

op het marktplein, waar een menigte burgers bijeengeschoold stond. Dra hadden zij vrienden en kennissen onder hen gevonden, die hen in hunne huizen noodigden. Marius en zijn vriend waren te uitgeput dan dat zij konden antwoorden op de vele vragen die hun werden gedaan, zij konden niet anders doen dan afgemat neer zitten in de stoelen die aangeschoven waren en het voedsel en den drank te nemen die hun waren gebracht.

Half bewusteloos zaten zij neer, nauwelijks bemerkend hoe hun ganschelijk bevlekte kleederen werden afgeborsteld, hoe er waschwater werd aangedragen en hoe men hun gelaat en handen reinigde.

Maar dan bracht de vrees voor nieuwe vervolging hen weer tot bezinning en zij vraagden of er Duitschers in Mechelen waren, of er rog treinen liepen naar het Noorden, naar Holland.

Zij voelden zich in de kamer met de gesloten luiken waar schaarsch licht brandde toch wederom gevangenen hoe vriendelijk de menschen voor hen waren.

‘En gij blijft ook niet langer hier’, zeide Van Damme met heesche, ontzette stem tot den vriend die hem nu bijstond. ‘Ga weg zoo gauw ge kunt, straks vergaat ook Mechelen, hier zullen zij ook komen, en zij doen met u zooals met ons’.

Hij vertelde verder in afgebroken zinnen overmand door brandend verdriet, niet antwoordend wanneer een vraag gedaan werd, maar telkens weer herhalend het verhaal der scheiding, van den brand, de foltering der bedreigingen, de wisselingen van doodsangst en hoop.

Laat in den middag van dien heeten Augustusdag rolde de trein het station Weelde binnen en na eenig oponthoud gingen zij over de Hollandsche grenzen. Een voerman bracht hen naar Baarle in de Belgische enclave op Nederlandsch grondgebied, den volgenden

morgen zou Marius huiswaarts gaan en hij zou Van Damme opnemen in zijn woning.

In de benauwde gelagkamer van een klein logement zaten zij zwijgend tegenover elkander aan een kleine tafel voor het venster en staarden dof naar buiten in de smalle dorpsstraat, waar fel de zon in scheen.

Hollandsche officieren kwamen een oogwenk rusten, zij dronken en gingen weder, anderen spraken met hen. Eerst wilden zij niet gelooven wat de mannen hun vertelden, maar zij werden allengs aandachtiger, en vraagden om meer bijzonderheden, dan stonden hunne gelaten strak en donker, terwijl beiden beurtelings verhaalden.

Maar toen de bezoekers waren heengegaan verzonken zij weder in hun smartelijk gemijmer. In hun verbeelding rezen de allervreeselijkste herdenkingen en zij tuurden strak voor zich heen, opschrikkend bij eenig onverwacht gerucht in huis of op de straat, een bel die rinkte, de hoorn van een auto, getrappel van paarden.

En dan, voor hunnen geest, dreef het gewemel van nieuws af aan voorbij, in mateloosheid van verschrikking en in alle gedaante van ellende, wilde vertwijfeling en ontroostbaar leed.

Achtste hoofdstuk
Het wederzien.

Sinds die schriklijke ervaringen waren vele weken voorbijgegaan. De Duitschers hadden in België hunne verwoestingen voortgezet en bedreigden Antwerpen. De eerste weken na zijn terugkeer thuis, waar hij Van Damme liet verplegen, die uitgeput door al dit lijden ziek geworden was, kreeg Marius dikwijls bezoek van Miel Vervoort en hij sprak met hem over de furie der Duitschers, en over hunne wijze van oorlogvoeren. Miel was hersteld en wilde trachten naar het buitenland te gaan om daar te werken in de groote oorlogshospitalen. Vervoort was een man van de daad, en hij had zijn idealen en toen zij eens een avond, het was in het einde van September en de eerste kille dagen van den herfst waren gekomen, bijeen waren in de kamer bij Van Damme die herstellende was, en zittend bij het vroeg ontstoken haardvuur, spraken over den oorlog en Van Damme bedrukt opmerkte, dat deze nu eerst goed scheen te beginnen, zeide Miel:

‘Dat zie ik ook zoo in, het is vreeselijk genoeg, maar nog vreeslijker zou het zijn, wanneer er geen menschen waren als wij, medici, die tenminste meehelpen om uit den chaos te redden wat er te redden is. Wat mij betreft zooals ik je daareven al gezegd heb, het is nu zoo goed als zeker dat ik naar Frankrijk ga, of wellicht naar het Noorden van Afrika er zal daar werk genoeg zijn, en, er is óók veel te leeren’.

‘Ja’, merkte Van Damme op, ‘gij gaat een schoon werk doen, maar wat moet ik arme beginnen; de Duitschers willen ons, hoorde ik, nu terug in België hebben, maar wie van al die honderden die gevlucht zijn denkt daarover. Ik dank God, dat ik weet, dat mijn vrouw en kinderen morgen naar Nijmegen komen. Ik heb juist van mijn zwager een telegram gekregen, ik ga morgen zoo vroeg ik kan, dat telegrafeerde ik hun. Ja, gij trekt het leven weder in en zult wellicht veel ongelukkige gewonden en zieken redden, maar wat vang ik aan, natuurlijk wil mijn vrouw niet terug, en met het kleine beetje dat ik uit de ramp gered heb, zullen wij in Holland moeten blijven, een ellendig, werkloos, vernederend bestaan’.

Een oogwenk verwonderde Marius zich erover, dat van Damme hem onverwacht stelde voor het feit, dat hij wist, waar zijn vrouw en kinderen thans waren; maar hij weet het Van Damme's geestestoestand. Hij had meermalen opgemerkt, hoe de ingenieur zich soms achterdochtig of schuw toonde voor wie om hem heen waren, als waande hij zich nog altijd bedreigd of vervolgd. Marius begreep de oorzaak en voelde er slechts grooter deernis om voor zijn vriend, terwijl hij nog meer trachtte hem rustig te stemmen. Hij vermeed het ook, hem nu dadelijk over zijn gezin te spreken. Maar na eenig zwijgen begon Van Damme weder:

‘Mijn zwager telegrafeerde mij, dat zij éérst weken lang in het huis van haar vader in Tienen moest blijven, zonder dat zij een brief mocht verzenden. Een paar dagen geleden zijn zij nu vrij gelaten en bij Maastricht over de Hollandsche grens gekomen’.

In het schemerdonker van de kamer waardoor een juist aangestoken lantaarn nu een mat gelig schijnsel gaf, kon Marius zien, hoe de tranen langs Van Damme's gelaat gleden. Het was de eerste maal dat hij zijn gast zag weenen in zijn huis. Wellicht meende Van Damme

dat in het stijgende duister de anderen dit niet konden zien en misschien had ook Marius alléén het opgemerkt, maar het beklemde dezen de ziel als hij dacht hoevele malen deze rampzalige, verlaten man hier wel in de eenzaamheid van dit vertrek kon hebben geschreid, om alles wat hij had verloren. Hoevele malen had hij hier niet des avonds uitgekeken over dien stillen zijweg naar dat droevige, gelige licht van dien lantaarn, peinzend, smartelijk mijmerend over een toekomst die donker was als de najaarsnacht die steeg...

Kort daarop verzocht Van Damme zijn vrienden been te gaan, daar hij zich moe voelde en rusten wilde. Zij bespraken nog wat hun den volgenden ochtend te doen zou staan, wanneer Van Damme vroeg vertrekken wilde en namen dan afscheid, zeggend dat zij ook spoedig te Nijmegen zouden komen, om van Mary van Damme zelf te hooren, hoe zij behandeld was.

‘Zeg mij eens rond uit’, zeide Marius toen hij en Vervoort wat later alleen waren in zijn kamer: ‘wat denk je van hem? Ik geloof dat het hem alles veel meer heeft aangepakt dan wij vermoeden’.

Miel antwoordde: ‘Om je de waarheid te zeggen, zie ik het niet gunstig in, er zijn verschijnsels die er op wijzen, dat zijn geest zwaar heeft geleden. Ik heb mij er al dikwijls over verwonderd dat jij zelf, na al wat je verteld hebt, er zoo goed bent afgekomen. Het is goed dat je al mijn raadgevingen hebt opgevolgd. Je bent nu weer kalmer. Nu Van Damme morgen voor goed weg gaat, want ik verwacht dat hij natuurlijk bij zijn familie in Nijmegen blijft, kan je je nog meer afleiding geven. Voorloopig staan de zaken toch stil niet waar, dus je doet maar het beste je aan dezen ontredderden toestand zooveel mogelijk aan te passen; over een paar maanden zal wellicht een kentering komen’.

‘Ik wilde’, zeide nu Marius, ‘het liefst opnieuw in België reizen, ik weet, dat het nu onmogelijk is, maar wanneer ik er kans toe zie, dan ga ik weder. Iets trekt mij telkens terug naar dat land. Ik zou willen weten, ook, wat er van Louise Lemair en van hare moeder is geworden. Je herinnert je dat ik je vertelde, hoe vreeslijk ik het vond, toen ik ze na onze aankomst te Mechelen niet bij dien troep, waarmee ik liep, gevonden heb. Ik heb een vermoeden, dat het met haar niet goed is afgeloopen, met hare moeder zeker niet’.

Vervoort antwoordde niet dadelijk. Maar zeide dan, nadenkend zijn vriend aanziend:

‘Ja het is verschrikkelijk, maar zie toch zoovee! je kan iedere gedachte aar dit alles te vermijden, hoe minder je daaraan denkt, hoe beter; de tijd doet de herinneringen eraan ook vervagen, de tijd moet je het meest helpen, maar zelf moet je trachten zooveel mogelijk buiten die feiten te blijven’.

Marius antwoordde daarop niet meer, maar vraagde:

‘Denk je dat Van Damme er weer geheel boven op komt?’

‘Het is mogelijk, maar het zal heel lang duren, op dit oogenblik gaat hij geestelijk meer achteruit dan vooruit, maar mischien zal het weerzien van zijn vrouw en kinderen en zijn weder bij hen zijn, hem genezen. Hoé goed je voor hem geweest bent, voor hem gaat natuurlijk niets dáárboven’.

Marius sprak dien avond nog geruimen tijd met zijn vriend over zijn vaste plan om België opnieuw in te gaan, wanneer zich de gelegenheid zou voordoen. Enkele dagen daarna, toen de herhaalde aanvallen der Duitschers bewezen, dat zij zich van Antwerpen wilden meester maken, moest hij er aan wanhopen zijn plan nog te kunnen uitvoeren, weinig vermoedend hoe spoedig zijn wenschen in vervulling zouden geraken.

Hij reed enkele weken, nadat Antwerpen gevallen

was, en honderdduizenden rampzaligen over de Nederlandsche groote rivieren gevlucht waren, België weder in. Hij had verwacht aan de grenzen de grauwe uniformen der soldaten te zullen zien, maar op den weg naar Antwerpen ontmoette hij aanvankelijk alleen matrozen. De Duitschers begeerden de Belgen in hun land terug, en lokten de vluchtelingen met schoone beloften toch te keeren naar huis, zij zouden er alles vinden zooals zij het verlaten handen en hun veiligheid was verzekerd. Maar op den grooten weg naar Antwerpen was het doodsch, weinigen trokken er terug naar hun land en zelfs in de omstreken der stad, die hij in den laten middag zou bereiken, waren de wegen verlaten.

Daar zat hij aan den rand van een pijnbosch zijn brood te eten. Hij luisterde naar de zware grommingen van het kanon in het Zuid-Westen, waar de schriklijke slag aan den IJzer werd gestreden en dacht aan Van Damme die sinds weken weder woonde bij zijn gezin te Nijmegen, en wiens toestand nu vooruit ging. Hij dacht aan Miel, die een week geleden naar Tunis vertrokken was in een Fransch hospitaal, waar Servische gewonden verpleegd werden, om er als chirurg voornamelijk dienst te doen. Maar altijd keerden zijn gedachten, als door een onontwijkbaren stroom aangegrepen, naar Louise Lemair en hare moeder, en zon hij op middelen hoe die beiden terug te vinden. Wellicht waren zij reeds lang in Holland, reeds lang daarheen gevlucht, of naar Frankrijk, naar Engeland. Hij zou ze niet meer zien, wanneer ze daarheen waren gegaan. Troosteloosheid vaag, en een wijde verdrietigheid en spijt om de geringe kans haar op te sporen, brachten triestheid in zijn hart en een jammerlijk gevoel van hopeloosheid.

Maar met dat al zou hij volhouden, en alles doen wat hij kon, hij was nu in België en hij wilde gaan eerst naar Antwerpen en dan naar Brussel, als het kon ook

naar Mechelen, maar hij huiverde als hij dacht aan Leuven. Neen, daar zou zij wel met zijn, geen die de verschrikkingen en de rampen in die stad had meegemaakt zou er nog willen komen. Van Damme's huis was misschien ook verbrand en naar den grond gehaald en wat was er van de woning der Lemairs in Thildonck overgebleven. In zijn verbeelding zag hij overal in België rookende puinhoopen. Nu zou hij ook weldra de verwoestingen zien rondom Antwerpen, en die in de stad zelve, na het bombardement. En Marius peinsde en peinsde nog lang nadat hij zijn brood gegegeten had, en vanaf den omgehouwen boom waarop hij rustte had geschouwd in die blauwschemerige nevels der roerlooze sparren van het bosch, terwijl onophoudelijk het zware geschut donderde in het Zuid-Westen.

Hij reisde, nadat hij in den avond het doodsche Antwerpen bereikt had, den volgenden dag in den voormiddag door naar Mechelen, waar duizenden Brusselaars heen getrokken waren, die voor het eerst sinds weken de stad hadden mogen verlaten, om te zien hoe onweerstaanbaar de grootste Duitsche granaten de forten rond de vesting hadden vernietigd. Langs de wegen, overal in de velden lagen er van de gevallenen de graven waarrond de voorbijgangers, die zich tegen den avond weder spoedden naar de hoofdstad, stonden met ontdekte hoofden om een wijle hen te herdenken, die daar nu sliepen voor eeuwig. Hij bleef enkele dagen in Brussel maar geen van zijn oude kennissen was daar meer. Zij waren mee opgetrokken met het Belgische leger, of hadden hun welgesloten huizen met de neergelaten blinden verlaten en niemand wist waarheen zij getrokken waren.

En zoo was er niemand, die hem maar de minste inlichting geven kon aangaande de beide vrouwen, die hij zocht.

Een middag op den terugtocht dolend door Antwerpen weer, in de omstreken van den zoölogischen tuin, stond hij voor het daaraan grenzend gebouw, waar het Belgische Roode Kruis vele Belgische gewonden die herstellend waren, verpleegde. Een lang Pruisisch soldaat in zijn bevlekte grijze uniform liep voor het gebouw met geschouderd geweer heen en weder, en in zijn slependen tred lag iets als van de oorlogsmoeheid reeds.

Marius bedacht plotseling dat, indien Vincent Lemair gewond was geworden in de gevechten rond Antwerpen, hij hier misschien verpleegd werd.

Zonder verder te bedenken ging hij naar binnen en sprak er met den directeur, die hen rondleidde in de groote zaal van het gebouw, waar in vele bedden naast elkander de gewonden lagen.

De directeur, terwijl Marius hem vraagde, luisterde oplettend en zeide dan ernstig: ‘Het is wel merkwaardig, mijnheer Renesse, dat u mij inlichting vraagt aangaande een vrouw, die ik heel goed gekend heb, en waaraan ik nog met ontroering moet denken. Ik ken Louise Lemair, zij heeft zich in dit hospitaal als verpleegster aangeboden, kort nadat Leuven werd verwoest, en is hier gebleven, ook gedurende het bombardement toen alle andere verpleegsters wegliepen. Ongeveer een week geleden heeft zij van het Hoofdkwartier bericht gekregen, dat haar man Vincent Lemair, die artillerie-officier was, in de omstreken van Lier is gesneuveld.

Ik zal nooit vergeten, mijnheer, wat ik toen aan vrouwensmart gezien heb. Gij moet namelijk weten, dat zij hier bij haar intrede mij zeide, dat het toch zeer wel kon gebeuren, dat haar man, bijaldien hij in de omstreken van de stad gewond raakte, hierheen zou worden gedragen. Zij had in zoo langen tijd niets meer van hem gehoord en was in de vreeselijkste ongerustheid. Maar toch was zij hier een van mijn beste help-

sters, onvermoeibaar en zij was, zooals ik u al vertelde, de éénige die niet wegliep toen het bombardement begon. Toen zij het doodsbericht in handen kreeg, een paar dagen nadat de Duitschers het beschieten van de stad hadden gestaakt en hier binnentrokken, stond zij mij nog een oogenblik aan te zien, alsof zij om iets smeekte, en viel toen vreeselijk gillend en misbarend op den grond. Wij hadden de grootste moeite met haar en moesten haar te bed brengen en doen bewaken, daar zij als waanzinnig was. Doch nadat zij onder den invloed van slaappoeders, die ik haar had laten ingeven, was ingeslapen, werd zij den ochtend daarna wakker en geleek nagenoeg de oude. Zij zeide dan haar werk te willen doen, kleedde zich en ging inderdaad onze menschen weder verplegen. Dit duurde zoo een paar dagen, wij konden wel zien hoezeer zij zich moest inspannen om haar verdriet meester te blijven. Maar op een ochtend, nu juist vier dagen geleden, klaagde zij over zware hoofdpijnen en ik achtte het heilzaam voor haar, haar een ochtend geen dienst te laten doen, en haar vergunning te geven wat te wandelen in de omstreken van de stad. Maar nu komt het ellendige van de geschiedenis; sinds dien ochtend hebben wij haar niet teruggezien, al heb ik alles gedaan om haar te laten opsporen. Het eenige wat ik te weten ben gekomen is, dat de Duitsche wacht voor het gebouw haar dien ochtend heeft heen en weer zien loopen, alsof zij weifelde haar wandeling te vervolgen, maar daarna is zij gegaan in de richting van de Keijzerlei en voor goed verdwenen. En nog eens, alle nasporing is vruchteloos geweest'.

Marius had in de diepste ontroering dit verhaal van den directeur aangehoord. Rond hem, in de weeë afmosfeer van het hospitaal, waar in een hoek, achter een tochtscherm een zwaar gewonde, die in koortsen ijlde, te steunen begon als in doodsstrijd, scheen alles nu te wentelen, het was alsof hij bezwijmen ging.

De directeur zag hem verbleeken en noodde hem te zitten, terwijl hij hem een stoel toeschoof. Marius ging zitten en in de eerste minuten sprak hij niet. Het was hem alsof een ijzige kilte tot in zijn gebeente doordrong, en hij had de gewaarwording als van doofheid, die vooral zoo ondergaan werd, toen hij stil aan weder geluiden om zich heen opnam, het gekreun van den koortsigen gewonde weder hoorde en dan al de trieste hulp en de vertroostingen van de verpleegsters en verplegers rondomme bij de vele bedden.

Toen hij zich geheel vermand had, vraagde hij den directeur nog enkele inlichtingen, aangaande den strijd voor Antwerpen, en waar hij wel dacht dat Vincent Lemair gevallen was:

'Het stond meen ik in den brief', antwoordde de directeur, 'ik weet dat niet precies meer'.

De woorden gonsden als door en om Marius heen, hij besefte nauwelijks:

Hier, hier te midden van deze ellende der gewonden, in die groote, hooge zaal met het bleeke licht, hier was Louise geweest, hier had zij gewerkt, tot voor enkele dagen nog en toen was dat vreeslijke gekomen? Hij herdacht Vincent, zag vagelijk in zijn herinnering diens gelaat, zijn forsche gestalte, hij was dood en waar dwaalde nu Louise?

'Blijf maar kalm even zitten', hoorde hij, als achter een voorhang den directeur zeggen, 'ik moet nu even naar de operatiekamer'.

En Marius bleef zooals hij was, leunend in zijn stoel als door smart vernietigd. Een paar verpleegsters, die daar waakten, kwamen een wijle rond hem heen staan en spraken hem nu en dan toe, en hare stemmen deden hem wat tot zich zelven komen, terwijl hij als werktuigelijk verzekerde: dat het al weder beter ging.

Dan kwam de directeur terug en bemerkend, dat Marius' diepste verslagenheid nu voorbij was, vraagde hij hem:

‘Hebt u die menschen goed gekend, de Lemairs?’

‘Ja’, antwoordde Marius na eenig zwijgen, en na een oogenblik wachtens zeide hij nog: ‘ja, het waren heele goede kennissen van mij, ook hare moeder heb ik wel bij vrienden te Leuven ontmoet, maar dat is alles al jaren geleden’.

‘Over hare moeder heeft zij mij niet gesproken’, zeide weder de directeur. ‘In het algemeen was mevrouw Lemair zwijgzaam, ik weet dat zij te lijder heeft gehad, nadat Leuven werd verwoest, maar haar bezorgdheid en angst ging hoofdzakelijk naar haar echtgenoot, de zorg voor hem moet haar bijna onophoudelijk hebben beheerscht, ik begrijp nog niet hoe zij hier zoo zonder fout haar werk kon doen’. Zij spraken nog een poos en dan in zijn ontredderdheid, die hem het helsche en afschuwelijke van den oorlog weder zoo nabij gebracht had, dacht Marius eraan heen te gaan. Wat deed hij hier nog te midden van al die zwakke, rampzalige verminkten in hunne bedden duldend gestrekt, in dien weeën geur, dat vale, hooge licht der zaal? Alles drukte hem onuitsprekelijk. De gedachten ordenden zich niet meer regelmatig in zijn hoofd en hij had nog slechts één begeerte, heen te gaan en dan daarbuiten te zwerven en te zoeken... Wat? Vagelijk voor oogen kwam hem Louise's gelaat, haar gestalte. Daar was iets lokkends in bij veel ellende, die in hare schoone trekken was geteekend. En nu, alsof hij het niet dadelijk wilde bekennen, voelde hij in zich vaster worden den wil, om Louise op te sporen en dat gaf hem de kracht op te staan, en den directeur te danken en hem te verzoeken of hij weerom mocht komen, om te vragen of hij iets van Louise Lemair nog had gehoord. Dan stond hij wederom voor het gebouw, terwijl juist de lange schildwacht voorbijging, en hij ondervond opnieuw den weeën, donkeren afkeer van diens gore, grijze, bevlekte uniform, het barsche ongeschoren

sinistere gelaat, en van de wijze waarop zijn groote, vuile handen hielden omklemd de kolf van het geschouderde geweer.

Hij zwierf door Antwerpen.

Hij dwaalde langs de verlaten handelskaden, waar het saamgeschoolde volk door barsche wachten werd verstrooid. Overal in de stad het hatelijk verwaten bewegen van vijandelijk krijgsvolk, dat na de ontzetting van het bombardement zijn wil opdrong met bruut geweld. Hij zag de plaatsen, waar vanuit de luchtschepen, bommen waren neergekomen, en hoe de splinters door muren, schuttingen en daken waren geslagen. In de parken zwierven vermagerde, hongerige honden, die de voorbijgangers volgden. Alle huizen der voorname wijken waren met blinden en luiken gesloten. Soms ontwaarde hij heel een blok groote woningen, die door het vuur der granaten waren verwoest of verbrand; alleen de vale, geblakerde muren, sommige half ingestort, stonden nog in het doffe wanhoopsgebaar van de wijd gapende gaten der vroegere deuren en vensters...

Antwerpen was dood, en waar hij ging, langs de geteisterde Schoenmarkt, de Groenplaats, waar de punhoopen nog warm aanvoelden na den verwoestenden brand, langs de uiteengereten voorgevels van groote huizen de verlaten plantsoenen met de herfst-boomen vol gelend blad, dat traag en triest neer-schommelde, nergens een spoor van de vrouw wier beeld weer was gerezen voor zijn geest, en die hij zocht. Laat in den namiddag in schemerdonker kwam hij doodelijk vermoeid terug in zijn hotel. Een doffe spijt was in hem gevaren. Honderden malen terwijl hij somber voor zich uitziend, aan tafel zittend zijn middagmaal at, moest hij zich allerlei mogelijkheden denken, allerlei wat gebeurd kon zijn, zich in eindeloos moeizaam peinzen en mijmeren weer brengen in zijn

vermoeide gedachten. En ook in den slaap bleef dit alles en verglipte en mengde zich en keerde weer met altijd in het werkelijke, de leegte, het raadsel, de eenzaamheid...

De volgende dag was een Zondag. Hij was op de gedachte gekomen om in de morgenuren naar Lier te gaan. Het was naar de omstreken van Lier, dat Vincent kort na het uitbreken van den oorlog had moeten wijken.

En nu beving een vreemde drang om zoo snel mogelijk naar die stad te komen, hem gelijk een koorts. Hij wist dat Lier ontzettend van den oorlog had geleden, toen aan de oevers van de Nethe de Duitschers hun overtocht met duizenden dooden hadden betaald maar toch, hij vermoedde, dat vele huizen nog ongerept waren, en ook: Vincent was daar gesneuveld. Misschien, in smartelijke verlatenheid, was Louise daarheen gedoold, had zij aan den overkant van het water met altijd die eene tergende, wanhopige begeerte: de plek te vinden waar hij gevallen was, de oude loopgraven afgezocht, gespeurd tusschen de tallooze graven van gesneuvelden, daarginds langs de wegen.

De ochtend was zonnig en helder terwijl hij geraakte buiten de stad. In het vroege, witte licht vond hij de wegen eenzaam. Tot Mortsel toe was er langs het plaveisel geen enkele boom meer, alles was er omgehakt en zoover het oog zien kon, waren de landen kaal en vol puntige stukken hout, verraderlijk rijzend uit tallooze kuilen. In die verwoeste landen klonk geen geluid. Een zwerm kraaien vloog op bij zijn nadering en wiekte heen met trage vleugelslagen.

Maar nog verder buiten Antwerpen was het geboomte gespaard.

En zoo verliep nu de weg van glanzend gele en rosse kleuren der half ontbladerde, hooge boomen, waardoor de helle najaarszon zoo durend straalde met vaste, bleeke schittering.

Eenmaal keek Marius achter zich. De streek der kale landen met de eindelooze rijen gepunte palen, uit de wolfskuilen spitsend, de velden vol metalen warrigheid van stekelige, grijze en bruin geroeste draden, waartusschen het uiteengerakelde puin der opzettelijk vernielde woningen, die streek was lang voorbij. Maar nog kon hij de zwart gebrande muren van Mortsel zien.

Rondomme had de oorlog allervreeselijkst gewoed.

Tusschen het zware, gehavende hout om stille buitenplaatsen, op de doorschoten boerenhofsteden, kwam geen levend wezen. Omtrent de schemering der lage struiken die bij de greppels stonden, achter ontredderdheid van ijzerdraad, balken en planken lagen de graven van soldaten. In de kwijning van de schaduw der appelboomgaarden zag hij de felle kleur van gele asters op een graf. Dat was een weinig boven den drassigen grasbodem verheven en in de zwarte aarde hadden de boeren een kruis gestoken, waarop een soldatenkepi hing met roode boordsels en het nummer van het regiment.

Maar hij lette weinig op dat alles, de weg en de velden lagen vol diepe kuilen er door de bommen ingeslagen en vele boomen waren op verschillende hoogten door kogels versplinterd of in granaatvuur geheel vaneengereten, de blanke vezels rond den stam verspreid, en wat daar nog van over was, geleek een waaier van uiteengevallen, gescherpte spaanders, saamgehouden bij de wortels.

Voort ging hij, waarom gedraald bij al dit schriklijke, voort moest hij, voort. Een smartelijke gejaagdheid dreef hem aan.

Soms werd de rij van boomen ijler en straalde de zonnige hemel met stekender, pijnlijker gloed. De enkele dorre, gele bladeren aan neerhangende, half versplinterde takken wiegden en trilden fel glanzend, en huivering voer door zijn wezen, wijl hij heel de

vernietiging nu zoo wreed werkelijk, en als veel nabijer nog zag.

Hij had een arm kreupel meisje, dat met een kruk liep ingehaald, een klein jongetje ging naast haar. Hij zag haar teedere schouders schokken onder de dunne lichte blouse en de hulpelooze slingering van haar jong lichaam, hij hoorde haar snikken en hij zag hoe de tranen langs haar bleek gezichtje gleden, ook het jongetje schreide.

Een pijnend medelijden was in hem gekomen, hij wilde iets doen voor het meisje, haar helpen als het kon.

'Waarom huilt ge, meiske?'

'Ach, mijnheer, ik hebbe daar juist gehoord dat mijn vader dood is'.

Marius zweeg en ging heel die ellend in zijn gedachten na.

'Is uw vader gesneuveld?' vraagde hij nu.

'Ja mijnheer, bij den terugtocht uit Antwerpen'.

De deernis overmande hem en hij wist niet wat te zeggen, terwijl hij het meisje luid hoorde snikken en naast haar voort bleef loopen: totdat zij zelve weder begon:

'Ja, het is niet te dragen, mijnheer, en nu ben ik met mijne moeder en broertje alleen, en werken kunnen wij niet, alles is hier verbrand'.

Zij verhaalde nog van den grooten nood in Lier, waarheen zij gingen, zij waren met zoovele anderen een poos in Holland gevlucht en sinds enkele dagen teruggekeerd, hun huis bleef gespaard, maar geplunderd was het toch, zij hadden niets meer.

Hij vraagde haar hoe het kwam, dat zij met een kruk ging.

Een ongeluk, jaren geleden, op de fabriek. Ach, maar haar kreupelheid, die telde zij niet.

Hij zag haar schokkend gaan, het stille, havelooze knaapje naast haar en zij ging voort zacht en weenend te klagen, terwijl hij met hen verder schreed.

Tot op verren afstand bleef de weg eenzaam in het schitterende, witte najaarszonlicht. Alles wat hij aanzag was onrust en rampspoed, ondraaglijke gejaagdheid geworden en van vreezen en jammergeluiden vervuld, en ook het zachte snikken van het ongelukkige fabriekskind klonk hem als een lang en onophoudelijk heftig weegeklaag.

Wat kon hij aan dezen bitteren nood veranderen? Voorts moest hij, verder, verder, de weg was nog lang. Toch deed iets hem dralen, alsof hij één geworden was met hun ellendigheid en deze door zijn bijzijn moest helpen torsen. Totdat hij plotseling haar een geldstuk gaf, snel zijn weg vervolgend, er niet op lettend hoe zij hem dankte. Even troostte hij: De vijand zou zeker verdreven worden en dan kwamen er betere tijden.

Hij keek nog eenmaal om, zij liepen altijd door en het was hem alsof om die beiden een licht glansde, zooals hij het nog nimmer gezien had...

Eindelijk kwam hij bij de kromming van den weg, waar onder hoog en oud geboomte een verlaten buitenplaats stond.

Hij wist niet wat hem er toe dreef de stuk geslagen poort, met de afgebroken en verkromde ijzeren staven, door te gaan, volgend de laan naar het buiten toe.

Rondziend trad hij tusschen de zware stukken hout, door de granaten van de boomen afgescheurd. Langs het dak was een weggerukte, dikke stam gegleden, en in de aangrenzende lanen lagen de takken en de witte houtsplinters dicht opeen.

In de muren hadden de geweerkogels lange groeven getrokken, zoodat de roode baksteen en de witte pleisterlaag in poeder langs de muren was gevallen. De deuren waren opengebroken, ook de hooge tuindeuren van een groote kamer achter in het huis gelegen, stonden aan, en wijl aan deze zijde in den tuin vele

boomen geveld lagen, scheen het daglicht onbevangen in die kamer.

Hij keek naar binnen.

De meubels nog met witte hoezen er om heen gestrikt, en roet-en-puin-bestoven, stonden wanordelijk naar een kant bijeengeduwd. Op den kalen, marmeren schoorsteen glinsterde gebroken glas, de vloer lag met stroo bedekt. In een hoek van de zoldering was een groot gat geslagen waardoor vale schemering viel.

Onbedwingbare weerzin beving hem, haastig trad hij achteruit om den straatweg weder op te gaan.

Aan den anderen kant van het huis, in den gelen gloed van het welkende loof der zware, geteisterde kastanjeboomen, zag hij toen, bij een houten bank, omtrent een rozenperk, een ouden tuinspiegel staan.

Een paar schuwe lijsters vlogen op met verschrikt misbaar, en dan stond daar in de wijde stilte de verweerde, glazen bol, op roestigen, metalen drievoet nog ganschelijk ongerept den dag te spiegelen.

Hoeveel vredige jaren had hij hier wel gepronkt, al lichte en donkere dagen van elk getij.

Wat beklemmende doom van onzegbare triestheid hing er omhenen, om zijn uitgeleefdheid, zijn nuttelooze, leelijke onnoozelheid.

Marius schreed er heen.

Het glas was naar den straatkant toe het minst verweerd en het spiegelde den weg, die in een flauwen boog aan weerskanten wonderlijk grillig en in verwarde en verkromde verschieten uiteengeduwd zich toonde. Aan den anderen kant vlakten de vele zwarte of grijze, gerimpelde plekken, waardoor groenige aanslag schemerde.

Dat was de vocht van donkere winters met eindelooze, lauwe regens en ijs en sneeuw die langen tijd hem dekten. Soms deed elken dag de zon een deel versmelten, en bij het opvriezen werd het witte kruintje kleiner en brozer en kon hij weer iets van den

bleeken winterhemel zien, en ook een enkele, fel tintelende ster tusschen de kale boomtakken. Hoe lang waren de nachten, er was daags maar weinig licht om te pronken. Met elken voorjaarsdooi wen het laatste weeke sneeuwhoopje zacht omlaag gleed, was zijn luister verminderd, al kaatste hij getrouw de blijde glinstering der gezwollen twijgen, de dikke, glimmende knoppen der kastanjeboomen en de teere waden van het nieuw ontloken loof.

Maar in heel zijn roestige ontredderdheid spiegelde hij dan nog en toonde aan alle kanten de triestheid van den gelen afschijn der groote, vijfvingerige bladen binnen dezen tuin der rampen.

In den vredigen zomertijd, lang geleden had hij ook het beeld der roode rozen weerspiegeld, terwijl de insecten zoemend zwierden in glinsterende lijnen. Hij had jaar na jaar op den straatweg het volk gezien, dat te beegang liep, naar het kleine kapelleke van Lier, waar het bidden ging bij het graf van een heilige tot genezing van allerlei kwalen. Hoe zij dan kwamen van overal in 't ronde en van Antwerpen ook, één gonzende bedrijvigheid midden in de wemeling van het stof te wege.

Gindsch grasveld had hij uitgekaatst en ook de kindertjes in witte jurken die er stoeiden en speelden den zonnigen morgen en in den middagstonde achter de schaduw van het huis.

Ook had hij de ouden zien zitten op de bank naast dat grasveld en het ouderwetsche tuingerei waarop het theeblad stond en het gelige lichtje in het vierkante komfoor met de wanden van doorschijnend wit porcelein, waardoor tafreeltjes zichtbaar werden: een bruggetje met een visscher, een molen bij de vliet...

En dan was de dag drukkend geweest en in den namiddag kwam een zwaar onweer en de regens hadden hem omgutst en helder afgespoeld, terwijl de violette bliksems in de druppels glinsterden en dorre twijgen

en bladeren op hem nedervielen, wen door de boomen de rukwind voer.

Maar voor zonsondergang was het rustig weder en hij ving de stralen van een roode zon, diep aan de kimmen, terwijl nog enkele druppels, in het gebladert tikten dien laten vochtigen zomeravond.

En eindelijk was de oorlog gekomen en het nimmer zwijgende grommen van het kanon dat altijd, altijd nader kwam, zoodat de grond ervan dreunde en de glazen bol op den drievoet rinkelde. Het was herfst geworden en het vreeselijkste deel van den oorlog kwam, de vlucht der bewoners uit het huis, het rosse schijnsel van vele branden aan de kimmen waar hoog de vlammen laaiden, terwijl de aarde golfde van de zwaarste kanonslagen. Er kwamen havelooze, rampzalige vluchtelingen en dan duizenden, duizenden soldaten en een verward gedruisch van stemmen, stalen geratel van kanonnen, van wapens en gepantserde krijgswagens die voorbijdaverden.

Overal rondom hem waren met helsch gekraak de jankende granaten in het hout gevallen en de gierende kogels troffen de soldaten langs den weg in den tuin waar ze zonder geluid ineenzonken en stierven, of steunden en om hulp kermden. De bolle tuinspiegel had het al weerkaatst.

Maar geen kogels, noch afgerukte stammen of granaatsplinters hadden hem aan scherven geslagen. De oorlog was verder getrokken, sinds weken gromden de kanonnen wijd weg aan den einder...

Weer keek Marius rond in den tuin, de lijsters waren teruggekomen, ze liepen driftig met snelle pooten en zochten in te hoop gewaaide bladeren dicht bij een perk hoogopgeschoten gele, bleek rose en paarse immortellen, waarvan de bloemen neerhingen aan de harde, gekromde stengels. Hij trad er op toe, liet zijn vingers door die droge bloemen gaan, dan plukte hij een handvol.

De stugge, stekelige bladen roerden elkander met dor geritsel en hij huiverde toen hij in den tuinspiegel zijn vage gestalte zag, bukkend over de immortellen. Scherper turend kon hij in het glas meer en verder nog zien en nu ontwaarde hij twee wezens, die gelijk beelden roerloos schenen te staan aan den ingang van een hooge, smalle dreef onder zon-door-zilverde berken.

Marius wendde zich opeenmaal om heen te gaan, en een eindelooze mistroostigheid sloop in zijn wezen, toen hij het kreupele meisje en het jongetje herkende in een laan tegenover het huis.

Een oogwenk waren zij nog zichtbaar, het was alsof de uitstraling omtrent hunne rampzalige wezens nog meerderde in het witte herfstlicht, totdat zij onverwacht op een pad terzijde van laag geboomte verdwenen...

Gelijk een doom begon de gele gloed onder de kastanjeboomen hem te drukken, hij voelde de harde bladen der stekelige bloemen als een kwelling in zijn handen en weer joeg de gedachte aan het rustelooze verder moeten trekken hem naar den straatweg voort.

Hij begon, na een wijle van driftig verder stappen, aan het einde van den weg, verwarde massa's huizen en steenstapelingen te ontwaren, maar de afstand was nog te groot om alles duidelijk te onderscheiden. Hier waren er breede, diepe kuilen in den weg, en de boomen ook waren er erger gehavend door het vuur der granaten. Hij naderde de overblijfsels der leuningen van een brug, en daar stond hij voor een waanzinnige verwoesting van door opzettelijke ontploffingen aangebrachte belemmering. Heel de steenen brug als uiteengespat, half dempend het modderige water beneden, daarnaast een overgang van ruw hout en op den achtergrond een straat van schriklijk gehavende huizen. Dit was Lier. Hij ging over de houten brug en trad in de straat vol uitbundigheid van zonlicht,

dat heel die krankzinnige ontreddering fel overstraalde. In Lier begonnen de vluchtelingen terug te keeren, en er was weinig verkeer van voetgangers over de keien vol puin en fijne glassplinters. In de ramen bleef bijna geen ruit die niet gebarsten was of wel geheel uit het hout geslagen. Een gruwelijke, bitter zoete geur van brand en smook en roet en ontbinding tochtte van uit de ruines der huizen, die in het granaatvuur verbrand, slechts muurbrokken vol gaten, zwarten aanslag en glinsterend verkoolde balken, deuren en raamkozijnen vertoonden. Onwillekeurig moest hij denken aan de verschrikkingen die hij te Leuven had meegemaakt, maar daar was hij midden in het uur van verwoesting van brand en moorden zelf geweest, hier was de orkaan van den oorlog uitgewoed en dit had hij achtergelaten. Soms zag hij in die verbrande huizen boven op het puin binnen de zwart besmeurde muren, menschen staan, die van daaraf als verdwaasd keken naar de hopelooze vernietiging van alles wat hier eens hun veel gekoesterd eigendom was geweest. Hun tafel, hun stoelen in de huiskamer, hun haardstede, hunne kasten en laden, heel de ongerepte intimiteit van hun rustige interieur, dáár, binnen die nu wankele muren, had het gestaan. En zoo draalden zij op het stinkende, natgeregende puin, en ontwaarden niets meer dan walgingwekkende resten. Hoe meer hij naderde tot in het hart der stad, hoe schriklijker al die verwoesting hem als met doode oogen aanstaarde.

Of hij al ging binnen het kapelleke der beegangers, of in andere, grootere kerken, alle verwoest en door kanonvuur uitgebrand, of hij trad over het gehavende marktplein, en dan het noodbruggetje langs dat nu de oevers der Nethe verbond, of hij buiten Lier ter andere zijde overzag de wijdgestrekte watervlakten der overstroomde landen, of langs de oevers der rivier in drassige weiden de wijde trechters der granaat-

kuilen ontwaarde, half met modderig water gevuld, het was waanzinnige ontreddering en rouw te allen kant.

Hier lag een schoone oude gevel jammerlijk uiteengereten en de brokstukken van beeldhouwwerk in zandsteen en kunstig gesneden lijstwerk, lagen tusschen glasscherven op de puntige keien verstrooid; een magere, uitgehongerde hond met kale, zieke schoften lekte zwart water uit een goot. In de verte, nabij een toren hingen bundels telefoondraden over een versplinterden lindeboom.

En het bleef, terwijl hij hongerig het brood at, dat hij uit Antwerpen had meegenomen een zwerven door die kleine, jammerlijk geteisterde en gehavende stad, zonder dat hij eenige aanwijzing vond of eenig spoor van de vrouwen die hij zocht, terwijl soms wantrouwige Duitsche officieren der marine in auto's hem achterop of langs hem reden. Nog liep hij een eindweegs den weg naar Duffel door wijde, glooiende velden, waar gevallenen haastig langs de wegen begraven waren en waar tal van loopgraven de kale landen doorwoelden. Een enkele hofstede was in een ontzaglijk diepen trechter voor het grootste gedeelte verzonken, wat er nog van over was, hing wankel over de randen. Hij merkte verder gaand op dat in het land nog meer boerderijen bijna volmaakt in puin geschoten neerlagen te midden der overblijfsels van boomen die er omheen hadden gestaan.

De dag verging, meer en meer begon hij na die eindelooze omzwervingen het nuttelooze en dwaze van zijn pogingen te beseffen en moedeloos besloot hij naar Antwerpen terug te keeren.

Maar wederom in het geteisterde Lier, dwaalde hij er nog geruimen tijd een goed deel van den namiddag door die vernielde straten alsof hij er niet van scheiden kon... Hij kwam in het Noord-Westen der stad langs een watertje of een klein grachtje, dat weinig schijnbaar van het kanonvuur te lijden had

gehad. Op een bordje las hij den naam van het grachtje: Mosdijk. De meeste gevels achter het ijzeren leuninkje langs het water, schenen ongerept, al droegen sommige de sporen van machinegeweervuur, en al waren alle vensters, voor zoover zij niet aan scherven lagen op het plaveisel, gebarsten. Het scheen een heel oud buurtje. Tusschen de voegen der klinkers voor de huisjes groeide het mos. Zulke stille plekjes had hij er vroeger toen hij met Miel zwierf door België, vele in kleine plaatsen gezien en dit door den oorlog gespaarde deed hem denken aan de rustige, droomerige binnenplaatsen van kloosters die hij kende, of van hofjes waar begijntjes woonden. In enkele dezer huisjes was naar hij zag aan de opschriften boven de deuren kant gemaakt en hij moest denken aan wat Van Damme hem indertijd verteld had van een nicht die te Lier woonde bij een kantwerkster aan huis.

Een oogwenk werd zijn aandacht van dit stille, midden in zooveel verbijsterende verwoesting, afgeleid door verscheidene automobielen van den Duitschen etappendienst, die zwaar beladen door de breede straat, waarop het grachtje zag, met felle gonzingen, in blauwige benzine dampen gehuld, voortjachtten, zóó dat heel de omgeving er van dreunde.

Marius, vanaf die stille plek, kon niet nalaten die monsters te bestaren, zooals zij daar tusschen de ruïnes en puinhoopen door zich wrongen naar een ver doel, misschien wel heel naar Zuidelijk Vlaanderen waar zoo schriklijk werd gestreden. Hij bleef nog een wijle turen naar de dampen die ijler en ijler optrokken boven de droefgeestige uitkartelingen der verbrande muren en wendde zich dan weder om, teneinde over het stille grachtje verder te gaan.

Op dat oogenblik kwamen uit een smal steegje, vlak naast het huis waarvoor hij stond, twee duistere wezens langzaam geloopen. Het was een klein gebogen vrouwtje met een doek van zwarte kanten

over hare bijna witte haren en een wollen doek over haar schouders. Marius zag niet dadelijk de groote, magere vrouw, die aan den eenen arm een mand droeg en met de andere het oude dametje steunde, maar toen zij, nader gekomen, hem ontwaarde en hem aanzag, terwijl zij plotseling stilstond, herkende hij Louise Lemair.

Negende hoofdstuk
In den nacht.

Niettegenstaande haar behaagzucht dien avond, jaren geleden, in het huis van haar oom Van Damme tegenover Marius Renesse, was Louise geheel spontaan geweest. Wat zij toen gevoeld had was volmaakt zuiver en oprecht. Zij hield van Vincent, maar was Marius niet van heel anderen aard? Marius Renesse ondanks zijn blonde, wat zwakke uiterlijk, had geest, hij was innerlijk beschaafder dan Vincent en zijn stem klonk overredend en boeide haar. Marius' geluid en gebaren waren niet in overeenstemming met zijn uiterlijk en vooral dien avond aan tafel niet, maar hoe schitterend en aantrekkelijk waren zijn oogen. Toen had zij zich van minuut tot minuut moeten bekennen, dat zij in Marius belang stelde, en óók bemerkt, dat Renesse door haar bekoord werd en omdat hij daarvan voortdurend blijken gaf. En toen zij elkander eindelijk zoo lang aanzagen, na dien afscheidsdronk, voelde zij met zekerheid en vreugde dat zij iets gewornen had, maar óók dat Marius Renesse haar een oogwenk volmaakt had beheerscht en dat zijn persoonlijkheid alles om haar heen op den achtergiond had gedrongen.

Wat was zij dien avond van de eene stemming in de andere gejaagd. Eindelijk had zij aan Vincent toch weder toegegeven, want zijn wilde aanraking was niet te weerhouden en zij bewonderde hem om

zijn driftige ijverzucht dadelijk nadat zij dien ander iets had moeten afstaan ondanks zich zelve.

En weken, maanden daarna had zij in stille oogenblikken er naar verlangd Marius Renesse weer te zien, hem te spreken, zijn stem te hooren, hij was een wijle in haar leven iets geweest, hij had daarin iets beteekend, er zij voelde wel dat de heugenis van hun samenzijn haar voor altijd bij zou blijven. Toch als zij mijmerend in later dagen, de gebeurtenissen van toen zich weder bracht voor den geest, moest zij aan zich zelve twijfelen. Zou een vreemdeling, een blonde jonge zakenman uit het Noorden, het Noorden dat zij niet kende, zulk een invloed op haar hebben gehad. Zij hield niet van het bleeke, blonde van het Noorden, haar smaak ging naar de donkere, sterke mannen van haar land, die mannen van de daad, naar hen, wien het tekort schietende aan overredingskracht misschien, nooit aan kracht voor spontane, wilde daden zou ontbreken, ja zij hield van hartstochtelijke opwellingen en onverwachtheden in mannen, en was het niet èn het onverwachte èn het spontane geweest waarmede Marius Renesse haar een wijle had bedwongen, al was het dan grootendeels door zijn stemgeluid, zijn mooie, welgesproken woorden, zijn oogen. En zij had ook lang nadat Vincent haar met de ijzersterke omknelling van zijn armen weder voor zich met één slag gewonnen had, nog dikwijls gedacht aan vage mogelijkheden, want haar aard was avontuurlijk en deed haar meer dan vroeger in verbeeldingen leven, en droomen van velerlei ontmoetingen. Maar al hield zij van verbeeldingen, het gedroomde had voor haar de grootste bekoorlijkheid niet, vóóral wilde zij de werkelijkheid, het gebeuren, het zelf doorleefde.

Toen nu de tijd was vervlogen, zonder dat zij Marius Renesse had weergezien, begon zij hem te vergeten, al keerde een enkel maal nog wel het visioen van

dien avond aan tafel bij haar oom in Leuven, en al kwelde haar daarbij immer iets als van een zelfverwijt, als had zij tegenover den vreemdeling iets goed te maken in verband met haar grilligheid, namelijk, haar plotseling hem loslaten en weder zonder voorbehoud zich laten meesleuren door Vincent's begeeren waaraan zij toch nimmer het hoofd zou kunnen bieden.

En hoe had Vincent haar behandeld die jaren van hun kinderloos huwelijk, hoe eentonig, hoe onbewogen was hun leven in Antwerpen geweest, hoe was haar angst voor Vincent's woeste driftbuien, die altijd heviger waren geworden, immer gegroeid, en toch... ondanks dat alles, hoe waanzinnig had zij hem liefgehad. Het was haar geweest als werd haar iets uit de ziel weggescheurd, toe zij bij het uitbreken van den oorlog afscheid hadden genomen. En daarmee waren de lange, lange weken gekomen van het angstige wachten te Thildonck, haar wanhoop omdat geen enkel bericht haar meer bereikte, en eindelijk, in het hospitaal, de tijding van Vincent's dood, de slag die haar vernietigde.

Daar stond zij.

Marius had een oogwenk gesidderd en bleef sprakeloos. Dit was dan Louise Lemair...

Zij ook scheen ontzet door dit wederzien, en het dametje aan haar arm zag vragend naar haar op alsof zij niet begreep en zeide: ‘Kom kindlief, ga nu in huis’.

Maar Louise bleef Marius aanzien en hij haar en het was hun alsof zij het van elkander vermoeden konden, hoezeer deze ontmoeting hen ontredderde en hoe de een den ander veranderd vond.

Dan zeide Marius, alsof hij twijfelde: ‘Mevrouw Lemair... bent u het?’ terwijl hij beide handen naar haar uitstrekte.

Het dametje, dat bijziende scheen, keek nu ook

naar hem, achterdochtig, en Louise antwoordde:

‘Ja, mijnheer Renesse, ik herken u ook’.

Marius was verheugd dat zij hem herkende. Hij had gedacht haar geheel ontredderd weer te zullen vinden. Toch was er iets in haar stem als gebroken.

‘Wie is die heer’, hoorde Marius het dametje nu vragen.

En Louise legde uit met weinig woorden en besloot: ‘Mag mijnheer Renesse mee naar binnen gaan, moedertje?’

Het menschje knikte en zeide, als in gepeins voor zich heen: ‘Zeker mag hij, hij mag wel. Ja, ja!’

‘Ik noem haar moedertje, mijnheer Renesse’, zeide Louise terwijl zij binnen het huis traden, ‘maar het is maar heel verre familie van mij, een nicht van mijn oom Van Damme, het arme mensch heeft haar beide zoons in den oorlog verloren, zij is, toen Lier beschoten werd, in dit huis gebleven. Zij is nu wat zwakzinnig, ik verzorg haar zoo goed het gaat’.

Nu Marius zag dat zij het oude dametje voor zich uit liet gaan, kon hij niet laten Louise's hand te grijpen en deze een wijle houdend in de zijne, vraagde hij, en hij kon door ontroering zijn stem nauwelijks bedwingen: ‘En hoe gaat het u nu, ik weet dat u vreeselijke dingen hebt meegemaakt. O, ik heb u zoo veel te vragen en zelf ook zoo veel te vertellen’.

Zij waren nu binnen de kleine kamer getreden die op het grachtje zag, en hij hoorde het vrouwtje zeggen:

‘Kijk nu eens, kijk nu eens, mijnheer, dit hebben zij hier van dit huis gemaakt, alles aan scherven en geplunderd dat zij hebben. Zij stalen haast alles, zij lieten mij een paar flesschen wijn in den kelder en wat brood. Hier was een fabriek van kanten vroeger. Alles is gestolen...’

Louise trachtte het menschje dat nu stil schreide en in een leunstoel was gaan zitten, wat tot kalmte te brengen, en toen zij zacht weenend en kijkend

naar de gebarsten vensters die hier en daar met stroken papier waren beplakt, eindelijk als verdwaasd voor zich uit bleef zien, hoorde hij Louise Lemair's stem, wat onsamenhangend:

‘Het is alles als een lange, afschuwelijke marteling voor mij geweest sinds het uitbreken van den oorlog. Ik heb alles verloren wat ik had op wat geld na, dat ik heb weten te redden uit allerlei verschrikkingen... En, zooals ik, zijn er zoovele duizenden vrouwen... Mijn moeder is van uitputting en ellende gestorven, mijn man is gesneuveld niet ver hier van daan, mijn broer is als vermist opgegeven. Ik weet niets, niets van mijn familie in Leuven. Menschen van daar zeiden, dat mijn oom Van Damme in zijn huis met zijn vrouw en kinderen vermoord is, en dat zijn woning werd in brand gestoken...’

‘Voor ge verder gaat’, viel Marius haar in de reden: ‘laat me u, wat uw oom betreft, gerust stellen, ik heb samen met hem te Leuven door een toeval ook schrikkelijke dingen meegemaakt, maar hij leeft, óók zijn vrouw en kinderen die nu in Holland bij uw tante in Nijmegen zijn, hij is daar kort geleden ook heen gegaan. Het gaat nu redelijk met hem. Maar ik zal u dat alles straks uitvoeriger vertellen’.

Eerst moest Marius haar nog inlichten dat Van Damme bij hem was verpleegd geworden. Daarna verhaalde Louise van haar omzwervingen van hun opgedreven worden met vele anderen.

Wederom viel Marius haar in de rede en vertelde haastig van de rampen van Leuven en hoe hij Louise op den weg naar Antwerpen had gezien met haar zieke moeder.

Zij voelden het nu wel van elkander dat zij te ontroerd waren, om rustig naar die geschiedenissen van ellende en lijden te luisteren en konden daarom ook niet uitvoerig zijn. Telkens stokte iets hun in de keel en zich bedwingend en tranen weerhoudend, zwegen zij een wijle.

Louise sprak van hare moeder:

‘Ge weet dan hoe wij den weg naar Mechelen werden opgedreven. Moeder was doodziek en ik moest haar als het ware voortsleepen. Ik had herhaaldelijk tegen de soldaten gezegd, dat zij niet verder kon. Wij raakten geheel achter in den troep. Toen opeens gebeurde het, haar hoofd viel voorover, zij struikelde en ging naast mij neerstorten. Maar ik steunde haar en nog werden wij door de Duitschers bedreigd. Maar moeder lag heel en al slap in mijne armen en scheen niet meer te ademen. O! wat ik toen beleefd heb...

Een officier van gezondheid kwam, beluisterde haar en zeide dat zij dood was. De officier die dien troep aanvoerde, wilde nu dat het lijk onmiddellijk aan den kant van den weg zou worden begraven. Maar dit heb ik, ik begrijp nog niet hoe, weten te verhoeden. Zelfs toen ik voor dien man op de knieën smeekte, zeide hij mij nog dat er aan bevelen in oorlogstijd niets te veranderen viel. De officier van gezondheid trok hem nu op zijde, en zij praatten wat met elkander. Ik zag dat eindelijk de aanvoerder een paar manschappen wenkte van den verplegingsdienst met een baar en nu moest ik met die mannen die het lijk droegen terugloopen naar Thildonck. Een onderofficier, die meeging, zeide mij dat op mijn verzoek moeder op het kerkhof daar zou begraven worden. Ik heb in ons huis moeder nog mogen verzorgen voor het laatst. Er was dicht bij den ingang van het kerkhof een kuil gegraven. Daar begroef men haar en dan werd ik genoodzaakt den weg naar Mechelen weder te loopen. Ik moest naar Mechelen waar de anderen waren. Begrijpt gij in welk een toestand ik daar aangekomen ben?

Ik bleef er maar kort, want er ging nog een trein naar Antwerpen. Ik wilde naar ons oude huis daar terug. Misschien waren er berichten, brieven. Maar ik vond er niets. De weinige kennissen die wij er

hadden, waren na de eerste bomaanslagen uit de lucht, naar Holland gevlucht, en ik voelde mij zoo diep rampzalig, alleen. Wat moest ik beginnen? zou ik ook vluchten als zoovele anderen? Ik besloot na een paar dagen van ellendige eenzaamheid naar het gebouw van den zoölogischen tuin te gaan, waar het Belgische Roode Kruis gewonde soldaten verpleegde. Ik wist dat mijn man in de omstreken van Lier lag en hoopte, dat, mocht hij gewond zijn, hij in dat hospitaal zou worden gebracht, waar ik intusschen nuttig werk kon doen. Thuis en in Leuven had ik met k nnissen een cursus in verbandleer gevolgd, zoodat ik mij als verpleegster dadelijk aan kon passen. Maar midden in mijn werk heeft het mij toen getroffen en ik dacht dat ik krankzinnig van verdriet werd. Ik kreeg daar de tijding dat Vincent gewond was bij een van de gevechten aan de Nethe. De plaats van de boerderij waar het gebeurde werd in dien brief van het hoofdkwartier genoemd. Sinds dien dag was ik als waanzinnig. Ik voelde wel, dat ik het zware werk in het hospitaal niet meer kou volhouden, ik had te veel verdriet. De voorstellingen van alles wat ik in die laatste maanden had beleefd, warden voortdurend voor mijn geest, ik kon alleen met de uiterste inspanning van krachten mij dwingen tot dat trieste werk in die bedompte, hooge zaal, die voor mij als een groote gevangenis werd. Soms was ik geheel en al mijn zinnen kwijt. Eens toen ik een herstellende gewonde helpen moest, hoorde ik een schreeuw van een onzer jongens die een schot door het hoofd had gekregen en die na schijnbare opleving eerst, plotseling hooge koortsen had gekregen en ijlde. Wij allen wisten dat hij nu niet lang meer leven zou. En in dien eenen schreeuw meende ik plotseling weder al dat verschrikkelijke gesteun en gejammer te hooren van de menschen waarmede wij van uit Thildonck door de soldaten naar Mechelen werden opgedreven, en ik kreeg het tafereel

opnieuw voor mijn oogen, en moeder's dood en haar ellendige begrafenis en het sneuvelen van mijn man...'

Marius zag dat Louise alleen met de uiterste inspanning haar smart bedwingen kon. Hij had haar nu wel een aanmoedigend woord willen zeggen, willen troosten, maar hij bleef in smartelijke machteloosheid wachten op wat gebeuren zou...

Nu zag hij hoe tranen haar langs de wangen gleden, maar te zelfder tijd scheen zij zich te vermannen, zij wischte zich het gelaat af en vervolgde met bewogen geluid:

'Ja toen, op dat oogenblik was het vreeselijk, ik zou gelukkig geweest zijn, wanneer ik op dát moment had kunnen sterven, het leven leek mij niets meer waard. Maar toen hoorde ik mijn patient tegen mij praten. Ik verstond de woorden eerst niet maar dan hoorde ik zijn stem: waarom ik hem niet verder hielp. En ik hielp hem, bijna zonder het te weten. En ik wist dat het nu uit was voor goed met mijn werk in het hospitaal, ik voelde het, er was te veel, o veel te veel gebeurd, ja ik was en ik ben nóg gebroken, ziek van verdriet...'

Plotseling, luid snikkend sloeg zij beide handen voor haar gezicht en met de ellebogen op de knieën, schokte zij van hartstochtelijk weenen. Het dametje stond nu op uit haar stoel en kwam nader bij Louise.

'Huil dan maar niet, m'n kind', troostte zij, terwijl zij zelve weende en met onbeholpen gebaartjes en streelingen trachtte Louise tot kalmte te brengen. Een wijle nog bleef Louise verzonken in haar ellende, tot ook Marius haar bemoedigend zocht toe te spreken, hoé heftig hij zelf ontroerd was.

Dan scheen Louise te bemerken, dat de oude vrouw naast haar stond en dadelijk, alsof zij eigen leed niet meer wilde achten, stond zij op, en zeide nog, als door tranen verstikt:

'Laat mij maar, moeder, het gaat al weder over'.

Zij stond op en liep naar de hengselmand die zij had meegebracht. Zij droogde haar gelaat en dan zeide zij, terwijl zij allerhande levensmiddelen uit de mand haalde en op de tafel neerzette:

‘Kijk eens aan, dit is bloem, daar zullen wij koeken van bakken en hier zijn koteletten, die ik bij den beenhouwer heb gekocht en hier is olijfolie en brood, kaas en wat boter’, en een na een haalde zij alles uit de mand, dan vervolgde zij: ‘Maar nu moet ge ook verstandig zijn, hoor, en met mij mee gaan naar Antwerpen. Wij kunnen hier niet langer blijven. Ge gaat morgen of overmorgen mee, in mijn huis hebt ge het beter, ik kan niet zoo dikwijls alles hier heen halen van zoo ver’.

‘Ja, ja, wij zullen wel gaan’, zeide het oude menschje, wat verlegen en onwillig, en als afwezig, ‘wij zullen wel gaan’.

Marius, dien laten namiddag, hielp die beide ongelukkigen. Zij lieten het oude vrouwtje rustig zitten in de voorkamer, en terwijl Marius achter in het huis het grove werk deed, Louise bijstond in het kleine keukentje, waarachter, in het tuintje, de aarde vol puin van een verbrijzelden muur en glassplinters van de gebarsten vensters lag, vertelde hij haar uitvoerig wat hij sinds het uitbreken van den oorlog had beleefd. En Louise vertelde hem van Van Damme's nicht, de weduwe Waels. Zij had haar half verhongerd en verlamd in dit huis gevonden, schuw en vervuild en verdwaasd door den angst voor het bombardement, de branden rondomme en door de smart om het verlies van haar beide zoons, een uitgeteerd wezentje, dat haar eerst niet had herkend. Zij had haar moeten verplegen en haar te eten geven, had, als dezen ochtend, in haar mand voedsel gehaald heel uit Antwerpen, en dan, stil aan, was de weduwe haar gaan herkennen en nu sinds twee dagen, was zij herstellende. En toen vertelde Louise van haar omzwervingen nabij de

Nethe, daar had zij volgens de aanwijzingen in den brief van het hoofdkwartier, ook de overblijfselen van de hoeve gevonden, onder wier puinhoopen Vincent met zijn soldaten begraven waren. Nu verlangde zij, vol walging, terug naar de stad. Zij had dien ochtend ook een brief gebracht bij den directeur van het hospitaal, waarin zij zich te verontschuldigen trachtte om haar plotselinge wegblijven, zij kon daar niet verder werken. Nu wilde zij terug naar Antwerpen, nu zij wist waar Vincent gesneuveld was en nu zij zelf die hoeve had gezien, waar slechts groote, diepe granaatkuilen lagen en brokstukken van muren, boomen, balken, uiteengeslagen loopgraven. Zij had nu een afkeer van de omgeving van Lier. Wat kon dáár van menschen overgebleven zijn? Alles lag er vaneengereten, vermorzeld. Boeren daar uit den omtrek, die gedurende de beschieting der loopgraven op hunne hoeven bleven, wisten te verhalen dat van de manschappen en officieren die in die boerderij waren, geen er het leven had afgebracht. Niets, niets meer van menschelijke overblijfselen hadden zij gevonden, op wat verschroeide stukjes laken, een paar uniformknoopen na...

Met gejaagdheid vertelde Louise hem dit alles, terwijl zij, nerveus bezigbleef, als om bij groote bedrijvigheid afleiding te zoeken, alhoewel zij steeds door sprak.

En nu vraagde Marius om een nachtverblijf in dit huis, hij zou dan den volgenden morgen vroeg naar Antwerpen teruggaan en trachten een rijtuig of eenig vervoermiddel te vinden, waarmede hij de beide vrouwen naar Louise's woning op de Keyserlei wilde brengen.

Zij spraken af dat hij nu op zolder slapen kon, wel was een der muren daar beschadigd, maar er stond een bed, er waren nog lakens en dekens, voor dézen nacht had hij ten minste een onderdak.

Daar het weldra duister worden zou, klom hij de trappen op, en vond het bed nabij een muur waarin

een granaatkartets een gat geslagen had, nog lagen de looden kogeltjes overal op den zolder. Met een paar oude zakken en wat planken stopte hij het gat gedeeltelijk, dan sloeg hij de lakens op van het bed. Alles was nog in goeden staat, het behoorde tot het weinige wat uit het huis niet was weggenomen. Wel waren een paar gloeiende granaatscherven op de dekens gevallen en op die plekken had het gesmeuld, de scherven lagen in verkoolde holten gezonken. In het keukentje hoorde hij Louise's bedrijvigheid en hij spoedde zich weder naar beneden. Het oude vrouwtje zat nog bewegingloos in haar stoel en scheen te sluimeren. Hij grendelde de voordeur van het huis, en sloot behoedzaam de luiken voor de vensters, terwijl hij buiten, niet ver van daar, wederom een aantal groote legerauto's hoorde voortdaveren door de hoofdstraat. Nu stak hij de lamp aan, die op de tafel stond, waarbij de weduwe met achterovergezonken hoofd in haar leunstoel zat te slapen, hij hoorde haar zachte ademhaling. Heel laag draaide hij de lamp en hij ging terug naar de keuken.

‘Zij slaapt’, was het eenige wat hij nu tegen Louise zeide, die verdiept scheen in haar arbeid en niet antwoordde eerst.

‘Wilt gij voorzichtig de tafel dekken?’ vraagde zij dan na een pooze. ‘Ik ben spoedig klaar. Gij zult alles in het buffet vinden bij het venster’. En Marius, verheugd wederom te kunnen helpen, ging dadelijk heen en opende voorzichtig het buffet. Hij spreidde het laken, zette de borden neer en schikte het eetgerei er naast. Ook een flesch wijn die hij vond, zette hij neer, en glazen. In het keukertje hoorde hij het braden van vleesch, en de geur daarvan mengde zich later met dien van de koeken die gebakken werden. Zijn honger meerderde er door en hij verlangde naar het oogenblik waarop de spijzen gereed zouden zijn en dampend zouden op tafel staan.

Wederom ging hij het keukentje binnen. Louise deed schijnbaar onbewogen haar werk. Vaardig hielp hij haar, hij legde de in olie gebakken koeken op een schaal en bracht ze binnen, evenals het vleesch, het brood en als alles gereed was sloten zij de keukendeur en gingen samen naar de kamer aan straat. Terwijl Louise de weduwe wekte en haar stoel dichter bij de tafel schoof, draaide Marius de lamp op.

Nu zaten zij gedrieën aan die kleine, ronde tafel en het trof hen dat er thans een zweem van gezelligheid waarde in dat armzalige vertrek met het vernielde behangsel, den kalen vloer. Blank glansde het lamplicht en kaatste den geel witten gloed van het tafellaken naar hunne gelaten op.

Marius schonk den purperen wijn, terwijl hij dacht aan een anderen maaltijd, jaren geleden in Leuven, waar hij ook met Louise Lemair aan tafel had gezeten. Nu zat hij tegenover haar.

Hij moest over haar peinzen.

Was het mogelijk dat zij nu als hij mijmerde over dien tijd, die dagen? Er scheen in die stilte iets plechtigs door deze kamer te dwalen, en daarom ook waagde hij het niet over dat verleden te spreken. Hoe waarde het warme en lieflijke nabij en bleef het toch ver weg, want wat was het ál omfloerst door de schaduwen van dood en verwoesting, door de sluiers van rouw en verdriet.

Eenmaal hadden Louise 's oogen in de zijne gekeken, toen hij tuurde als verwezen naar de wanden der kamer, flauw verlicht in den lampenschijn, en in zijn ziel had hij er van gehuiverd, want toen pas had hij ook opgemerkt, hoe vermagerd en door felle smart ontzet haar schoone trekken waren, hoe haar voorhoofd alreeds rimpelde, hoe het donker schaduwde onder hare oogen. Haar lichaam alhoewel vermagerd, was nog slank en sterk. Ja zij moest wel een krachtige vrouw zijn, die na zóóveel duldeloos lijden, uiterlijk

nog zóó kordaat geleek, nog met zooveel toewijding een bejaarde vrouw verzorgde, die zij nauwelijks kende. En dan ging zijn kijken weder naar dat oude menschje en hij moest denken aan al de rampen die ook dit arme wezen hadden getroffen. In zijn verbeelding zag hij haar zich verschuilen in den kelder. Rondomme jankten de granaten en sloegen in, terwijl overal het stadje brandde en het rosse schijnsel van het vuur, ook drong, mét rook en walm en de hitte der vlammen, tot waar zij, door angsten en duldelooze smart waanzinnig, ineengedoken bleef.

'Kunnen wij niet nog één dag blijven?' vraagde plotseling, schuchter vleiend, het vrouwtje, terwijl zij den zwarten wollen doek wat nauwer trok om haar smalle schoudertjes.

Louise, gelijk Marius, verdiept in peinzen, keek verwonderd op en antwoordde: 'Maar waarom toch, moeder, ge hebt hier niets meer in dit huis. Wij zitten hier verlaten en zonder hulp, ge begrijpt ook wel dat ik niet door kan gaan, alles wat wij noodig hebben heel uit Mortsel of Antwerpen te halen.'

Het vrouwtje lachte verlegen en antwoordde niet, en toch scheen zij nog iets te willen zeggen. Louise vraagt daarom weer: 'Zeg nu eens zelf, moeder, het gaat toch niet aan en dat terwijl ge bij mij in Antwerpen tenminste voorloopig inwonen kunt; dit huis is geschonden, maar het mijne niet. Geld heb ik nog voor langen tijd genoeg daar in Antwerpen'.

'Ja geld... geld...' weifelde de weduwe en zij keek Louise strak aan en daarna, achterdochtig, zag zij naar Marius.

Louise plotseling ving aan te begrijpen, het oudje had wellicht óók nog geld, verstopt ergens in dit huis, en schertste:

'En wie zou er hier in huis nog meer geld hebben dan mijnheer Renesse en ik? Ik wed gij hebt hier ook iets en dáárom wilt ge niet weg'.

St! st! kind', waarschuwde het vrouwtje, en zij legde haar wijsvinger op haar mond en dan verlegen en schuchter weder: 'Ja, ik heb... ik heb wel wat... Ik bewaar het, niemand weet waar... en de Dutsen... die hebben het ook niet gevonden. Ik heb het nog...'

'En waar is het dan?' vraagde Louise.

Weer antwoordde de weduwe niet dadelijk dan, met hetzelfde gebaar van haar magere hand zeide zij:

'Straks na tafel wijs ik het. Maar gij beiden zegt niets... De Dutsen nemen alles weg...'

'Goed, wij zien het straks wel hoor', stelde Louise gerust.

De maaltijd liep ten einde. Als zij niet spraken en alle drie met hun leed, met de wilde ontreddering hunner rampzalige wezens neerzaten en peinsden, dan was het zoo stil in den nu roodachtigen schijn der lamp waarin weinig olie meer restte, dat het geleek alsof alles rondomme zacht suisde of ruischte.

Op een dier oogenblikken had Marius Louise wederom aangezien en zij hem. En zij hadden elkander lang in de oogen gekeken, waarin zij slechts hun verdriet ontwaarden, hun rouw, hun eindelooze zorgen. Maar ook was er iets geweest in hun kijken als een vaag herkennen, een vage herinnering of heugenis aan gebeurtenissen die als begraven lagen in een tijdperk dat tot het schoonste behoorde van hun leven, maar dat voorgoed verloren was. Ja beiden dachten aan die dagen, aan hun verlangen, hun passie van toen, aan hun verbeeldingen en idealen van toen, aan al het schoone en glanzende van zon en warmte, begeerte, liefde en hartstochten in dat tijdperk, in dien tijd van den vrede. En het was alsof zij het van elkander bemerkten, hoe zij het moeilijk vonden, dit lange kijken in die oogen, die ontzettende dingen hadden gezien, waarin de doffe glans van enkel droefenis nog bleef. Doch moeilijker was het dit vreemd lange turen los te maken en niet te bestendigen.

Maar al lager brandde de lamp en Louise plotseling stond op:

'De lamp gaat uit, wij zullen kaarsen moeten aansteken', zeide zij met een zucht.

Bij het licht van twee kaarsen ruimden Louise en Marius de tafel, en hielpen zij elkander in het keukentje. Toen alles aan kant gemaakt was, vraagden zij het vrouwtje waar zij het geld verborgen had, en zij daalde met hen in den kelder en trok tusschen lage flesschen uit een kistje vol gespaard goud-, zilveren papieren geld, dat zij achter een lossen steen jaren lang had verborgen gehouden.

Kort daarop begaven zij zich ter ruste.

Louise, gewend te verplegen, hielp het oude, nog niet herstelde vrouwtje, en als ook zij eindelijk gelijk een gefolterde neerlag in bed, doodelijk vermoeid, moest zij denken aan allerlei dat er warde in haren geest: de aanstaande tocht naar Antwerpen, de zorgen voor de toekomst in dit land waar de vijanden heerschten.

Zij had vertrouwen in Renesse, haar intuitie zeide haar, dat hij heur beiden welgezind was, en dat hij stellig zou helpen. Die tochten te voet alleen van Antwerpen terwille van de weduwe, had zij ook niet vol kunnen houden. Maar met hoeveel liefde had zij voor haar gezorgd in de vreugde iets te kunnen doen voor deze ongelukkige. Hoe zwaar het haar gevallen was, wat kon zij nu beter doen, dan dit verlaten, schier vernietigde wezentje weer naar het leven terug te brengen. Had deze rampzalige niet alles geofferd, haar beide zoons, zoo goed als Vincent en hare moeder haar weggenomen waren? Zij moest nu denken aan haar broeder Prosper, die als vermist was vermeld, en terwijl zij neerlag en in visioenen de heugenissen kwamen van veel uit haar leven, wist zij niet of zij wakker was of wel droomde...

Nu zag zij Prosper die haar aan Vincent Lemair

voorstelde. Vincent was forsch, breedgeschouderd en er was iets in zijn oogen dat haar dwong er telkens weder in te staren. Heel haar wezen trok naar hem heen, er was niet aan te ontkomen en tot haar onuitsprekelijke vreugde zag zij, voelde zij ook, hoe hij naar haar toe neeg, hoe hij haar naderde, haar vriendelijke woorden zeide. En dan gingen weer de lichte dagen open, de dagen van teeder verlangen, van fel begeeren, van wilde bevrediging als in een razernij, één lange verzinking in lusten. O God! Nog eenmaal zóó te beminnen, nog eenmaal die donkere, groote, sterke man, die ook na haar overgave haar trouw gebleven was, nog éénmaal hem te zien, hem lief te hebben. Wat deed het of hij schold en dreigde in drift, zij vergaf hem álles, álles... Waar was hij, waar was hij?...

Niet ver van het huis verwijderd kwam wederom heel een lange rij vrachtautomobielen, met grommende, scherpe geluiden gedaverd door het stadje en zij schrikte wakker, helder wakker en lag met open, brandende oogen te staren in den nacht... Zij was te moe om te weenen. Roerloos bleef zij liggen en het was haar eindelijk alsof dofheid of onverschilligheid warm besloten zich rond haar samendrong, dichter en dichter..

Nog even dacht zij dat zij niet alleen meer waakte bij een oude vrouw, maar dat nu een welgezinde ook sliep in dit huis... de stilte was teruggekeerd en snel sleurde uitputting haar in een diepen slaap...

Maar Marius lag nog langen tijd wakker op zijn veldbed onder die dunne, stukgeschroeide dekens. De nacht was helder en koud. Door den verbrijzelden muur dien hij bij lange na niet had kunnen dichten, tuurde hij naar buiten. Door die opening tochtten de bittere geuren aan van brand en vochtig puin, van modderige poelen en velerlei rottenis, en terwijl hij bij tusschenpoozen tuurde naar telkens andere, fonkelende groote en kleinere sterren die uit de stilte van het verwoeste

stadje, naar binnen schenen, voelde hij hoe zijn geest werd aangegrepen en angstigen gedachten en vizioenen ter prooi bleef. Tusschen de wanordelijke, gestadig keerende gezichten van verwoesting, vrees en verdriet, kwamen telkens terug de vluchtige, vage gestalten van Louise Lemair, René van Damme, Vincent Lemair en van allerlei bekende wezens, die daarom heen bewogen. Eens stond Emiel Vervoort bij hem en bespotte hem om zijn vredesidealen. 'Kijk eens rond je heen', hoorde hij duidelijk zijn stem 'wat de groote vredesbeweging gemaakt heeft van het land waar je nu bent'. En dan werden de reuken van verwoesting en moord en puin en brand, die gestadig bleven aanzwieren hem tot een obsessie en allerlei schrikkelijke wezens en gedrochten doemden daaruit aan... Maar als hij een beweging maakte, verzwonden zij... Hij moest luisteren naar de stilte, waarin thans, nu hij als een werd met die doodelijke rust, gestadiglijk kwam opgrommen, van heel wijd weg, soms zwak, maar dan weer sterker, sterker, als met een nadruk, met dreunende, bevende brommingen, het doffe bonzen van verre, groote kanonnen... En dan voelde hij de smartelijke ironie van zijn hier gestrekt liggen, midden bouwvallen en verwoestingen. Was het hier dan niet de plaats voor beschamende zelfbelijdenissen en inkeeringen? Hier lag hij, wat was hij nog, wat had de oorlog van hem gemaakt, een die gedoemd was tot niets doen, die nu mocht botvieren allerlei kleine vrijheden die hij vroeger zich somwijlen zelf schonk! O ja, hij wist het wel, hij was geen echte zakenman zooals zijn deelgenoot, die nu als een ontredderde thuis, werkeloos neerzat in wanhoop schier, zijn gezin verontrustend met zijn verhalen en voorspellingen van bankroeten en allerlei rampen. Maar had hij zijn idealen dan nu nóg wel? Hadden de verschrikkingen van Leuven, de ervaringen van later dagen niet het oude vertrouwen in hem uitgeroeid?

Hij dacht er nauwelijks meer aan, aan dat alles. Hij voelde wel dat hij als in een maalstroom was geraakt. Reeksen van noodlottige ervaringen, van vertwijfelingen, van bedreigingen, vage angsten als sterke koorden hielden hem verstrikt en hadden een wade van ramp en rouw over zijnen geest gebracht. Hij huiverde als hij nu bedacht hoever het met hem was gekomen. Zou hij zich van deze nachtmerrie kunnen bevrijden? Zou hij de kracht en den moed hebben nu voor goed uit België weg te gaan?...

Hij schrikte op...

Maar dan zou hij haar alleen moeten laten, Louise, die hij eindelijk had teruggevonden.

Wat was Louise Lemair in zijn leven, een fantoom? een verschijning die onheil bracht?... Hij hield van haar, zij was zijn grootste, stille vreugde, zijn geheime hartstocht.

O! *Hij moest het bekennen, hij hield van haar*, nù meer dan ooit, zooals zij voor hem had gestaan dien namiddag, met haar vervallen gelaat. Maar wat waren haar trekken nog schoon. Hij zag ze weder voor zich, die trekken, dat donkere haar, die donkere oogen. O hare oogen die treurden in rampen, in rouw en daarboven de wenkbrauwen, de fijnbelijnde, zwarte... haar schoongevormde mond... Marius. als zocht hij zich van het vizioen te verlossen, strekte de handen in de duisternis uit en steunde.

Zou zij hem ooit kunnen liefhebben?

‘Zou zij mij ooit kunnen liefhebben, zooals ik haar liefheb?...’

Hoe jammerde het in hem. Hoe besefte hij de hulpeloosheid van zijn verlangen. O! Hoe kon hij haar toonen hoe lief hij haar had, zonder haar, de rampzalige, verlatene met een enkel onvoorzichtig woord leed te doen, waarmede hij blijk zou geven er in zijn verlangen niet aan te denken dat zij Vincent, haar man van wien zij toch hartstochtelijk moest gehouden

hebben, nu voor eeuwig had verloren. Had zij alreeds begrepen, dat hij geheel en al voor haar gekomen was en doolde in dit verwoeste en bedreigde land? Vrouwen waren intuitief soms zoo veel scherper van zinnen dan mannen. Maar ware dit zoo, zou zij het dan ooit laten bemerken? Wat dacht zij van hem, hoe moest hij doen om, zonder haar te kwetsen, háár te doen opmerken, dat heel zijn duldelooze begeerte en liefde reikte naar haar, en hoe zou zij dán oordeelen?

Te zelfder tijd, en de gedachte om eigen misdadige argeloosheid en verblinding sloeg hem met schrik, moest hij plotseling beseffen, dat de tijding van Vincents dood haar slechts enkele dagen geleden had bereikt. Dat zij aan niets ter wereld denken kon, dan aan die ramp, die haar van oogenblik tot oogenblik benarde, die haar verwezen van ellende had gelaten, dat zij was een vrouw in diepste smart, eene in diepste rouw verzonkene.

Nu schaamde hij zich over de waanzinnige, drieste onstuimigheid van zijn verlangen. Hoe had hij het gewaagd, waarheen dwaalden zijn gedachten? was hij uitzinnig? Waande hij dat er in stede van dagen, jaren vervlogen waren sinds het sneuvelen van Vincent Lemair?

Neen hij moest het dragen, dat hij haar niets zeggen mocht, met geen enkel woord mocht zinspelen... Hij zou zwijgen. Neen, hij mocht haar niet liefhebben. Hij had haar niet lief, hij kende maar één gevoel voor haar, maar dat was dan ook al omvattend, dat hield hem gevangen als een prooi, dat was nu het eenige sterke, onvernietigbare in zijn bestaan, dat was het gevoel van zijn *deernis*, van zijn medelijden zonder grenzen. In deemoed zou hij voor haar blijven en haar bijstaan, wát zij begeerde deed hij voor haar...

Met vreugde dacht hij aan den volgenden morgen. Dan zou hij iets voor haar doen, haar helpen, hij zou gaan naar Antwerpen een vervoermiddel zoeken, te-

rug loopen... wellicht later met haar naar Holland gaan... O wat zou hij om harentwil uit deernis niet volbrengen. Hij kon haar geld geven als het moest. Ja, hij zou haar zien te overreden naar Holland te gaan, daar zou zij Van Damme zien en zijn gezin, hare tante, hij zou haar brengen naar Antwerpen eerst en ook het oude vrouwtje en dan zou hij die beiden meenemen naar Nijmegen. Het reizen daarheen kon niet moeilijk zijn, beiden zouden voor Hollandsche vrouwen doorgaan; rijtuigen en paarden konden nog wel gevonden worden, had hij niet honderden van allerlei vervoermiddelen zien gebruiken door vele duizenden menschen die van uit Brussel naar de verwoeste forten rond Antwerpen kwamen kijken?

En dan? Wat zou er dan gebeuren als zij in Holland was? Wat zou hij daar voor haar kunnen doen? Diep in de toekomst dwaalden zijn gedachten, zij kwelden hem heel dien nacht en altijd keerden zij naar dat eene punt waaraan niet te ontkomen was. Altijd met gestadig kwellende drift, met heet en dwingend verlangen, gelijk het vuur van een koortsbrand die onbluschbaar is en gestadig laait met hooge, felle vlammen keerden ze naar dat eene, alles overweldigende: Hij had haar lief, hij had haar lief... uit deernis...

Hij rilde onder zijn dunne dekens. De wind was opgestoken, tochtte wilder met zacht gierend geluid door het gat in de muur, hij droeg scherper, weëe geuren van puin en branden aan, en deed de lappen waarmede hij die bres had trachten te dichten, flapperen met naargeestige, sarrende gestadigheid. Voor die opening blonk nu aan den strakken hemel een groote, schitterende ster. Hij keek er naar met het verlangen dat deze niet als de andere zoo snel voorbij zoutrekken. Maar ook die ster verdween, en er kwamen heel dichte, hooge wolken die ijl den hemel dekten en traag, traag op eindelooze hoogte zweefden. Dan zat hij overeind in bed.

Eerst duizelde hij en hij wist niet goed of dit nu was een benardheid in droomen, dan wel een vreemd leven van droeve verbeeldingen. Hij hief de handen voor zijn gelaat en hield ze tegen zijne oogen, en voelde de branderige warmte daarvan. Zittend zoo ging hij door te peinzen, en weder drongen gedachten en beelden aan, de een na de ander in wanhopige, koortsige reeksen...

Neen, hij verfoeide het Duitsch, de taal der overweldigers, de taal van handelsreizigers, barbaren en moordenaars, plunderaars, keizers en vorstjes van zink en blik... Hij had wanneer hij Duitsch sprak, altijd de neiging om een karikatuur van de taal te maken, er iets bespottelijks altijd in te zien en daarom de woorden overdreven articuleerend uit te spreken...

Onzin, een taal te verfoeien om den klank alleen...

Goed, goed, maar wat had de Duitsche ‘cultuur’ de wereld gegeven? Systemen-woestenijen, verstandelijkheid, verwatenheid, de allergrofste leelijkheid. Het was alles niets waard!

Hij herinnerde zich toch veel van Goethe te hebben gehouden en wat had hij niet vroeger Goethe en Heine verheven! En dan wrokte het weder: Ja, omdat Goethe zijn eigen volk de waarheid zeide, dáárom alleen had hij in zulk een mooien marokijnlederen band laten binden: Goethe's *Gespräche mit Eckermann*... En dan Heine óók: *Das Buch Legrand*...

Waarom dacht hij nu aan al die vertrouwde, weemoedige dingen van thuis? Zijn ouders waren vroeg gestorven en hij als eenige zoon was alleen gebleven... Nu vond hij zijn weg eenzaam door het leven sinds jaren...

Achter de smartelijkheid dezer mijmeringen voelde hij heel ver af toch een zweem van vreugde om dit willekeurige wisselen van onverbonden gedachten: hadden ze niet het martelend peinzen over Louise Lemair, en zijn toekomst en de hare verdrongen?

Doch bestendig was dat mijmeren niet, want daar dreigden ze opnieuw, de sombere voorstellingen en hij trachtte zich er tegen te beschermen:

Hij was ziek, hij had koorts. Het was lichamelijke ellende, die hem kwelde en vermoeidheid, het was slechts het naspel van de martelingen die hij in Leuven had te verduren gehad...

Maar het hielp hem niet. Het warde en folterde weder door zijn denken: Wat zou er worden van haar, wat zou hij doen voor haar, de eenzame in rouw die treurde, treurde om dien ander?

En hij hield van haar. Hij had haar lief, Louise Lemair, en hij wist, dat zij aan hem niet dacht, maar alléén aan Vincent die gesneuveld was. En hij kon niet anders, hij zou nooit anders kunnen dan haar liefhebben wat er ook ooit nog ging gebeuren.

En zoo, voorover zittend, niet voelend meer de koude in zijn ellende, in zijn onstilbaar verdriet, kon hij zijn tranen niet weerhouden. Hij wendde zich ter zijde en lag voorover, zijn hoofd in zijne handen steunend. Langen tijd nog bleef hij wakker en keerden in eindelooze reeksen, altijd rampzaliger de beelden, de vizioenen, de sombere gedachten. Eindelijk trachtte hij wanhopig zich met alle kracht er van los te maken. Hij sprong overeind, liep als een verdwaasde enkele passen in de richting van den verbrijzelden muur, waar gestadig het stuk zaklinnen flapperde. Doch daar voelde hij een kleine, stekende pijn in de voetzolen, de zolder lag vol scherven van verbrijzelde glazen dakvensters. Weer in bed terug, trok hij de splinters er uit, het bloedde bijna niet, hij voelde geen physieke pijn, maar weder kwelden hem de trieste gedachten...

Hij moest opnieuw denken aan Goethe en herinnerde zich dan plotseling met een stille ontroering een gedicht dat hij schoon had gevonden maar dat hij nimmer had begrepen. Het kwam hem nu zoo een-

voudig voor. Hij moest het telkens herhalen als iets vertrouwds en het geleek wel alsof het troost bracht gelijk dat de heugenis doen kan aan het schoone beeld uit dagen die te vroeg vergingen.

> Wer nie sein Brot mit Tränen asz,
> Wer nie die kummervollen Nächte
> Auf seinem Bette weinend sasz
> Der kennt euch nicht, ihr himmlischen Mächte.
>
> Ihr führt ins Leben uns hinein,
> Ihr laszt den Armen schuldig werden,
> Dan überlaszt ihr ihn der Pein;
> Denn alle Schuld rächt sich auf Erden.

Hij bleef nog een wijle roerloos zitten, starend met wijd open oogen in het duister en luisterend naar het verre grommen der groote kanonnen.

Dan nam hij als in een droom, een na een zijn kleedingstukken en legde die over de dekens heen. Hij wreef zijn verkleumde voeten tegen elkander...

En zachte, koesterende tinteling voer door zijn lichaam...

Hij sloot de oogen...

Aan veel dacht hij nog, aan zóó vele vage gebeurtenissen, aan zoovele vage mogelijkheden... eindelijk, tegen den ochtend sliep hij in.

Tiende hoofdstuk
Aan de Nethe.

Marius keerde den volgenden ochtend omstreeks twaalf uur uit Antwerpen terug. Hij droeg de in de stad gekochte levensmiddelen mee, want er was een streng verbod gekomen van de Duitschers: niemand mocht met paard en rijtuig de stad verlaten, voorloopig zouden de wegen rond de stad slechts voor militair vervoer gebruikt worden, en hij begreep dat zij wellicht heel den afstand te voet moesten gaan. Hij dacht er dan over te spreken met den Duitschen bevelhebber van de troepen, die Lier thans nog bezet hielden. Het waren marinetroepen: die zouden, meende hij, gemakkelijker te overreden zijn. Maar vóór hij er nog met Louise over sprak, liet hij die gedachte varen.

En zoo kwam hij er dan in den namiddag toe met Louise een eindweegs buiten Lier te wandelen, en met haar te overleggen wat hun nu te doen zou staan. Het was een zeer heldere dag en de zon scheen onbevangen. De smalle wegen langs de overstroomde Nethe waren geheel verlaten en van eindelooze droefgeestigheid. Doch Marius had een heftige begeerte met haar alleen te zijn, haar van nabij te zien na dien nacht van smartelijk waken en denken aan haar. Hij bemerkte wel, dat de rust van dien morgen in huis haar goed had gedaan. Zij zag er minder vermoeid uit, hare oogen waren minder dof. In het blauwe mantelpak, dat zij uit haar huis te Antwerpen had meegeno-

men, was zij slank en welgemaakt; eigenlijk was zij weinig veranderd, vond Marius, wanneer de treurende uitdrukking harer donkere oogen hem niet anders zeide.

Aanvankelijk gingen zij zwijgend naast elkander voort, verdiept in wat zij beiden langs de oevers zagen: de eindelooze donkere akkers, de trieste overstroomingen rimpelloos in de windstilte, de kuilen vol zwart water, de granaten. Eindelijk zeide Marius, toen zij op een pad geraakt waren dat afvoerde van de rivier:

'Wij moeten het er op wagen toch een vervoermiddel te nemen. Antwerpen heeft iederen ochtend toevoer van voedsel noodig. Op de boerderijen hier in den omtrek is allerlei gewas verbouwd, dat, naar ik van ochtend op den weg gezien heb, naar de stad vervoerd mag worden. Wij moeten, omdat er niet anders is, overleggen met de boeren, die hier in de streek terug zijn en hun knollen en wortelen iederen ochtend naar Antwerpen brengen, en desnoods op een van hun karren naar de stad rijden.'

En Marius, dit zeggend, keek Louise van ter zijde aan, gespannen wachtend op haar antwoord. Zij scheen een wijle na te denken voor zij het gaf en dan zeide zij:

'Ja, dat is misschien het eenige middel.'

Maar haar stem klonk zóó dof, dat het hem voorkwam, alsof zij in gedachte iets zeide, alsof zij niet bewust haar antwoord had gegeven. Hij twijfelde daarom of zij zijn vraag goed gehoord had, want stellig was zij op het oogenblik dat hij haar vraagde in smartelijk peinzen, en daarom zeide hij:

'Ik weet werkelijk geen ander; zoudt ge er tegen op zien, om op zulk een kar een poos te rijden?'

En op denzelfden toon klonk haar antwoord:

'Ik zou tegen niets opzien, als wij met die oude vrouw de stad maar binnenkomen en in mijn huis'.

Het geluid var haar stem had Marius diep ontroerd. Zij had dan verstaan wat hij zeide; maar hij had nu

zekerheid: zij dacht aan hem, aan den gesneuvelde, altijd aan hem.

Marius bleef daarom zwijgend naast haar voortgaan, totdat zij plotseling als in gedachten opmerkte:

'Het moet niet ver van gindschen molen zijn, bij die boerderij; er is een pad heen'.

'Wat meent ge', vraagde Marius, en hij vermoedde waarop zij doelde.

Zij antwoordde wederom als in gepeinzen: 'De hoeve waar Vincent gesneuveld is'.

Marius begon te begrijpen: het kon niet anders, iederen dag werd zij er heen getrokken naar die plaats; dáárom had zij plotseling het hospitaal verlaten, en daarom schreed zij nu mijmerend en ernstig in zich zelve gekeerd, lette zij ternauwernood op wat hij haar zeide.

Na een wijle hoorde hij weder haar stem, en wat zij sprak bleek in geen verband te staan met wat zij eerst gezegd had.

'Ge moet weten, ik had voortdurend, toen ik nog in het hospitaal werkte, het idee dat ik hem daar eens gewond zou zien binnendragen; aan de mogelijkheid van sneuvelen dacht ik bijna niet. De gedachte dat ik hem zou kunnen verplegen, gaf mij telkens de kracht om al die ongelukkigen in die zaal bij te staan. Er werden eerst ook Duitschers ondergebracht, en zelfs zwaar gewonde Engelschen. De Duitschers werden later in veldlazaretten verpleegd en de Engelschen ook, maar dan als krijgsgevangenen. Wat was het verplegen zwaar! Vooral toen het bombardement begon: meer dan honderd vijftig gewonden hadden wij in den kelder te dragen. De verplegers, de directeur, de dokters en ik deden het werk...'

Na haar zwijgzaamheid verwonderde het Marius eerst hoe Louise thans voortdurend doorsprak, en hij begreep dat zij achter woorden haar ontroering zocht te verbergen. Zij vertelde nog van allerlei in het hospi-

taal van het Belgische roode kruis beleefd. Nu en dan maakte Marius een opmerking, of hij deed een vraag en zij antwoordde gehaast, nerveus.

Zij scheen eindelijk rustiger. Marius althans, zelf ontroerd, zag niet dat zij thans al haar aandacht gaf aan de voorwerpen rondom hen heen, aan den molen, de boerderij. De platgetrapte akkers waren doorploegd van loopgraven, sommigen nog bedekt met planken van deuren of opgebroken vloeren, met matten, biezen, riet. In die, evenwijdig met den weg, lagen nog allerlei overblijfselen van den strijd: afgebroken geweerkolven, uiteengereten ransels, vervuilde lappen waarin het bloed, bruinachtig geronnen, de stof in gore plooien had verstijfd. Of er lagen massa's granaathulzen om een verlaten batterij, half uiteengeschoten, dewelke in een terreinplooi verborgen, nog met één ongerept stuk dat steil omhoog gericht dreigde, getuigde van een gruwelijke en vertwijfelde verdediging dier akkers achter de rivier.

En nu voortgaand naast de weer zwijgzame vrouw, besloop Marius een onbeschrijfelijk gevoel van schaamte om wat hij in zich zelven thans lafheid achtte. En toch, was het dit wel? Neen, al was hij dan tegen allen oorlog, tegen strijd en slachting, hij zou als zijn land ooit werd aangevallen gelijk België, doen wat voor verdediging onvermijdelijk was. Maar hoe onbeduidend vond hij zich zelven te midden van al deze ontzettende rampen van den oorlog. Hoe klein en burgerlijk stond hij naast deze vrouw, die met haar voor zijn vaderland gestorven echtgenoot, iets had beteekend in deze groote worsteling der volken. Want als nooit te voren, besefte hij het op dat oogenblik: zonder strijd zouden die volken niet *kunnen* komen tot een betere wereld. Er was een draak in de wereld te verslaan; zoowel Louise als Vincent Lemaire hadden zich daarvoor opgeofferd. Hij echter was gedoemd daadloos, willoos, roemloos en gedwee toe te kijken en te dulden.

‘Kom mee’, hoorde hij plotseling weder Louise's stem, en hij voelde hoe zij hem zacht aanstootte en dwong van richting te veranderen, om dan een smal pad te gaan, dat achter den verlaten korenmolen met kronkelingen verliep over de velden den kant van Duffel uit. De weg steeg een weinig, achter hen dreigde tegen den nu bleeken hemel van den laten namiddag de afteekening van den molen en van een boerderij; wat verder naar het Noordwesten lag Lier, daar ging in een zwarte wolkenbank de zon verzinken.

Zij spraken niet meer, en Marius volgde langs het smalle pad tusschen de doodsche landen Louise op den voet. Zij gingen nu over den top der hoogte, en het pad nog een wijle volgend in de vlakte, stonden zij plotseling voor een diepen wijden kuil. Daar rondomme verhieven zich enkele verkoolde stompen van versplinterde boomen, en er lagen overal roode baksteenen, stukken hout en ijzer, brokken muur en puin. Aan den rand van den kuil, wel honderd schreden in omtrek, stonden nog manshoog de muren van wat een stal of een schuurtje was geweest, waarbij een loopgraaf aansloot, die gedeeltelijk in de nabijheid van deze diepte was volgestort met aarde en muurbrokken.

Marius begreep onmiddellijk: hier had een der allergrootste Duitsche granaten de hoeve die er eens stond, volmaakt verwoest. En aanschouwend heel die vernietiging tot de grondvesten toe van dit huis en de naakte steenen van het schuurtje, die als met een wanhoopsgebaar zich nog hieven naast dien krater van aarde en huisresten, moest hij denken aan den noodlottigen dood van al degenen, die op het oogenblik der ramp hier wijlden en wier leven met één slag was weggevaagd, zoodat geen enkel spoor van hun bestaan nog bleef.

Boven op die barre verhevenheid, omtrent die verwoesting stonden zij roerloos in den stijgenden avond. Door een opening in de donkere wolkenbank achter

hen, kwam nu nog eenmaal de zon geschenen en trok lange schaduwen over de wijde akkers, die kale, verlaten landen. De schaduwen lagen achter ver geboomte en bereikten het geblakerde Lier; ze rekten zich vanaf dwergachtige heesters en enkele hooge populieren over het zwarte water van de Nethe, de modderpoelen, de ondergeloopen landen daarnevens, en lager ook achter den molen, de nabije boerderij en hun eigen roerlooze gestalten. En zij beiden zagen hun schaduw ophouden en als verzinken in die wijde diepte, in dien monsterachtigen kuil des doods.

Marius schrikte op toen hij Louise's stem hoorde, en haar geluid klonk hard en als in somberen samenhang met het grauwe, woeste, meedoogenlooze gezicht van den avond.

'Hier is het geweest', zeide zij. En na een wijle, Marius in wanhopig verwachten aanstarend: 'Zou er kans geweest zijn voor een van allen, die hier waren in deze hoeve toen het gebeurde...? Ik denk dikwijls, als ik hier dien muur zie van het schuurtje die overeind bleef staan: zou er één binnen dien muur gespaard gebleven zijn? En dan zie ik, dan hoor ik het zooals hier alles uiteenspatte, hoog en ver uit elkaar. Alles aan stukken, niet eens aan stukken; er is niets, niets teruggevonden van de soldaten, die in de hoeve waren, en die van gindsche boerderij hebben hem ook niet gekend, en zij wisten dat hij bij zijn mannen was dien avond.

Marius draalde met antwoorden en de ontzetting in haar oogen ziend, bleef hij geruimen tijd sprakeloos. Hij ontwaarde hoe zij het hoofd als in doffe wanhoop afwendde en niet meer op hem scheen te achten, wilde hij bevestigen wat zij wel stellig wist; maar hij waagde het niet te spreken en toen zij hem opnieuw aanzag in onuitgesproken klagen, vermocht hij slechts als in gepeins het hoofd te schudden...

Rondomme waarde machtig en vijandig, de be-

ginnende schemering aan, gelijk een eindeloosheid van rouw en klagen, somber als het wijde, open graf aan hunne voeten...

Waarom bleven zij hier nog langer op deze lugubere plaats, wat dwong Louise hier te blijven? Was het omdat zij die plek voor de laatste maal zag, voor het laatst hier wijlde vóór Vincent zijn leven gaf voor zijn land, om nog éénmaal in het diepst van haar gedachten met hem te zijn?

Hij wachtte angstig op wat Louise nu besluiten zou. Ging zij nog niet heen? Bemerkte zij niet dat het duister snel daalde.?

Plotseling zag hij hoe zij op de knieën viel en snikkend, al in wanhoop woorden prevelde of mompelde die hij niet verstond. Zij liet eindelijk haar hoofd geheel voorover zinken, zoodat het, terwijl zij de handen hield voor haar gelaat, de aarde bijna raakte en zij ging voort zacht te schreien en te klagen.

Marius durfde haar niet naderen; hij bleef roerloos staan, en luisterend naar haar zacht snikken wis hij niet wat te beginnen of hoe haar smart te stillen. Hij zelf was door verdriet volmaakt gebroken. ‘God als zij wist, als zij wist.’, jammerde het in hem. Als zij eens kon vermoeden wat hij voor haar voelde, hoe hij in heel haar ellende meeleefde, maar ook hoezeer hij haar liefhad. En toch, hij moest zwijgen, alles verzwijgen. Later zou hij het kunnen zeggen misschien. Ach, maar wanneer? Hoelang nog? En een duldeloos verlangen, een waanzinnige begeerte om haar nu reeds op te helpen, op te tillen en dan vast te dringen tegen zich, het dan te zeggen, alles, alles, kwam in hem opzetten met geweldige kracht...

Maar nog eenmaal wist hij met zijn macht zich te vermannen, te beheerschen. Doch toen zij een beweging maakte alsof haar hand steun zocht op den grond, en haar lichaam zich wilde oprichten, en zij haar beschreide oogen als in een smeeking naar hem

ophief, strekte hij beide handen haar tot hulp uit.

Wat was er over van al zijn zelfbedwang? Hij duizelde... Wat ging hij nu doen? Daar had zij zijn handen gegrepen, en terwijl zij opstond bleef zij hem aanzien met die oogen, die donkerblauwe oogen, die hem als betooverden en zijn zinnen verwarden...

En dan, alsof een ander sprak hoorde hij woorden, besefte hij het nauwelijks dat hij zelf ze zeide. Hij wist niet, dat hij hare handen die gloeiden in de zijne, vast bleef houden terwijl zij voor hem stond als verrast door de tranen in zijn oogen, hem aanhoorde:

'Louise... Laat mij je helpen... Ik wil je niet meer alleen laten, je kunt altijd op mij rekenen...' En terwijl hij vaster hare handen bevend van ontroering in de zijne wrong, vraagde hij haar en het klonk als een klacht, een smeeken:

'Mag ik je vriend zijn? ik wil je graag helpen, graag!'

Louise keek hem nu recht in de oogen en het was Marius een eindelooze vreugde haar aan te zien, want terwijl hij nu bemerkte dat zij hare handen liet in de zijne, voelde hij vertrouwen in haar en verlichting of verheugdheid om genegenheid die zij vermoedde wellicht, om zijn vriendschap, zijn deernis, zijn hulpvaardigheid.

Zij knikte nu en bevestigde met een verdrietig glimlachen: 'Goed. Ja, laten wij vrienden zijn'.

Marius nog eenmaal drukte hare handen in de zijne en liet ze dan zacht los, terwijl zij hem als in gepeins bleef aanzien.

Rondomme begon het snel te duisteren.

Den kant uit waar de zon was ondergegaan, steeg de wolkenbank hooger en hooger, doch in het oosten en boven hunne hoofden vingen de sterren aan te blinken...

Op eenmaal bedacht Marius dat zij nu nog, vóór het donker werd, in den omtrek een voerman moesten

vinden, die hen op zijn kar met waren den volgenden dag naar Antwerpen rijden zou. Snel moesten zij handelen vóór de nacht geheel gevallen was.

Hij zeide het Louise, die in somber staren weder uitzag van af de hoogte naar de schaduwen rondom de verbrande stad.

'Daten wij naar gindsche boerderij gaan', antwoordde zij, 'naar die bij den molen, het licht is er al aangestoken'.

En zwijgend naast elkander gaand liepen zij in de richting van het licht, en vonden den boer, die uit het rapenveld naar huis keerde.

Zij zeiden hem wat hun voornemen was. Na een enkele tegenwerping stemde hij toe. Den volgenden morgen zou hij met zijn wagen, als het nog schemerde, nabij den ingang van de stad staan op den Steenweg naar Antwerpen; niet ver van de plek waar de brug vernield lag, zou hij hen wachten.

Zij bleven de eerste weken van November in Antwerpen. De weduwe Waals huisde in Louise's woning op de Keizerlei, Marius in een hotel aan de overzijde der straat. In die dagen was de bezetting der Duitschers draaglijk. Zij deden veel moeite om hen, die naar Holland gevlucht waren vóór het bombardement, weder in de stad terug te doen keeren, trachtten zich op hun wijze te denken in de nooden van de Antwerpenaars die gebleven waren. Slechts het verkeer van legerauto's in de straat was ondraaglijk. Door volle of minder begane straten reden zij immer met dezelfde woeste, niets ontziende vaart. De inzittenden, meestal officieren, zagen slechts hun militair doel: om de veiligheid van hen die zich ir de straten ophielden bekommerden zij zich niet. Met fel gehoorn en hun onophoudelijken waarschuwenden roep, lang aangehouden: Hallo... Hallo! hun wilde gezwaai buiten den auto met de grijs bemantelde, pelsversierde

armen, lieten zij hun auto's, hun camions en krijgswagens door de straten dreunen. Heel Antwerpen was in één koortsige davering van vervoer voor het Duitsche leger.

Zij vermeden het daarom, zonder noodzaak op straat te gaan, doch Marius moest wel trachten een voerman en een wagen te vinden, die hen naar de Hollandsche grens wilde rijden. Hij had Louise nu geheel gewonnen voor zijn plan om hen mee te nemen naar Nijmegen, waar zij volkomen in veiligheid zouden zijn. Hij deed verscheidene pogingen, doch het duurde langen tijd voor hij in het noord-oosten der stad een man vond, die hen in een rijtuig naar Esschen durfde brengen.

Het was wel gemakkelijk in de stad te komen, doch voor hen, die daar buiten wilden gaan, waren de Duitschers sinds een week moeilijker, al traden zij nog niet met grootste gestrengheid op. Marius wist den voerman te overreden niet naar Capellen, doch over Esschen naar de Hollandsche grens te rijden. Hij wilde trachten zoo spoedig mogelijk over Nispen naar Rozendaal te komen. Men had hem gezegd, dat er op den grooten straatweg van Antwerpen naar Capellen een veel scherper toezicht door de Duitschers werd gehouden dan op den klinkerweg naar Esschen. Op dezen waren bijna geen grijze uniformen te zien, terwijl het op den hoofdweg vol posten en wachten stond.

Die eerste dagen van November was het weder, na de zachte October-maand, winderig geworden en guur. Langen tijd reeds waaide na felle regenbuien de gure wind uit het noordoosten, eindelijk, een ochtend, vielen er sneeuwvlokken uit een grijze lucht en het vroor. Marius had dadelijk de moeilijkheid van een tocht in de sneeuwvracht naar de Hollandsche grenzen overzien, maar hoopte dat de dooi toch spoedig weder den weg vrij zou maken. Intusschen vreesde hij voor een der zeldzame strenge winters, die vroeg beginnen en langdurig zijn.

Zij reisden omstreeks half November dien schoonen dag met sneeuw. Het was een gewoon ruim rijtuig, dat hun vroeg in den morgen even buiten Antwerpen had opgewacht. De koetsier, eigenaar van den stal mende zelf, een kort gebouwde, norsche kerel, die slechts rekenend op het bedongen hooge loon, alle aandacht gaf aan zijn paard en voertuig en aan den weg. De paarden stonden op scherp, dewijl het een weinig vroor, Eenmaal op de wegen buiten Antwerpen in de voorsteden dreef hij de dieren met zweepslagen en rouwe vloeken aan somwijlen. Hun weinige reisgoed hadden zij in den wagen meegenomen, de weduwe Waels was goed verzorgd door Louise in een wollen deken gewikkeld. Sinds dagen klaagde het vrouwtje over de koude; zij was koortsig en verdrietig en mompelde dikwijls over de hardheid en meedoogenloosheid der tijden. Maar in het rijtuig bleef zij zwijgzaam en tuurde droef naar buiten met knikkend hoofd, terwijl wanordelijk grijze haren langs hare slapen trilden, of zij leunde met gesloten oogen in een hoek van het rijtuig, in haar deken weggedoken. Tegenover haar zaten Marius en Louise.

Beiden waren zij in spanning hoe de reis eindigen zou, en geen oogwenk, zoolang het rijden duurde, week de onrust van hen.

De koetsier reed zoo snel hij kon zonder door te groote vaart in de steden argwaan te wekken. Daar gingen zij bij spoorwegovergangen of bruggen langs schildwachten, maar geen die onverschillig, met zijn geschouderd geweer, en zijn smerige bevlekte uniform, het rijtuig binnen keek of zich de moeite gaf den koetsier te noodzaken zijn paarden tot staan te brengen. Zij waren langs de stoomtramrails Merxem reeds lang voorbij en begonnen Brasschaet te naderen. Daar was groot gerucht van verzameld krijgsvolk, dat zich bij het stadhuis opstelde, blijkbaar om op marsch te gaan. Het waren allen zeesoldaten en matrozen in hunne

blauwe jekkers en donkere broeker. Hoe geheel anders zagen zij er uit dan de infanteristen. Het was alsof zij rond zich iets meedroegen van de ruimte der zeeën die zij bevaren hadden, het was ook alsof er in hunne oogen onverschilligheid of weerbarstigheid verholen blonk, een dierlijke wrok in de staalblauwe, harde oogen, en wrevel ook wijl zij waren weggetrokken van gindsche woelige wateren om nu te land een werk te doen wat hun niet aanstond. Langs het nijdige, driftige gedruisch van een aantal motorrijwielen met mitrailleuses beladen, en het gedaver van een rij vrachtautomobielen waaronder troepen een uitweg zochten naar de trottoirs, reden zij langs die druk pratende matrosen en hervonden de eenzaamheid van den straatweg langs de stoomtramrails. Slechts één enkel maal ging langzaam een groote wagen met huisraad beladen hen voorbij, en nog een keer zagen zij hoe een schildwacht, stampend van de koude en met den rug naar hen toe, poogde om zijn pijp aan te steken. Het was waar de rails bij een splitsing van den weg naar rechts afbogen.

Sinds dien volgden zij den keiweg noordwaarts in het durend hortend en schokkend rammelen van het tochtige kille rijtuig.

Rondomme in de verre velden en achter slooten en wilgen, lag in onafzienbare, blanke gestrektheid de sneeuw in het schitterend bleeke najaarslicht. Het was zoolang zij, naar buiten turend, de witte afgerondheden aanschouwden van de bedekte dingen der aarde, de huizen, hagen, hekken, schuitjes onder hun vracht, één wisselend wemelen van licht en donker, van blankheid en schaduwen, roerlooze reeksen kleine schaduwen in oneindigheid van sneeuw.

En zoo was gelijk die witte eindeloosheid, de onrust en de rouw grensloos in hunne zielen.

Louise zwijgend en in treurend peinzen, zat diep achterovergeleund, en ofschoon zij dicht in haar reis-

deken was gedekt, huiverde zij dikwijls. Meestal hield zij het hoofd een weinig den kant van haar venster uitgekeerd, en Marius werd door de bekoorlijkheid en de ernst van haar schoon profiel genoodzaakt onophoudelijk haar van opzijde aan te zien. Wat was zij mooi in haar rouw, in haar droefgeestig staren. Hij bemerkte niet hoe allengs lichte wolken dreven voorbij de zon en hoe eindelijk een nevel, eerst blauwachtig, later grijs, de aarde begon te verhullen. Hij gaf slechts aandacht aan haar, aan Louise, aan hare weinige sobere bewegingen, het somtijds schoonwisschen van haar venster, haar donkere haren, hare zware strak belijnde wenkbrauwen, het zeldzame op- en nedergaan van hare lange, zwarte oogharen. Een enkel maal had zij diep gezucht en hem even aangezien, dan had zij weder naar buiten gestaard, waar schaarsche sneeuwvlokken begonnen te vallen: of wel zij vraagde hem waar zij waren, of hij dacht dat er nog vele posten van Duitschers zouden komen op den weg, en mochten zij zoo gelukkig zijn op Hollandsch gebied te geraken, hoe lang vanaf de grens de rit naar Roozendaal nog duren zou, en of de Nederlandsche grenswacht haar met de weduwe dan vrij zou laten doorgaan.

Marius stelde haar gerust, hij zou in alle gevallen trachten er door te komen, ging het niet met woorden bij de schildwachts, dan zou hij het met geld probeeren; en wat de Hollandsche grenswacht betrof, hij zou hun wel zeggen dat hij twee Belgische vluchtelingen meebracht, die hun familie te Nijmegen zochten. O, zij moest zich niet ongerust maken. Hij sprak luid en met overtuiging en verwonderde zich over den hollen, doffen klank van zijn geluid in die besloten ruimte van het tochtige, schommelende rijtuig. Plotseling ontdekte bij hoe het weder geheel veranderd was, de zon verdwenen, de aarde in één doodsche tint van witte sneeuw en zwarte schaduwen, terwijl kleine,

ijle sneeuwvlokken of kristallen traag neerzweefden door de lucht...

Zij hadden nu meer dan de helft van den weg afgelegd, bij een boerderij had de koetsier den paarden te drinken gegeven. Zij zelven waren een oogwenk buiten den wagen geweest, hadden melk gedronken en versch gebakken tarwebrood, dik met boter gesmeerd, van den boer gekocht. Op hun vraag hoe lang het nog rijden kon zijn tot de grens had hij geantwoord, dat de rit nog enkele uren duren kon; van schildwachten op den weg had hij niet gehoord, die waren sinds eenige dagen niet meer in de omgeving op een enkelen na misschien: wel had hij hooren spreken van mogelijke scherpe bewaking der grenzen, de Duitschers duchtten spionnen van de Entente-landen.

Een half uur later vervolgden zij hun tocht. Thans dooide het een weinig, de nu noordwesten wind was opgestoken en zij reden er juist tegen in, terwijl de sneeuwvlokken dichter en dichter begonnen te vallen.

Intusschen vorderde de reis, het scheen alsof deze zonder eenige stoornis ging verloopen...

Bij een viersprong voelden zij hoe de koetsier den wagen als met een ruk tot stilstand bracht.

Zij hoorden zijn stem en een ander geluid, dat in het Duitsch vragen deed. Bijna dadelijk daarna werd het portier door een Duitschen schildwacht opengemaakt.

‘Waarheen gaat gij?’ vraagde hij kortaf.

‘Wij moeten naar Roozendaal. Wij zijn Hollanders’.

‘Hebt gij papieren?’

‘Ja zeker’. En Marius toonde hem zijn paspoort. De wacht keek er ternauwernood naar.

‘Hebt ge anders niets? Hebt ge vergunning van de militaire machthebbers om te reizen?’

‘Dat hebt ge gezien, hier staat het stempel van de Duitsche Legatie’.

‘Dat is geen militaire machthebber’, snauwde de

soldaat terug, en Marius zag het onschoone onreine en misdadige gelaat van den man en de dreiging in zijn kleine, groene oogen, bij de breede jukbeenderen als van een Tartaar.

‘Kijk, als gij dit niet kunt laten zien, ook voor die daar’, en hij wees op de beide vrouwen en tikte daarna met zijn rimpelige zwart behaarde hand op een papier, dat hij nu vertoonde, ‘dan moogt gij niet doorgelaten worden.’

Op het papier las Marius onder elkander Duitsche, met kapitale letters gedrukte woorden, als:

NAME
KANN NACH
HIN UND HER ZURÜCK PASSIEREN
DER KOMMANDANT AUFBEHEFH.

Dan een stempel van de kaiserliche Marine Kommandatuur Antwerpen en het jaartal 1914.

‘Toen ik een maand geleden met mijn moeder en zuster over de grens ging om familie te bezoeken bestond dit bevel niet’.

‘Ja, alles goed en wel: nu hebt ge het noodig, dat hadt gij *moeten* weten! En nu...’

‘Wacht eens’, viel Marius den schildwacht in de rede... Gij moet het hier wel koud hebben... Laat me u wat geven, en wees dan zoo goed ons door te laten gaan, wij moeten op tijd zijn voor den trein te Roozendaal’.

De Duitsche schildwacht lachte slim: ‘Ja, wat wilt gij mij dan wel geven?’

‘Wel, twintig, dertig marken’, antwoordde Marius.

De soldaat keek brutaal binnen het rijtuig en vraagde nu, hun reisgoed betastend: ‘Wat zit dáár in?’

‘O niets’, antwoordde Marius, wat lijfgoed, wat brood...’

De schildwacht stond nu weder buiten en de sneeuw-

vlokken dwarrelden om zijn vuilgrijzen helm en zijn bestoppeld, grof gelaat.

Hij verwenschte het weder en zeide dan: ‘Ja, het is toch misschien beter, dat ik ulieden meeneem naar het piket... en na een pooze vervolgde hij wat begeerig:

‘Geef mij veertig mark, ge zijt met u drieën, dan laat ik u ongehinderd verder gaan’.

Marius tastte naar zijn beurs en draalde geen oogwenk den man de veertig mark te geven.

‘Dank’, zeide de schildwacht, en trad nu door een wolk van zware sneeuwvlokken als verhuld achterwaarts.

‘Komen wij nog meer posten tegen op den weg tot aan de Hollandsche grens?’ vraagde Marius.

‘Niemand meer, ik ben de laatste’, antwoordde wat boosaardig grinnikend de soldaat.

‘Adieu’.

‘Adieu’, groette Marius en den koetsier zeggend verder snel te rijden, schikte hij zich naast Louise, en de verschrikte vrouwen leunden weder diep naar achter in het rijtuig.

‘Als dit nu maar werkelijk de laatste post is geweest’ merkte Louise op. ‘We zijn hier goed van af gekomen’; en dan ging zij wrevelig en verontwaardigd verder: ‘Wat een ellendelingen, zij laten geen gelegenheid voorbijgaan om te bedriegen en af te zetten’. Louise en Marius praatten nog geruimen tijd over het gebeurde om hun woede te koelen, maar beiden waren zij, nu het al sneller en sneller ging langs den keiweg en de koetsier de paarden meedoogenloozer sloeg naarmate zij de grenzen begonnen te naderen, in groote ongerustheid aangaande het einde van den tocht. Zouden zij werkelijk geen schildwachten meer zien op den weg; zou het weder geen beletsel zijn; zouden de nu afgebeulde paarden niet neervallen van vermoeienis wanneer de witte vracht al dichter en dichter

den weg ging dekken? Hoe zouden zij eenmaal in Nederland te Nispen een rijtuig vinden, dat hen naar Roozendaal brengen zou of zou de koetsier verder mogen rijden? Die zorgelijke gedachten dwaalden en zeurden en kwelden onophoudelijk hunnen geest; en zij beiden, nadat zij de weduwe die ongerust geworden was en weende, gerust gesteld hadden, keken thans nevens elkander naar buiten de raampjes in het landschap.

Daar buiten zag Louise in die wijde, wijde troosteloosheid der besneeuwde wereld. De weg ging nu eens langs laag geboomte en slooten, dan weder tusschen dennen, maar meestal strekte zich achter het lage hout de diepte der landen, die, zoolang de sneeuw viel, vervaagde in die voortdurende wemeling van zware vlokken. Eindelijk hield het sneeuwen op en dan klaarde de dag en geleek een voorhang op te tillen, en heel in de verte in zonlicht zag Louise den toren van een dorp, dat van Esschen; zij naderden de grens. Maar dit wist zij niet. Zij zag in visioenen nog eenmaal door die ontzettende eenzaamheid van dit bedreigde, benarde, vroeg verwinterde land, de schrikkelijke beelden opdoemen van al de ontzettingen der laatste maanden. Er was één droefenis, die haar gestadig martelde terwijl zij al het geledene herdacht: de smart om het afscheid voor langen tijd misschien van haar land. Voor het laatst ging het dan waren voor haren geest al het afgrijslijke van dien tocht des doods tusschen de gefolterden met hare zieltogende moeder, de afschuwelijkheden van haar plotselinge sterven, van het haastige begraven en terug loopen weer heel alleen door de zomersche velden, terwijl achter haar, aan de kimmen, de zwarte spookwolken stegen van het laaiende, verwoeste Leuven.

En dan het bombardement, de nachtwaken bij de rampzalige, hulpelooze en radelooze gewonden in de kelders van het groote gebouw vol doffe echo's en

verhallingen van helsche ontploffingen rondomme in de weerlooze stad, haar waanzinnige dooltocht naar Lier na de ontvangst van den brief, die haar Vincent's dood meldde, het vinden van de verdwaasde weduwe Waels, die als een verlaten waanzinnige, gedrochtelijk gebaarde achter de gebarste vensters van het huisje op den Mosdijk, haar eenzame dwalen iederen middag naar de plek, waar Vincent sneuvelde, en dan eindelijk die wonderlijke ontmoeting met Marius Renesse, die dien avond als een onwerkelijke verschijning voor haar opgerezen was en die haar had doen peinzen, lang en veel en smartelijk aan de dagen van voorheen in Leuven bij haar oom René van Damme in de zonnige jaren van den vrede...

Hoe leek het alles lang geleden!

En wat zou er nu gebeuren? Straks, als zij zoo gelukkig waren veilig over de grenzen te komen, dan zouden zij wellicht spoedig sporen door dat vreemde Holland, waar zij maar een enkel maal geweest was. Hoe stil en vredig leek dat onbekende land haar, hoe stil en onbewogen zou het zijn, na al de oorlogsontzettingen in haar eigen vaderland, in België!

En dan dacht zij aan dat al even vaag voor haar oprijzende Nijmegen. Ach, wat zou zij daar doen in het huis van haar tante? De toekomst geleek haar duister en vol sombere mogelijkheden en allerlei teleurstellingen. De jongste zuster van haar oom had een geheel ander karakter dan hare moeder, dat wist zij, zij had het als kind reeds ondervonden. Hare tante was bits en bedillig en weinig verdraagzaam; haar man, die dokter was, zwoegde den geheelen dag, een echte zwijgzame, nuchtere, verstandelijke Hollander. Wat zou haar daar wachten bij die menschen, hoe zou zij zich aan die omgeving moeten aanpassen? En toch was dát huis het eenige, waar zij niet als een volkomen vreemde zou binnengaan, en dan was er Mary van Damme met hare kinderen, haar man. Hoe zou haar

oom Van Damme er uitzien, na al de verschrikkingen die hij had meegemaakt? Vreemd, als zij nu aan Marius Renesse dacht, dan was het haar alsof deze ondanks alle belangelooze menschelijke vriendschap, die zij van hem had ondervonden de laatste dagen, minder nader tot haar stond, dan haar oom en zijn gezin, niettegenstaande Renesse volmaakt hetzelfde had moeten lijden, meer misschien wel, omdat hij als vreemdeling toen bij toeval in Leuven was. Desondanks moest zij zich nu bekennen; zij werd zooal niet door Renesse aangetrokken, dan toch telkens verrast door zijn zelfopofferende goedheid, zijn voortdurende aandacht, al zijne zorgen voor haar en de oude weduwe. Het trof haar, die van daden hield en die dikwijls had gedroomd van heldenfeiten, opofferingen van roem en grootheid en eer, dat er van dat alles een goed deel was in wat zij beiden van Renesse hadden ondervonden. O! zij bleef overtuigd van Renesse's vriendschap, dáárop kon zij vertrouwen. Dát hadden de Hollanders toch wel: een vastheid, een degelijkheid van karakter, die verschilde van den Belgischen volksaard, die lichtzinniger was en spoedig vergat. Ook Renesse had dat nuchtere, koud zakelijke van den doorsnee Hollander, en zij vond het eigenlijk jammer, dat hij zóó beheerscht en onaangetast geleek en zoo in zich zelfgekeerd zijn gang ging. Maar wat wilde zij dan? Haar intuïtie zeide haar wel dat er iets, zij wist niet wat, schuil ging achter dat mom van Renesse's beheerschtheid, zijn kalmte, zijn doodgewone als vanzelfsprekende handelen, misschien was het meer dan genegenheid of vriendschap, meer dan medelijden. En nu op haar beurt overwoog zij koel: en zij voelde zich wel even gestreeld bij de gedachte: wellicht hield Renesse van haar.

Haar peinzen vlood terug naar dien avond aan tafel naast Renesse bij haren oom te Leuven...

Achter de donkere schaduwen van verdriet en lijden, van rouw en verschrikking, zag zij het verleden en

zij kon het een wijle zien in heel die onbevangenheid van een teedere verbeelding, van een tafreel uit een onbewogen rustig daarheen vloeienden tijd, ach, een tijd, die als een onwerkelijkheid stond naast het harde, meedoogenlooze van al die rampspoeden van het heden. Was zij het, die dat eens, heel lang geleden had beleefd, die groote hartstochten had gekend en behaagzucht, die had bemind en gevreesd, die uit slaafsche liefde had willen kruipen voor een man die in woeste waanzinnige driften haar schold en bedreigde, die haar wreedaardig bij de polsen kon vatten en naar zich toe kon rukken in dierlijke woede met een knellende, vervaarlijke kracht, waarbij zij haar lichamelijke weerloosheid als een wellust soms had gevoeld? Dan herinnerde zij zich als in schaamte wel te hebben gesmeekt dat zij toch moeder worden zou, dat zij een kind zou hebben van dien sterken, die alléén maar sterk kon zijn en dáárom toch te verkiezen boven alle anderen. En toen, in een tijdperk dat zij het hevigst naar een kind verlangd had van dien man, toen was de oorlog, de groote oorlog gekomen, en zij had hem een god gewaand toen hij afscheid van haar nam met de bekentenis, dat hij verheugd was nu een groote daad te kunnen doen, en dat hij ook gelukkig zijn zou als hij zich toch nog zou moeten offeren voor het land. En nu, nu hadden zij beiden alles geofferd!

Heel de wereld leek haar een woestenij, een oord van jammer, en daarin doolde zij, verlaten, waarheen? Nog eenmaal moest zij aan Renesse denken en aan zijn vriendschap, en dat troostte haar een weinig in haar eenzaamheid!

Zij reden nu door een gehucht dicht bij een groep boomen. Het dooide harder, en de zon liet de versch gevallen sneeuw in druppels, die fel fonkelden, neerstorten langs de glinsterend natte takken.

Marius, naast haar, herkende die plek en plotseling na die lange stilte hoorde zij zijn stem:

‘Wij zijn vlak bij Esschen; als alles goed gaat, komen we nu gauw in Holland’.

Vol spanning reden zij door het verlaten plaatsje; er was van grensbewaking niets te zien, er stond zelfs geen schildwacht bij het kantoor van den vroegeren Belgischen ontvanger, waar nu de natte Duitsche vlag hing uit een dakvenster.

Kort daarop zagen zij achter prikkeldraadafscheidingen de eerste Hollandsche soldaten. Het was Marius als een ontheffing, na veel zorg, te kunnen denken aan de veiligheid en den vrede daar op dien bodem, waar die mannen stonden.

Eenmaal op Nederlandsch grondgebied werd Marius na langdurige onderhandelingen toegestaan, de twee vluchtelingen tot het station Roozendaal in het rijtuig mee te nemen; de koetsier moest daarna langs denzelfden weg terugkeeren.

Nog dienzelfden namiddag reisde hij met de beide vrouwen naar Nijmegen.

Elfde hoofdstuk
Louise's tweede huwelijk.

Voor Marius Renesse waren sinds enkele maanden de rustige dagen van voor den oorlog teruggekeerd. Te Amsterdam was in vele zaken de handel hervat; hij ging van uit Hilversum wederom iederen ochtend naar zijn kantoor en keerde des avonds naar huis. Daar vond hij dan, alle zakenzorg vergetend, zijn woning als een oase van warmte en stil genot, bij zijn boeken, zijn beminde Grieksche en Latijnsche gedichten.

Zijn vader, die medicus in Amsterdam geweest was, had hem wel graag, als hij, doctor in de medicijnen gezien en Marius had jaren lang het gymnasium bezocht. Aan den plotselingen wensch van zijn vader, het gymnasium te verlaten om naar de handelsschool te gaan, had hij eerst niet willen gehoor geven; maar toen zijn vader hem vertelde, dat hij veel geld had verloren en hij het daarom beter vond dat Marius later in den handel ging, ook wijl hij vele vrienden in de Amsterdamsche zakenwereld had, die zijn zoon graag zouden willen voorthelpen, gaf hij ten slotte toe. Maar van de klassieke letteren bleef Marius heel zijn leven houden. Toen hij, na den vroegen dood zijner ouders, reeds lang in het effectenvak met een zijner oude studiemakkers van de Handelsschool een zich snel ontwikkelende zaak gesticht had, bleef na de eerste moeilijke jaren op kantoor, zijn liefde voor

de klassieke letteren: en ook de avonden na zijn terugkeer uit België zat hij in de diepe stilte van den avond, zooals hij het noemde: ‘alleen met de wereld van Plato en Horatius van Virgilius en Tacitus’, of wel hij las Dante en Shakespeare en Shelley en de andere groote Engelsche dichters.

De klassieke wereld, dat was eigenlijk de zijne, voelde hij in zijn diepste binnen.

‘Waarom laat je toch geen telefoon aanleggen’, vraagde hem dikwijls zijn compagnon, die van den vroegen ochtend tot den avond slechts leefde voor de zaken en die gehinderd werd door Marius' onaantastbaarheid daar buiten in zijn kleine huis, waar hij hem na kantoortijd zelfs met telegrammen eerst den volgenden ochtend zou kunnen bereiken.

Marius had dan altijd geantwoord: ‘De dag is voor mijn zaken, de avond is voor mij. 's Middags hang ik mét mijn kantoorjas al mijn zorgen voor de zaak weg; ik raad je dat ook te doen’. Over de telefoon werd dan niet meer gesproken.

Maar thans, de laatste weken, was de drukte op kantoor grooter en grooter geworden, en Marius had zich nu aan te passen aan den nieuwen oorlogstoestand, die hun het geld in den schoot wierp als het ware wanneer zij zich volkomen gaven aan hunne ondernemingen.

En nu gebeurde het dezen winter dikwijls, dat er van de vredige avonden buiten, thuis geen sprake kon wezen. Hij vond nauwelijks den tijd om Louise's brieven die hij nu en dan uit Nijmegen, waar zij bij haar oom in huis was, ontving, te beantwoorden, hoezeer en hoe hartstochtelijk hij in gedachten nog altijd bij haar was. Het leven ging thans in zulke wisselingen van heftige spanning op het gebied van zijne zaken, dat hij er zich dikwijls op betrapte hoe het altijd koortsiger denken aan Louise had moeten wijken wederom voor een onophoudelijk peinzen over allerlei handelscombinaties-vraagstukken en -verwikkelingen. die hem zijns

ondanks volkomen begonnen te beheerschen, zoozeer zelfs, dat het hem na korte ontroering den plotselingen dood van de weduwe Waels te Nijmegen spoedig deed vergeten. Meer aandacht gaf hij aan Louise's klagen in hare brieven over de ongastvrijheid van hare tante, aan de verontrustende berichten aangaande Van Damme, waarvan het nu vast stond, dat zijn geest door de folteringen te Leuven dermate had geleden, dat ongeneeslijke krankzinnigheid er bijna onvermijdelijk het gevolg van zou zijn.

Ook waren sinds eenige weken de Storms uit Haarlem naar het Gooi verhuisd. Annie Storm's vader had zich teruggetrokken uit het notariaat en was te 's Graveland op een oude buitenplaats ‘Het Sticht’ gaan wonen. Hij had zijn jeugd in het Gooi doorgebracht en daar toen veel gebotaniseerd, een genoegen dat al zijn vrijen tijd in later jaren vulde. Annie volgde nu te Amsterdam de lessen op de school voor maatschappelijk werk.

Dezen Januari-ochtend waren zij samen op hun rijwiel naar het station gereden, hadden zij samen gereisd. Marius maakte het plan de familie te 's-Graveland nu en dan te bezoeken zoodra hij tijd had. Hij vond Annie Storm een lief, stil kind: hij begreep haar niet goed, toch was zij misschien meer ontwikkeld dan hij vermoedde. Zij had nogal gelezen. Hij wilde graag wat met haar spreken over allerlei, ook over boeken, jammer dat zij zich zoo moeilijk uitdrukken kon, zoo moeilijk sprak...

Maar daar het dien winter dikwijls voorkwam, dat zij des morgens samen gingen naar het station, en meestal in een coupé naar de stad spoorden, had Marius gelegenheid haar beter te leeren kennen. Er was een eigenaardige kinderlijke oprechtheid in haar, en hij had opgemerkt, dat bijwijlen haar belangstelling voor sommige onderwerpen haar plotseling een geheel ander uiterlijk gaven. Dan vond zij ook gemakkelijker haar

woorden, kon zij met geestdrift spreken en dikwijls verrastte zij Marius met aardige levendige ideeën, met oorspronkelijke, onverwachte wendingen. Waarlijk, Annie Storm had vernuft en zij kon geestig zijn. Wat was er toch in haar uiterlijk, dat hij soms zoo aantrekkelijk vond? De onbevangenheid, waarmee zij hem hem kon aanzien, haar fijne, gracelijke gestalte? Haar overvloedige, donkerblonde haar, dat aan hare slapen krullend en haar soms een weinig wuivend voor de bruine oogen, met iets als van verholen lichtzinnigheid tintte? En waarom was zij zoo vertrouwelijk met hem? Hij besefte het, zij zocht vertrouwelijkheid, wellicht om zich vrijer te maken buiten de wat drukkende, vervelende atmosfeer thuis, die atmosfeer van beklemmende deftigheid en onkreukbaarheid, die haar vader en moeder altijd rond zich aanbrachten, waar zij zich ook bevonden. Met dat al was Annie Storm voor hem een teedere, vriendelijke en vertrouwelijke verschijning: vertrouwelijkheid was het al in hun dikwijls lange gesprekken, vertrouwelijk was de toon van zijn bezoeken bij hare ouders somwijlen op hun dichtbije buiten. Maar zijn groote, nu hartstochtelijke genegenheid, zijn begeerte, zijn verlangende liefde bleef voor Louise Lemair. En na elk bezoek dat hij haar te Nijmegen bracht, werd die hartstocht aangewakkerd, want hoe triest was haar leven bij haar tante thuis. Hij wist, dat Louise en de weduwe ongenoode gasten waren in dat gezin, waar zij eerst mevrouw Waels verpleegd had en na haar dood wel genoodzaakt was al het werk te doen, dat hare tante niet voor zich begeerde, en dat zij voor Mary van Damme te zwaar vond, die bij de zorg voor hare kinderen nog die had voor haar hopeloos zieken echtgenoot. En nu was dien winter en vooral in het voorjaar Van Damme's toestand nog verergerd. Marius had hem een Zondagochtend zien zitten onder de verandah van het aan de rivier liggende woonhuis,

strak voor zich uitkijkend als een levende doode. Wat had de oorlog ook van dezen werkzamen, begaafden man gemaakt!

Geen glans blonk in zijn matte oogen, die bijna roerloos, wezenloos tuurden over het water, zonder dat zij het bedrijf op de rivier van allerlei vaartuigen schenen te zien. Soms, alsinschrik of bange verwachting, had hij een paar woorden gemompeld die Marius niet kon verstaan. Onophoudelijk waren zijn lange, magere, nerveuse vingers in beweging over de reisdeken, die zijne beenen dekte. En het vreeslijke vond hij, dat van Damme hem reeds niet meer had herkend.

Thuis weder bleef het afschuwelijke van die lijdende, idiote gestalte hem als een schrikbeeld bij, en veel dacht hij aan wat de toekomst nog kon brengen. Hij moest nu ook, wanneer hij na zijn werk in Amsterdam weder in de eenzaamheid van zijne kamer zat, des avonds meer en meer peinzen over Louise Lemair. Hij had haar thans een week geleden op een Zondag het laatst bij hare tante ontmoet, en nog herinnerde hij zich wat zij een oogwenk met hem alleen in de voorhal van het huis, toen zij hem uitliet, had gezegd. Hij zag haar door onrust en lijden ontzet gelaat, hij hoorde weder de gretigheid, waarmede zij hem bekende wat haar in dat huis sinds maanden drukte:

'Waar moet dit op uitloopen? Het wordt mij alles hier soms tot een obsessie, dat koude, hartelooze van mijn familie, die mij onophoudelijk bemerken laat dat ik hier te veel ben. Dat hebben zij mij van den eersten dag af niet verborgen. Tegen Mary durven zij natuurlijk niet.'

Zou hij nu nog langer zwijgen. O, als hij haar maar meer zag, dan zou hij haar aansporen alles te vertellen, het zou haar ontheffen misschien van veel verdriet, maanden lang stil, gedwee gedragen. Nog scheen het daar ginds, waar zij het genadebrood af, niet tot een uitbarsting te zijn gekomen; maar dat ging ge-

beuren, dat ging stellig gebeuren. Wat zou er dan van Louise worden?

En voort holde zijn verbeelding, en sleurde hem mee in vreezen voor haar toekomst en deernis met haar.

Neen, daaraan moest een eind komen. Hij had Louise hier gebracht, het was toch haar familie, en waarom had zij het zoo slecht getroffen, terwijl overal in Holland de vluchtelingen goed behandeld werden; het was of er een noodlot dreigde over deze vrouw.

En Zaterdagavond na tafel, het was het einde van een warmen dag in het begin van Mei, stond Marius in de eetkamer voor het open venster. Voor het eerst deze week was de drukte op kantoor afgenomen; het liet zich aanzien, dat er een tijdperk van mindere bedrijvigheid komen ging. Hij dacht nu vagelijk aan allerlei mogelijkheden, een weerzien van Louise vooral. Langzaam voelde hij hoe het ging gebeuren, er zou nu spoedig uitkomst voor haar zijn misschien. Het speet hem voor Annie Storm, die hij nooit anders dan terloops over Louise Lemair had gesproken. Annie, dat had hij wel kunnen bemerken, ontmoette hem graag: stellig had hij van een meisje nooit zooveel vriendelijkheid ondervonden. En hij, hij voelde ook vriendschappelijk voor haar, dat behoefde van zijn kant nimmer te veranderen wat er ooit ook gebeurde.

Marius was op het punt voor het raam weg te gaan, wijl hij besloten had een bezoek te brengen op *het Sticht* bij de Storms, toen hij den brievenbesteller het hek voor zijn huis zag binnen rijden.

Hij wenkte den man en deze reikte hem den brief.

Dadelijk herkende Marius Louise's schrift.

Vol gespannenheid scheurde hij gejaagd de enveloppe.

Hij scheen zich bijna niet den tijd te gunnen de zinnen geheel te lezen in het duidelijke karakteristieke fijne handschrift, waarin iedere letter volmaakt zuiver

was en af. Een oogwenk geleek het alsof hij daar alleen op achtte en dan den brief wilde wegwerpen, maar nu las hij aandachtig nog eens iederen zin van begin tot einde...

Eindelijk scheen hij vast besloten; hij legde den brief op tafel, nam hem weder op, vouwde hem en stak hem terwijl hij de deur uitging in den binnenzak van zijn jas. Maar eerst liep hij naar de vensters terug, en sloot deze.

Wat hij verwacht had, was dan gebeurd.

Als in koortsig wentelen jaagde het door zijn gedachten, terwijl hij nerveus de huishoudster toeriep zijn rijwiel klaar te zetten buiten, en hij een wijle, zenuwachtig verward, zonder nadenken zocht naar zijn stroohoed, die vóór hem hing aan den kleerhanger.

Eindelijk, bijna zonder te beseffen, nam hij dien hoed, liep naar buiten en reed snel in de richting van het telegraafkantoor. Op den 's-Gravelandscheweg was drukte van veel wandelaars, die namen wat zij van dezen schoonen Meimaand nemen konden.

In een open rijtuig reed Annie Storm met hare ouders hem voorbij, terug naar huis; waarschijnlijk hadden zij in Amsterdam samen boodschappen gedaan, Ternauwernood had hij haar herkend en met een vaag gebaar gegroet. Dus zou hij hen toch niet thuis getroffen hebben.

Er was iets als van een wilde beroering of golving in zijn geest, een vurig, onstilbaar begeeren, een plotseling opgevlamd vuur van verlangen. De vele wandelaars op den weg hinderden hem: waarom bleven die menschen toch niet op de trottoirs, hij kon nu niet zoo snel gaan als hij wilde.

Eindelijk bereikte hij het telegraafkantoor. Niemand was hem voor, zijn telegram kon dadelijk weg. Vóór hij schreef, las hij nog eenmaal uit Louise's brief:

‘Wij hebben een verschrikkelijken nacht doorgebracht. Oom René is dezen nacht toen wij sliepen

plotseling krankzinnig geworden. Hij was de laatste dagen al onrustig, sprak, wat hij tot nog toe niet gedaan had, allerlei onsamenhangends, en stond dikwijls uit zijn stoel op om rond te loopen. Maar dezen nacht was hij in woeste, gevaarlijke razernij. Met veel moeite hebben wij hem, terwijl hij ons mishandelde, kunnen bedwingen. Hij had in zijn kamer allerlei vernield en tegen de muren stuk gesmeten, en zich daarbij verwond. Hij is dezen ochtend naar een gesticht vervoerd. Ik zou nog graag blijven in dit huis om Mary en haar kinderen, want ik heb diep medelijden met haar, maar ik voel wel, dat ik, nu ik niets meer te verzorgen heb, hier ternauwernood zal worden geduld.'

En dan klaagde Louise over het onzekere van de toekomst en vraagde hem raad, wellicht kon hij haar helpen.

Of hij haar helpen wilde. Hij wiens eenige, brandende begeerte het op dit oogenblik was, haar bij te staan, nu dadelijk en zoo snel als hij maar kon: die niet liever doen zou dan haar geheel en al verlossen uit dat huis, waar zij voortaan, zooals zij zelf zeide, alleen maar geduld zou worden. Zij, Louise, ergens geduld!

Haastig schreef hij het telegram:

'Kom morgenochtend naar Hilversum. Ik wacht je aan den uitgang van het station. Wij zullen thuis overleggen.'

Zij waren juist binnen het huis gegaan.

Die rit naar zijn woning door den prachtigen, zonnigen ochtend was Marius een droom geweest. Daar had zij tegenover hem gezeten in het rijtuig, zwijgzaam en bedroefd starend eerst, nadat hij haar kamer in het hotel besteld had. Doch daarna, terwijl zij reden, had zij verteld en onophoudelijk had hij haar aangezien daarbij.

Nu, in het minder uitbundige licht van zijn studeerkamer, midden doffer tinten van oude meubels die

rustiger stemden, scheen het hem toe, alsof ook Louise tot kalmte kwam. De trekken van haar gelaat ontspanden zich een weinig, en hij vond haar, hoezeer de rampen van den laatsten tijd zichtbaar bleven omtrent haar wezen, schoon en welgemaakt als vroeger.

Louise zweeg thans en maakte een opmerking, doelend op de vogels, die met driftige gebaren liepen over het evene grasplein voor het huis. En Marius keek naar buiten, en zag daar enkele spreeuwen trippen en ook de meer afgemeten en bedachtzame lijsters. In het begin van den afgeloopen winter had hij die zwarte vogels ook zoo bedrijvig gezien: maar waar? Dan herinnerde hij zich zijn tocht van Antwerpen naar Lier en zijn wandelen rondom het verlaten landhuis, waar hij de immortellen bij den tuinspiegel gezien had. Daar waren ze ook geweest in de schaduwen van het versplinterde geboomte, van het half verwoeste verlaten huis, en op eenmaal stond de verschrikking van den grooten oorlog weder rond hem. Nog eens, als in één oogwenk, herleefden voor hem die dagen in Octobermaand in het geblakerde ontvolkte Lier doorgebracht, daar op den Mosdijk op zijn zolderkamer, waar hij dien eersten nacht zoo duldeloos had geleden om haar...

Maar nu zat zij hier voor hem, bij hem, in zijn huis, en door het open raam geurde het gras en de reuk van laatbloeiende muurbloemen dwaalde zwoel in den Meiwind naar binnen. En toch, hoe schriklijk eenzaam was zij, Louise....

In haar zwarte haren glinsterde een enkele grijze tinteling alreeds, een zwartachtige schaduw lag onder hare als in durende, smartelijke gepeinzen diepe gezonken, vermoeide, donkerblauwe oogen. Stellig zij was niet meer als vroeger, er was iets geslagens, iets vervallens alreeds in hare gestalte, in haar wezen, dat van durend verdriet en treuren getuigde, van rouw, eindeloozen rouw vooral.

Voelde hij nu meer deernis met haar dan liefde en genegenheid? Was dit de oude genegenheid, de hartstocht voor Louise Lemair, de vrouw die nog altijd zijn denken, zijn diepstverborgen verlangen beheerschte? Ja! Ja! Zij was het nog, ondanks haar verdriet, haar rouw om dien ander, die gesneuveld was, ondanks haar radeloosheid, haar hulpeloosheid: en hij was gelukkig, en volmaakt verheugd omdat zij nu toch bewezen had in hem te vertrouwen, ja te vertrouwen als op een vriend.

En hij zou haar nu toonen dat hij meer was dan dat, meer dan die deernis had om rouw, om tranen en wanhoop, hij zou nu niet lang meer wachten. Maar eerst zouden zij samen aan tafel gaan, hij zou haar in dit huis koesteren met zijn vriendschap zooveel hij kon, voor hij het ging zeggen. Nogmaals herinnerde hij zich wat hij haar daar, bij dat wijde graf van Vincent vraagde, en in sombere schrikwekkendheid rees ook het duistere visioen van dien najaarsnacht in het eenzame verwoeste oorlogslandschap, met de zinkende zon achter de boomen van den straatweg bij het zwart gebrande Lier...

Wat was het alles rampzalig van doodsche eenzaamheid, van eindeloos ellendige, weeë verlatenheid! Was het zóó ook niet in zijn eigen leven dit laatste halfjaar, was hij eigenlijk ook niet een verlatene? Wat waren de kinderachtige genoeglijkheden, de vermaken uit zijn jonggezellentijd geweest? Die tij din Amsterdam, het kringetje van jonge handelslui, waartoe hij bleef behooren om de handelsbetrekkingen, die niet mochten prijs gegeven worden, die overwogen omgang met menschen waarbij hij zich eigenlijk niet thuis gevoelde, ja, die hij liever in het geheel niet zag? Wat was het alles anders geweest dan leegte, dorheid, sufheid, afgewisseld door een eetpartijtje bij dezen getrouwden vriend, een soupertje bij dien anderen, een autorit met weer en ander. Alleen de reizen met

Miel Vervoort in België en Vlaanderen, die waren meestal geweest als oasen in die woestenij. Ja, waarvoor had hij eigenlijk geleefd? Waarvoor, waarom had hij gewerkt? Alleen om bezig te zijn, niet werkeloos te blijven, om zich een stoffelijk zoo onbekommerd mogelijk leven te waarborgen, zijn boeken, zijn oudheden te kunnen verzamelen. Maar had hij gewerkt ook voor een ander, voor een levend wezen, een mensch, een sterveling, een vrouw die hij liefhad, voor kinderen, zijn kinderen, die hij liefhad?

En nu, hier over hem, daar was zij, daar zat zij bij het venster, de vrouw waarvoor hij alles zou willen doen, waarvoor hij zou willen werken, veel ijveriger dan hij ooit voor zich zelven had gedaan.

Wat waren zij beiden eenzaam, zij in haar eindeloozen rouwen haar verlatenheid, en hij in zijn bijna misanthropische afzondering alleen met zijn stille hartstochten, zijn brandend begeeren.

Marius begon heel zijn leven van de laatste jaren te zien als een boozen droom, die het felst en het giftigst had gedreigd en zijn ziel geschaad, de maanden waarin de groote Europeesche oorlog gekomen was en hij tot in de diepste krachten van die hel geschouwd had. Weer doorleefde hij in weinige oogenblikken die afschuwelijkheid van bedreiging met marteling en dood, van angst, vertwijfeling, waanzin, duldeloos leed.

Was het leven dan niets dan verwoesting, vrees, rouw en tranen? Had hij geen recht op een vredig bestaan? Hij, die altijd had geschimpt op militarisme, bewapeningen, krijgstoerustingen, die gewaand had dat de menschheid reeds veilig en in volmaakte broederschap en vergevingsgezindheid naar den goddelijken, eeuwigen vrede optrok - hij had door een toeval nog van den oorlog moeten lijden, meer dan een in dit land. Zóó hard was de les voor hem geweest, dat nu al zijn idealen eerst tot afgoden vernederd waren,

en eindelijk aan stukken gesmeten voor zijn voeten lagen, heel zijn lijden ook nog gevolg was van den strijd, van dezen monsterachtigen oorlog.

Maar nu wilde hij, dat aan al dit rampzalige althans van hen beiden, van Louise Lemair en het zijne, snel een einde zou komen. Stellig, hij zou nu niet langer wachten. Straks gingen zij aan tafel, dan zou hij... Maar opnieuw als een plotselinge pijn sloop de twijfel in zijn hart: zou Louise, zou zij wel iets gevoeld hebben van wat hij om haar had geleden... en nauwelijks zeven maanden geleden was Vincent Lemair gesneuveld....

Zij zaten na het noenmaal in diezelfde kamer; de vogels van het grasveld waren verdwenen, maar de reuken der muurbloemen waaiden in den nu zomerschen, warmen zuidenwind naar binnen. Buiten het huis was geluid van bijen, die in de bloemen van den blauwen regen tegen den muur bedrijvig waren en ook de geur dier stralende trossen doorwademde de kamer, die warm was van de zon en van de kleuren van goud en brons der donkerbruine eiken betimmeringen en der vele antieke kostbare meubels, schilderijenlijsten, oud glaswerk en porselein op gebeeldhouwde kasten, lederen boekbanden, zilveren sieraad.

Het licht in de kamer was zoo wonderlijk warm en fonkelend, dat het Marius voorkwam als ware het één in tinten en in toon met de tinten en de tonen van alle heugenissen aan schoone eens doorleefde oogenblikken. Want nu was hij volmaakt gelukkig, en alles wat schoon en lieflijk was in den dag buiten droeg bij tot dat geluk... Daar bij de tafel hadden zij gestaan na den maaltijd. Nog speurde hij de neiging, die zijn hand bestuurde en hem dwong de hare te vatten.

Wat had hij gezegd? Hij herinnerde het zich nauwelijks. Maar zij had hem aangezien als verwonderd,

ofschoon met iets in haar kijken dat hij gevoeld had als een verstandhouding, als het begrijpen van een verwachting die nu vervuld was geraakt, als het gretig aangrijpen van wat zoetste redding bood in rampen, verdriet en bitterheid.

En zoo was ook hun aanraking geweest in die lange, doodstille, sidderende omarming, waarvan de lust hem nog sidderde door zijn leden. Zij had toegestemd en in zwijgende overgave de vraag beantwoord, die hij in ontroering bijna niet vermocht uit te spreken.

'Zeg het dan! Zeg het dan!' had hij gretig toch nog aangedrongen.

En Louise had hem geantwoord: 'Ja! Ja! Ik blijf, ik ga niet meer van je weg.'

In een breeden gemakkelijken stoel bij het raam had Louise gezeten, en Marius naast haar op de armleuning. Nu waren zij opgestaan en wijlden bij het venster in sprakeloos genieten van den Meidag buiten, die als een wonder open lag en dien zij ademden, al zijn geuren, alle heerlijkheid van kleuren en geluid, van den diepblauwen hemel zonder wolken, al de reuken van het voorjaar ontstijgend aan de zonnige aarde.

'Kom, laten wij nu naar buiten gaan,' zeide eindelijk Marius. En Louise omvat houdend en zij haar arm over zijn schouder, in zwijgende verruktheid, nog niet begrijpend dit plotselinge, soms wel vaag verwachte, deze eindelijke verlossing van donkere ellende en bedreigingen, traden zij buiten het huis over het grasveld, en dan langs de hooge hagen naar den kleinen moestuin achter het huis, waar de perelaars blank van groote bloesems het licht kaatsten van de zon, en heel de omgeving zetten vol van zware, zoete geuren.

'Heb je 't ooit vermoed, Louise, dat ik zóó van je hield, altijd zóó van je gehouden heb, sinds dien dag dat wij elkander zagen aan dat afscheidsmaal in

Leuven? dat ik je nooit vergeten kon, en dadelijk je heb willen zien, nadat de oorlog was uitgebroken?'

'Ik heb er wel eens aan gedacht, dat je misschien van mij hield,' antwoordde Louise, 'maar ook, de jaren gingen voorbij, en er gebeurde zóóveel in al dien tijd, veel meer dan wij konden omvatten, zooveel dat het mij bijna verpletterde als onder de angsten van een nachtmerrie, die eeuwig scheen te duren'.

'Wat is al gebeurd, in die jaren! Het was alles zoo zonder beweging en ontroering, mijn leven, vóór de oorlog kwam; wij kregen ook geen kinderen, en toen, plotseling, al die verschrikkingen, die opeenvolging, maand na maand van de vreeselijkste dingen...'

Zij zweeg en Marius begreep waaraan zij dacht, en hij gevoelde heel even spijt en twijfel. Zou die donkere schaduw van Vincent's dood niet altijd tusschen hen blijven? Zou Louise vergeten kunnen, zich hem kunnen geven, zooals hij zich gaf en altijd geven zou aan haar? Hij herinnerde zich wat reeds in dergelijke gevallen gebeurd was, wat gebeuren kon: en toch, hij had vertrouwen in Louise, het was begrijpelijk, dat zij al het verdriet dat haar deel was geweest niet met één slag op zijde schuiven kon, ja dat het misschien heel haar leven een merk zou blijven drukken op haar wezen.

Maar dra schoof hij dit sombere peinzen van zich af. Had *hij* niet al wat hij begeerde, was de dag niet heerlijk schoon? Scheen er daar buiten niet de Meizon over een land van vrede, dat als een eiland lag midden de zeeën van den oorlog?

Nu zeide Marius: 'Denk er niet meer aan. Ook ik heb veel verschrikkelijks beleefd en vooral de laatste maanden geleden. Maar al het donkere is voor ons beiden nu ver weg, en wij moeten het geheel en al van ons afwerpen en zoo gauw mogelijk beginnen aan dat nieuwe leven, dat wij voor ons hebben.

Kijk daar ligt het, hier is het overal rond ons,'

zeide Marius terwijl zij nu stonden midden den gloed van de bloesems der pereboomen, vol zoemende bijen...

En nu was het op eenmaal ook alsof de lust te leven vaardig werd in Louise, alsof zij plotseling bereid was op te gaan in die wereld van zorgeloosheid, van nieuwe liefde en genegenheid en lust, die als een goudig oord voor haar was opengebloeid.

Zij drukte zich vaster tegen Marius, die bij haar gretige aanraking huiverde van een geluk, dat hij nimmer nog kende.

'Ja, je hebt gelijk', zeide Louise, 'laten we aan wat achter ons ligt nu niet meer denken. De oorlog zal misschien gauw voorbij zijn, en dan komen er minder sombere tijden ook voor België. God, ik ben zoo blij, Marius, dat je me het alles gezegd hebt, dat we nu bij elkander zijn, en laten we alleen nu nog maar denken aan de toekomst'.

'Ja, ja. Alléén daaraan', antwoordde Marius. Weder trok hij haar nog dringender tegen zich en lang, lang en bevangen van de warmte van het voorjaar, van het licht, de zon en de stroomen der zoete lentereuken: dat alles te samen, dat nu als een hoogte of voorhang van verrukkingen stond gerezen tusschen hun toekomst en die duisterheid der rampen van hun verleden - kusten zij elkander...

Zij vonden in het bosch na hun lange wandeling dien middag een stille plek in de schaduw van een beukenboom, waarvan de takken laag neerstreken over de bemoste helling, waar zij naast elkander liggend rustten.

Zij praatten nog geruimen tijd over hun spoedig huwelijk. Louise zou zoolang te Hilversum logeeren in *Het Hof*, zij zou nog één keer naar Nijmegen gaan om afscheid te nemen.

Dan lagen zij stil en gelukkig en roerloos en voelden het sterven van den dag. De zon scheen soms even

tusschen het pas ontloken lichtgroene loof, wanneer de wind, die warm was, de lage takken bewoog die hen voor de wereld verborgen. Een enkel maal, met lange tusschenpoozen, spraken zij nog met elkander.

Eens zeide Marius: ‘Het is alsof het nòg warmer wordt, voel je wel, de wind is nòg warmer dan daar even, er zit bijna iets drukkends in; zou er onweer komen?’

‘Zóó vroeg in het voorjaar?’ antwoordde een oogwenk later, droomerig Louise.

‘Het komt wel meer voor’, zeide Marius.

Opnieuw was er stilte en zij vergaten den tijd en luisterden naar het zachte gesuisel in het bosch, van de windbewogen jonge bladeren, vogelgeluiden, een specht die zacht, geheimzinnig hamerde tegen een stam, insekten die schitterend stil stonden en verschoten in een zonnestraal...

Zoo rustten zij dan en peinsden over wat de tijd beloofde...

Eenmaal, toen de wind rees en de takken uiteenvoerde, zoodat het zonlicht uitbundiger viel in hun veilige verholenheid, en het fijne, teedere, helder groene mos luid tintelde, ontwaarde Marius opnieuw hoe in Louise's haar een enkele grijze fonkeling lichtte. En wederom moest hij denken aan de verschrikkingen die zij had gekend, aan al hare kwellingen, en hij speurde oplettender.

Maar hij vond haar toch jeugdig nog; haar overvloedige haar was zwaar en donker als hare glanzende, zwarte wenkbrauwen, haar lichaam in haar donkere japon was jeugdig ook en van teedere, volle vormen en ook haar gelaat met hare prachtige, donkerblauwe oogen was jong, ja het geleek hem van een onverwoestbare jeugd, na al wat zij geleden had...

En nog eenmaal omhelsde hij haar, onverwacht en wild en vol van driester, dwingender begeeren, dat in zwijgende hartstochtelijkheid schier niet be-

toombaar was: en zijn kus was wild en vurig... en zij liet zich gaan...

Plotseling zocht hij zich te beheerschen. Wat was er? Zij vergaten den tijd, de middag vlood, de wind waaide feller, koeler nu door de nieuwgetooide, groene takken...

Louise begreep niet: zij lag met dichte oogen neer en dacht aan niets dan aan het oogenblik en de weelde van den tijd-zonder-zorgen.

Maar Marius had het gehoord en wilde haar verbergen wat hij zonder het te willen beluisterd had. Want hij hád het gehoord, zwak, heel zwak bonzend, grommend. Het was opgedoemd als een vaag klankspooksel van gindsche verborgen kimmen, het was opgeklommen en het had zich weggestuwd opnieuw over de aarde ook tot waar hun liefde en hartstocht ontbloeide...

Het was het doffe, diepe, waanzinnige grommen van het zware kanon, het was de donkere, sombere dreigende stem van den grooten oorlog...

Nu stond Marius op, ontwijkend de laag welvende takken. Hij keek op zijn horloge en trachtte luchtig zijn ontroering te verbergen:

‘Het is... Neen! Het is al zes uur!’ En om even over zes, had ik gezegd, zouden wij eten. Wij moeten naar huis’, en hij klopte met snelle gebaren zijne kleederen af.

Maar Louise bleef nog een wijle liggen op het mos, want een heugenis van voor jaren had haar verontrust toen Marius plotseling zich ophief.

Het was aan de eerste weken van haar verloving met Vincent geweest dat zij had moeten denken, aan dien avond, dien onvergetelijken, toen ook de takken hun overgave hadden verhuld, lang geleden.

Kort daarop wandelden zij naar huis, beiden als in gepeinzen. De wind was geheel gaan liggen, de zon scheen over de akkers nabij den 's Gravelandschen

weg, enkele heel hooge wolken lagen bewegingloos en ijl in den blauwen hemel.

Neen, er komt toch geen onweer', zeide Marius, toen zij op den weg traden naar zijn huis.

En Louise, in gepeinzen, antwoordde voor zich heen:

'O! Ik dacht wel, dat wij geen on weer zouden krijgen'.

Twaalfde hoofdstuk
De scheiding.

In haar kleine kamer op *Het Sticht* stond Annie Storm voor haar kaptafel en keek naar de beide kaartjes, die zij daarop naast elkander had neergelegd. Wat zij wel vermoed had was dan toch gebeurd: zij waren verloofd, die Louise Van Hout met Marius. Weg was alles nu, wat zij in stille uren zoo vurig gehoopt had, al sinds jaren gehoopt, innig en hartstochtelijk verlangd. Wat had zij, sinds zij op *Het Sticht* woonden, een gelukkigen tijd doorleefd, nu zij hem zóó dikwijls zien kon, nu hij bij hen aan huis kwam; dat had zij niet durven droomen, toen zij nog in Haarlem woonden, en zij hem maar een enkelen keer zag op de dansavondjes te Amsterdam, éénmaal op het groote feest van de dansclub en dan een vluchtige ontmoeting op straat, als zij boodschappen deed met hare moeder.

God, hoe verschrikkelijk was dit! Nu eerst drongen spijt en verdriet met felheid in haar wezen, nadat zij beneden in de eetkamer dit alles had moeten verbergen; en zij hoorde het nog haar moeder zeggen met haar altijd kalme, afgemeten, onbewogen stem, nadat zij gedrieën die nieuwe tijding besproken hadden: ‘Annie, bestel jij straks dan wat bloemen voor hen?’

Hier stond zij nu geheel verslagen. Zij voelde hare oogen branden van de tranen, die langs hare wangen gleden, terwijl zij in den spiegel keek. O! Zij was niet

schoon zooals zij daar met beschreid gelaat zat, vond zij. Zij begreep het wel, die andere was een veel oudere, mooie vrouw, die indringster! Marius kende die andere al reeds lang, wellicht veel langer dat hij haar kende.

Hare zware, donkerblonde haren golfden als een vacht over de slanke ronding harer naakte armen. Neen, leelijk was zij toch niet, dat wist zij wel; zij wist wel wat aantrekkelijk in haar was, en zij wist ook dat Marius niet onverschillig was voor haar. En dan al hun vertrouwelijkheid, al dat warm gekoesterde... Maar nu plotseling dit raadsel, dit onverwacht, het beukte haar neer als met zware, wreedaardig striemende slagen.

'Natuurlijk', dacht zij een wijle met bitterheid: zij was niet meer voor hem geweest dan een vriendinnetje, een lief, vertrouwelijk kind. En dan besefte zij, hoe het wellicht alles toch ook aan haar liggen kon, aan hare hulpeloosheid, haar zwijgzaamheid en de onhandigheid, het weinige gemak, waarmede zij zich uitdrukte. Hij, Marius, was juist zoo vaardig daarin. En weer zag zij hem voor zich, zooals hij zitten kon in hunne huiskamer, met haar vader pratend over den oorlog, over alles wat er nog onvermijdelijk uit komen zou. Zij had dan stil en met bewondering geluisterd, ook met ontzag, naar die goedgevormde, overtuigende zinnen, dat stellige, vaste, heldere geluid, die krachtige, toch vertrouwelijke stem...

Zij moest denken aan hun samen rijden des ochtends naar den trein, hoe vriendschappelijk en hulpvaardig had hij altijd met haar omgegaan. Maar meer dan dat was er van zijn kant nooit geweest, hoe zij daarnaar ook verlangd had. Zij had altijd verwacht, dat dit eens gebeuren zou, maar de gelegenheid had zij nooit gezocht: zij wilde wachten, dit zou zij nimmer moe worden. Er was iets zoets in dat wachten, het was alsof het Marius dichter bij haar hield, en altijd in haar gedachten. En nu was dit het einde van alles! Zij voelde

het als een beleediging en een pijn: maar, wonderlijk, hij, Marius, was het niet die haar kwetste, neen, hij zou nooit haar beleediger zijn, dat kon niet: en zelfs al was dat werkelijk zoo geweest, dan zou zij hem toch nooit als zoodanig willen zien.

Die andere, die was het, die hem van haar wegtrok: zij alleen was het, zij had schuld aan alles, die vrouw was de schuldige.

Driftig, haastig en zij wist het zelve niet, dat zij zoo gebaarde, begon zij hare lange haren te kammen en dan op te maken.

O God! Hoe hield zij nog van Marius, ondanks alles... Een hardnekkige gedachte begon haar nu te beheerschen. Het kon niet uit zijn, het zou nooit geheel uit zijn dat tusschen haar en Marius, zij wilde hem blijven ontmoeten, zelfs al was hij getrouwd met die Belgische.

Zeker, zoo waren zij die Belgische vrouwen, zij vergaten gauw. Zij wist het: nauwelijks een half jaar geleden was haar man gesneuveld en nu was zij verloofd, ging zij huwen met den vreemdeling. Maar zij zou nooit vergeten... Wat klapperden die jalouzieën vervelend en naargeestig tegen het venster; de wind buiten was opgestoken en dreef over het kiezel van den tuin stof en een enkel dof blad ritselend omhoog. Zij hoorde den stap haars vaders, die uit de serre naar buiten trad en wel weder achter naar de plaats zou wandelen, waar hij nabij de weide aan den slootkant een zeldzame plant ontdekt had, die hij al jaren zocht.

Ach, wat was het dagelijksch leven thuis nu triest en eenzaam, eenzaam.

Zou zij, die Belgische, het wel dulden, wanneer zij er nog kwam aan huis als zij getrouwd waren? Neen, dat ging eigenlijk toch niet. Zij zou niet gaan. En zou Marius hen nog bezoeken? O! Als hij dát toch maar bleef doen.

Zij trok haar wit zijden blouse aan. Hare vingers beefden zoo, dat zij de knoopjes bijna niet dicht kon maken.

En nu moest zij ook nog voor de bloemen zorger.

In het leven van Annie Storm was Marius Renesse van af het eerste oogenblik, dat zij hem op het dansavondje te Amsterdam gezien had, de man geweest, waarvoor zij een genegenheid, later een liefde, eigenlijk een hartstocht kende, dien zij ternauwernood verbergen kon.

Zij hield van zijn lange gestalte, zijn klassiek profiel, zijn blondheid, zijn stem, van ieder zijner bewegingen en handelingen. Er was iets in Annie's karakter en in haar aanleg, een bijzondere vasthoudendheid, een behoudzucht, die haar met een bijna ziekelijke begeerte naar bestendigheid, alles waarin zij belangstelde, blijvend deed koesteren of vereeren. Zij had daarom ook bijna nimmer teleurstellingen gekend. Haar voorstellingsvermogen was niet groot. Zij aanvaardde meer dan zij verwachtte, en daarom aanvaardde zij de verloving van Marius Renesse dan ook meer als een beproeving of wreedaardigen tegenslag, dan als een ramp die haar leven verwoestte, meer als een onafwendbaarheid dan als een misrekening. Want wat er ook ooit nog gebeurde, Marius zou voor haar altijd blijven die hij van af het eerste oogenblik geweest was. Zelfs al hield hij van een andere vrouw, haar liefde, haar verzwegen hartstocht zou toch altijd sterker dan de liefde van die andere zijn. En zij wist het van af het eerste oogenblik óók, waarop zij een mededingster had, zou zij voor de wereld geheel en al afstand moeten doen van Marius Renesse: maar in haar diepste binnen zou zij nooit anders doen dan hem liefhebben. Het was heel goed mogelijk, dat er ééns een tijd kwam, waarin hij zien zou en kunnen ondervinden, dat haar genegenheid van alle genegenheden verreweg de sterkste was.

Zij kende zich zelve wel niet volkomen, maar dit wist zij toch zeker, dat er in sommige gevallen oogenblikken konden komen, waarop zij zich aan al het fraaie, overeengekomene in deze wereld van schijn en overdreven-onnatuurlijke manieren niet meer zou gehouden achten zich daarom niet meer bekommeren zou.

Zij behoorde tot die taaie, zelfbewuste, gesloten naturen, die in hunne zwijgzame ondoorgrondelijkheid alles verduren en bezitten wat voor iedere beproeving in het leven noodig is: een onverwoestbaar vertrouwen op eigen krachten om alles, zelfs het vreeselijkste met stugge vastberadenheid onbuigzaam te dragen en daar tot het alleruiterste tegen in te gaan. Dat was altijd de stille, rustige trots van haar geslacht geweest. In vroeger eeuwen een ras van zeekapiteins, wier daden graag door haren vader werden verteld, waren de Storms later administrateurs en notarissen geworden, wier stiptheid en onkreukbaarheid een zekere legendarische vermaardheid hadden gekregen. Maar uit hunne karakters scheen al het spontane en avontuurlijke, het wilde en grillige gedurfde van de Hendrikken, de Jorissen en de Barenden Storm, die de eerste groote reizen naar Indië, rond de Kaap en Zuid-Amerika hadden meegemaakt, en wonderlijke journalen hadden bijgehouden, volmaakt geweken.

De Maartens en de Ferdinands waren even onaandoenlijk, deftig, droog, dor en bekrompen schijnbaar als de Jorissen en Barenden spontaan, hartstochtelijk, avontuurlijk en kordaat waren geweest. En de geslachten Storm die op de kantoorkruk hun leven gesleten hadden, schenen geestelijk even afgestompt en verschrompeld geraakt te zijn, als de zeevaarders van dien naam beweeglijk van geest geweest waren en gereed om groote, vermetele daden te doen.

Maar degenen, die Annie's vader meer van nabij hadden gekend en die er bij tegenwoordig geweest waren wanneer hij vertelde van die daden zijner voorvaderen:

of die in de gelegenheid waren geweest hem te hooren spreken aan een feestmaaltijd, of in een vergaderzaal, waren altijd verrast door de onverwachte helderheid en kleurigheid van zijn beelden, door het vernuft, de geestigheid, ja dikwijls gewaagdheid en ondeugendheid van zijn weifellooze redevoeringen, waarin hij meermalen iets legde van een raadselachtige innerlijke geaardheid, die niemand van dezen altijd afgemeten, deftigen, nuchteren, overwogen en gebrilden notaris kon hebben verwacht.

Annie Storm was nu gereed zich te kleeden. Zij wischte nog even hare oogen, droogde ze en keek dan in den spiegel om te zien of het zichtbaar was dat zij geschreid had. Maar er was geen spoor meer van hare tranen op haar gelaat, hoezeer zij innerlijk bewogen was, stond niets te zien van haar verdriet. Zij was gereed zwijgend haren weg te gaan, zwijgend te wachten tot er wellicht iets ging gebeuren, dat verandering in haar leven brengen zou.

Sinds dien middag was de zomer voorbijgegaan.

Marius en Louise waren in Juni getrouwd en Annie Storm bezocht hen somwijlen, zoo goed als de beide jonggehuwden wel kwamen nu en dan op *Het Sticht*. Niets scheen er in Annie's verhouding tot Marius veranderd te zijn. Annie bleef voor hem het vertrouwelijke, vriendelijke, donkerblonde meisje met de lichtbruine oogen en de altijd frissche tint, heel zijn liefde, zijn hartstocht, heel zijn leven was voor Louise.

Alleen één keer was Marius iets onverklaarbaars voorgekomen.

Dat was een heete dag, een Zaterdag laat in Augustus geweest. Hij zou met Louise en Annie Storm en hare ouders een geheelen dag doorbrengen op de Loosdrechtsche plassen. Marius had er een boot en dikwijls roeide hij; hij nam dan Louise en meermalen ook de Storms mee.

Doch dien heeten dag voelde Louise zich onwel: zij had zware hoofdpijnen en zeide liever niet te willen opstaan.

‘Doe jij wat je wilt, Marius’, had Louise mat gezegd, ‘je behoeft voor mij niet thuis te blijven’.

Het waren Marius' vacantiedagen en ofschoon hij wist, dat Louise nimmer van hem eischen zou, zich in een geval als dit voor haar op te offeren, en te verlangen dat hij zijn vrijen dag bij haar zou doorbrengen, viel het hem zwaar haar alleen te laten. De laatste dagen had hij Louise bovendien voor het eerst wrevelig gezien, ontevreden om kleinigheden. Was het omdat hij in dezen vacantietijd heel den dag in haar nabijheid bleef, iets waaraan zij niet gewend was bij zijn afwezigzijn de geheele week, als hij in Amsterdam op kantoor werkte; was het de hitte, de ondraaglijke warmte in huis? Hij kon niet anders dan het laatste vermoeden.

Maar nu was zij noch wrevelig, noch ontevreden: het moest de warmte zijn, dát meende hij wel aan haar te kunnen zien, het was alléén de hoofdpijn die haar kwelde. En Louise bleef aandringen. Zij wilde zijn vrijen dag niet bederven. Als zij iets noodig had, zou zij de huishoudster wel vragen. Marius kon gerust uitgaan: hij werkte altijd zóó hard, dat hij zijn vacantiedagen goed moest besteden en veel buiten moest zijn. Neen, zij wilde stellig niet, dat hij voor haar thuis zou blijven, zij had al reeds voor boterhammen en thee gezorgd en het alles klaar laten zetten: hij had het maar mee te nemen.

Marius reed omstreeks tien uren dien morgen naar het huis van de Storms, een korter weg dan dien hij gewoonlijk ging. Het was een pad, dat op de Corverslaan uitkwam en dan door weilanden heen op den moestuin van *Het Sticht* aanliep.

Het gras in de weilanden stond reeds weder hoog, de koeien herkauwden bij de koelte der slooten, waarin

de vorschen misbaar maakten, zich koesterend in de zomerhitte.

Het rijtuig van de Storms, waarmede zij gewoonlijk naar de plassen reden, stond reeds bij den ingang achter het huis te wachten. Marius verontschuldigde zich en vertelde van Louise's onwelzijn, en het ontging hem hoe Annie's gelaat als verhelderde en hoe zij heel dien dag, ondanks de warmte, opgewekt en spraakzaam was.

Het was dien zomer gewoonte geworden, dat allen om beurten roeiden. Marius roeide en Annie Storm, ook haar vader en zelfs haar moeder, ondanks haar korte, gezette gestalte een kordate vrouw. Ergens in een kreekje achter Nieuw-Loosdrecht, tusschen wilgen takken die een weinig schaduw gaven, hadden zij de broodjes gegeten en de koele, meegebrachte thee gedronken. Daarna hadden zij in de banken van de wherry achterover leunend, wat gesluimerd. Niet ver vandaar van uit een andere boot, hoorden zij baders te water springen en snuivend stoeien, terwijl de droppels klaterden. Later trok die zeilboot weg met slappe zeilen, want de oostenwind was bijna geheel gaan liggen en de inzittenden waren genoodzaakt te roeien. En dan was er stilte en kalmte gekomen met vage, zwakke geluiden alleen, van overal rondomme en een enkel maal hadden zij van heel uit de verte de doffe stooten van den roerdomp gehoord.

Nog eenmaal waren zij aan land gegaan op een eilandje, waarop een houten uitkijktoren was gebouwd. Mevrouw Storm was in de boot gebleven. Annie onderzocht het eilandje, hopend nog een zeldzame plant te vinden.

Marius en Annie Storm waren boven op den toren geklommen en keken een wijle over de plassen uit en over de dorpen rondomme. Het water onder de felle middagzon was volmaakt glad en spiegelde den blauwen hemel. Zij wilden juist weder naar beneden

gaan, toen Marius, niet achtend op een vermolmde plank die reeds half stuk getrapt scheen, daarop den voet zette; ook de balustrade was daar vernield en een doorbreken van den vloer kon een onoplettende van den toren doen vallen.

Er was een dof gekraak en Annie Storm, die Marius dien misstap zag doen, gilde luid van schrik. Maar reeds had Marius zich hersteld: nog vóór hij in de richting van de gebroken balustrade steun zocht, had hij zijn anderen voet snel achterwaarts heffend, vaster grond gevonden. Doch op het oogenblik, dat hij dreigde te vallen had Annie Storm haar hand om een van zijn polsen gekneld van schrik. Zij geleek ganschelijk ontdaan en hij voelde haar hoofd een wijle op zijn schouder. Echter dit had maar een oogwenk geduurd. Nu liet Annie zijn pols los, en ging leunen tegen de balustrade; al het bloed scheen uit haar gelaat weggetrokken en Marius schrikte van die plotselinge bleekheid.

'Je bent erger geschrokken dan ik, Annie', schertste Marius: maar ziende, dat zij zwaar ademhaalde, kwam hij bij haar staan en zeide: 'Leun even op mij', en hij bood haar zijn arm en dadelijk leunde zij daarop.

'Het gaat over', zeide zij als in een zucht. Ik schrok verschrikkelijk, ik zag dat je vallen ging'. Nog even liet zij haar hoofd rusten tegen zijn schouder, en zij kwam zóó dicht bij hem, dat hij den geur harer donkerblonde haren ademde. Annie herstelde zich nu snel. Dra was de gebronsd rose tint op hare wangen er weder. Maar nu hoorde zij de stem van hare moeder in de boot, die hen riep. Even, verlegen glimlachend, had Annie hem aangezien voor zij langzaam de trappen afdaalde.

Bij het naar huis roeien spraken zij over dit voorval niet.

Dangen tijd bleef Annie's plotselinge schrik voor Marius raadselachtig: het was hem alsof deze in hem

iets had willen wekken, waarvan hij zich niet bewust kon worden. Hij had vagelijk overwogen, dat er van Annie Storm's kant wellicht een genegenheid bestond, die hem toch nimmer zou kunnen raken, maar hij schaamde zich over zijn inbeelding later.

In Annie Storm's herinnering bleef het voorval als het gelukkigste van haar leven; in den honger van haar geheim verlangen, van hare stille begeerten leed zij geduldiger door heel den donkeren, bedroevenden oorlogstijd.

De oorlogsjaren gingen voorbij.

Al dien tijd was ook het huwelijk van Marius en Louise kinderloos gebleven.

In den beginne had Louise zich geheel thuis gevoeld in Marius' huis; het deed haar in de vredige slaperige rust van het neutrale Hollandsche land denken aan de zorgelooze, vredige jaren vóór den oorlog, die zij wel doorbracht te Leuven in het oude huis met de kostbare antieke meubels van haar oom. Ontroerd was zij geweest door Marius' liefde, door al het goede dat hij voor haar deed. Haar eenvoudige aard, die hield van simpele, groot menschelijke daden, deed haar aanvankelijk Marius wel zien als de volmaakste mensch, dikwijls beschreven in de boeken, die echter bijna nooit bestaat. Zij begon van hem te houden om zijn standvastigheid en de bestendigheid van zijn genegenheid, die haar hare kleine grillen vergaf, haar echt vrouwelijke, maar enkel veelal kortstondige humeurigheden. Zij wist dat haar onvruchtbaarheid Marius griefde; hij had graag kinderen willen hebben, en zij begreep niet dat hij nimmer gelijk Vincent grof was geweest en verwijten had gedaan, en dàt hij niet driftig was als Lemair vond zij ook een derredenen; die haar deden wanen dat haar huwelijk met Marius gelukkig moest zijn en wel zoo blijven zou.

Louise's aard evenwel was een weinig ijverzuchtig.

Nimmer had zij er over gesproken, dat zij Annie Storm's vrijmoedigheid en hare onbevangenheden bijna niet verdragen kon. Maar van af het eerste oogenblik dat Louise Annie gezien had, hinderde haar meer dan zij zelve wist of besefte, de vertrouwelijkheid tusschen haar man en dat meisje. Zij vond in die vertrouwelijkheid iets onbeschaamds van den kant der Hollandsche: zij eindigde haar aanmatigend en uitdagend te vinden en ook wel onbetrouwbaar. Annie Storm, voelde zij bijna met stelligheid, was een meisje waarvoor zij op hare hoede moest zijn; er was iets van de onderkruipster in haar, die op den loer lag, die wegen ging waarop zij niet volgen kon, die manieren had slinksch en verholen, manieren die zij niet eens vertoonde, maar die zij met des te grooter stelligheid voelde en vermoedde. En toch was er in al dien tijd geen oogwenk geweest, waarop er werkelijke redenen voor haar wantrouwen mochten bestaan. Verder dan tot vertrouwelijkheid was het nimmer tusschen Marius en Annie gekomen. Intusschen werd Louise door de eenzaamheid gedrukt en door de zorgen der oorlogsjaren. Die tijd, in Holland doorgebracht, geleek haar eigenlijk van een duldeloosheid zonder grenzen, na de ontroeringen en vermoeienissen der eerste maanden van den oorlog.

In het stille landhuisje alleen met hare beide dienstboden, geleken alle dagen van ieder jaargetijde dezelfde, op de vijf of zes weken na, die zij midden in den winter met Marius in hotels te Amsterdam had doorgebracht. G e l e e f d had zij werkelijk door en in de verhalen, die Miel Vervoort deed toen hij uit Tunis was teruggekeerd, na er lange jaren in een Fransch hospitaal te hebben gewerkt. Hij woonde sinds eenige maanden in Den Haag, en was daar nu als chirurg gevestigd. Op zijn terugreis over Engeland had hij te Londen Jefke 't Sas gezien en met hem gesproken. Jefke was toevallig met Albéric Dulac in Dinant geweest toen de oorlog uitbrak. Hij had Dulac bijna door

de Duitschers zien fusileeren en was zelf tallooze malen met den dood bedreigd. Het was hun eindelijk gelukt naar Engeland te vluchten, beiden hadden zij daar werk gevonden op een bureau.

Die geschiedenissen hadden haar heel de afschuwelijkheid, maar ook heel de fel-dramatische bewogenheid van den grooten oorlog weer doen leven voor haren geest. Zij had er dikwijls op aangedrongen bij Marius, dat hij Vervoort wederom te logeeren vragen zou. En dan was Vervoort gekomen, en opnieuw had zij stil bewonderend geluisterd naar wat hij vertelde.

De laatste jaren was echter een verkoeling tusschen Marius en zijn ouden vriend ontstaan. Marius vond, dat zijn langdurig verblijf in Noord-Amerika Miel geen goed gedaan had: het hinderde hem vooral dat Miel alle daden van de groote mogendheden tegenover de kleine, hulpelooze staten onvoorwaardelijk goedkeurde. Miel was door dik en dun voor Frankrijk en wat Fransch of Engelsch was. Marius was het dikwijls oneens met hem, terwijl Louise hartstochtelijk partij koos voor alles wat Vervoort van de geallieerden zeide.

Het kwam er toe, dat zij elkander minder en minder zagen, eindelijk elkander bijna niet meer zochten te ontmoeten, Hiermee was voor Louise de eentonigste tijd van haar leven gekomen. Marius' zaken breidden zich meer en meer uit, meermalen kwam hij eerst des avonds laat thuis. Wat haar tegen het einde van het vierde oorlogsjaar vooral bedrukte, was, naast de onophoudelijke zorgen voor het moeilijk te veroveren voedsel, en voor de verlichting en de verwarming van het huis, de gewaarwording van afzondering, de overtuiging dat zij opgesloten was binnen de enge grenzen van een klein land en met geen mogelijkheid daar buiten kon gaan.

Marius merkte wel de bedruktheid op van zijn vrouw, hare toenemende zwijgzaamheid, de vervuldheid en

triestheid waarvan zij soms blijk gaf, maar hij meende dat hij zich gelukkig achten moest, dat deze buien van Louise niet reeds veel eerder waren gekomen. Thans, na de onophoudelijke nederlagen van de Duitschers, scheen het einde van den oorlog dan toch in het zicht, en daarmede de vrede en een vrijer verkeer. Maar al sprak hij Louise over dit alles en over de reizen, die zij na den oorlog in België, Frankrijk en Engeland zouden maken, of over zijn voornemen zich een automobiel aan te schaffen, waarmede zij groote toeren in het buitenland konden doen - het stemde Louise niet opgewekter: en voor het eerst sinds hun huwelijk voelde Marius bezorgdheid voor de vrouw, die het geluk in zijn leven had gebracht. De ware reden van Louise's neerslachtigheid was deze:

Louise had genoeg oordeel en genoeg zelfkennis om ervan overtuigd te zijn, dat er geen enkele reden bestond om Marius er verwijten van te maken, dat het leven voor haar in zulk een langwijlige grijsheid en onbewogenheid daarheen trok. Zij hield van Marius omdat zij nooit anders in hem had gezien dan onbaatzuchtigheid en hulpvaardigheid. Maar vooral had zij in hem opgemerkt deernis met haar, en stil aan was de overtuiging in haar geslopen, dat hij haar vooral uit deernis liefhad, hoe dikwijls hij haar ook het tegendeel had gezegd. Zij moest dan veelal denken aan de dagen te Lier met hem in het huisje op den Mosdijk doorgebracht, juist toen hij haar eenige malen van zijn medelijden met haar gesproken.

En dan was er nog dat ééne groote sombere en onontwijkbare onuitwischbare, haar rouw nog altijd om Vincent.

Nooit had zij dat Marius laten bemerken, zij voelde hoe beleedigend het voor hem moest zijn. Want hier in Holland, in oorlogstijd, weg van haar eigen land, tusschen menschen, die, hoe goed zij haar ook behandelden, vreemden voor haar bleven, had zij steeds meer

aan Vincent moeten denken. Hij, Vincent, was een landgenoot geweest, hij had gestreden voor de zaak der Belgen, hij was een soldaat geweest van het begin tot het einde: hij was gestorven voor zijn land niet alleen, maar ook voor het recht van heel de wereld: daarom was hij een held geweest en zij vereerde graag helden.

Wat was Marius Renesse bij hem, bij Vincent vergeleken? Marius Renesse, de Hollandsche koopman, met den verfijnden geest, die slechts bij toeval iets gekend had van het gruwzame leed der Belgen, van het hopelooze wee der overwonnenen: Renesse, die nu, terwijl haar volk kromp in slavernij of aan den IJser vocht en stierf in ellende, kalm thuis zat in zijn neutrale vaderland of op zijn kantoor in Amsterdam massa's geld verdiende aan den oorlog. Ja, het was zóó, zij had van Marius Renesse nooit anders ontvangen dan het allerbeste; stoffelijk en geestelijk had zij het in die kleine woning aan den 's-Gravelandsche weg zóó goed gehad als geen andere vrouw, zij hield van Marius om zijn goedheid en om zijn offervaardigheid, om de groote trekken in zijn karakter: en toch kon zij treuren om alles wat zij in Vincent had verloren, zelfs om alle fouten en tekortkomingen van den gesneuvelde, zijn woeste drift, de plots opdonkerende tyrannie zijner hartstochten. In stille oogenblikken had zij wel gelaten overlegd: wat was ten slotte voor haar, kinderlooze, het beste: hier in Holland te leven naast Marius Renesse, den bedeesde, den pacificist die haar met dat al uit rampen en vernederingen had gered en daarbij zelf had geleden, dan het eenzame bestaan zooals zij het vroeger bij Vincent had gekend, het leven zonder een zweem van intellectualiteit of verhevenheid, dor soms en triest? Maar dat leven, brandend, bruisend en kokend van drift en hartstocht, vol van het prikkelend onverwachte angstige, dat haar zinnelijke natuur bevredigde - dat was toch eigenlijk het

leven voor haar bestemd. Zij was van ander ras, van ander bloed en zij had dikwijls het rampzalige, hulpelooze gevoel gehad alsof zij met den tweeden man op ellendige, laffe en onwaardige wijze den eersten bedroog. Want in haar diepste binnen had zij tegenover Marius nimmer ontroerd gestaan als tegenover Vincent. Marius, al bedoelde hij dat niet, al had hij het 't meest noodlottige gevonden te ontdekken dat hij zoo deed, remde door alles in zijn optreden, in zijn heele wezen, het spontane en hartstochtelijke in Louise. Haar ware natuur, haar ziele- en zinneleven stond veel verder af van dat van Marius dan van dat van Vincent. Wat haar in Marius een raadselachtigheid bleef, dat was de vermenging in zijn karakter van overwogenheid, koelheid en sensitivisme bij, in haar oogen, te groote intellectualiteit die haar bijna verveelde. Zij kon daarom ook niet gelooven in de oprechtheid van Marius' liefde voor de klassieken, genegenheid die voor haar altijd den bijsmaak had van het opgeschroefde, opgelegde. Een zakenman die de klassieken minde, daarin was ook een tweeslachtigheid die haar tegenstond. Haar verstand zeide haar, dat dit door aanleg en opvoeding mogelijk was: haar natuur, haar instinct vraagde en kon alleen op volle waarde schatten en liefhebben: het onsamengestelde van primitiever menschelijke eigenschappen, verlangens en begeerten. Evenwel, ondanks dien voorkeur had zij ontzag voor een helder verstand; zij zag op tegen de macht van zuivere verstandelijkheid juist omdat zij, vrouw van bijna louter impuls, spontanëiteit, idealisme en passie, de gaven van Marius miste en zij het in hem waardeerde dat hij haar, die in ontwikkeling zoo ver bij hem ten achter stond, zoo in allen eenvoud lief kon hebben. Louise echter wist niet wat zij werkelijk voor Marius was. Had zij dat geweten, dan zou zij gezien hebben, dat Marius' liefde alleen in den eersten tijd van hun huwelijk nog werd gedragen,

óók wel door de oude verlangens en door het genot om de vervulling van groote verwachtingen, doch dat hij later in zijn diepste binnen volmaakt beheerscht en geleid werd door zijn felle overgegevenheid aan haar, door zijn eenige, donkere passie voor haar.

Echter, Louise verveelde zich, totdat het omstreeks September van dat jaar duidelijk werd, dat de macht der Duitschers in het oorlogsveld gebroken zou worden. Nu herleefde Louise, zij las elken dag met grooten aandacht wat over den strijd in Frankrijk en aan den IJser in de dagbladen geschreven werd. Eindelijk, eindelijk dan het uitzicht, dat er een einde komen zou aan de nachtmerrie die de wereld bedrukte. Marius was verheugd, dat zij nu niet meer als iederen avond na zijn thuiskomst zwijgzaam bleef en in zich zelve gekeerd, en hij zon op een middel om haar nog meer genoegen te doen, Hij kwam op de gedachte om een reis met haar door het land te maken, nu reizen in den vreemde onmogelijk was. Zij besloten daartoe in het begin van September.

Zij gingen naar de Zeeuwsche eilanden, hielden zich te Domburg op en ook in Zeeuwsch Vlaanderen, waar het sombere gedonder der kanonnen hen verdreef. Dan trokken zij door Brabant naar Limburg en bleven daar enkele dagen.

Om Louise nog meer afleiding te geven, kwam Marius op de gedachte een der Belgische interneeringskampen te gaan zien, en tijdens hun terugreis kwamen zij op een avond te Harderwijk aan. Nog dienzelfden avond gelukte het Marius voor hen beiden de toezegging te krijgen, dat zij den volgenden morgen het kamp mochten bezoeken.

Het kamp van Harderwijk, een kleine stad, met zijn goed onderhouden straten, werkplaatsen, zijn schouwburg, kiosken, cantines, tuinen, zijn hospitalen, bakkerijen, keukens, lag in een geweldige hitte van zon,

toen zij er door een jong reserve-officier werden rondgeleid. Het trof hen hoe welverzorgd alles er uitzag, en Louise, die door het leven vol afleiding van reizen en nieuwe dingen zien, thans vroolijk gestemd werd, wijl zij zich te midden van landgenooten bevond na zoovele jaren van scheiding, vraagde haren geleider allerlei en zij scheen overal belang in te stellen. Langen tijd bleef zij in de zalen der houtbewerkers, de werkplaatsen der klompenmakers, metaaldraaiers, de cantine en de keuken. Toen zij alles gezien hadden en vermoeid en hongerig waren geworden van het uren lange ronddrentelen in het zonlaaiende kamp, vraagde Marius den jongen officier of in de groote restauratie zijner collega's ook bezoekers werden toegelaten. Toen deze bevestigend antwoordde, besloot Marius in die zaal het noenmaal te nemen, en hij noodde den jongen officier bij hen aan tafel.

Dit was een voorkomend en beschaafd man, een jonge advocaat reeds van af het begin der mobilisatie in dienst. Hij was geestig en vermaakte Marius en Louise met zijn geschiedenissen en anecdoten uit het kamp, en hij sprak over het lange afwezig zijn uit zijne zaken met een eigenaardigen, aanstekeligen galgenhumor.

Zij gingen eindelijk heen en namen afscheid van hun geleider, die de adjudant was van den plaatsvervangenden kamp-commandant, bij wien zij nog een bezoek brachten om hem te bedanken. Toen zij terugwandelden naar hun hotel te Harderwijk langs de velden, waar de tuinbouwende geïnterneerden druk over hun arbeid gebukt stonden in de heete velden, vond Marius Louise's gelaat verhelderd, en zij sprak ondanks haar vermoeidheid aangaande al wat zij hadden gezien, zoodat hij verheugd was over de uitkomst en de gevolgen hunner reize.

Verscheidene geïnterneerden, waaronder ook officieren, die zij op hun weg ontmoetten, keerden van uit de stad naar het kamp terug. Op het oogenblik dat

zij nabij den grooten weg waren gekomen, die de spoorbaan kruist omtrent het station en zij weldra den hoek zouden omgaan, zagen zij daar een officier verschijnen, wiens gestalte zij beiden tegelijk meenden te herkennen. Nog een tiental schreden en hij zou voorbijgaan. Doch reeds zag Marius hoe Louise plotseling sneller al sneller van hem wegtrad in de richting van den officier. Nu ijlde zij dezen met luide, wilde uitroepen tegemoet, zoodat zij een oogwenk zich plaatste tusschen hem en Marius.

Dan, en het was Marius alsof het bloed hem in zijn lijf verkilde, alsof zijn geheele wezen verstijfde, of verschrompelde van plotseling afgrijzen, van vertwijfeling en ontzetting, zag hij hoe Louise zich als een waanzinnige in de wijd geheven en de uitgebreide armen van den man voor hem knellen liet, terwijl zij snikte en misbaarde tegen dien man aan, die gelijk een spooksel doodsbleek daar stond met afgevallen kepi. Het was een uit het graf herrezene, een doode, die een levende vrouw, zijn snikkende vrouw, zijn Louise zwijgend omhelsde en in de oogen staarde: het spooksel van Vincent Lemair. Neen, groote God, het was geen spooksel, het wás Vincent Lemair...

In ijzige zelfbeheersching trad hij nu op die beiden toe; hij raakte Louise aan, die hem in het geheel niet scheen te bemerken, maar die hij zag in een overgave van weerzin tegen dien ander gedrukt, een zelfvergeten, waanzinnige overgegevenheid, die hem walgen deed. Want hij stond daar thans gelijk een indringer nabij een wezen, waarvan het oneigene seconde na seconde toenam, omdat het volmaakt van hem afgewend dat andere wezen in zich scheen op te nemen, dat fantoom. En nu donderde de vernedering ook op hem neer in de plotselinge overtuiging, dat hij nimmer was geweest voor die vrouw wat hij jaren gewaand had voor haar te zijn. Dat spooksel had zij blijvend aangebeden.

Nu waren op eenmaal ook al zijn driften, nu was heel een woeste ijverzucht in hem opgelaaid als een vuur, en hij riep, terwijl hij haar als in kramp verstijfde armen van den ander zocht los te maken:

'Louise! Louise! maar hij herkende zijn eigen stem niet, die geheel ontzet scheen van wanhoop.

Lemair deed alsof hij hem niet zag, niet eens opmerkte. Nog eens riep Marius zijn vrouw, en nu zag hij hoe zij hem een gelaat toekeerde, zóó volmaakt veranderd, zóó vreeslijk bewogen en verwrongen, dat hij als geslagen achteruit trad. En hij hoorde haar roepen, gillen, neen, het was krijschen dat Louise deed:

'Ga weg! ga weg! Hier is Vincent! Hier is Vincent! *Dit* is mijn man! Ik wil je niet meer zien!' En hij zag hoe haar lichaam in het dunne witte kleed zich opnieuw wrong tegen dien man aan in den waanzin van het wederzien, van dit noodlottige hervinden. En dan wist hij alleen nog maar hoe hij vol afgrijzen en van bitteren wrok en haat vervuld, zich een weg baande tusschen een groep menschen door, die wat daar op straat gebeurde al reeds aanstaarden, en hoe hij als een geslagene geheel en al vertwijfeld wegliep in de richting van Harderwijk, in de vlammende hitte van een dolle woede, een woeste razernij, die scheen toe te nemen, naarmate hij zich van die beiden verwijderde. Wat ging het hém aan, hem, het weggeworpen vuil, het nietswaardige, wat ging het hem aan wat daar achter hem nog gebeurde op straat? Er was iets weggerukt uit zijn hart door die beiden, door die twee hereenigden, die beiden nu als spooksels voor hem waren geworden en hij stond weder volmaakt eenzaam, verlaten. In dolzinnige drift stapte hij voort en hij sloeg geen acht op de dingen rond zich. heen. Eerst in zijn hotel begon hij wat tot kalmte te komen, en ving hij nu ook aan na te denken waarom hij niet nog een poging had gedaan om althans dit rampzalige, vijandige afscheid af te voeren van de straat. Daar

dichtbij was een hotel geweest: hadden zij daar niet kunnen spreken, samen overleggen? En toch, wat had hij bij alle overleg kunnen winnen? Niets, niets! Het einde zou voor hem volmaakt hetzelfde zijn geweest: de scheiding. Had trouwens een hunner bij dit verschrikkelijke gebeuren wel met een zweem van overleg of koele overwogenheid kunnen handelen? Op ieder hunner was het met plotselinge, volle zwaarte neergebeukt, en het had hen met waanzin geslagen. Zijn eenige gedachte was thans, zoo snel mogelijk naar huis te gaan, zijn werk te hervatten.

Maar nog dien avond kwam de vreeselijke reactie, na een wandeling door de schemering van het strand, een eenzame dooltocht met een lang staren op de huizenlijn, de boomen van het stadje waar de roode gloed van de ondergaande zon blonk in de vensters.

En dan alleen op zijn kamer, zijn als gebroken ineenzinken op de knieën voor zijn bed, zijn eenzaam uitgesnikt verdriet...

Na de eerste rampzalige maanden dezer plotselinge losscheuring, dat onophoudelijk moeten denken aan de vrouw, die een groot deel van zijn leven zooveel vervuld had, begon Marius zijn lot gelaten te dragen; zijn overwegingen waren koeler geworden en zij kwamen in hoofdzaak hierop neer, dat hij nu inzag waarom zijn huwelijk met Louise niet anders dan noodlottig had kunnen eindigen. En dan dacht hij niet zoozeer aan de verschillen in hun beider aard en aanleg, hun ras, hunne wijze van denken en handelen, ál hunne wijzen van handelen. Hij begreep nu waarom Louise hem altijd met zulk een spotachtigen blik van half verholen minachting aangehoord had, wanneer hij haar trachtte te doen begrijpen waarom oorlogen in de beschaafde wereld langzamerhand tot de onmogelijkheden zouden gaan behooren: waarom zij eens als in woede was opgevlogen, fel beleedigd blijkbaar, toen

hij tegenover haar volhield, dat alle krijgsgevangenen recht hadden op menschwaardige behandeling. Neen, had zij geschreeuwd, ‘die boches hebben daarop geen recht: dat zijn geen menschen, dat zijn duivels, zij hebben geen enkele groot-menschelijke eigenschap; als wij overwonnen hebben, moeten wij als overwinnaars het volste recht houden, hen desnoods nog jaren lang als slaven te laten zwoegen om te herstellen wat zij in ons land vernielden!’

Was zij niet een Belgische, die in haar diepste binnen rouwde om haar land en om haar geknechte landgenooten, die in dat diepst geheim durend gerouwd had om Vincent? Hij, als Hollander, zou nooit kunnen voelen en denken als zij: hij oordeelde als een man van het Noorden te verstandelijk vergeleken bij haar, die als intuïtieve en spontane zuidelijke vrouw, weduwe nog wel van een Belgisch officier, hartstochtelijk en fanatiek den overweldiger haten kon, oneindig feller dan hij ooit afkeer van den Duitscher in het veroverde België had gehad.

Neen, bij zijn aard en aanleg was er in zijn ziel geen plaats geweest voor fanatisme en het was in zijn leven iets noodlottigs geweest, zijn liefde, zijn genegenheid voor Vlaanderen, voor België. Miel Vervoort was óók sterker geweest dan hij. Miel had de consequenties van die genegenheid aanvaard: die had niet als hij op een afstand van deze ontzettende wereldramp, van al dit heroïsche gebeuren stilgestaan en ga geslagen: die had niet als alle Hollanders in vernedering geduld, in ergernissen geleefd om de willekeur der grooten: die had zijn Hollandsche eigenbelang met een kordaten ruk omvergesmeten, overtuigd als hij er van was, dat hij, al was hij dan neutrale, de kracht moest hebben zijn gaven te schenken aan de zaak der Franschen, der verbondenen, die hij meende dat de rechtvaardigste was. Miel was een krachtig man geweest en hij was het gebleven, *omdat hij had partij kunnen kiezen uit overtuiging*.

Maar waar hij in aanraking geweest was met de dingen, de menschen, de gebeurtenissen van den grooten oorlog, daar had hij voortdurend gefaald. Hij begreep nu, hij was nu eerst volmaakt er van overtuigd, dat hij gedoemd was uitsluitend dát te ontwikkelen wat lag in zijn aard, zijn aanleg en in zijn karakter. Aanvankelijk kon hij geen berusting vinden bij die overtuiging; doch hoe meer hij er over nadacht, hoe meer hij geneigd was eindelijk in die richting te blijven gaan, vastberaden, stug en hardnekkiger dan hij het ooit gedaan had. Zoo trachtte Marius te vergeten.

Maar hij leed toch om de scheiding van Louise, waarvan hij niets meer had gehoord, die hij niet meer had teruggezien.

Al zijn kennissen wisten wat er te Harderwijk gebeurd was, ook de Storm's. Annie's ouders hadden hem dien winter veel bij hen gevraagd en Annie's vertrouwelijkheid en vriendschap en de lange gesprekken die hij met haar had soms, hadden hem dikwijls troost gegeven in zijn eenzaamheid. Hij voelde zich nu meer dan ooit aangetrokken tot haar: maar hij durfde het niet te laten bemerken, omdat hij den grooten hartstocht, zijn groote liefde voor Louise toch nooit vergeten zou en daar altijd naar zou terug verlangen.

Het gebeurde een Zaterdagmiddag in het begin van Juli.

Marius was juist thuis gekomen, het kantoor te Amsterdam was gesloten en daar het een schoone, zonnige dag was, kwam hij op de gedachte dien middag in zijn boot de plassen op te varen. Hij was bijna gereed zich voor dien tocht te kleeden, toen hij hoorde schellen aan de voordeur: een oogwenk later toen de voordeur werd opengedaan, herkende hij de stem van Annie Storm.

Wat kwam zij doen? O! Het kon niets anders dan goeds zijn dat zij bracht; zij trad hem vooral de laatste

maanden nooit anders dan met een glimlach en opgewekt tegemoet: zij was eigenlijk een allerliefst meisje; hij haastte zich naar beneden.

In zijn kamer was Annie juist gereed een grooten bouquet rozen te schikken in een vaas. Zij was in het wit mouseline: en tegen den groenen achtergrond van het grasplein, de haag en de heesters, aan de overzijde van den weg, teekende zich lieflijk hare lichtende, slanke gestalte en de vracht harer donkerblonde haren.

Marius stond een oogwenk stil in de deur onder den indruk van het teedere gezicht daar bij de tafel voor hem. Hij groette Annie en trad dan op haar toe, terwijl zij wat verlegen zijn groet beantwoordde en hevig kleurend met neergeslagen oogen de rozen wilde schikken. 'Wat een prachtige rozen heb je daar, Annie!' zeide Marius en hij zag haar aan. Zij glimlachte even en dan, hem ernstig aanstarend en dichter bij hem tredend als om hem beter te kunnen overtuigen van wat zij zeggen ging, antwoordde zij:

'Ja, Marius ze zijn mooi, ze zijn voor jou'. En dan ging zij geheel bewogen verder: 'Ik heb je de mooiste rozen willen geven die ik krijgen kon, omdat ik weet dat ik je daar een genoegen mee doe, omdat je behoefte hebt aan vriendelijkheid en... ik kan het je niet langer verzwijgen...'

Plotseling sloeg zij hare handen voor haar gezicht en snikte het uit: 'omdat ik van je houd!...'

Het duizelde rond Marius, hij was plotseling heftig ontroerd.

Al het geledene kwam hem wederom warm in den geest, en hier was dat goede meisje dat hem haar bloemen bracht en haar liefde: het was dan toch waar wat hij zoo dikwijls had vermoed... In een wilde opwelling van genegenheid en deernis trad hij snel op Annie toe en trok haar in zijne armen tegen zich aan, terwijl zij beiden de geuren der schitterende rozen

ademden en hij zacht hare handen, nat van tranen, wegtrok van haar gelaat.

'Ja, lieve Annie', zeide hij, 'ik heb je ook verzwegen, dat ik al heel lang veel meer voor je voel dan vriendschap'.

'Ja! Ja! Dat kwam ik je ook zeggen, Marius; ik wist het ook wel, dat er al lang veel meer tusschen ons bestond dan vriendschap...'

Haar hoofd hing achterover, en Marius zag in haar lichtbruine, vochtige oogen haar liefde en haar overgave, alsof zij wachtte...

Een oogwenk weifelde hij. Was het niet leugen te zeggen, dat hij van haar hield nog met den rouw in zijn hart om wat hij voor eeuwig had verloren? Maar dan keek hij haar nog eenmaal aan, in die lokkende oogen, vochtig van tranen, van verlangen en belofte van heel een wereld van oneindige liefde, die als in hem overging en hem nu klaarder dan ooit deed beseffen, dat hier vlak bij hem het ware, het groote, geweldige geluk lag; en wild trok hij haar dichter tegen zich en kuste haar half open rooden mond, terwijl zij zwaar zuchtend hare oogen sloot...

Hun verloving duurde dien zomer. In het begin van den herfst, nadat Marius maanden lang allerlei administratieve moeilijkheden zoowel in eigen land als in België had ondervonden, besloten zij te trouwen.

Marius kwam enkele dagen vóór zijn huwelijk, na zijn bezoek op *Het Sticht* in zijn woning terug. Het was een zeer koude avond in October en de huishoudster had in den haard vuur aangelegd dat knetterend brandde.

Er was een aangename warmte in de kamer, en nadat hij zijn jas had uitgetrokken en op den divan had neergelegd, bleef hij in het duister een wijle nog zitten turen in de vlammen, en begon hij weder aan het verleden te denken. Honderden malen had hij er aan gedacht, hoe het mogelijk was geweest, dat

misverstand van den brief, die Vincent's dood meldde aan Louise, terwijl hij in werkelijkheid geïnterneerd geworden was. En ook nu moest hij er weder aan denken. Hij kwam als altijd tot de uitkomst: Vincent was afwezig geweest, wellicht op een andere hoeve toen de boerderij, waar zijn manschappen lagen, getroffen werd en allen daar omkwamen, en toen had hij zich gevoegd bij de terugtrekkenden, die later geïnterneerd werden. Eenmaal in Holland, was het hem, noch het Belgische legerbestuur gelukt Louise Lemair op te sporen, immers er was niemand in Antwerpen geweest, die van hun vlucht naar Holland wist, zelfs de voerman kende hunne namen niet.

En zoo bleef Marius nog een wijle mijmeren in het duister van de kamer, waarin de lichtstooten van de vlammen in den haard, die hem slaperig maakten, allengs verminderden.

Hij wierp dan een paar brokken hout op het vuur, om het nog eenmaal te zien opvlammen, en loom stond hij op, om licht te maken en nog een wijle de courant in te zien, vóór zich ter ruste te begeven. Marius liep naar de deur en draaide het licht aan: hij zag op de tafel de courant liggen, maar daarnaast lag een brief, blijkbaar met een vreemden postzegel er op.

Wat kon dat voor een brief zijn? Hij verwachtte hier thuis niets uit het buitenland.

Maar nu, terwijl hij op de tafel toetrad, ging het hem koud door zijn lichaam van schrik, want hij had Louise Lemair's handschrift herkend. Met bevende vingers scheurde hij de enveloppe en las:

Marius,

Ik schaam mij diep dezen brief te beginnen, dien je misschien niet eens zult willen lezen en dien ik ook nooit zou hebben geschreven, als ik niet dag na dag dieper werd gegriefd door de gedachte aan de schuld die ik heb te dragen, en als ik niet zoo rampzalig was.

Ik heb je verleden zomer verlaten in een roes, of was het in krankzinnigheid? Ik weet het zelf niet meer. Alleen weet ik nu, dat ik je iets vreeselijks heb aangedaan. Ach, Marius, ik vraag je daarvoor uit den grond van mijn hart vergiffenis. Mijn eenige verontschuldiging is misschien: Vincent was mijn man. Och vergeef mij, Marius, vergeef mij en laat mij weder bij je leven: ik smeek het je, want mijn lot is verschrikkelijk. Die interneeringstijd heeft Vincent ontzettend veel kwaad gedaan, hij behandelt mij afschuwelijk. Het begon al in de eerste dagen dat wij weder bij elkander waren, met brute woorden, eindelijk slagen en stompen. Sindsdien mishandelt hij mij, om allerlei gezochte redenen. Het is een ziekte, die aanhoudend erger wordt en die op iets noodlottigs gaat uitloopen. Dat weet ik zeker. O! Het is niet meer te verdragen wat ik van hem te verduren heb, ik gil soms van angst en pijn. Daarom, Marius, ik wil scheiden en als ik niet scheiden kan, dan ga ik hier toch weg; ik leef als in een hel, ik wil hier weg, ik wil vluchten, ik kan de wereld ingaan en werken, maar o God, Marius, laat mij bij jou terug komen. Ik wil mij voor jou, die altijd goed voor mij was, wel vernederen al was het tot het allerlaagste. Ik ben je zoo oneindig veel schuldig. Meer durf ik je niet schrijven.

Misschien *wil* je mij niet meer schrijven. Dan moet ik het wel beschouwen alsof dat alles van vroeger dood is en vergeten, en dan zal ik ook vergeten moeten; maar, o hemel, ik weet dat ik dat toch nooit kan. Daarom schrijf me in Godsnaam.

LOUISE.

Marius bleef een wijle bij de tafel staan; dan ging hij met den brief bij het vuur zitten en herlas wat Louise geschreven had. Achterover leunde hij dan in den armstoel, luisterde naar de suizende stilte in het huis en keek naar het hout dat vonkend ineen viel.

De gedachten wentelden als in een maalstoom door zijn hoofd. Het was één lange, smartelijke optocht, een mengeling van beelden en heugenissen der gebeurtenissen uit de laatste jaren van zijn leven, uit een tijdperk waaraan zijn huwelijk met Annie Storm naar hij gewaand had voorgoed een einde maken zou. En nu, aan den vooravond van die algeheele ontheffing van wat hij geestelijk en lichamelijk wel als de lange, booze droom zijns levens had beschouwd: nu, in het vooruitzicht van dat binnenvaren in de vredige en veilige haven van zijn huwelijk met Annie, nu stonden ze daarop eenmaal weer voor hem, alle de fantomen van zorgen en rouw in de donker geplooide trieste gewaden.

Langen tijd bleef hij er ganschelijk door ontredderd en zat hij neer, geslingerd radeloos midden al die gewaarwordingen, die herinneringen. En daar vochten ze dan, de spooksels van wrevel en ijverzucht, van wrok, half vergeten krenkingen, twisten, die weinig beteekend hadden, maar nu zwollen tot monsters. Daar wrongen en worstelden ze in verbijsterende helsche omstrengelingen: de spijt, de woede, de angsten en razernijen, de afzichtelijke haat, de gedrochtelijke afgunst, waartusschen medelijden, liefde, hartstocht en wellust ook gebaarden, vaag en gelaten.

Eindelijk waren het nog alleen die twee vrouwen waaraan hij dacht, en voor hen was zijn deernis gelijk, en hij wist dat hij nu rechten moest, voor eeuwig een keuze zou moeten doen: dat hij te beslissen had over de vreugde van de eene en den rampspoed van de andere, òf over beider noodlot.

Maar dan was het toch verreweg beter dat één harer gelukkig werd.

Heel zijn wezen, ziel en lijf trok naar Louise, de vrouw die hij met zoo fellen hartstocht had liefgehad, wier passies en liefkozingen als brandende merken vlammend voor hem herleefden, en waarvoor hij bukte,

ondanks alles wat zij hem in die weinige oogenblikken van scheiding aan duldelooze folteringen had doen lijden. En nog eenmaal dacht hij aan de wording van zijn liefde voor Louise, aan haar meisjestijd te Leuven, haar huwelijk met Vincent Lemair, hunne ontmoetingen in het huis van Van Damme, hun wederzien, zijn huwelijk, waarin zijn eigen geluk zóó zelfzuchtig was geweest, dat hij het stille verlangen, den verholen rouw van Louise nooit had kunnen vermoeden en dan de ramp, de schriklijke ramp.

En zou hij nu doen wat zijn hart in den waanzin van zijn onbetoomde, zinnelijke gehechtheid aan die eerste vrouw begeerde? Zou dat dan geen verachtelijke misdaad zijn tegenover Annie?

Maar wat was verachtelijker: naast Annie te leven zooals Louise naast hem geleefd had, dan dien breeden, open weg te gaan met die eerste vrouw, den geweldigen weg, den éénigen, dien van het onbetoomd menschelijke dat geen rekening hield met anderer verdriet, maar slechts met het eigene heel, den eigen dronken, waanzinnigen lust?

En als hij dien weg niet ging, was dát dan een oordeel over Louise, die over dien weg in waanzin op haar begeerten was losgestormd, en die hem als een belachelijke onnutteling alleen had gelaten in het leven?

Neen, hij zou niet zichten noch oordeelen. Louise had bij hem nooit iets verwacht, zich van een huwelijk met hem nooit een enkele illusie gemaakt; zij was jaren met hem getrouwd geweest en in haar ziel duisterde de rouw om een ander, terwijl Annie Storm al die jaren hem waanzinnig had liefgehad. Dát kon zijn eenige overweging en zijn beslissing zijn. Jaren lang had Annie haar stil begeeren gedragen, smartelijk en bijna zonder hoop: dat had zij hem eens bekend: had *zij* nu niet het grootste recht op geluk?

En zou hij nu op het allerlaatst Annie teleurstellen?

Neen, dat zou hij niet.

Hij wilde haar niet vernederen, noch vertrappen, noch haar vertrouwen misbruiken. Zij zou ook nooit iets weten van dezen brief: nimmer zou hij haar daarvan iets onthullen. Dat zouden véél ellendiger daden zijn dan wanneer hij nu zweeg en niet schreef.

En dan was hij besloten, vast besloten: hij zou niet terugtreden.

Hij zou niet antwoorden.

Marius raapte Louise's brief op, dien hij uit zijn handen had laten vallen, legde dien op zijn knieën en keek rond in de kamer. Op de tafel ontwaarde hij de bijna twee weken geleden verzonden huwelijksaankondiging, met de conventioneele fijne schrijfletters op het zware Oud-Hollandsche papier gedrukt. Hij reikte er naar, en terwijl hij las was het alsof die simpele woorden een donker tijdperk van zijn leven afsloten en bezegelden. Doch hij wist, dat dit niet het einde van zijn verdriet zou zijn.

En nu sloop de wanhoop om zijn besluit in Marius' hart, en terwijl de tranen hem brandden in de oogen en hij snikkend het Oud-Hollandsche papier weglegde en in zijn handen Louise's brief wrong, dacht hij aan wat er gebeuren kon, nu Vincent Lemair niet meer de sterkste was, nu hij de sterkste zou moeten zijn.

Het was reeds lang na middernacht, en in den haard vlamde het hout niet meer, doch het lag stil vonkend te gloeien.

Na dat stage mijmeren over Louise Lemair, dacht Marius nu aan Annie, aan het wonder van haar standvastigheid en de belofte harer bestendige liefde.

Dan verzwond daar tegenover in zijn afgematte denken de zelfzucht, die hem had doen wanen, dat hij een offer bracht: het werd stiller in zijn geest en kalmer van berusten in zijn gepijnde ziel.

Buiten in den kouden Octobernacht rees er de Noordoosten wind, die stof en dor blad omhoog dreef en

zwieren deed met zacht getik tegen de ruiten van het huis. Van heel wijd weg kwam gefluit van een spoortrein, het rommelend donderen van wagons en het dof stalen gedaver van locomotieven.

Het begon kil te worden in de kamer.

Marius nam den brief van zijn knieën.

Een wijle bleef hij nog besluiteloos: dan legde hij het papier in den haard, behoedzaam, zoodat het op éénmaal in het vuur verteerd zou zijn.

Maar toen de vlam haastig en hoog was opgelaaid, bleef de zwarte somber glimmende gerimpelde asch, en daarop stond een oogwenk het geschrevene te herkennen. Hij zag kleine drieste vonken krinkelend nasmeulen in dat zwarte, waarop de letters nu verzwonden. Hij bleef turen, de ellebogen op de knieën, het hoofd in zijn handen gesteund, totdat het zwarte al kleiner en kleiner, en grijzer en brozer werd, en het eindelijk als een fijn wit pulver ineenzonk, op de dovende sintels van het haardvuur.

EINDE.